

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ERZURUM VİLAYETİNDE CİNAYET SUÇLARI
VE FAİLLERİ (1912-1917)**

Esmer TAŞDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTOP

2019

Ağrı

T.C.
İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKINÇAĞ TARİH ANABİLİM DALI

Esmer TAŞDEMİR

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ERZURUMVİLAYETİNDE CİNAYET
SUÇLARI VE FAİLLERİ (1912-1917)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTOP

AĞRI-2019

....../....../2019

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim- Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum.... Adlı tezin tamamaen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylıyorum.

Lisansüstü Eğitim- Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tarih ve İmza

Esmer TAŞDEMİR

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	I
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ.....	VIII
TABLO LİSTESİ	XII
GRAFİK LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XVIII
GİRİŞ	1
1. Problem Durumu.....	1
2. Amaç.....	1
2. Kaynak ve Yöntem.....	1
3. Araştırmanın Mahiyeti.....	4
4. II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olaylar	5
5. İkinci Meşrutiyet Dönemi Adli Teşkilatı.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ERZURUM VİLAYETİ'NİN SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU

1.1. Tarihçe ve İdari Yapı.....	21
1.2. Sosyal ve Ekonomik Durum.....	35
1.3. Erzurum Şehrinde Sosyal ve Kültürel Hayata Dair Tespitler	44

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE ERZURUM VİLAYETİNDE DEVLETE KARŞI İŞLENEN CİNAYET SUÇLARI VE FAİLLERİ

2.1. Devletin İç Güvenliğini İhlal.....	49
2.2. Eşkıyalık.....	51
2.3. Eşkıyaya Yardım ve Yataklık.....	59
2.4. Devlet Malını Çalmak.....	60
2.5. Rüşvet.....	61
2.6. Sahtekarlık.....	63
2.7. Sahte Para Basmak ve Piyasaya Sürmek.....	66
2.8. Patlayıcı Madde İmal ve Dağıtım.....	67
2.9. Mahpus Kaçırarak.....	68
2.10. Devlete Karşı İşlenen Tüm Cinayet Suçları.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE ERZURUM VİLAYETİNDE KİŞİYE KARŞI İŞLENEN CİNAYET SUÇLARI

3.1. Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Cinayet Suçları	
3.1.1. Adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs.....	77
3.1.2. Tehdit.....	90
3.1.3. Korkutmak amacıyla silah çekmek.....	92
3.1.4. Kürtaj.....	98
3.1.5. Darp ve cerh.....	99
3.1.6. Uzun kesmek.....	108
3.1.7.Can ve vücut bütünlüğüne işlenen tüm cinayet suçları.....	108
3.2. Mala Karşı İşlenen Cinayet Suçları	
3.2.1. Kundaklama.....	115
3.2.2. Hırsızlık.....	118
3.2.3. Mala karşı işlenen tüm cinayet suçları.....	130
3.3. Kadına Karşı İşlenen Cinayet Suçları	

3.3.1. Tecavüz.....	133
3.3.2. Tecavüze teşebbüs.....	139
3.3.3. Cebren Kız kaçırmak.....	141
3.3.4. Kadına karşı işlenen tüm cinayet suçları.....	147

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç.....	157
4.2. Tartışma.....	160
4.3. Öneriler.....	161
KAYNAKÇA.....	162
EKLER.....	173
ÖZGEÇMİŞ.....	177

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE ERZURUM VİLAYETİ'NDE CİNAYET SUÇLARI VE FAİLLERİ (1912-1917)

Esmer TAŞDEMİR

Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZTOP

Jüri: Doç. Dr. Yakup KARATAŞ

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Gülşen İSTEK

Bu çalışmada, Erzurum Vilayeti'nde meydana gelen cinayet suçları ve faillerinin durumları incelenmiş ve failler aracılığı ile bölgenin sosyo- ekonomik yapısı hakkında bilgi toplamak yoluna gidilmiştir. Çalışmanın temel amacı, failleri suça iten sebeplerin neler olduğunu anlayıp elde edilen verilerden yola çıkılarak dönem hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olabilmek amaçlanmıştır.

Bu kapsamda Vukuat-ı Cinaiye ve Ceraim-i Umumiye Cetvelleri incelenmiştir. Vukuat-ı cinaiye cetvellerinde, cinayet olayları ve failleri detaylı olarak yer almaktadır. Failin ve maktulun ismi, cinsiyeti, olayın yaşandığı yer, firar durumu, memurların olay hakkındaki tutumları ve olayın nasıl meydana geldiğini gösteren mülahazat kısımlarından oluşmaktadır. Aynı şekilde ceraim-i umumiye cetvelleri de failler hakkında geniş bilgilere yer vermektedir. Faillerin eğitim ve ekonomik durumları hakkında yine bu cetvellerden yola çıkılarak önemli sonuçlar elde edilmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi içerisinde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı savaşlar neticesinde dâhili emniyet ve asayiş ihlal edecek durumlar yaşanmıştır. Sınır bölgelerindeki vilayetlerde güvenlik ihlalleri yaşanmıştır. Bu da suç miktarında artışa neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nde işlenen suçlar, Vukuat-ı Cinaiye ve Ceraim-i Umumiye Cetvellerine kaydolunmuş ve böylece, vilayet ve kazalarda işlenen suçların toplu olarak değerlendirilmesi mümkün olmuştur.

Çalışmanın sonucunda II. Meşrutiyet Dönemi'nde, Erzurum Vilayetinde meydana gelen güvenlik sorunları, ekonomik sorunlar, aşiretler arası problemler, sınır ihlalleri, gelenekler sonucu işlenen cinayet suçları hakkında bilgi toplanarak toplumun içinde bulunduğu durum incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum Vilayeti, II. Meşrutiyet, Suç, Güvenlik.

SUMMARY

MASTER'S THESIS

II. MURDER CRIMES AND PERPETRATORS IN ERZURUM DURING THE PERIOD OF LEGITIMATION (1912-1917)

Esmer TAŞDEMİR

Supervision: Assist.Prof.Dr. Fatih ÖZTOP

Jury: Assoc. Prof. Dr. Yakup KARATAŞ

Jury: Assoc. Prof. Dr. Gülşen İSTEK

In this study, the crime of murder and the state of the perpetrators of the province of Erzurum were examined and the information about the socio-economic structure of the region was gathered through the perpetrators. The main aim of the study is to understand the reasons that push the perpetrators to crime and to obtain detailed information about the period.

In this context, the Attendants of the Custody and the Ceraim-i Umumiye Rulers were examined. The events and the perpetrators of the events are detailed. The name of the perpetrator and the victim, the sex, the place of the incident, the situation of desertion, the attitudes of the officers about the incident and the parts of the study that show how the incident. In the same way, the ceraim-i umumiye rulers also provide extensive information about the. Significant results have been obtained regarding the education and economic status of the perpetrators.

II. In the period of the Constitutional Monarchy period, internal security and public order were violated due to the wars of the Ottoman Empire. There have been security breaches in the border regions. This has led to an increase in the amount of crime. The crimes committed in the Ottoman Empire were registered to the Cases of Violence and Violence, thus it was possible to collectively evaluate the crimes committed in the provinces and the accidents.

As a result of the study II. During the Constitutional Monarchy Period, information on the security problems that occurred in Erzurum Province, economic problems, inter-tribal problems, border violations, murder crimes as a result of traditions were collected and the situation of the society was examined.

Keywords: Erzurum Province, The Second Constitutional Era, Crime, Security.

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nde suç ve suçlular konusunda yeterince araştırma yapılmadığı, bu sebeple son yıllarda, Osmanlı'da suç ve suçluların incelendiği çalışmalarda artış görülmektedir. Klasik dönemde asayiş meseleleri esâs alınmıştır. Asayiş başlığı altında; ölüm, darp, hırsızlık, eşkıyâlık, iskât-ı cenin, cinâyet ve buna benzer vakalar işlenmiştir. Tanzimat ile ceza hukukunun yeniden yapılandığı ve kurumlaşmada da yenileşme görülmektedir. Tanzimat Fermanı'nda yapılan değişikliklerde can, mal, ırz ve namus güvenliğini sağlamak adına yapılan reformlarda, şer'î mahkemelerin cezaî yargılama yetkisi Nizamiye Mahkemelerine verilmiştir. Bu değişikliğin en önemli sonucu Osmanlı halkını hukuk önünde eşit tutmaktır. Suç olgusu insanların yaşadığı olaylara, felaketlere, gelişmelere göre şekil aldığı için II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkede pek çok sorun baş göstermiş ve bunlara ülkenin girmiş olduğu savaşlar nedeniyle güvenlik zafiyetleri de eklenmiştir.

Bu tez çalışması II. Meşrutiyet döneminde Erzurum vilayetinde meydana gelen cinayet suçları ve faillerinin niteliklerini çok yönlü olarak araştırıp ortaya çıkarma amacı ile hazırlanmıştır.

Osmanlı Devletinde “suç” olgusu farklı özellikler göstermektedir. Suçların yaptırımları olan “ceza”lar ise geçmişten günümüze, toplumdan topluma ve çağdan çağa farklı bir yapı takip etmiştir. Osmanlı ceza hukuku, şer'i ve örfi ceza olmak üzere iki ana temel üzerinde oluşmuştur. Şer'i ceza hukuku, fıkıh kitaplarındaki “ukûbât” bölümlerinde bulunurken, örfi ceza hukuku, İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı “ta'zir” suç ve cezaları ihdas etme yetkisinden doğmakta ve ceza kanunnamelerinde yerini almaktadır. Osmanlı örfi ceza hukuku İslam hukukuna ve onun getirdiği şer'i hukuka aykırı olamaz. İslam hukuku suçları üç kısma ayırmıştır ki bunlardan birinci kısım suçlar olarak bilinen suçlar; katl, öldürme, yaralama gibi yani şahsın haklarına karşı işlenen suçlardır. İkinci kısım suçlar ise; bunlar Kur'an-ı Kerim tarafından gösterilmiş olup Allah'a karşı işlenen suçlardır ki toplum yararına dokunan suçlardır; hırsızlık, zina, şarap içme, zina iftirası, yol kesme, irtidat gibi suçlardır. Üçüncü kısım suçlar ise; hakkında ayet ve hadis gibi herhangi bir hükmün bulunmadığı, cezanın hâkimin takdirine bırakıldığı suçlardır; kamuya veya kişilere zarar veren fiillerdir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat Dönemi'ne kadar ceza hukukunda gözle görülür bir değişiklik yoktur ancak Tanzimat ile Avrupa hukukundan

etkilenilmiştir. Osmanlı ceza kanununda suç ve ceza konuları yeniden ele alınmıştır. 1840, 1851 ve 1858 yıllarında yapılan düzenlemeler, geleneksel ceza hukuku anlayışının yerine kısmen de olsa laik ceza hukuku anlayışını yansıtmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti 1858 tarihli ceza kanunnamesine göre suçları sınıflandırırken üç gruba ayırmıştır: cinayet, cünha ve kabahat. Bu tasnif, suçların türünden çok, ceza süresi ve türüne göre şekillenmiştir. Cezası idam, müebbet veya süreli kürek, kalebentlik, sürgün veya memuriyetten mahrumiyet, medeni kanundan düşürme olan suçlar “cinayet”tir. Cinayet kelimesi günümüzde kullanıldığı anlamından farklı olarak Osmanlı da çeşitli suçları tanımlamak için de kullanılmıştır. Örneğin eşkıyalık, yol kesme, kundakçılık, kız kaçırma, tecavüz ve devlete karşı işlenen suçlar da “cinayet” olarak adlandırılmaktadır. Bu suçların devlet tarafından düzenli bir şekilde takip edilebilmesi adına H.1306 tarihinden itibaren cinayet cetvelleri hazırlanmaya başlanmıştır ki, bu çalışma içerisinde temel kaynağı “vukuat-ı cinaiye” ve “ceraim-i umumiye” cetvelleri oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde, yardımlarını esirgemeyen, tez konusunun tespitinden belgelerin incelenmesine kadar tüm aşamalarda başından sonuna kadar büyük bir iyi niyetle yardımcı olan, her türlü soruyu “en içten” şekilde yanıtlayan ve şevkle çalışmamı sağlayan değerli hocam Dr.Öğr.Üyesi Fatih ÖZTOP, hocalarım Doç.Dr. Yakup KARATAŞ’a, Dr.Öğr.Üyesi Gülşen İSTEK’e, Dr.Öğr.Üyesi Fehminaz ÇABUK’a, Dr.Öğr.Üyesi Sacit UĞUZ’a ve maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen anneme ve babama teşekkürlerimi sunarım.

Esmer TAŞDEMİR

AĞRI 2019

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1: Erzurum Vilayeti 1860 (1276) tarihli nüfus yoklama defteri

Tablo 1. 2: Erzurum Merkez Sancağı'nın 1906-1907 nüfus miktarı

Tablo 1. 3: Erzurum Merkez Sancağı 1885-1889 tahıl üretimi

Tablo 1. 4: Erzurum Merkez Sancağı hayvan miktarı

Tablo 1. 5:Erzurum Vilayeti yol durumu

GRAFİKLER

Grafik 2. 1: Eşkıyalık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı

Grafik 2. 2: Eşkıyalık Suçu Faillerinin Sabıka Durumlarının Dağılımı

Grafik 2. 3:Eşkıyalık Suçu Faillerinin İkametgah Durumlarının Dağılımı

Grafik 2. 4: Eşkıyalık Suçu Faillerinin Yaş Aralıklarının Dağılımı

Grafik 2. 5: Eşkıyalık Suçunun Nedenlerinin Dağılımı

Grafik 2. 6: Sahtekârlık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Grafik 2. 7: Sahtekârlık Suçu Faillerinin Mensup Olduğu Meslek Gruplarının Dağılımı

Grafik 2. 8:Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı

Grafik 2. 9:Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Sabıka Durumları Dağılımı

Grafik 2. 10:Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Meslek Gruplarına Dağılımı

Grafik 2.11:Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Eğitim Durumlarının Dağılımı

Grafik 2. 12: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin İkamet Yerlerine Göre Dağılımı

Grafik 2. 13: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Yaş Aralığı Dağılımı

Grafik2.14: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Suçu İşleme Sebeplerinin Dağılımı

Grafik 3.1: Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine Göre Öldürme Suçu Faillerinin Kazalara Göre Dağılımı

Grafik 3.2: Erzurum Merkez Kazasına Öldürme Vakalarının Dağılımı

Grafik 3.3: Bayezid Sancağı Öldürme Suçlarının Kazalara Göre Dağılımı

Grafik3.4: Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Faili Meçhul ve Faili Bilinen Öldürme Suçlarının Dağılımı

Grafik 3.5: Öldürme Suçunun Fail Sayısının Suçlara Dağılımı

Grafik 3.6: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

Grafik 3.7: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Suçu Faillerinin Milliyet İçindeki Dağılımı

Grafik 3.8: Öldürme Suçu Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı

Grafik 3.9: Öldürme Suçu Faillerinin Sabıka Durumuna Göre Gruplara Dağılımı

Grafik 3.10: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Kişilerin Medeni Durumları

Grafik 3.11: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Faillerin Mesleki Gruplar İçine Dağılımı

Grafik 3.12: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Suçluların İkametgahlarına Göre Dağılımı

Grafik 3.13: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Faillerin Yaş Aralıklarının Gösterimi

Grafik 3.14: Darp ve Cerh Suçunun Erzurum Sancağının Kazalarına Göre Dağılımı

Grafik 3.15: Darp ve Cerh Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı

Grafik 3.16: Darp ve Cerh Faaliyetlerinin Sabıka Durumuna Göre Gruplara Dağılımı

Grafik 3.17: Darp ve Cerh Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Grafik 3.18: Darp ve Cerh Suçunun Cemaatlere Göre Dağılımı

Grafik 3.19: Darp ve Cerh Faillerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Grafik 3.20: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Suçların Medeni Duruma Göre Dağılımı

Grafik 3.21: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Suçların Faillerinin Meslek Dağılımları

Grafik 3.22: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Suçların Faillerinin Mensup Olduğu Cemaatlerin Dağılımı

Grafik 3.23: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Suçların Faillerinin Eğitim Durumları Dağılımı

Grafik 3.24: Can ve Vücut Bütünlüğü Faillerinin İkamet Dağılımları

Grafik 3.25: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Suçların Faillerinin Yaş Aralığına Dağılımı

Grafik 3.26: Kundaklama Vakaların Kazalara Dağılımı

Grafik 3.27: Kundaklama Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı

Grafik 3.28: Erzurum Vilayetinde Hırsızlık Suçunun Sancaklara Dağılımı

Grafik 3.29: Hırsızlık Suçu Faillerinin Tutuklanma ve Firar Edilme Durumları

Grafik 3.30: Hırsızlık Suçu Faillerinin Medeni Durumu Dağılımı

Grafik 3.31: Hırsızlık Suçu Faillerinin Sabıka Durumunun Dağılımı

Grafik 3.32: Hırsızlık Suçu Faillerinin Mesleki Durumları

Grafik 3.33: Hırsızlık Suçu Faillerinin Mensup Olduğu Cemaatlerin Dağılımı

Grafik 3.34: Hırsızlık Suçu Faillerinin Tahsil Durumu Dağılımı

Grafik 3.35: Hırsızlık Suçu Faillerinin İkametgâhlara Göre Dağılımı

Grafik 3.36: Hırsızlık Suçu Faillerinin Yaş Aralıklarının Dağılımı

Grafik 3.37: Hırsızlık Suçunun Nedenlerinin Dağılımı

Grafik 3.38: Erzurum Vilayetinde Mala Karşı İşlenen Suçların Sancaklara Göre Dağılımı

Grafik 3.39: Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Mala Karşı İşlenen Suçların Faillerinin Tutuklu ve Firari Oranları

Grafik 3.40: Tecavüz Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı

Grafik 3.41: Tecavüz Suçu Faillerinin Sabıka Durumları

Grafik 3.42: Tecavüz Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımları

Grafik 3.43: Tecavüz Suçu Faillerinin İkamet Dağılımları

Grafik 3.44: Tecavüz Suçu Faillerinin Yaş Aralıklarına Dağılımı

Grafik 3.45: Tecavüz Suçu Vakaların Meydana Gelme Nedenlerinin Dağılımı

Grafik 3.46: Kız Kaçırma Vakaları Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı

Grafik 3.47: Kız Kaçırma Vakaları Faillerinin Sabıka Durumlarının Dağılımı

Grafik 3.48: Kız Kaçırma Vakaları Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Grafik 3.49: Kız Kaçırma Vakaları Faillerinin Eğitim Durumlarının Dağılımı

Grafik 3.50: Kız Kaçırma Vakaları Faillerinin Yer Aldığı Yaş Dağılımı

Grafik 3.51: Kız Kaçırma Vakaları Faillerinin Suçu İşleme Nedenleri Dağılımı

Grafik 3.52: Vukuat-ı Cinaie Cetvellerine Göre Kadınlara Karşı İşlenen Suçların Dağılımı

Grafik 3.53: Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Dağılımı

Grafik 3.54: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Medeni Durumlarına

Göre Dağılımı

Grafik 3.55: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Sabıka Durumlarının Dağılımı

Grafik 3.56: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Mesleklerinin Dağılımı

Grafik 3.57: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Milletlere Göre Dağılımı

Grafik 3.58: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin İkamet Dağılımları

Grafik 3.59: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Yaş Aralığı Dağılımı

Grafik 3.60: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Suçu İşleme Sebeplerinin Dağılımı

KISALTMALAR

BOA	:	Osmanlı Arşivi
DH	:	Dâhiliye Nezareti
EUM	:	Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü
EMN	:	Emniyet Kalemi
MKT	:	Mektubi Kalemi
AYŞ	:	Asayiş Kalemi
MUI	:	Muharebat-ı Umumiye İdaresi
KMS	:	Kalem-i Mahsusa Müdüriyeti Belgeleri
S.V.E.	:	Salname-i Vilayet-i Erzurum
MÖ	:	Milattan Önce
MS	:	Milattan Sonra
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
Çev.	:	Çeviren
Haz.	:	Hazırlayan
Yay.	:	Yayınları
Edt.	:	Editör
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
YKY	:	Yapı Kredi Yayınları
H	:	Hicri
C	:	Cilt
S	:	Sayı
s.	:	Sayfa
akt.	:	Aktaran

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Bu çalışmada Erzurum Vilayetinde II. Meşrutiyet Dönemi'nde meydana gelen cinayet suçlarının failleri üzerinden, döneme dair bilgiler elde edilebilmekte midir? Bu bilgiler ışığında dönemin ekonomisinin aydınlatılmasından, sosyal yapısına ve siyasi güçlerin bölgede ne derecede etkili olduğuna dair bilgiler elde edilebilir mi?

2. Amaç

Bu araştırmanın alanı, II. Meşrutiyet döneminde Erzurum vilayetini kapsamaktadır. Vukuat-ı Cinaiye ve Ceraim-i Umumiye cetvellerinden 15 aylık bir dönemi ele alan çalışmada, II. Meşrutiyet dönemi içerisinde kaydı tutulan cetveller incelenmiştir. Erzurum vilayetinde sosyal, ekonomik ve coğrafi yapıdan yola çıkarak hangi suçun hangi mahalde fazla olduğu; suçu işleyen kişilerin medeni, mesleki ve eğitim durumları, yaşadıkları mahaller, suça karışmalarındaki maksatlar gibi temel sorulara yanıt aranacaktır. Böyle bir konunun seçilme amacı, Osmanlı Devleti'nin son döneminde, suçlar ve suçlular üzerine yeterli çalışma yapılmamıştır. Suçlar ve suçlular üzerinden toplumun o dönem içinde bulunduğu yapıyı istatistikî bir çalışma aracılığı ile incelemek amaçlanmıştır.

2. Kaynak ve Yöntem

Erzurum tarihini aydınlatabilmek için şehir ile ilgili yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bunların başında; Abdürrahim Şerif Beygu, Enver Konukçu, Dünder Aydın, Mehmet Nusret Som gibi önemli yazarların eserlerinden faydalanılmıştır. Bunun yanında şehirle ilgili hazırlanan, salnameler, makaleler, dergiler, gazeteler, bildiriler, doktora ve yüksek lisans tezleri gibi çalışmalardan faydalanılmıştır. Aynı zamanda, vilayette valilik yapan kişilerin raporlarından faydalanılmıştır. Çalışmanın temel kaynağını Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulunan belgeler oluşturmaktadır. Metin içerisinde geçen arşiv belgelerinde fon numarası olarak verilen numaralardan ilki belgenin Osmanlı Arşivi'ndeki yeri ile ilgili olarak, Dosya Numarası, ikincisi ise Gömlek Numarasını karşılamaktadır. İlk bölümde Erzurum vilayetinin tarihi, idari

durumu, sosyal ve ekonomik özellikleri ele alınarak araştırılan bölge hakkında bilgi verilmiştir. Ardından arşiv belgeleri kullanılarak dönemin tarihsel çerçevedeki durumu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde işlenen suçlara dair bir istatistik çalışma yapmak isteyen araştırmacıların başvuracağı en önemli arşiv belgeleri, “Vukuat-ı Cinaiye Cetvelleri” ve “Ceraim-i Umumiye Cetvelleri”dir. Osmanlı Devleti'nde meydana gelen adli olaylar, 1878 yılından itibaren düzenlenen bu cetvellerle takip edilmeye başlanmıştır. Bu cetveller karakollarda hazırlanırdı. Kazalarda bu cetveller ay sonu hazırlanır, bir sonraki ayın ilk haftası sancak merkezlerine gönderilirdi. Sancaklarda toplanan cetveller bir hafta zarfında vilayet merkezine iletilir ve oradan da bir hafta içinde Dâhiliye Nezareti'ne ulaştırılırdı. Böylece hazırlanan vukuat cetvelleri ay sonunda merkeze ulaşırdı. Hükümet bu cetvellerin titizlikle hazırlanmasına ehemmiyet vermiş ve cetvellerin hazırlanmasında ihmali olanların görevden alınmaya kadar ağır cezalara maruz kalacaklarını sık sık ilgililere duyurmuştur. Osmanlı hukuk sistemi içerisinde suçların cinayet, cünha ve kabahat olarak tasnif edilmiş olmasından dolayı Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerinde sadece cinayet suçlarına yer verilmiştir. Ancak 1858 Ceza Kanunnamesi'ne göre cinayet sayılan rüşvet, sahtekârlık, devletin iç güvenliğini ihlal gibi suçlar, Ceraimi Umumiye cetvellerinde yer bulsa da, Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine kaydolunmamıştır.

Vukuat cetvelleri, belirli bir şablona göre her kaza için ayrı ayrı hazırlanmış olup cetvelin fiziki yapısı; olayın oluş tarihi, meydana geldiği mahal, suçun türü, suçu işleyenlerin kimliği, suça maruz kalan kişinin kimliği ve yaşadığı yer, suçlunun yakalanıp yakalanmadığı gibi bilgiler verilmiştir. Aylık olarak tutulması gereken bu cetvellerin düzenli aralıklarla tutulmaması, suça ait bir kronoloji çıkartılmasını engellemektedir. Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerinde bazı belgelerde fail ve mağdurun isimleri ters olarak yazılmıştır. Bazen bu yanlışlıklar düzeltilse de bazen farkına varılmamış aynı yanlışlık yapılmaya devam etmiştir. Bu hata neticesinde, katil ve maktul kimi belgelerde karıştırılabilmektedir. Yahut bir “kız kaçırma” suçunda fail bir kadın ve mağdur bir erkek olabilmektedir. Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerindeki bir diğer problem, birden fazla suç işlendiği durumlarda tek bir suç üzerinden kaydolunmaktadır. Mesela bir gasp esnasında fail, mağduru öldürür veya yaralarsa, bu durumda suç “yaralama” veya “öldüreme” olarak not edilmektedir. Yahut örnekleri metin içinde

zikredileceği üzere, bir hırsız, girdiği hane içerisinde tecavüz suçu işlerse, bu durumda suç “tecavüz” veya “hırsızlık” olarak kaydolunmakta, vakanın izahatı kısmına bu durum not edilmemişse eğer, ikincil suçtan araştırmacıların haberi olmayacaktır. Pek sık karşılaşılmassa da ikincil suçların izahat kısmına yazıldığı da olmuştur. Vukuat-ı Cınaiye Cetvellerinde bazı cetvellerde birden fazla failin bulunduğu kimi suçlarda, failerin isimleri tek tek yazılmamış, bir tanesinin ismi yazıldıktan sonra suça ortak olan diğer kişi, bir kişi ise “refiki”, birden fazla kişiye “rûfekası” yazılmıştır. Kimi zamanlarda da “2 refiki” ya da “5 refiki” gibi rakam belirtilmiştir.

Ceraim-i Umumiye Cetvelleri, vilayet içerisinde işlenmiş bütün suçlara dair bilgiler veren istatistiki cetvellerdir. Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde suçların adedi, failerin tutukluluk durumları, suçu işleyenlerin medeni durumu, failerin sabıka durumları, meslekleri, mensup oldukları din, yaşadıkları yer, olayın geçtiği mahal, eğitim durumları, yaş aralıkları ve suçun işlenme sebebi gibi bilgilere yer verilmektedir. Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde vilayette işlenen tüm suçlara yer verilir. Bu cetvelde araştırmayı zorlaştıran unsur, bazı suçların çok fazla gruba ayrılması, bazı suçların ise yalnız bir başlıkta incelenmesidir. Ceraim-i umumiye cetvellerinde cinayet olan suçlar ve basit kavgalar bile aynı başlık altında verildiği için ciddi vakaların tasnifi yapılamamaktadır.

Ceraim-i Umumiye Cetvelleriyle ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus, faili meçhul suçlarla ilgilidir. Bir suçun faili tespit edilmemişse, faile ait bilgiler de boş bırakılmış ve istatistiğe dâhil edilmemiştir. Bu meçhul kişiler tablo içerisinde firari olarak da gösterilmemiştir. Yani, Ceraim-i Umumiye Cetvelleri vasıtasıyla hazırlanan tablolardaki firariler, kimlikleri tespit edilmiş suçluları ifade etmektedir. Her iki cetvelde düzenli tutulmadığı için suçlara dair bir kronoloji çıkartmak pek mümkün olamamaktadır. Ancak iki cetvel türü de içerisinde binlerce suçu ve suçluyu barındırdığı için suçların coğrafi dağılımıyla birlikte suçlulara dair istatistiklerden bir ortalama çıkartmak için yeterlidir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, cetvellerin bulunduğu dosyalarda yılın belirli aylarında kazalarda suçun işlenmediğine dair raporlar da merkeze gönderilmiştir. Bu raporlardan çıkan sonuçlara göre bir yılın tüm aylarında cinayet suçu işlenmediği ve incelenen dönem içerisinde suçların bulunduğu aylar toplamda 15 ay olarak tespit edilmiştir. Diğer aylarda ise raporlarda belirtildiğine göre cinayet suçlarının meydana gelmediğini göstermektedir. Yeri gelmişken belirtilmesi

gereken diğerk bir husus ise çalışma kapsamı içerisine Ermeni çetelerinin terör faaliyetleri dahil edilmemiştir. Bunun nedeni bu çetelerin faaliyetleri Vukuat-ı Siyasiye cetvellerinde yer almış olup bu çalışma ise cinayet cetvelleri üzerinden gerçekleşmiştir.

3. Araştırmanın Mahiyeti

Osmanlı hâkimiyetine alındığı ilk dönemlerden beri stratejik önemini koruyan önemli sınır vilayetlerinden biri olan Erzurum, II. Meşrutiyet döneminde yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik durumlardan kendi payına düşeni almıştır. Bunun yanında doğal afetlerin insanların yaşamlarını zorlaştırdığı dönemleri de atlatabilmiştir. Erzurum vilayeti ilk kurulduğu zamandan XX. yüzyılın başına kadar idari yapı olarak zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır. Vilayet, İran ile Avrupa arasında Orta doğu ve Kafkaslardan gelen ticaret yollarının Anadolu ve Avrupa'ya açılan kapısıdır. Doğuya yapılan seferlerde önemli konaklama yerlerinden biri olan Erzurum savaşlar nedeniyle yıkıma uğramıştır. İran ve Rusya ile olan muharebelerde büyük yaralar almıştır. Bunların yanında depremle, kuraklık, seller ve bulaşıcı hastalıklar nedeniyle, Erzurum zorlu yıllar geçirmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın en önemli vurgularından bir tanesi olan can, mal, ırz ve namus güvenliğini sağlamak adına hukuki reformlar gerçekleştiren Osmanlı Devleti, şer'i mahkemelerin cezai yargılama yetkisini Nizamiye Mahkemelerine devretmiştir. Bu değişiklikle ulemanın etkinliğini azaltma amacı gütmüş olan Osmanlı Devleti, diğerk yandan halkı bir arada tutarak "hukuk önünde eşitlik" sağlamayı amaçlamıştır. II. Meşrutiyet dönemi içerisinde yaşanan büyük savaşlar, alınan hukuki tedbirlerin işlerliğini azaltmıştır. Bu tez alışması Erzurum vilayetinde II. Meşrutiyet döneminde görülen cinayet vakalarının yapısını ve aynı zamanda suçu işleyen kişilerin, niteliklerini araştırıp ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Böylece Tanzimat'la birlikte hedeflenen can, mal, ırz ve namus güvenliği gibi hususların sağlanması, Osmanlı Devleti'nin ne derece başarılı olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bu alanda yapılan çalışmalardan öne çıkanları şöyledir: Aydın Vilayeti'nde işlenen cinayet suçlarının toplumların refah seviyesiyle ters orantılı olarak artan ve azalan suç olgusunun, II. Meşrutiyet döneminde, Aydın Vilayeti'nde ne şekilde ortaya çıktığı, faillerin nitelikleriyle birlikte verdiğı alışma, "*II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti'nde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*" isimli doktora tezi Fatih Öztop

tarafından hazırlanmıştır. Yine Aydın Vilayeti'nde işlenen suçları inceleyen Bahar Arslan, “II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik” isimli yüksek lisans tezi ile suçların mevsimsel ve bölgesel dağılımlarını ve suç oranlarını incelenmiştir. Bu alanda yazılan makaleler ise: Ercüment Sarıay, “II. Meşrutiyet Döneminde Anadolu'da Suç ve Suçlular: 1912 Aksaray Kazası Örneği” isimli bir çalışma hazırlamıştır. Bu çalışmada 1912 yılında Aksaray kazasında işlenen suçlar ve bu suçlara ilişkin bazı istatistikî bilgiler üzerinde durulmuştur. Mustafa Öztürk, “Osmanlı Döneminde Iskât-ı Cenînin Yeri ve Hükümü”, bu uygulamanın Osmanlı Devletinde nasıl bir cezalandırmaya gidildiği ve devletin bu suça karşı aldığı tedbirleri ele almıştır. Abdülkadir Gül, “Osmanlı Taşrasında Suç ve Suçlular (1919 Ocak Ayı Erzincan Sancağı Örneği)”, bu çalışma ile Osmanlı taşrasında suç ve suçlu olgusu üzerinde durulmuştur. Cinayet suçlarının kazalara göre dağılımı yapılmıştır. Belkıs Konan, “Osmanlı Devleti'nde Çocuk Düşürme Suçu”, Osmanlı Devletinin nüfusa verdiği önem ve çocuk düşürme suçuna devletin önlem almak adına 1858 tarihli ceza kanunnamesinde üzerinde durulmuştur.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde suç konusu üzerinde yeteri kadar çalışma yapılmamıştır. Alandaki eksikliği bu çalışma ile desteklemek ve araştırmacılara kaynak sağlayabilmek için Erzurum Vilayeti'nde II. Meşrutiyet dönemi içerisinde meydana gelen cinayet suçları ve failleri incelenmiştir.

4. II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olaylar

Osmanlı yakın tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olan II. Meşrutiyet, Osmanlı toplumundaki modernleşme ve yenileşme çabalarının devamı niteliğindedir. Lale devri ile başlayan yenileşme hareketi, Tanzimat, Islahat ve I. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle devam etmiştir. II. Meşrutiyet ile yeni bir boyut kazananbu yenileşme hareketi¹, uzun soluklu batılılaşma sürecinin kaçınılmaz sonucu olmuştur².

Meşrutiyet'in ilanının birçok sebebi vardır. Osmanlı Devleti'nde meydana gelen azınlık isyanları, ilk özel gazetenin 1861'de yayın hayatına başlaması, modern mekteplerin açılması, eğitim kurumlarında geniş yayılma alanı bulan özgürlükçü fikir

¹ İhsan Burak, Birecikli, “Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Bakış*, C2, S3, Kış 2008, s.212.

² Nevzat Artuç, “II. Meşrutiyet'in İlanı”, *Doğu – Batı Düşünce Dergisi (II. Meşrutiyet “100.Yıl”)*, Yıl:11, S 45, Ankara 2008 s.65.

hareketleri ve bu hareketlere öğretmenlerinde destek vermesi, II. Meşrutiyet'in ilanında etkili olmuştur³. Tercüme eserlerin modern mekteplerde okutulması ile toplum bilinçlenmekteydi. Demokrasi, eşitlik, insan hakları gibi düşüncelerin topluma aktarılmasında bu yeni okulların önemi büyüktür. Sivil okulların yanı sıra bu dönemde Harp Okulu'nda özgürlük, eşitlik gibi fikirler daha yüksek sesle dile getirilmiştir⁴.

II. Meşrutiyet'in mimarı ve dönemin özgürlükçü sesi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşunda önemli yeri olan aydınlar, Askeri Tıbbiye Mektebi'nde yetişmişlerdir⁵. Cemiyet, 1889'da kurulmuş, Jön Türk lideri Ahmet Rıza Bey'in girişimi ile "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını almıştır. Bu dönem düşünce hayatını temsil eden, Batıcılar, Türkçüler ve İslamcılar ilgi uyandırıcı yazılar kaleme almışlardır⁶. Bu düşünürlerin halkı aydınlatmada ve Meşrutiyet fikrinin yeniden gündeme gelmesinde önemli yerleri olmuştur. Bu dönemde temel düşünsel paradigmlar, devletin nasıl kurtulacağı üzerine şekillenmekteydi⁷.

Yukarıda bahsi geçen nedenlerin yanı sıra Osmanlı ekonomik şartları da de Meşrutiyet'in ilanını gerekli kılmıştır. XX. yüzyıla ekonomik sıkıntılarla başlayan Osmanlı Devleti, yüzyılın başında ülkeye davet ettiği Avrupalı sermaye sahiplerinin etkisi ile kısa süreli de olsa ekonomik bir büyüme yaşamıştır. Fakat bu durum uzun sürmemiştir. Kısa zamanda fiyatlarda dalgalanmalar meydana geldikçe, ticari hayatın olumsuz etkilenmesine bağlı olarak düşük gelirli halk ağır bir darbe ile karşı karşıya kalmıştır. İktisadi hayatta yaşanan bu sorunların yanında, 1907 yılında ülke çapında görülen hasatların verimsizliği, kömür ve odun stoklarındaki yetersizlik halkın zor durumda kalmasına neden olmuştur. Un gibi temel gıda maddelerinin fiyatları çok fazla yükselmiştir. Buna ek olarak maddi bunalım içerisinde bulunan Osmanlı Devleti, askerlerin maaşlarını da ödemekte zorluk çekmiştir. Askeri gruplar, 1906 yılından 1908 yılına kadar toplam 32 defa ayaklanma çıkarmıştır. Bu gibi iç karışıklıklar, Sultan II. Abdülhamit rejiminin halk desteğini kaybetmesine ve Sultan'a destek veren çevrelerin zor duruma düşmesine sebep olmuştur⁸.

³ Can Güleçoğlu, "II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal ve Sosyal Gelişmeleri", *Ankara Üniversitesi Tarih Dergisi*, <http://www.academia.edu>, s.2.

⁴ Güleçoğlu, "II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal ve Sosyal Gelişmeleri", s.3.

⁵ Güleçoğlu, "II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal ve Sosyal Gelişmeleri", s.3.

⁶ Halil İnalcık, "II. Meşrutiyet", *Doğu – Batı Düşünce Dergisi (II. Meşrutiyet "100. Yıl")*, Yıl:11, S45, Ankara 2008 s.12-13.

⁷ Birecikli, "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", s.212.

⁸ Kemal Karpaz, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.101.

Haziran 1908’de İngiliz Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola’nın Reval şehrinde gizli görüşmeleri, Osmanlı’daki Jön Türklerin uzun zamandır aradıkları fırsatı vermiştir. Böylece 1908 hareketi arefesinde bütün Jön Türk kurumları bir amaç üzerinde birleşmiştir.“Abdülhamit İstibdadı’na” son vermek ve Kanun-ı Esasi’yi tekrar yürürlüğe koymak⁹. Bu görüşmenin etkisi ile ülkesi için kaygılandığını bahane eden, Jön Türkler’in önemli simalarından olan Niyazi Bey, 3 Temmuz 1908’de adamlarıyla isyan ederek dağa çıkmış, Jön Türk devriminin ilk adımını atmıştır. Maliyesi iflas etmiş, bütün kurumları sarsıntı içindeki bir ülkenin aydınları, bu dönemde kendinden beklenmeyecek entrikalar ve girişimler düzenliyordu¹⁰. Makedonya topraklarında çıkan isyan için 18. Tümen Komutanı Şemsi Paşa görevlendirilmiş ve kendisi İttihadçı fedailerce öldürülmüştür. Onun yerine Tatar Osman Paşa görevlendirilmiş, Osman Paşa da Resneli Niyazi tarafından 23 Temmuz 1908’de dağa kaldırılmıştır. Bunun ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti aynı gün İstanbul’a telgraf çekerek Anayasa’nın tekrar ilan edilmesini talep etmiştir. İlk telgraftan sonra Saray’a yüzlerce telgraf çekilmiştir. Ülkenin çeşitli yerlerinden hürriyet için talepte bulunulmuştur. Ayaklanma endişesiyle Payitah’ta görüşmeler yapılmıştır¹¹. Görüşmeler sonunda Sultan II. Abdülhamit isyancıların isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. 23 Temmuz 1908’de, 1876 Anayasası’nın yeniden yürürlüğe gireceği, seçimlerin yapılacağı ve meclisin yeniden toplanacağı halka bildirmiştir¹².

“Hürriyet’in ilanı” pek çok kesimde “mucizevî” çözümler beklentisini oluşturmuştur. Köylüler, meşrutiyeti vergi ödememek diye yorumlarken, memurlar terfi ve maaş zammını gözetmekteydiler. Basın beklediği özgürlüğü elde etmenin zaferini kutlamaktaydı. Ayrılıkçı örgütler, ileride görüleceği üzere Kanun-ı Esasi’yi Osmanlı’dan kopmanın ilk merhalesinin altın anahtarı olarak kullanacaklarını açıkça ilandan çekinmemekteydiler. Muhalefetleri sırasında Jön Türkler, Meşrutiyet’i “her derde deva” kabilinden adeta sihirli bir tılsım gibi göstererek, kitlelerin hayallerini pompalamış; bunu da onları cemiyete bağlamanın bir yolu olarak görmüştür¹³.

1908 hareketi ile Sultan Abdülhamit’in gizli polis örgütü ve casusluk ağı dağıtılmıştır. Rejim taraftarları gibi rejim karşıtlarının da bulunduğu Osmanlı

⁹ Karpas, *Türk Demokrasi Tarihi*, s.101.

¹⁰ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s.204.

¹¹ Güleçoğlu, “II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal ve Sosyal Gelişmeleri”, s.7.

¹² Tufan Gündüz, *Osmanlı Tarihi*, Grafiker Yayınları, 2.Baskı, Ankara 2012, s.557.

¹³ Metin Erhan, “II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olayları”, s.4. Erişim Tarihi: 15.10.2018.

Devleti'nde, Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile büyük devletlerin desteğini alan Bulgaristan tam bağımsızlığını ilan etmiş, Girit Yunanistan'a katılma kararı almış,Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Bosna- Hersek'i topraklarına kattığını ilan etmiştir. Bu kayıplarını sıra 17 Aralık 1908'de meclis açılmıştır.“Hâkimiyet-i Milliye” ilkesi sıklıkla dile getirilmiştir¹⁴. Seçimlere Türk tarihinin ilk muhalefet partisi olan Ahrar Fırkası da katılmış ancak bu fırka mecliste yer alamamıştır.

İttihat ve Terakki aleyhinde bulunan basının sesi gittikçe yükselmiş ve İttihat ve Terakki'yi diktatörlük ile suçlayan yazıların sayısı artmıştır. Serbesti Gazetesi yazarı Hasan Fehmi'nin 7 Nisan 1909'da suikaste uğraması ile İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti lideri, Derviş Vahdeti, ulemayı yanına alarak, İttihatçılara karşı muhalefete başlamıştır. Volkan gazetesi aracılığıyla halk kışkırtılmakta ve hükümet dinsizlikle suçlanmaktaydı. 12 Nisan'ı 13 Nisan'a bağlayan gece, 31 Mart Vakası olarak bilinen olaylar patlak vermiştir¹⁵. Alaylı adıyla bilinen subaylar ve onlara bağlı askerler merkezi otoriteye karşı ayaklanmış. İsyan devletin birçok yerine yayılmış, tüm bunlar karşısında Makedonya ordusu harekete geçmiştir. Mahmut Şevket Paşa önderliğinde ordu İstanbul'a girmiş ve şehirde düzeni tesis etmiştir. Olağüstü mahkemeler kurulmuş ve asiler yargılanmıştır. 13 Nisan 1909 tarihinde beliren gerici- dinci isyan hareketini, fırsat bilerek, bu hareketi teşvik ettiler bahanesiyle Ahrar, İttihad-ı Muhammedi, Fedakaran-ı Millet ve Heyet-i Müttefika-i Osmaniye partilerikapatılmıştır¹⁶. Sultan II. Abdülhamit, tahttan indirilipSelanik'e sürgüne gönderilmiş,yerine kardeşi Sultan V. Mehmet Reşat, Osmanlı tahtına oturmuştur (1909-1918)¹⁷.

Jön Türk hareketi, Osmanlı hayat tarzını derinden etkileyecek girişimlerde bulunacaktır. Sultan Abdülhamit etkisindeki Osmanlı toplumu, bir anda hiç olmadığı kadar özgür bir ortama sahip olmuştur. Bu özgürleşme basın özgürlüğü ile başlayıp, siyasi alanda çok partili dönem, dernekleşme, kılık kıyafet, eğitim gibi alanlarda etkisini göstermiştir¹⁸. Çok çeşitli fikirleri temsil eden gazete ve dergiler, piyasalarda

¹⁴ Ahmet Kuyaş, “II. Meşrutiyet Türk Devrimi Tarihi ve Bugünkü Türkiye”, *Doğu –Batı Düşünce Dergisi(II. Meşrutiyet “100.Yıl”)*, Yıl:11, S45, Ankara 2008, s.56.

¹⁵ Karpaz, *Türk Demokrasi Tarihi*, s.103.

¹⁶ Karpaz, *Türk Demokrasi Tarihi*, s.103.

¹⁷ Gündüz, *Osmanlı Tarihi*, s.561.

¹⁸ Gündüz, *Osmanlı Tarihi*, s.563.

yerini almıştır¹⁹. 1908 devriminde; aydınlar,işçiler ve kadınlar ön plandadır.Kadınlara birtakım haklar verilmiştir. Türk milliyetçiliğinin ana tezlerini ortaya atan kadın romancılar ortaya çıkmıştır, bunların en çok tanınanları olarak Halide Edip ve Müfide Ferid bu kişilerdendir²⁰. Bu kişiler basın yayın yoluyla kadınların sesi olmuşlardır. Avrupa, Kafkaslar ve Balkanlar'da sürgünde bulunan aydınlar Osmanlı ülkesinedönmeyebaşlamıştır. 1908 itibariyle işçi hareketlerinin görülmeye başlamıştır. Buna karşı önlem olarak “grev yasası” çıkarılmış ve bu ayaklanmaların önü kesilmeye çalışılmıştır. İttihat ve Terakki bu dönemde, bu grupların isteklerine karşı gerekli önlemi alamadığı için halkın tepkisi ile karşı karşıya kalmış ve bu da devletin dağılma sürecini hızlandırmıştır²¹. Kamil Paşa, Meşrutiyet'in duyurulması üzerine meydana gelmiş olan bu düzensizliği kaldırmak ve güvenliği sağlamak için yoğun bir mesai harcamıştır²².

Bu dönem İslamcı ve Batıcı eğilimler net bir biçimde birbirinden ayrılmıştır. Tüm bunlarla birlikte Meşrutiyet rejiminden hala rahatsız olanlar vardı. Meşrutiyet'in ilanını ve sonrasında II. Abdülhamit rejiminin yıkılmasını hoş karşılamayan azınlıklar olmuştur ki bunlar Araplar, Arnavutlar ve Kürtler'dir²³. Jön Türkler, 31 Mart Olayı'ndan sonra yönetimi sıkılaştırmış, Türkçeyi zorunlu tutmuş, askerliği tüm tebaa için zorunlu hale getirmiştir.1908 ile1913 arası,İttihat ve Terakki'nin “baskı dönemi”olarak nitelendirilen bir dönem olmuştur.İttihat ve Terakki, siyasetin içinde açık açık faaliyette bulunmamış perde arkasından“yap-yapma”yönlendirmeleriyle “denetleme iktidarı” olarak hüküm sürmüştür²⁴. Meşrutiyetin ilanına sevinen bir kısım azınlıklar ise uygulamaya konanotoriterliği yadırgamışlar ve devlete karşı içten içe cephe oluşturmuşlardır²⁵.

Osmanlı Devleti iç sorunları ile ilgilenirken, İtalya sömürge yarışında gözünü Osmanlı'nın Afrika'daki son toprak parçası olan Trablusgarp'a dikmiştir. Burada SultanII. Abdülhamit döneminde var olan askeri birlikler 1908'de dağıtılmış, diğer askeri birlikler ise Yemen'deki karışıklıklar için Arap yarımadasına taşınmıştır. İtalya

¹⁹ Feroz Ahmed, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, 9. Basım, Ankara 2012, s.44.

²⁰ Birgül Koçak, Aytül Tamer, “II. Meşrutiyet Döneminde İki Milliyetçi Kadın: Halide Edib ve Müfide Ferid”, *Doğu- Batı Düşünce Dergisi (II. Meşrutiyet “100.yıl”)*, Ankara 2008, s.174

²¹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara 2013, s.172.

²² Fahir Armaoğlu, *20.Yy Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul 2012, s.58.

²³ Gündüz, *Osmanlı Tarihi*, s.574.

²⁴ Sina Akşin, *Osmanlı Devleti*, Türkiye Tarihi, C4, Cem Yayınları, 1989,S.27.

²⁵ Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Hikmet Neşriyat, C4, s.418.

29 Eylül 1911 tarihli ulti­matom ile Osmanlı Devletine resmen savaş ilan etmiştir ve Kasım 1911’de Trablus ve Bingazi’yi topraklarına kattığını ilan etmiştir. İtalya ile masaya oturan Osmanlı Devleti, 18 Ekim 1912’de Uşi antlaşmasını imzalamıştır²⁶. Bunun yanında Arnavutluk da kaynamaya başlamış, Meşrutiyet’in getirdiği yeni vergiler, nüfus sayımları, Osmanlıca zorunlu eğitim karşısında, Katolik ve Müslüman Arnavutlar birleşip 1910 yılında isyan etmişlerdir. Bu isyan sert bir biçimde bastırılmıştır. Ancak 1912 baharında yeniden isyan çıkaran Arnavutlar Balkan Savaşları sırasında yeniden hareketlenince İstanbul Hükümeti bu gelişmeler karşısında boyun eğmiş ve 28 Kasım 1912’de Arnavutluk’un bağımsızlığını tanımıştır²⁷. Balkan ulusları Sırp­lar, Yunanlar ve Bulgarlar Osmanlı’nın toprakları için saldırgan bir tutumla bir araya gelmiştir. Karadağ sınır güvenliği bahanesiyle Kuzey Arnavutluk ve Novipazara Sırp birlikleri girince savaş 18 Ekim 1912’de resmen başlamıştır. 8 ay süren savaşlarda Osmanlı Ordusu, Sırp­lar ve Bulgarlar’a yenilmiştir. Denizlerde donanma en ufak bir başarı bile gösterememiştir. Yalnız Rauf Bey, komutasındaki Hamidiye kruvazörü ile Bulgarlar’a karşı başarılar kazanmıştır²⁸. Osmanlı Devleti bu savaşlarda ağır mağlubiyet almıştır. 3 Ocak 1913’te ateşkes imzalamış ve taraflar barış görüşmeleri için Londra’da bir araya gelmeyi kararlaştırmışlar²⁹. Edirne’nin kaybı üzerine ülke içerisinde “Bab-ı Ali Baskını” olarak bilinen olay, 23 Ocak 1913’te gerçekleşmiştir. Enver Paşa, yanındaki askerlerle Bakanlar Kurulu salonuna girerek Kamil Paşa’nın zorla istifasına neden olmuş ve yeni kabine kurması için Mahmut Şevket Paşa görevlendirilmiştir. Bunun üzerine görüşmeler durmuş, 3 Şubat 1913’te Bulgarlar Çatalca’daki Osmanlı savunma hattını zorlayınca Osmanlı Devleti antlaşma yapmayı kabul etmiştir. 30 Mayıs 1913 yılında, Londra’da imzalanan anlaşma ile Osmanlı Devleti, İstanbul ve çevresini elinde tutup, Avrupa’daki tüm topraklarını yitirmiştir. Balkan devletleri Osmanlı Devleti’nden aldıkları toprakları kendi aralarında adaletli bir biçimde dağılmadığını, toprakların Bulgaristan tarafından fazlasının alındığını ileri sürerek ikinci kez Balkan savaşı başlamıştır. Osmanlı Devleti

²⁶Yalçın, Durmuş, Yaşar, Akbıyık, Ali, Akbulut, Mustafa, Balcıoğlu, Nuri, Köstüklü, Azmi, Süslü, Refik, Turan, Cezmi, Eraslan, Mehmet Akif, Tural, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014, s.58.

²⁷Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, s.63.

²⁸Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, s.63

²⁹Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, s.51.

bu savaşa dâhil olup 23 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri almıştır. 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Anlaşması ile Balkanlarda oluşan yeni sınırlar resmen tanınmıştır³⁰.

Birinci Dünya Savaşı, 28 Haziran 1914 günü Avusturya Macaristan veliahtı Arşidük François Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi ile başlamıştır. Avusturya, Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti, yalnızlıktan kurtulmak için ittifak arayışına geçmiş ve ilk olarak İngiltere'nin kapısını çalmışsa da buradan istediği yanıt alamamıştır³¹. Bunun ardından Bulgaristan, Fransa devletleri ile ittifak görüşmeleri gerçekleştirmişse de olumlu yanıt bulamamıştır. İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devletini müttefik değil, yük olarak gördükleri ve Rusya'yı karşılarına almak istemedikleri için olumsuz cevap verilmiştir³². Osmanlı Devleti tüm bu olumsuz yanıtlardan sonra İttihat ve Terakki üyelerinin Almanlara karşı sempati duymalarına ek olarak şartların getirmiş olduğu zorunluluk nedeniyle bu ülke ile ittifak görüşmesi yapılması kararı almıştır. II. Wilhelm'in Osmanlı'ya desteği ile 2 Ağustos 1914'te Almanya Rusya'ya savaş ilan ettikten sonra Osmanlı'yı müttefik olarak kabul etmiştir³³. İngilizler Osmanlı Devletine ücreti ödendiği halde sipariş edilen Reşadiye ve Sultan Osman isimli gemileri göndermemiştir. Almanya'ya ait Goeben ve Breslau adlı iki gemi 10 Ağustos'ta Çanakkale'ye sığınmış ve Osmanlı Devleti bu gemilere el koyduğunu açıklamıştır. Yavuz ve Midilli olarak adları değiştirilen gemiler Amiral Souchon emrine verilmiştir. 29-30 Ekim 1914 gecesi Yavuz ve Midilli gemileri Karadeniz'e çıkıp Ruslara ait Sivastopol ve Odesa limanlarını topa tutmuştur. Osmanlı Devleti böylece resmen savaşa girmiştir.³⁴ Osmanlı Devleti, Doğu Kafkas cephesinde, Ruslar ile savaşmıştır. Enver Paşa önderliğinde Sarıkamış'ta kış taarruzu gerçekleşmiş ancak başarısız olunmuştur. Erzurum, Erzincan, Muş, Bitlis, Trabzon şehirlerini Ruslar ele geçirmiştir. Mustafa Kemal, Muş ve Bitlis'i Ruslar'dan geri almıştır. Bolşevik ihtilali ile Ruslar Brest-Litovsk anlaşmasını imzalayarak ve Doğu Anadolu'da Ermenileri bırakarak ülkesine çekilmiştir. Antlaşmaya göre Doğu Anadolu Osmanlı'ya bırakılacak, Kars, Ardahan ve Batum'da ise referandum gerçekleştirilecektir.

³⁰ Gündüz, *Osmanlı Tarihi*, s.585.

³¹ Armaoğlu, *20.Yy Siyasi Tarihi*, s.140.

³² Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, s.75.

³³ Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.142.

³⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.141.

Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesini imzalamıştır. Türk heyetinde Bahriye Nazırı Rauf Bey, Hariciye Nazırı Reşat Hikmet ile Sadullah Beyler bulunurken İngiliz heyetinde Amiral Calthrope temsilcidir. Mütareke, Limni Adasının Mondros limanında imzalanmıştır. Bu belge ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir³⁵. San Remo Konferansı ile Osmanlı Devletini paylaşan batılılar bunun sonucunda Osmanlı Devletinin karşısına Sevr Antlaşması çıkacaktır. Antlaşmaya göre; İstanbul Türklere kalacaktır ancak azınlık haklarına dikkat edilmezse geri alınacaktır. Doğu Trakya Büyükçekmece yakınlarına kadar Yunanistan’a verilecek, batı Anadolu Yunanistan’a bırakılacak, Doğu Anadolu’da bağımsız bir Ermeni devleti kurulacak, yine doğuda özerk bir Kürt devleti kurulacak gibi birçok madde ile Osmanlı Devleti batılı devletlerin isteklerine göre bölünmüştür³⁶.

5. II. Meşrutiyet Dönemi Adli Teşkilat

İslam hukuk sistemi içerisinde yasama yürütme yargı fonksiyonları devlet başkanının yönetimi altındaydı. Devlet başkanı kendi görevlendirdiği kişiler aracılığı ile bu yetkisini kullanırdı³⁷. Osmanlı Devleti’nde ilk kadı atamasını Orhan Gazi yapmıştır. Sultan I. Murat zamanında ise kazaskerlik kurumu kurulmuştur. Kazaskerlik tarafından kadı tayinleri yapılmıştı³⁸. Kazalarda kadıların başkanlığındaki şer’iyye mahkemeleri dışında merkezde bulunan Divan-ı Hümayun, Veziriazam Divanları ile kazaskerlerin, ayrıca esnaf üzerinde lonca ve benzeri meslek teşekkülleri ile muhtesiplerin, mâlî konularda defterdarların, askerler üzerinde Yeniçeri Ağası ve Kaptan-ı Derya’nın, tarikat mensupları üzerinde nakibüleşrafın, öte yandan taşralarda beylerbeyi ve sancakbeyleri divanlarının da bir takım yargı yetkileri vardı. Gayrimüslim teb’a ahval-i şahsiye denilen şahıs, aile ve miras hukukuyla ilgili dâvâlarını kendi ruhani meclislerinde; ecnebler de kendi aralarındaki ihtilafları konsolosluklarda sonuca bağlardı³⁹. Osmanlı vatandaşı ile ecnebi izinli tüccarın arasındaki davalara tercümanın hazır bulunduğu bir halde kadılar bakardı, konusu dört bin akçeden fazla olan davalar Arz Odası’nda sadrazam huzurunda görülürdü. Klasik

³⁵Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.141.

³⁶Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s.210.

³⁷ Ekrem Buğra Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2004, s.23.

³⁸ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s.24.

³⁹ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s.25.

dönemde gerek Divan-ı Hümayun ve taşrada paşa divanları gerekse kadılar birer idare mahkemesi olarak halkın idareden şikâyetlerine bakmaktaydılar.⁴⁰

1838’de yapılan bir değişiklik ile kadılar meşihate bağlanmıştır. II. Mahmut döneminde mahkemeler kurularak kadıların davalara burada bakmalarına karar verilmiştir. Tanzimat ile kadıların görevleri sınırlandırılarak yalnız şer’i davalara bakma görevi ile görevlendirildiler⁴¹. Bozulan adli sistemi Tanzimat ıslahatçıları, mevcut adliye teşkilatı üzerinde değiştirmek yerine eskisinin yanında modern ihtiyaçlara özel, görev ve yetki sahası farklı yeni bir adliye teşkilatı kurmuşlardır. Bu alanda iki başlılık ortaya çıkmıştır⁴². Adliye hukuku olarak Fransa örnek alınmıştır. Osmanlı teb’asıyla yabancı tüccarın arasında çıkan anlaşmazlıkları tüccar hakemler bakmıştır. Bunlar kadı mahkemelerinin yetkilerini sınırlandırırken sonraki aşamada ticaret mahkemeleri adını alacaktır⁴³.

1838 yılında kurulan Meclisi Ahkam-ı Adliyye hem yüksek bir mahkeme, hem de kanun ve nizam hazırlayan bir nevi teşriî meclistir. Sultan Abdülaziz döneminde kaldırılarak yerine Divan-ı Ahkam-ı Adliyye ile Şuray-ı Devlet kurulmuştur⁴⁴. Divan-ı Ahkam-ı Adliyye nizamiye mahkemelerinin üst merci olup temyiz müessesidir. Şuray-ı Devlet ise yüksek idari mahkemesi görevindedir⁴⁵.

Yargı örgütünde yapılan ilk yenilik, 1840 ceza kanununu uygulamak üzere aynı yıl İstanbul’da oluşturulan Meclis-i Tahkikat adlı kuruldur⁴⁶. Bununla yargıç sisteminden ayrılma yaşanarak, yargılamaya başka üyeler de dahil edilmiştir⁴⁷. Tüm ülkeye yayılmış olan bu mahkemelerin başkanı vali, üyeleri ise kadı ile eyalet meclislerini oluşturan kişiler içinden veya dışarıdan, vali tarafından seçilen kişilerdi. Bu mahkemeler modern mahkemeye gidişin ilk adımıydı⁴⁸. Yine 1840 yılında Fransa örnek alınarak Ticaret Mahkemeleri kurulmuş, 1847’de Muhtelit(karma) mahkemeler

⁴⁰ Ekrem Buğra Ekinci, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C3, S5, 2005, s.419. ss.417-439

⁴¹ Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014, s.299-300.

⁴² Ekinci, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, s.419.

⁴³ Ekinci, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, s. 420.

⁴⁴ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.300.

⁴⁵ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.300. ; Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, TTK, Ankara 2010, s.116.

⁴⁶ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.300. ; Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, s.116.

⁴⁷ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, s.116.

⁴⁸ Coşkun Üçok- Ahmet Mumcu- Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara 2017, s.283.

kurulmuştur⁴⁹. Bu mahkeme Osmanlı vatandaşlarının ve yabancıların her tür ceza davalarına bakmak üzere kurulmuştur. Bu mahkemelerin üyelerinin yarısı büyükelçilikler veya konsolosluklarca, diğer yarısı da Osmanlı Hükümeti tarafından seçilen kişilerden oluşmuştur. Bu mahkemelerin Osmanlı tabiyetindeki gayrimüslimler veya yabancılar arasındaki hukuk davalarına bakma yetkisi yoktur⁵⁰. İki ecnebi arasında çıkan sorunları konsolosluk mahkemeleri çözmekteydi⁵¹. Fakat taraflar anlaşma sağlayamadığından Osmanlı mahkemeleri iki farklı milletin davalarına bakmakta zorunlu kalmıştır⁵². Osmanlı Devleti'nde ise karma nitelikli ceza dâvalarına, bir başka deyişle ecnebilerin Osmanlı vatandaşları veya hükümeti aleyhine yahut da Osmanlı vatandaşlarının ecnebiler aleyhine işledikleri suçlara baştan beri Osmanlı mahkemelerinin tercüman bulunduğu halde bakması esası kapitülasyonlarda bile açıkça yer almaktaydı⁵³. Buralarda alınan kararlar merkeze, Meclis-i Valay-ı Ahkam-ı Adliyyeye gönderilirdi. Mahkemelerin Osmanlı vatandaşları için aldığı kararlar kesin olurken yabancı devlet vatandaşları hakkındaki kararlarda ilgili ülkenin konsolosu veya tercümanı da hazır bulunurdu ve imzada yer alırdı. Bu imza karara katılma mâhiyetinde değildi; dâva sırasında hazır bulunduğunu ispata yarardı⁵⁴.

Meclis-i Tahkikatlar'ın ve karma mahkemelerin kurulmasıyla ceza davaları, şer'i mahkemelerin görev ve yetkileri dışına çıkarılmıştır. Osmanlı Devleti'nde klasik devirde yasama, yürütme ve yargı otoriteleri prensip itibarıyla hiç bir zaman birbirinden ayrılmadığı gibi, Tanzimat'tan sonra da bu geleneğin devam ettiği görülmektedir⁵⁵. Bu meclisin Osmanlı devletinde modern tarzda ilk parlamento sayıldığı, günümüzdeki Yargıtay ve Danıştay ile Yüce Divan'ın bir prototipi olduğu, Nizâmîye Mahkemeleri'nin ilk örneğini teşkil ettiği pek çok müellif tarafından belirtilmektedir⁵⁶.

Karma mahkemelerin cezalarının icrası için de 1846 yılında İstanbul'da Zabtiye Müşirliği kurulmuştur. Bu meclis 1854 yılına kadar çalıştıktan sonra aynı yıl İstanbul'da Zabtiye Nezâreti'ne bağlı olarak kurulan ve bir süre sonra diğer şehirlerde

⁴⁹ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.300; Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s.116.

⁵⁰ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s.116.

⁵¹ Ekinci, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", s.421.

⁵² Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s.119.

⁵³ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s.121.

⁵⁴ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s.121.

⁵⁵ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*, s.61.

⁵⁶ Ekinci, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", s.420

de açılan Meclis-i Tahkikat'a ecnebi unsurlu ceza dâvalarına tercüman bulunduğu halde bakma görevi verilmiştir. 1856'da Islahat Fermanı ile Osmanlı topraklarındaki yerli ve yabancı unsurlar arasındaki ticaret ve ceza davalarına, karma mahkemelerde bakılmış, yargılamalar aleni yapılmış, davalı ve davacı yüzleştirilmiş, tanıklar kendi din ve mezheplerindeki yönetime göre yemin etmiştir⁵⁷. Karma ceza mahkemelerinin verdiği karar cinâyet derecesinde ise söz gelişi ölüm cezası içeriyorsa, Meclis-i Vâlâ'ya arz edilmesi ve padişah tarafından tasdik edilmesi zorunlu idi. Sanık ecnebi tâbiyetli ise Meclis-i Vâlâ kapitülasyon anlaşmalarının ilgili hükümlerine uygun davranılıp davranılmadığını da inceleyecekti. Karma ceza mahkemelerinin kararları eğer cinayet derecesinde değilse valinin onayına arz olunarak yerine getirilirdi⁵⁸.

Daha sonra da bunların yerine kurulan Nizamiye Mahkemeleri bu gibi dâvalara bakmakla görevlendirilmiştir. Yabancı devletler Osmanlı hükümetinin çıkardığı ceza kanunlarını kabul etmekle beraber muhakeme usulü kanunlarını kabule yanaşmamışlardır. Babiâli adı geçen kanunların tamamının yabancı kanunlardan iktibas edildiği gerekçesiyle bu itirazları dikkate almamıştır⁵⁹.

Osmanlı hukukunda çok önemli bir yeri olan Divan-ı Hümâyûn bilhassa XVIII. asrın sonlarından itibaren fonksiyonunu tamamen kaybetmişti. Divan-ı Hümâyûn'un siyasî fonksiyonu zaman zaman Saray ile Babiâli denilen sadrîâzamlık makamı arasında gidip gelmeye başlamış, yargı yetkisi ise yine Babiâli'de kazaskerler huzurunda yapılan mürâfaalarla yerine getirilir olmuştu. Sultan III. Selim zamanında Meclis-i Meşveret toplanmaktaydı. Bu meclis önceleri gerektiğinde toplanırken, sonraları sürekli bir hal almıştı. Tanzimat'ın öncüsü sayılan Sultan II. Mahmud devrinde de bu meclis toplanmaya devam etti, hattâ taşralarda da bunların birer örneği teşkil edildi. Hemen her vilâyetin idarî, mâlî ve âsâyiş işlerinin görüşüldüğü bu meclislere valiler başkanlık ediyor, vilâyet sınırları içindeki mülkî birimlerin kadı, naip, voyvoda, ayan gibi ileri gelen resmî görevlileri katılıyordu. 1838 tarihinde Meclis-i Meşveret'in yerini merkezde kurulan Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye almıştır. Bu kurum gerçekten adı geçen devrin en önemli reformlarından biridir. Bu meclisin ilân edilmesi planlanan reformların gerektirdiği mevzuatı hazırlamak, bu reformlara karşı gelen memurları muhakeme etmek ve icâbında devlet işlerinde

⁵⁷ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s. 117.

⁵⁸ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s.124

⁵⁹ Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s.123

istişare mercii görevi yapmak üzere kurulmuştur. Bu yönleriyle bir parlamento ve idarî yargı kurumu olarak Türk anayasa ve idare hukuku tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Meclisin hukuk tarihi bakımından önemi, Tanzimat'tan ve bilhassa 1840 tarihinde Kanun-ı Ceza'nın ilânından sonra artmıştır. Çünkü bu tarihten itibaren Meclis-i Vâlâ, aynı zamanda adı geçen ceza kanununun hükümlerini uygulayan bir mahkeme durumuna gelmiştir. Bu devirde yapılan idarî ve adlî reformların taşradaki görünümünü taşra meclisleri oluşturur. Söz gelişi Avusturya'da benzeri meclislerdeki âzâlar seçimle değil tâyinle geliyordu⁶⁰. Taşra meclislerindeki âzâların hepsine önceleri maaş bağlanmıştı. Ancak bunun mâliyeye oldukça büyük bir yük getirmesi üzerine seçilmiş âzâlara maaş verilmekten vazgeçildi⁶¹. Muhassıllık meclisleri ülkemizde sınırlı bir ölçüde de olsa mahallî idare meclislerinin ilk örneğidir⁶². 1840 muhassıllık meclisleri olarak kurulan, 1842'de memleket meclisleri adını alan ve 1849'dan itibaren ismi değişerek eyalet ve sancak meclisleri denilen bu taşra meclisleri Meclis-i Vala'nın taşradaki örneği olup 1864 yılına kadar yargılama görevi yapmışlardır⁶³. Kaza ve liva merkezlerinde bulunan bu meclisler mahkeme olarak kurulmayıp, yargılama görevi 1840 tarihli Ceza Kanunu ile verilmiştir. Zamanla mahkeme niteliği kazanmış, 30 Nisan 1860 Zeyl-i Kanun-ı Ticaret ve daha sonra çıkarılan kanunlarla ticaret mahkemelerinin teşkilatı ile belirli bir düzene oturmuştur⁶⁴.

Bu meclisler Nizamiye Mahkemeleri'nin işlevini görmüşse de Nizamiye Mahkemeleri'nin asıl çekirdeğini 1854'te kurulan Meclis-i Tahkikler oluşturur. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile her kazada bir deavi meclisi kurulmuş ve bu meclis, kazanın şer'i hakimi başkanlığında Müslim gayrimüslim mümeyyizlerden oluşan üç üyeden meydana gelmiştir⁶⁵. Osmanlı yargı teşkilatına Tanzimat sonrası katılmış olan çok üyeli bu mahkeme yapısına "Nizamiye Mahkemesi" adı verilmiştir⁶⁶. Bu meclisler şer'i davalara, gayrimüslimlerin ruhani idaresinde görülen hususi davalar dışında kalan davalarla cünha ve kabahat derecesinde olan suçlarla ilgili davalara bakmakla

⁶⁰ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Ankara 2011, s. 21.

⁶¹ Ortaylı, *Osmanlı Mahalli İdareler*, s.25-27.

⁶² Ortaylı, *Osmanlı Mahalli İdareler*, s.18

⁶³ Macit Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", *TDV (İA)*, C33, 2007, s. 185.

⁶⁴ Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", s. 185.

⁶⁵ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s. 119.; Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.300

⁶⁶ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s. 119.

görevliydi⁶⁷. Liva merkezlerinde temyiz mercii kurulmakta ve kaza deavi meclislerinin bakamayacağı veya kaza deavi meclislerinde karara bağlandıktan sonra tarafların istinaf yoluna başvurduğu cinayet ve hukuk davaları burada görülmektedir. Livadaki temyiz mercisi 3 müslim 3 gayrimüslim üyeden oluşurdu. Başkanlığını ise o kazanın şer'iyye mahkemesi hakimi yapmaktadı. Vilayet nizamnamesine göre Osmanlı idari teşkilatı vilayet adı verilen birimlere bölünmüş ve her vilayette divan-ı temiz kurulmuştur. Divanı temyizlerin görevi emval ve emlâke dair hukuk davaları ile cinayet davalarına bakan ikinci derecedeki liva temyiz-i hukuk ve cinayet meclislerinin istinaf yoluyla görmekten ibaretti⁶⁸. Temyiz meclislerinde kanun işini bilen, devletçe tayin edilmiş özel bir memurun bulunması gerekiyordu. Vilayet nizamnamesi köylerdeki ihtiyar meclislerine de sulhen dava görme yetkisi vermiştir. Başkanlığını en yaşlı üye yapmaktadı. 1 Nisan 1868 hukuki işleri idari işlerden ayırmayı amaçlayan Divan-ı Ahkam-ı Adliyye Nizamname-i Esasisi ile Osmanlı Devleti'nde şer'i davalar dışındaki davalar için en yüksek yargı mercii olarak Divan-ı Ahkam-ı Adliye kurulmuştur⁶⁹. 1868 Mehakim Nizamnamesi ile nizamiye mahkemeleri yeniden düzenlendi. Nahiyeelerde imam veya papaz başkanlığında en az üç en çok on iki üyeden oluşan İhtiyar Meclisleri, kazalarda kadının başkanlığında üç Müslüman üç gayrimüslimden oluşan Meclis-i Deavi, sancaklarda ise hukuk ve ceza mahkemeleri oluştu. Önemli ceza davalarını görmek için "Meclis-i Cinayet" denilen bir çeşit ağır ceza mahkemesi kurulmuştur. Bu meclis üç Müslim üç gayrimüslim üyeden ve "hukuk ve kanun" bilgisine sahip bir devlet memurundan ve bir hakimden oluşmaktadır. Meclis-i Cinayet alt derece mahkemelerden gelen cinayet davalarının mazbatalarını tetkik, kanunu tatbik ve resen havale olunan bazı cinayet davalarını görmekle yükümlüydü⁷⁰. Kadı ve devlet temsilcileri dışındakiler 2 yıllığına seçiliyordu⁷¹.

14 Şubat 1870'te Divan-ı Ahkam-ı Adliyye Nizamname-i Dahilisi neşredilmiş, buna göre nizamiye mahkemeleri kazalarda deavi meclisleri, livalarda temyiz-i hukuk meclisleri, vilayet merkezlerinde ise temyiz divanları, İstanbul'da

⁶⁷ Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", s. 186.

⁶⁸ Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", s. 186.

⁶⁹ Kenanoğlu, "Nizamiye Mahkemeleri", s. 186; Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.301; Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s. 120.

⁷⁰ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s.123.

⁷¹ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, s.120.

Divan-ı Ahkam-ı Adliyye olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. 1871 yılındaki “Mehakim-i Nizamiye Hakkında Nizamname” nizamiye mahkemelerini bidayet ve istinaf şeklinde derecelendirmiştir ve nizamiye mahkemeleri bağımsız mahkemeler haline gelmiştir⁷². Deavi meclisleri Bidayet mahkemesi olarak, livalardaki temyiz-i hukuk meclisleri hem bidayet hem de istinaf mahkemesi olarak görev yapmıştır⁷³. Temyiz-i hukuk meclisleri kendi görev alanına giren davalara bidayeten, deavi meclislerinin bidayeten gördükleri davalara ise istinafen bakmakla görevlendirilmiştir⁷⁴.

Nahiyelerdeki İhtiyar Meclisleri, ceza davaları açısından 5 kuruşa kadar nakdi ceza gerektiren kabahat davalarını kesin olarak sonuçlandırabiliyordu. Hukuk davalarında ise 150 kuruş olan alacak davalarını, 500 kuruş olan davaları istinafi mümkün olarak görür, daha büyük davaları çözmede anlaşma yoluna gidilirdi. Sulhen çözülen davalar kaza Bidayet Mahkemesine gönderilirdi⁷⁵.

Nizamname bidayet, istinaf ve temyiz ne anlama geldiğini de belirtmiştir. Bidayet; Teşkilat-ı Mehakim Kanuna göre bir davayı görmek sulhen halli mümkün olmayan hukuk davalarını ilk defa görmek amacıyla kaza, liva ve vilayet merkezlerinde kurulmuştur⁷⁶. İstinaf mahkemesi ilk derece nizamiye mahkemelerince görülen davalardan bağımsız olarak öne sürülen yeni bir delil ve olayları göz önünde tutarak aynı davaya yeniden bakmak ve karara bağlamaktadır⁷⁷. İstinaf mahkemeleri vilayet merkezlerinde kurulmuştur. Bidayet mahkemelerinden gelen ceza, hukuk ve ticaret davaları ile ilgilenirdi. İstinaf mahkemesinin ceza dairesi, vilayete bağlı livaların bidayet mahkemelerinde cünha derecesinde olduğuna dair verilen hükümler istinaf edilmiştir. Cinayete dair hükümler istinafin konusu içinde görülmemiştir. Bu hükümler temyiz davaları tarafından görülür ve kesin sonuca bağlanırdı. Temyiz ise bidayet ve istinaf mahkemelerinde görülen davalarda alınan kararların hukuka uygunluğunu denetlemek amacıyla bu mahkemelerde verilen kararları onaylamak veya bozmak amaçlı başvurulmuş bir kanun yoludur. Daha açık bir ifade ile mahkemelerde yanlış uygulanan bir kuralın vermiş olduğu hatalı hükmü yeniden

⁷² Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, s.121.

⁷³ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.301.

⁷⁴ Kenanoğlu, “Nizamiye Mahkemeleri”, s. 186.

⁷⁵ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, s.121.

⁷⁶ Fatmagül Demirel, *Adliye Nezareti Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.146.

⁷⁷ Ejder Yılmaz, *İstinaf*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s.21.

görüŖüp hatalı hükmün düzeltilmesi yoluna gitmektir⁷⁸. Kaza, liva ve vilayetlerde kurulan nizamiye mahkemelerinin isimlerinde yer alan “temyiz” kelimesi davaların göröleceği mercilerin tayininde karışıklığa yol açtığı için 15 Nisan 1879 tarihinde yapılan düzenleme ile divan-ı temyizlerin adı Mahkeme-i İstinaf’a, deavi meclislerinin adı Bidayet Mahkemesi’ne dönüŖtürölmüŖtür⁷⁹.

18 Haziran 1879’da nizamiye mahkemeleri yeniden düzenlenmiŖtir. Nizamiye mahkemeleri ceza ve hukuk mahkemeleri olarak ikiye ayrılmıŖtır. Bunların üzerinde İstanbul’da temyiz mahkemesi kurulmuŖtur⁸⁰. Nizamname ile Divan-ı Ahkam-ı Adliyye iki mahkemeden meydana gelmekteydi. Birincisi Mahkeme-i Temyiz olup bu mahkeme nizamiye mahkemelerinin hukuk ve ceza konularında verdiği kararları tedkik etmekle vazifeliydi. İkinci mahkeme ise İstanbul’daki en yüksek nizamiye mahkemesi kabul edilmekteydi ve nihai olarak karara bağlanan hukuk ve ceza davaları hakkında kesin hüküm verme yetkisine sahipti⁸¹.

Birbiri ardına çıkan düzenlemelerle geliŖtirilen ve kadıların başkanlığında, kurul halinde çalışan nizamiye mahkemelerine Ŗer’i konular dıŖındaki tüm işler devredilmiŖtir. Kişilik, aile, miras konularında Ŗer’iyye mahkemeleri görev almaya devam etmiŖtir. Adliye Nezareti’nde yapılan düzenleme ile evlenme, boşanma, nafaka, köle azadı, kısas, diyet, erŖ(rüşvet), gaiplik, vasiyet ve miras konularının Ŗeriyye mahkemelerinde görölmekteydi. Ticaret, ceza, zarar, ziyan, ve benzeri davaları nizamiye mahkemeleri görmüŖtür. Bunların dıŖındaki davalar davacının rızasına göre Ŗeriye ya da nizamiye mahkemelerinde görölmüŖtür⁸².

Nizamiye mahkemeleri Osmanlı Devleti’nden bir müddet sonraya kadar varlığını devam ettirmiŖtir. Mahkeme-i Temyiz’in yetkileri 1920’de bir kanunla Sivas’ta geçici olarak kurulan Temyiz Heyeti’ne devredilmiŖtir⁸³. 1923’te Temyiz Mahkemesi Eskişehir’e taŖınmıŖ, 1923 tarihli Hey’et-i Temyiziyye Merkezinin Eskişehir’e Nakline ve TeŖkilatının Tevsiiine Dair Kanun’la Mehakim-i Nizamiye TeŖkilatı Kanunu’nun bu kanuna aykırı hükümleri yürölükten kaldırılmıŖtır. 1924’te çıkarılan Mehakim-i Ŗer’iyyenin İlgasına ve Mehakim TeŖkilatına Dair Ahkamı

⁷⁸ Recep Akcan, *Usul Kurallarının Kararlarına Aykırılığına Dayanan Temyiz Nedenleri*, Nobel Yayınları, Ankara, 1999, s.14.

⁷⁹ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.301; Kenanoğlu, “Nizamiye Mahkemeleri”, s. 187.

⁸⁰ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.301; Kenanoğlu, “Nizamiye Mahkemeleri”, s. 187.

⁸¹ Kenanoğlu, “Nizamiye Mahkemeleri”, s. 186.

⁸² Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, s.124-125.

⁸³ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, s.301.

Muaddil Kanun ile adliye teşkilatında köklü değişiklikler yapılmış, istinaf ve şer'îyye mahkemeleri ilga edilmiştir. Böylece Nizamiye Mahkemeleri'nin varlığı sona ermiştir⁸⁴.

⁸⁴ Kenanoğlu, “Nizamiye Mahkemeleri”, s. 188.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERZURUM VİLAYETİ TARİHİ VE SOSYO- EKONOMİK YAPISI

1.1. Tarihçe ve İdari Yapı

Erzurum, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Aynı adı taşıyan ovanın güneydoğu yöresinde, Palandöken dağlarının kuzeyinde⁸⁵, deniz seviyesinden 1900 m. yükseklikte kurulmuştur⁸⁶. Bu nedenle bir taraftan güneyde Palandöken Dağları eteklerindeki⁸⁷ tepelik alanlara doğru genişleyen şehir, öte yandan da kuzey-kuzeybatı ve batıda Erzurum Ovası alüvyal düzlükleri üzerinde genişlemektedir. Erzurum, yaklaşık olarak 40° kuzey paraleli ile 41° doğu meridyeni üzerinde bulunmaktadır⁸⁸. Kuzeyde Rize, batıda Dumanlı ve Kop, güneyde Cemal ve Bingöl dağları, doğuda da Allahûekber dağları ile Ardahan yaylası Erzurum'un doğal sınırlarını oluşturmaktadır. Doğu Anadolu'nun en soğuk bölümü üzerinde bulunan Erzurum, coğrafi konumu nedeniyle kış mevsiminin uzun ve soğuk, buna karşılık yaz mevsiminin ise oldukça kısa sürdüğü "şiddetli karasal" iklim özelliğine sahiptir." Şehrin, XVII. yüzyıldaki iklim durumu hakkında, dönemin kaynaklarında birtakım bilgilere tesadüf olunmaktadır. 1645-1647 seneleri arasında Erzurum'da kalan Evliya Çelebi, Erzurum'un iklimi hakkında bilgi vermektedir⁸⁹. Şehrin, XVII. yüzyıldaki iklim durumu hakkında, 1627 yılında Erzurum'a gelen Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi, Erzurum'daki kış aylarını şu şekilde tarif etmektedir;

⁸⁵ Alperen Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2014, s.59.

⁸⁶ Ali Aktan, "Tarih İçinde Erzurum Yeri ve Önemi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S5, Kayseri 1194, s.53.

⁸⁷ A. Şerif Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, s.5.

⁸⁸ Hayati Doğanay, "Erzurum'un Genel Coğrafya Özellikleri", *Şehr-i Mübarek Erzurum*, Ankara, 1989, s.243. Murat Küçükogurlu, *Doktor Şerif Bey, Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*, Serander Yayınları, Trabzon 2011, s.75.

⁸⁹ "Gerçi şiddet-i şitâdan bağ ve bahçesi yoktur şitâsı şedid olur " ve "Ervâh-ı nâsda darb-ı meseldir kim bir dervişe "Kanden gelirsün? " derler "Berf rahmetinden gelirim " der. Ol ne diyardır derler sovuktau "Ere zülüm " olan Erzurum 'dur der. Anda yaz olduğuna rast geldin mi? derler derviş ey-dür; "Vallahi on bir ay yigirmi tokuz gün sakin oldum, cümle halkı yaz gelir derler amma görmedim " der. Yine Çelebi, "Bu şiddet-i şitâyı diyar-ı Azakda ve Dest-i Kıpçak 'da erbain ve zemheri geçirdik böyle keskin kış görmedik" ifadesini kullanmaktadır Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1335, C.2, s. 215-216.

“Erzurum kış yurdu olduğundan şiddetli şitâlar olub her gâh vakt-i nehârda duman ve ebr düşüp dayanmak mümkün değildi. Ebr ve baran ve şiddetlü rüzgâr ve boran vakti olur. Akabinde karlar ile arz-ı zemin beyaz libas giyerdi”⁹⁰.

Sahip olduğu verimli topraklar, yer altı kaynakları ve askeri bakımdan korunaklı bir bölgede yer alması nedeniyle birçok kavim tarafından istila edilmiştir. Bu özelliği sebebiyle birçok farklı isimle anılmıştır⁹¹.

Erzurum adına ait ilk bilgiler ve belgeler Hititler dönemine aittir⁹². Şehre velilen adlar ise; “*Karaz*” olarak bilinen şehir, Hititler zamanında “*Azze*” ya da “*Azzi-Hayaşa*” olarak tanınmıştır. Erzurum’a, Doğu Roma İmparatorluğu zamanında, İmparator II. Theodosios’a nispeten “*Teodiyosiopolis*” denilmiştir. Ermeniler buraya “*Karin*”, “*Karna*”, “*Garin*” yada “*Karnoi*” demişlerdir⁹³. Sakalar devrinde, Erzurum ovasına “*Karun- Karannist*” isimleri verilmiştir. Ermeniler derebeylik şeklinde yaşadıkları için derebeyleri öldükten sonra “*Kalik*” demişlerdir. Araplar ise bu bölgeye “*Kalikala*” demişlerdir. Türkler ise ne Bizanslıların ne Ermenilerin ne de Arapların kullandıklarını kullanmamışlar. Yalnız Karaz’ın eski adı olan “*Arze*”’yi kullanmıştır. Alp Arslan bu havaliyi harap edip havalisini dağıttıktan sonra şehrin ismini değiştirerek “*Erzenirrum*” yapmıştır⁹⁴. Saltukoğullarının ve Selçukluların burada hüküm sürdüğü zamanda paraların üzerinde eski harflerle Erzurum “*Erzen-i Rum*” “*Erz-i rum*” ve “*Erzen-ür rum*” şeklinde yazılmış bu daha sonra “*Arz-ı Rum*” olmuş ve nihayetinde Erzurum olmuştur⁹⁵. Manası “Rum yeri” demektir. Araplar ise buralara Türkler geldikten sonra “*Erzenirrum*” demişlerdir. Bu tabir, Bitlis- Siirt arasında bulunan Erzenden ayırmak için söylenmiştir. H. 1318 tarihli Erzurum salnamesinde, Erzurum’a “*Erzen*” adlı bir kasabadan bahsedilmiştir⁹⁶. Selçuklu imparatorluğunun temelini atan Selçuk Bey’in torunları Tuğrul ve İbrahim İnal ile Tuğrul’un yeğeni Kutalmış’ın Bizans ile yaptığı savaşlardan biride “*Karaz*” da gerçekleşmiş ve şehri

⁹⁰Topçular Kâtibi, Abdulkadir Efendi, *Topçular Katibi Abdulkadir Efendi Tarihi*, (Haz. Ziya Yılmaz), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, s. 672-673.

⁹¹Kayserili, *Erzurum Şehri’nin Kültürel, Coğrafyası*, s.80.

⁹²Kayserili, *Erzurum Şehri’nin Kültürel, Coğrafyası*, s.80.

⁹³Ali Servet, Öncü, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti’nin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu(Doktora Tezi)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum, 2006, s.20.

⁹⁴Kayserili, *Erzurum Şehri’nin Kültürel, Coğrafyası*, s.80-81.

⁹⁵Cevdet Küçük, “Erzurum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, C11, s. 321-322.

⁹⁶Kayserili, *Erzurum Şehri’nin Kültürel, Coğrafyası*, s.81.

muhasara ile ele geçirmişlerdir⁹⁷. Süryani bir müellif olan Ebu'l-Faraç, Erzurum'dan “*Erzenûrrum*” olarak söz eder.

Anadolu hiç şüphesiz çok eski dönemlerden beri kavimlerin yerleştiği alanların içerisinde yer almaktadır. Birçok farklı kavme ev sahipliği yapmış olan Anadolu, bazen kendine has yapısını koruyabilmiş bazense zamana yenik düşerek ancak kalıntılarını bize ulaştırmıştır⁹⁸.

Erzurum ve çevresinde yapılan kazılar M.Ö. 4000 yılına kadar bir geçmişe sahip olduğu bilgisini vermektedir. Sırasıyla Hurriler⁹⁹, Hayasa, Diauhei ve Urartu Krallığı¹⁰⁰ hâkim olmuş; burada Hititler, Kimmerler ve İskitlerin de kısa bir süre dahi olsa iskân ettiği bilinmektedir¹⁰¹. M.Ö. ikinci binyılda Kafkaslar'dan göçebe ve yarı göçebe topluluklar Erzurum ve çevre illerdeki otlaklara gelmiştir¹⁰².

Geç Kalkolitik¹⁰³ ve Tunç Çağı¹⁰⁴ boyunca çiftçi topluluklar seyrek bir şekilde yerleşip, avcılık toplayıcılık yapmışlardır. M.Ö. 585'te Medlerin, sonra Pers ve M.Ö. 331'e kadar Persler hâkimiyeti sonrası Makedonyalı İskender'in hâkimiyeti altına girmiştir.

Erzurum, II. Theodosius zamanında kurulmuş ve imparatora izafeten *Teodiyosiopolis* adı verilmiştir¹⁰⁵. Kuruluş yılı olarak M.S. 415-422 yılları gösterilmiştir¹⁰⁶. Erzurum şehri 502-503 yıllarında İranlıların eline geçmiştir. Müslüman Araplar tarafından Hz. Osman zamanında Habip bin Mesleme komutasındaki kuvvetler 653 yılında şehri ele geçirmişlerdir¹⁰⁷. Emevi hükümdarı I.

⁹⁷ Bilgehan Pamuk, *XVII. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, IQ Yayınları, İstanbul 2006, s.33.

⁹⁸ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.81-82.

⁹⁹ İsmet Miroğlu, “Erzincan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, C11, s. 319.

¹⁰⁰ Hasan Geyikoğlu, “Selçukluların Fetihten Osmanlı Hakimiyetine Kadar Bayezid ve Çevresinin Tarihine Bir Bakış”, *Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu*, 13-14 Eylül 2003, İstanbul 2004, s. 175.

¹⁰¹ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Yayın, Bursa 2010, s.37; Miroğlu, “Erzincan”, s. 319; Mehmet İnbaşı, “Erzincan Kazası(1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)”, *Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S41, 2009, s.189.

¹⁰² Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.85; ayrıca Erzincan Sancağı hakkında detaylı bilgi için bkz. İsmet, Miroğlu, “Erzincan”, s.318.

¹⁰³ Zübeyir Kars, “Cumhuriyet'in İlk Yıllarından 1940 Yılına Kadar Bayezid ve Ağrı İllerinin Eğitim, Sağlık, Bayırlık, İktisat ve Sosyal Durumu Üstüne” *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2011, s.239.

¹⁰⁴ Mehmet Işıklı, “M.Ö. III. Binyılda Ağrı Dağı Civarı”, *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2009, s.55.

¹⁰⁵ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.85-87.

¹⁰⁶ Pamuk, *XVII. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, s. 3.

¹⁰⁷ Küçük, “Erzurum”, s.321.

Muaviye'nin gönderdiği ordular ile Erzurum'da İslam valiliği kurulmuştur¹⁰⁸. Bizans-Sasani Mücadelelerine de sahne olmuştur¹⁰⁹. Sultan Alparslan Malazgirt zaferinden sonra Erzurum'un çevresini Emir Saltuk'a iktâ olarak vermiş¹¹⁰ ve onun aynı yıl Erzurum'u fethetmesi ile şehirde Türk hâkimiyeti kesin olarak başlamıştır¹¹¹. Saltuklar şehirde çeşitli eserler inşa etmişlerdir. Bunlar: Ulu Cami, Erzurum Kale Mescidi ve Üç Kümbetler olarak bilinen eserlerdir¹¹².

1157 yılında Anadolu Selçuklu Devletine bağlanmıştır. Erzurum 1202 yılında Moğol ordusu kumandanı Baycu Noyan tarafından tahrip edilmiş ve halkın çoğu kılıçtan geçirilmiştir¹¹³. 1243 Köseadağ Savaşı ile Moğol etkisi yoğun olarak Erzurum'da görülmüştür¹¹⁴. İlhanlılar döneminde şehirde birçok imar faaliyeti gerçekleşmiştir. “Yakutiye, Ahmediye, Sultaniye ve Çifte Minareli Medreseler” inşa etmişlerdir¹¹⁵.

Çobanoğulları beyi Emir Çoban'ın torunu Şeyh Hasan 1340'da, 1360'da Eretnaogullarının¹¹⁶, 1380'da Karakoyunlu¹¹⁷ hâkimiyetine girmiş, Timur saldırısına kadar bu durum muhafaza edilmiş olup Timur Anadolu'yu terk ettikten sonra Karakoyunlu Devleti doksan yıl daha Anadolu'da varlığını sürdürmüştür¹¹⁸. Erzurum Vilayetinin bulunduğu bölge, 1467 yılında Akkoyunlu hâkimiyetine girmiştir¹¹⁹. 1502 yılında Erzurum'a Safavî hükümdarı Şah İsmail hâkim olmuştur¹²⁰. Çaldıran Savaşından sonra 1514 yılında Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmı Osmanlı yönetimine girmiş¹²¹ ve Erzurum'un Mısır Seferinden sonra kesin olarak 1518-1519

¹⁰⁸ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.92.

¹⁰⁹ Mehmet İnbaşı, “Erzincan Kazası (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)”, *Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S41, 2009, s.189.

¹¹⁰ Pamuk, *XVII. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, s.37; Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s.28.

¹¹¹ Nesim Yazıcı, *İlk Türk –İslam Devletleri Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara 2012, s.276.

¹¹² Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014, s.109.

¹¹³ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.96.

¹¹⁴ Pamuk, *XVII. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, s.39.

¹¹⁵ Fuat Köprülü, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti*, Milli Tettebbular Mecmuası, C2, S5, 1331, s.194; Miroğlu, İsmet, “Erzincan”, s.318-319; Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.97.

¹¹⁶ Küçük, “Erzurum”, s.322.

¹¹⁷ Faruk Sümer, *Karakoyunlular I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984; Pamuk, *XVII. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, s.40.

¹¹⁸ Faruk Sümer, “Karakoyunlular”, *TDV(İA)*, C24, s.437.

¹¹⁹ Ahmet Şimşirgil, *Osmanlı Tarihi Kayı III*, KTB yayınları, İstanbul 2013, 268; Küçük, “Erzurum”, s.323.

¹²⁰ Şimşirgil, *Osmanlı Tarihi Kayı III*, s.269.

¹²¹ Küçük, “Erzurum”, s.323.

tarihleri arasında Osmanlı yönetimine dâhil edildiği tespitleri mevcuttur¹²². Kanuni Sultan Süleyman, zamanında Erzurum beylerbeyliği kurulmuştur¹²³. Erzurum Beylerbeyliği, 26 Eylül- 3 Ekim 1535 tarihleri arasında Dulkadir hanedanından da Alaûd-devle Bey'in torunu Mehmet Han idaresinde kurulmuştur. Bu beylerbeylik Bayburt ve Kemah Sancaklarından oluşmaktaydı¹²⁴.

XVII. yüzyıl, Erzurum açısından oldukça hareketli bir dönem olarak kabul edilmektedir. 1621'de Abaza Mehmet Paşa Erzurum Beylerbeyliğine atanmıştır¹²⁵. Eski bir Celali olan Erzurum Beylerbeyi Abaza Paşa, II. Osman'ın yeniçeriler tarafından öldürülmesi üzerine büyük bir isyan başlatmıştır. Bunun üzerine İstanbul'dan hareket eden Çerkez Mehmet Paşa kontrolündeki Osmanlı ordusu, üstünlük sağlayınca Abaza Mehmet Paşa, devlete itaat etmek zorunda kalmıştır¹²⁶. XVIII. yüzyılda yurtluk ve ocaklık statüsündeki vilayet, bu dönemde de devletin savunmasında önemli bir kolu teşkil etmektedir. Hem sınır vilayeti hem de ticaret yollarının geçiş güzergahı olması nedeniyle önemini korumuştur¹²⁷.

Tanzimat ile beraber idarede köklü reformların uygulanmaya başladığı XIX. yüzyılda, İmparatorluğun tüm idari birimlerinde, 1861'den itibaren Tuna Vilayeti'nde başarıya ulaşan yeni eyalet nizamının yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir. Buna göre her vilayet idaresinin sancaklara bölünüp, sancaklarda mutasarrıf bulunacaktır. Tanzimat reformlarıyla eyaletlerin adı değişerek *vilayet* olmuştur ve Erzurum "Vilayet" haline gelmiştir¹²⁸.

XIX. yüzyılda askeri yapı zayıflamış, askerlerin büyük bölümü çiftçilik ile meşgul hale gelmiştir. İran, Erzurum üzerine yürümüş, ancak ordu içinde kolera salgını baş gösterince, 28 Temmuz 1823'te Erzurum Anlaşması ile savaş son bulmuş ve İran aldığı yerleri geri vermiştir¹²⁹. 1828-1829 ilkbaharında Osmanlı- Rus savaşı başlamış, Rus ordusu 25 Haziran 1829 günü Ermenilerin gösterileri arasında şehre

¹²² Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdülhamit Devri Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s. 10; Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.99.

¹²³ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.100.

¹²⁴ Pamuk, *XVII. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, s.43.

¹²⁵ Cemile Ebru, Saygı, *17. Yüzyıl Ortalarına Doğru Erzincan Kazâsı [H. 1052/M. 1642/Tarihli Erzurum Eyaleti (Mad 5152) Mufasssal Avârızhâne Tahrir Defterine Göre]*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2009, s. 24-25.

¹²⁶ Ahmet Şimşirgil, *Kayı VI(İmparatorluğun Zirvesi ve Dönüşü)*, Timaş Yay., İstanbul 2014, s. 94.

¹²⁷ Pamuk, *XVII. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, s.50.

¹²⁸ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, TTK, Ankara 2011, s.61.

¹²⁹ Küçük, "Erzurum", s.324.

girmiştir. Ermeniler, Ruslar tarafından kasaba ve köylere yerleştirilmiştir¹³⁰. Ruslar burayı harekât üssü haline getirmeye çalışırken, imzalanan Edirne Anlaşması gereğince 14 Eylül 1829 yılında şehri terk etmiştir. Üç aylık Rus işgali Erzurum'a büyük zararlar vermiş, Müslüman halkın bir kısmı başka yerlere göç ettiği gibi Ruslar çekilirken çoğu sanat erbabı olan Ermenileri de birlikte götürmüşlerdir. Şehri yağmalayan ve pek çok nadide sanat eserini de beraberlerinde götüren Ruslar, İç kaleyi tahkim etmek üzere taş ihtiyacını gidermek için bir takım cami, türbe ve binaları da yıkmışlardır¹³¹. Ruslar çekildikten sonra şehre top güllelerine taş duvardan daha dayanıklı olan, savunma amaçlı tabyalar yapılmıştır. Tabyaların yapımına XIX. yüzyılın ilk yarısında başlanmış, imparatorluk yıkılıncaya kadar devam etmiştir¹³². 93 Harbinin çıkmasından sonra Ruslar Anadolu'nun kilidi sayılan Erzurum'u ellerine geçirebilmek için harekete geçmişlerdir. 25.000 kişilik ordusu ile Erzurum Kalesine çekilen Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Rusların 5 Kasım 1877'de yaptıkları teslim teklifini kabul etmeyerek mücadeleye hazırlanmıştır. Başta Nene Hatun olmak üzere Erzurum halkının büyük desteği ile 8-9 Kasım gecesi Aziziye ve Mecidiye Tabyalarında Ruslara karşı büyük bir zafer kazanılmıştır¹³³. Savaşla alınamayan şehir 31 Ocak 1878'deki Edirne Mütarekesi ile Ruslara teslim edilmişse de 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Ruslar şehri boşaltmıştır¹³⁴. Antlaşmada doğu vilayetlerinde Ermeniler lehine ıslahat yapılmasına dair hükümler konmuştur¹³⁵. Bu maddeler Erzurum için felaketli günlerin başlangıcını teşkil eder¹³⁶. Ermeniler, silahlı örgütler kurmuş ve 1880'de ilk isyanlarını çıkarmıştır¹³⁷. Ermeniler 20 Haziran 1890'da Ermeni Sanasaryan Mektebi'nde¹³⁸ silah aramasına izin verilmeyip çatışma çıkarmışlardır. Ermeni faaliyetlerine engel olmak için, Ermeni okulları, gazeteleri ve diğer faaliyetlerini kontrol altına alınmıştır. Sultan II. Abdülhamit, Ermeniler'in

¹³⁰ Metin, Tuncel, "Doğubayazıt", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C9, İstanbul 1994, s.494; Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.102.

¹³¹ Küçük, "Erzurum", s.324.

¹³² Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.102.

¹³³ Enver Konukçu, "Sınırdaki Erzurum", s.10. Erişim Tarihi: 15.10.2018

¹³⁴ Besim Özcan, "1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde Bayezid", *Güneşin Doğduğu Yer Doğubayazıt Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2004, s.139; Hüseyin Yurttaş, Özkan Haldun, Zerrin Köşklü, *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, Erzurum 2008, s. 204.

¹³⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1962, C8, s.70. Aktan, "Tarih İçinde Erzurum'un Yeri ve Önemi", s.61.

¹³⁶ Küçük, "Erzurum", s.324.

¹³⁷ Aktan, "Tarih İçinde Erzurum'un Yeri ve Önemi", s.61.

¹³⁸ Hüseyin Yurttaş, "Fuat Bey'in Erzurum Haritası", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S15, Erzurum 2000, s.54 ss.49-71

faaliyetlerine karşı önlem olarak Hamidiye Alayları'nı kurmuştur¹³⁹. Hamidiye Hafif Süvari Alayları, Osmanlı Devleti'nin otoritesinin zayıflamaya başladığı Doğu Anadolu bölgesinde, yeniden devlet otoritesini hâkim kılmak ve bölge halkını İngiltere ve Rusya devletlerinin kışkırtmalarına karşı korumak üzere kurulmuştur¹⁴⁰. Bu tehlikelere karşı Sultan II. Abdülhamit, IV. Ordu kumandanı Müşir Zeki Paşa¹⁴¹ ve valiler Doğu Anadolu'daki aşiretlerle iyi ilişkiler kurmuşlardır. Müşir Zeki Paşa, Sultan Abdülhamit ile görüşerek aşiretlerden askeri alanda faydalanılmasının hem devlet otoritesinin tesisinin sağlanması hem sınır güvenliği hem de aşiretlerin bir birleriyle olan ilişkilerinin kontrol altında tutulması için gerekli olduğunu belirtmiştir¹⁴². Aşiret alaylarının kurulması rastgele olmamıştır. İki ana bölge üzerinde ki bu bölgelerden biri Erzurum- Van hattıdır ki Rusya tehlikesi altındadır. Bir diğer bölge ise Urfa – Mardin hattı olup burası da İngiltere'nin politik faaliyet alanını oluşturmaktadır. Bu tür tehlikeler nedeniyle çalışmalara 1890 yılında başlanarak her biri 1200 kişilik gruplardan oluşan 36 süvari alayı 1891 yılındaki nizamname ile kurulmuştur¹⁴³. Hamidiye Süvari Alayları, Türk, Kürd ve Arab aşiretlerinden oluşturulmuştur¹⁴⁴. Aşiret ve kabilelerden 17-40 yaş arası erkeklerin sayısı Dâhiliye Nezareti'ne, Hamidiye Umum Kumandanlığı'na ve Merkez-i Orduyu Hümayun'a bildirilmiştir. Onyediyirmi yaş arası "ibtidaiye", yirmi otuz iki yaş arası "nizamiye", otuz iki kırk yaş arası "redif" sınıflarına dâhil olmuştur. Askerlerin eğitimleri devletin mali bütçesini zorlayacağı için askeri birliklere eğitim sırasıyla verilmiştir¹⁴⁵.

Hamidiye Alayları'na subay yetiştirmek için, aşiret reislerinin çocukları İstanbul'a getirilerek "süvari mektepleri"ne alınmıştır. Burada eğitim alanlar daha sonra mülazım rütbesiyle Hamidiye Alaylarında görevlendirilecektir¹⁴⁶.

¹³⁹ Bayram Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983, s.30.

¹⁴⁰ Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, s.30.

¹⁴¹ Bayram kodaman, "II. Abdülhamit ve Kürtler- Ermeniler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, S21, s.137; Makul Yıldırım, *II. Meşrutiyet Döneminde Bayezid Sancağı (1908-1918) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı 2018, s.107.

¹⁴² Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, s.38.; Makul Yıldırım, *II. Meşrutiyet Döneminde Bayezid Sancağı (1908-1918)*, s.110.

¹⁴³ Yıldırım, *II. Meşrutiyet Döneminde Bayezid Sancağı (1908-1918)*, s. 108.

¹⁴⁴ Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, s.40.

¹⁴⁵ Yıldırım, *II. Meşrutiyet Döneminde Bayezid Sancağı (1908-1918)*, s. 111.

¹⁴⁶ Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, s.41.

Devlet, Hamidiye Alayları ile doğu anadolu bölgesinde etkin olmayı amaçlamıştır. Osmanlı Devletinin yapmış olduğu bu uygulama ile aşiretler askerlik görevinden bir nevi muaf tutulmuş oluyorlardı. Devlet bu uygulama ile aşiretleri disiplin altına almayı düşünmüştür. Aşiretlerin silahlandırılması daha sonraki dönemlerde devletin aleyhine durum alacak da olsa bölgenin güvenliği için II. Abdülhamit bu güç dengesini kurmayı uygun görmüştür¹⁴⁷. Uzun bir müddet Hamidiye Alayları işlerliğini sürdürmüştür. Ancak aşiretler arasında çekememezlik durumları ile Ermeni faaliyetleri artınca silahlanan aşiretlerin kontrolü zorlaşmıştır¹⁴⁸. II. Meşrutiyet'ten sonra "Hamidiye Alayları" ismi Mahmut Şevket Paşa tarafından değiştirilerek "Aşiret Alayları" haline getirilmiştir¹⁴⁹. II. Abdülhamit tahttan uzaklaştırılınca İttihat ve Terakki yönetimi 1910 yılında yayınladıkları nizamname ile Aşiret Alaylarını merkez tarafından sıkı bir denetime tabi tutup II. Abdülhamit'in izlerini silmeye çalışmıştır. Aşiret alaylarına I. Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele yıllarında askeri vazifeleri geri verilerek Doğu Anadolu'nun savunmasında faydalanılmıştır¹⁵⁰.

Bu dönem için ulaşım, sağlık, tarım, hayvancılık, ticaret, eğitim alanlarında düşünülen yenileşme süreci Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşları nedeniyle başlatılamamış veya yarım kalmıştır. Buna bir de I. Dünya Savaşı'nda Rus işgali ve peşinden gelen Ermeni mezalimi eklenince vilayet tam bir çıkmaza girmiştir. Taşnak Sütyun adlı Ermeni örgütü merkezini Erzurum'a nakletmiş ve I. Dünya Savaşından önce genel kongresini de burada yapmıştır¹⁵¹. Kongrede alınan gizli kararlara göre Ermeniler harp başladıktan sonra Ruslara yardım etmişlerdir. Osmanlı hükümeti çıkardığı tehcir kanunu gereği harp sırasında Ruslarla iş birliği yapan Ermenileri Temmuz 1915 yılından itibaren Erzurum'un dışına göç ettirmeye başlamıştır. Ancak Ruslar savaşın başından itibaren başlıca hedef seçtikleri Erzurum'a, Ermenilerin de yardımıyla 16 Şubat 1916 yılında girmişlerdir¹⁵². Üçüncü defa Rus işgaline uğrayan

¹⁴⁷ Cezmi, Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler*, C13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.463.

¹⁴⁸ Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, s.51.

¹⁴⁹ Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdülhamit Devri Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989, s. 62.

¹⁵⁰ Yıldırım, *II. Meşrutiyet Döneminde Bayezid Sancağı (1908-1918)* s.113.

¹⁵¹ Aktan, "Tarih İçinde Erzurum'un Yeri ve Önemi", s.61.

¹⁵² Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.105.

Erzurum'un Müslüman halkı ordu ile birlikte çekilerek, bunların yerine Ermeniler bu bölgelere yerleştirilmiştir¹⁵³.

Rusya'da 1917 yılında çıkan ihtilali ile Bolşevikler başa geçince, Erzurum için kurtuluşun başlangıcı olmuştur¹⁵⁴. Rusların bir plan dâhilinde buradan çekildikleri halde Ermeniler çeteler oluşturarak¹⁵⁵, Erzurum ve çevresinde silahlı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bilhassa Rus ordusu kumandanlarından Ermeni komitacı Antranik'in yönettiği çete Erzurum şehrinde büyük katliam gerçekleştirmiş, şehir yakılıp yıkılmış adeta ıssız bir köy haline getirilmiştir¹⁵⁶. Kâzım Karabekir Paşa kumandasındaki Türk birlikleri harekete geçerek Erzincan, Kemah ve Tercan'ı kurtarıldıktan sonra¹⁵⁷, 12 Mart 1918 yılında Erzurum'dan Ermenileri sürerek şehri kurtarmış¹⁵⁸ ve şehirde yeniden düzen kurulunca başka yerlere göç etmiş olan Erzurumlular yavaş yavaş yurtlarına geri dönmüşlerdir.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanmasıyla bölgede yeni bir durum ortaya çıkmış, mütarekenin 7. ve 24. maddeleri ile Doğu Anadolu'da Ermenilerin Büyük Ermenistan idealleri karşısında¹⁵⁹ Erzurum'un ileri gelenleri "İstihlas-ı Vatan" ismiyle, gizli bir cemiyet kurmuşlar ve Kasım 1918'de İstanbul'da "Vilayet-i Şarkıyye Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti" kurulmuştur¹⁶⁰. Erzurumlular kendi üzerine düşen milli görevi yerine getirerek 10 Mart 1919'da Vilâyet-i Şarkıye-i Müdefaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin bir şubesini Erzurum'da açmışlardır¹⁶¹. Mustafa Kemal Paşa 3 Temmuz 1919'da üçüncü ordu Müfettişi olarak, Rauf Bey, Miralay Kazım, Binbaşı Hüsrev Miralay İbrahim Tali, Binbaşı Refik Beyler ile birlikte Erzurum'a gelmiştir¹⁶². 5 Temmuz 1919'da yakın arkadaşları ile Erzurum'da toplanan Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadeleyi gerçekleştirecek kadroyu burada oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da Umumi Kongre'yi 23 Temmuz 1919'da düzenlenmiş ve böylece Erzurum, Milli Mücadele'de ve milli

¹⁵³ Küçük, "Erzurum", s.324.

¹⁵⁴ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.105.

¹⁵⁵ Muammer Demirel, "Ağrı ve Doğubayazıt'ta Ermeni Olayları", *I. Uluslararası Ağrı Dağı Nuh'un Gemisi Sempozyumu Bildirileri*, Ağrı 2005, s.198.

¹⁵⁶ Küçük, "Erzurum", s.325.

¹⁵⁷ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.106.

¹⁵⁸ Aktan, "Tarih İçinde Erzurum'un Yeri ve Önemi", s.61.

¹⁵⁹ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.107.

¹⁶⁰ Öncü, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti*, s.33.

¹⁶¹ Küçük, "Erzurum", s.325.

¹⁶² Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.108.

devletin kuruluşunda, şerefli yerini almıştır¹⁶³. 23 Temmuz 1919'da açılan kongre, çalışmalarını 7 Ağustos'a kadar sürdürmüştür¹⁶⁴. Bu kongrenin amacı Doğu'nun bütünlüğü değil, "Vatanın Bütünlüğü" idi. Milli bağımsızlığın ilk adımı Erzurum'da atılmıştır. Erzurum halkı Mustafa Kemal'i içtenlik ve samimiyetle ağırlamış ve 7 Kasım 1919'da kendisini Erzurum milletvekili seçerek ona karşı içten sevgi ve bağlılıklarını bir kez daha ispatlamıştır. Erzurumlular, 1926 yılında Atatürk'e *Atatürk Evi*'ni hediye etmişlerdir.¹⁶⁵

Erzurum vilayetinin idari yapısı ise; fethi gerçekleştikten sonra "nefs-i Erzurum nahiyesi" olarak Rum Beylerbeyliğine tabi Bayburt sancağına bağlıydı. 1548'de Erzurum, Beylerbeyliğin merkezi haline geldi. 1568- 1574 yılları arası Erzurum Beylerbeyliği, yirmi sekiz sancaktan oluşuyordu. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Kars, Çıldır, Van, Muş gibi eyaletler Erzurum'a tabi olmuştur¹⁶⁶.

Osmanlı Devletinde vilayetlerin düzenlenmesine yönelik nizamnameler, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren görülmüştür¹⁶⁷. Islahat fermanına tepki gösteren Müslümanlar ülkenin birçok yerinde ayaklanma çıkarmışlardır. Bunun sonucu olarak devlet eyalet sisteminde teşkilatlanmaya giderek, 9 Haziran 1861 tarihli Lübnan Nizamnamesi ve 7 Kasım 1864 tarihli Tuna Vilayeti Nizamnamesi çıkararak, yeni bir idari yapılanma oluşturmaya çalışmıştır.¹⁶⁸ Bu nizamnameye göre Erzurum, sekiz sancak ve kırk sekiz kaza olarak sınırları çizilmiştir¹⁶⁹.

1865 Vilayetler Kanunu¹⁷⁰ yürürlüğe girmiş ve Erzurum Vilayeti oluşturulmuştur. Eyalet halindeyken geniş bir sahaya sahip iken daha sonra kendi içerisinde altı vilayete ayrılmıştır. Bunlar: Van, Hakkari, Bitlis, Mamurat-El Aziz(Harpur), Dersim vilayetleridir. 1882'de Erzurum vilayeti Erzurum, Bayburt, Bayezid ve Erzincan sancaklarından oluşuyordu¹⁷¹.

¹⁶³ Öncü, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti*, s.33.

¹⁶⁴ Cevdet Küçük, "Erzurum Kongresi", *TDV (İA)*, C11, s.335-337.

¹⁶⁵ Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.109.

¹⁶⁶ Küçük, "Erzurum", s.328.

¹⁶⁷ Yakup, Karataş, "XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı (İdari ve Demografik Yapı)", *III. Uluslar Arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2011, s.105.

¹⁶⁸ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, s.51.

¹⁶⁹ Küçük, "Erzurum", s.328.

¹⁷⁰ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, s.22.

¹⁷¹ Küçük, "Erzurum", s.328.

Erzurum vilayeti, 1900 yılında Erzurum Vilayeti ise Merkez Sancağı-Erzincan- Bayezid adıyla üç livaya ve 17 kaza ile 150 nahiyeye ayrılmıştır¹⁷². Erzurum merkez 52 mahalleden oluşmaktadır. 2900 hane bulunmaktadır¹⁷³. II. Meşrutiyet'in 24 Temmuz 1908'de ilan edilmesinden sonra yeni idari sistemin kadrolarında bir takım değişikliklere gidildiğini gözlemlemek mümkündür¹⁷⁴. İttihad ve Terakki Partisi, vali, mutasarrıf ve kaymakam gibi yöneticilerin atamalarını yaparken yeterlilik, kabiliyet ve kapasiteleri konusunda hassas davranmıştır¹⁷⁵. 1914'te Erzincan Erzurum'dan ayrıldığı gibi 1925'te Bayezid, Erzurum'dan ayrılınca vilayet sınırları değişmiştir¹⁷⁶. Buna göre Erzurum sancağına bağlı kazalar kısaca şunlardır:

Ova kazası, Erzurum'un batı yönünde otuz beş karye, on beş nahiyeden oluşan kaza merkeze üç saat uzaklıktadır¹⁷⁷. *Tercan kazası*, Erzurum'a on altı saat mesafededir¹⁷⁸. *Bayburt kazası*, Merkez Vilâyetine yirmi üç saat mesafede ve Trabzon ana yolu üzerinde bulunan Bayburt Kazası'dır. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı hâkimiyetine giren Bayburt, tarihi boyunca önce nahiye statüsünde yönetilmiştir.¹⁷⁹ İsmi "*bay yurt*" olarak kullanılmıştır¹⁸⁰. *İspir kazası*;Erzurum merkeze on sekiz saat uzaklıktadır¹⁸¹. Kaza genelinde müskümanlardan 4.670 kişi sabi(çocuk), 4.146 kişi tüvana(genç) ve 1875kişi de musin(yaşlı) olarak kaydedilmiştir¹⁸².*Keskim (Kiskim) kazası*; Merkeze yirmi dört saat mesafededir¹⁸³.*Pasinler kazası*; Erzurum'un doğusunda ve elli saat mesafededir¹⁸⁴. *Namervan kazası*; Erzurum'a on üç saat

¹⁷² Kayserili, *Erzurum Şehri'nin Kültürel, Coğrafyası*, s.102.

¹⁷³ H. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu(1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.244.

¹⁷⁴ Esin, Dayı, "Geçmişten Günümüze Doğubayazıt Bölgesinde Siyasi Gelişmeler", *Güneşin Doğduğu Yer Doğubayazıt Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2004, s. 144

¹⁷⁵ Faruk, Kaya, Yakup, Karataş, İbrahim, Özgül, "Erzurum Vilayeti Bayezid- Diyadin- Karakilise-Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İctimai Coğrafyası", *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C7, S29, s.564.

¹⁷⁶ Küçük, "Erzurum", s.328.

¹⁷⁷ S.V.E. 1310, s. 133.

¹⁷⁸ S.V.E. 1318, s. 302.

¹⁷⁹ Güler Yarcı, " II. Meşrutiyet Döneminde Erzurum Vilayeti Mülki Teşkilatının Değiştirilmesi ve Bayburt Kazasının Yeni Taksimattaki Yeri", *XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslar Arası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s.228.

¹⁸⁰ Yunus Özger, "Yerli ve Yabancı Seyyahların Bayburt İzlenimleri", *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C2, S 4, Aralık 2017, s.51

¹⁸¹ S.V.E. 1310, s. 152; S.V.E. 1317, s. 196.

¹⁸² Yunus, Özger, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İspir ve Köylerin Nüfusu", *A.Ü. Türkiyat Araştırma Enstitüsü*, S34, Erzurum 2007, s.280.

¹⁸³ S.V.E. 1310, s. 161-162; S.V.E. 1317, s. 205.

¹⁸⁴ S.V.E. 1310, s. 163; S.V.E. 1317, s. 207.

mesafededir¹⁸⁵. *Hınıs kazası*; Erzurum'a on sekiz saat mesafededir. Kazanın yalçın kaya üzerinde bina olunmuş bir kalesi ve şehrin her tarafını çeviren surları vardır¹⁸⁶. *Tortum kazası*; Erzurum'a dokuz saat mesafededir¹⁸⁷. *Kığı kazası*,¹⁸⁸ Erzurum'a yirmi dört saat mesafededir¹⁸⁹.

Erzincan sancağı, Osmanlı Devletinin sınırlarına dâhil edildiği ilk yıllarda Bayburt ile Erzincan, idarî yönden birleştirilip Trabzon Sancakbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa'nın yönetimine verilerek Erzincan ve Bayburd Beylerbeyliği adı ile yeni bir eyalet kurulmuş ve kısa süre sonra Karahisar-ı Şarkî, Trabzon ve Canik sancakları da ilave edilmiştir¹⁹⁰. Kemah Sancağı ile birleştirilerek Rûm-ı Hadis Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Kemah Sancağı içerisinde bir kazâ konumunda bulunan Erzincan, 1534 İrakeyn Seferinde, Erzurum Beylerbeyliği'nin kurulmasından sonra Kemah Sancağı ile birlikte buraya bağlanmıştır. 1566'da Kemah'tan ayrılarak müstakil kaza halini almıştır. Erzincan, 1566'da Kemah'tan¹⁹¹ ayrılarak Erzurum Beylerbeyi'nin hasları arasında kaydedilerek, Paşa Sancağı'na bağlı olarak kazâ statüsünü devam ettirmişti¹⁹².

1636 tarihli avarız defterine göre Erzincan kaza statüsündedir¹⁹³. Marco Polo seyahatnamesinde Erzincan'ın güzel kumaşlarının olduğunu belirtmiştir¹⁹⁴. 1318 tarihli salnamede ise Erzincan, sancak statüsünde belirtilmektedir¹⁹⁵. 1863'te yeni idari düzenleme ile Erzurum¹⁹⁶, a bağlı sancak haline getirilen Erzincan'a Gercanis nahiyesi, Kemah, Kuruçay, Kuzucan, Ovacık, Malazgirt, Şiran ve Kelkit kazaları

¹⁸⁵ S.V.E. 1310, s. 148; S.V.E. 1317, s. 217.

¹⁸⁶ Küçükuşurlu, *Doktor Şerif Bey, Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*, s.75.

¹⁸⁷ S.V.E. 1310, s. 166; S.V.E. 1317, s. 228.

¹⁸⁸ Yakup Karataş, M. Kerem Karasu, "XX. Yüzyıl Başlarında Hınıs Sancağı'nın İdari Statüsü", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S54, Erzurum 2015 s.676

¹⁸⁹ S.V.E. 1310, s. 141; S.V.E. 1317, s. 233.

¹⁹⁰ Öner, Demir, *Erzincan'da Sosyal Kültürel ve Dini Hayat* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002, s.16.

¹⁹¹ İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520 – 1566)*, TTK Yayınları, Ankara, 1990, s.170.

¹⁹² İnbaşı, "Erzincan Kazâsı(1642 Tarihli Avârız Defterine Göre)", s.191. Dündar, Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Genişleme Devri (1535 – 1566)*. TTK Yayınları. Ankara, 1998, s.95.

¹⁹³ Abdülkadir Gül, "Erzincan Kazasında Yerleşme Özellikleri (Xvi. – Xx. Yüzyıllar Arası)", *Eüşbed*, [Vı] 1, 2013, s. 59; Pamuk, *Xvii. Yüzyılda Bir Serhat Şehri Erzurum*, s.66.

¹⁹⁴ Saygı, *17. Yüzyıl Ortalarına Doğru Erzincan Kazâsı [H. 1052/M. 1642/Tarihli Erzurum Eyaleti (Mad 5152) Mufassal Avârızhâne Tahrir Defterine Göre]*, s. 23-24.

¹⁹⁵ S.V.E. H.1318, s.364.

¹⁹⁶ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, s.54.

bağlıdır¹⁹⁷. 1915 yılında bağımsız mutasarrıflık olan Erzincan, 1917’de ise Erzurum Vilayetine bağlı sancak olup bu idari yapı Pülümür, Refahiye, Kuruçay ve Kemah kazalarından oluşmaktadır¹⁹⁸. Erzincan, daha sonra yeniden mutasarrıflık haline getirilerek 1923’de vilayet müstakil olmuştur.¹⁹⁹ Tüm bu bilgiler ışığında Erzincan sancağının kazaları II. Meşrutiyet döneminde aşağıdaki gibidir:

Kemah kazasında, bulunan Kemah Kalesi, sık sık el değiştirmiştir. Yavuz Sultan Selim ile Osmanlı sınırlarına dâhil edilmiştir.²⁰⁰ Merkez-i hükümet Erzincan'a on iki saat mesafededir²⁰¹. Tarım ve hayvancılığın yanında kilim, seccade, keçe, eldiven, çorab ve şal gibi üretimlerde el tezgâhlarında yapılmaktadır²⁰². *Refahiye Kazası*, 1872 yılına kadar “Gercanis” adıyla anılmıştır²⁰³. İlk başlarda bir nahiye iken önce Kemah daha sonra Erzincan sancağına bağlı olarak bugünkü Refahiye nahiyesine merkez yapılmıştır²⁰⁴. *Kuruçay Kazası*, liva merkezine dört saat mesafededir. Erzincan’a bağlı kaza iken 1938’de ise bucak statüsünü almıştır²⁰⁵. *Pülümür Kazası*, hükümet merkezi livâya on saat ve mesafede kain Pülümür kasabasıdır²⁰⁶. 1642 tarihli avarız defterine göre ismi Kızıuçan olarak geçmektedir²⁰⁷.

Bayezid sancağı, Osmanlı-İran sınırına çok yakın olması hasebiyle Osmanlı ve İran arasındaki sınır anlaşmazlıklarından ilk etkilenen yer olmuştur²⁰⁸. Bayezid, ilk olarak Sultan Selim (1512-1520) döneminde Osmanlıların egemenliğine geçmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Bayezid Sancağı 1547’de Van ve Erciş ile birlikte Safevîler’in hâkimiyetine girmiş ve bu durum neticesinde bazı yerleri harap olmuş ise de Ağustos 1553’te, Nahçıvan Seferi sırasında tekrar Osmanlı egemenliğine

¹⁹⁷ Şahin, *Erzincan Tarihi (Anadolu’nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açıdan)*, s. 128.

¹⁹⁸ Adem Başbüyük, “Gercanis ve Kuruçay Kazalarının XVII. Yüzyıl ortalarındaki Nüfus ve Yerleşme Özellikleri”, *Doğu Coğrafyası Dergisi*, S27, s.94.

¹⁹⁹ Gül, “Erzincan Kazasında Yerleşme Özellikleri”, s.59.

²⁰⁰ Faris Çerçi, “Evliya Çelebinin Erzincan Yolculuğu”, *EÜSBED*, 2012, 5/ 2, s. 427.

²⁰¹ S.V.E. 1310, ss. 178-179; S.V.E. S.1317, s. 254.

²⁰² Çerçi, “Evliya Çelebinin Erzincan Yolculuğu”, s.430.

²⁰³ Başbüyük, “Gercanis ve Kuruçay Kazalarının XVII. Yüzyıl ortalarındaki Nüfus ve Yerleşme Özellikleri”, s.94.

²⁰⁴ Hüseyin, Bulut, Selahattin, Tozlu, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Refahiye Kazası”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C10, S2, Erzincan 2008, s.100

²⁰⁵ Başbüyük, “Gercanis ve Kuruçay Kazalarının XVII. Yüzyıl ortalarındaki Nüfus ve Yerleşme Özellikleri”, s.95.

²⁰⁶ S.V.E. 1310, s. 181; S.V.E. 1317, s.259.

²⁰⁷ Murat Alanoğlu, “1642 Tarihli Avarız Defterine Göre Kızıuçan(Pülümür) Kazası”, *Tarih Okulu Dergisi*, S.28, Aralık 2016, s.109.

²⁰⁸ Metin, Tuncel, “Doğubayazıt”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, C9, İstanbul 1994, s.493

girmiştir²⁰⁹. 1578 yılında kesin olarak Osmanlı egemenliğine girmiştir²¹⁰ ve 1608, 1631 ve 1669 yıllarındaki tevcihat kayıtlarına göre Van Eyaleti'ne bağlıdır²¹¹. Yavuz Sultan Selim, bu bölgeyi idare etmek için biri askeri sınıftan ve padişahın yürütme yetkisini temsil eden bey, diğeri ise ulema sınıfından olmak üzere ve padişahın yasal yetkisini elinde bulunduran kadı atamıştır²¹². 1590 yılından sonra sınırları daraltılan beylerbeylikler bu tarihten itibaren eyalet olarak isimlendirilmişlerdir²¹³. Bayezid sancağı XVII. Yüzyılın sonu ile XVIII. Yüzyılın ilk yarısında “ocaklık” statüsünde Erzurum Eyaletine bağlı olarak yönetilmiştir²¹⁴. Bayezid, 1867 Vilayet Nizamnamesi ile Erzurum vilayetinin doğusundaki sancağı ve doğu bölgesinde aşiretlerin yaşadığı yerler birer nahiye olarak telakki edilmiş ve aşiret reisleri de nahiye müdürü olarak atanmıştır²¹⁵. Bayezid sancağının idari birimleri ile ilgili teferruatlarına 1327/1911-12 yılına ait salnamelerden ulaşılmaktadır. Buna göre Bayezid merkeze bağlı kazalar²¹⁶; Diyadin, Karakilise, Eleşkirt ve Tutak(ayntab)’tan oluşmaktadır²¹⁷.

Diyadin kazası, denizden 1920 m yükseklikte yer alır. Murat Nehri kazanın batısından akar²¹⁸. Kuruluş yeri olarak savunma ve su kaynağı dikkate alınmıştır. Osmanlı- Rus savaşları sırasında Ermeni çeteleri tarafından tahrip edilmiştir. *Karakilise kazası*, Ermeniler birçok yerde siyah taşlardan kiliseler yapmış²¹⁹ ve kilisenin rengine izafeten buraya Karakilise adı verilmiştir²²⁰. Kasım 1919’da

²⁰⁹ Kaya- Karataş, Özgül, “Erzurum Vilayeti Bayezid- Diyadin- Karakilise- Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İctimai Coğrafyası”, s.563. Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Genişleme Devri (1535 – 1566)*, s.52.

²¹⁰ Abdulkadir, Gül, “ Bayezid Sancağının Demografik Yapısına Genel Bir Bakış”, III. *Uluslar Arası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2011, s.157.

²¹¹ Orhan, Kılıç, “Van Eyaletine Bağlı Sancaklar ve İdari Statüleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul, S21, s.49. Bayram Kodaman, *Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu’nun İdari Durumu*, Anadolu Basın Birliği, Ankara 1986, s.15.

²¹² Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*, YKY, İstanbul 2011, S.108.

²¹³ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)*, S.109.

²¹⁴ Faruk, Kaya, Yakup, Karataş, “Bayezit Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C7, S30, s.160.

²¹⁵ Karataş, “Bayezid Sancağının Demografik Yapısı”, s. 106.

²¹⁶ FarukKaya, “Doğubayazıt İlçe Merkezinin Coğrafi Etüdü”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Erzurum, 2001, s.107.

²¹⁷ Kaya- Karataş- Özgül, “Erzurum Vilayeti Bayezid-Diyadin-Karakilise- Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İctimai Coğrafyası”, s.565; S.V.E. 1318, s.389.

²¹⁸ Kaya- Karataş- Özgül, “Erzurum Vilayeti Bayezid-Diyadin-Karakilise- Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İctimai Coğrafyası”, s.568.

²¹⁹ Yusuf Halaçoğlu, “Ağrı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 1, Ankara 2002, s.480.

²²⁰ Yıldırım, II. *Meşrutiyet Döneminde Bayezid Sancağı (1908-1918)*, s.8.

Karakilise adı, Karaköse olarak değiştirilmiştir²²¹. *Tutak kazas*, tarihi kaynaklarda Antab ya da Ayıntap olarak geçmiştir. XIX. Yüzyılda Rus işgaline uğramıştır. Bayezid'e yirmi dört saat uzaklıktadır²²². Tarım ve hayvancılığa ek olarak, dokumada kilim, keçe ve bir nevi halı imal edilmiştir²²³. *Eleşkirt kazası*, tarihteki ismi *Zedikan*'dır. Eleşkird adı önce ovaya daha sonraları kazaya verilmiş bir isimdir. Deniz seviyesinden 1890 m yüksekliktedir. Tabur merkezi olduğu için askerlerin tedavileri için bir askeri doktor bulunmaktadır²²⁴. Halk tarım ve hayvancılığın yanında, ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar keçe, çorap ve kilim dokumuştur²²⁵.

1.2. Sosyal ve Ekonomik Durum

Doğu Anadolu ve özellikle Erzurum vilayetinde nüfus hareketliliğinin en önemli sebepleri savaşlar, kıtlık ve salgın hastalıklar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin sınır vilayetlerinden olan eski kaynaklarda Arz-ı Rum gibi birçok farklı isimle anılan ve günümüzde ise Erzurum 19.yy'da ilk önemli nüfus kaybını 1829 yılında Rus işgaline uğradığı zaman yaşamıştır. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı, Ermenilere ait 41.000 hanenin Rusya'ya göç etmesine sebep olmuştur²²⁶. XIX. Yüzyılda Erzurum'da bilinen ilk nüfus sayımı 1836 yılında yapılmıştır. Sayımı yapma işi eski Erzurum kadısı Halil Sıdkı Efendi'ye verilmiştir. Ancak 1836 nüfus sayım defteri bulunamamıştır²²⁷. Buna göre 55 mahalleli şehrin %82'si Müslüman ve %18'lik kısmı ise gayrimüslimlerden oluşmaktadır²²⁸. Rus işgalinden sonra bölge nüfusunun azaldığını anlaşılmaktadır²²⁹. Yine 1841-1845 yılları arasında Doğu Anadolu'da baş gösteren kuraklık, kıtlık ve sebebiyle başka yerlere göçlerin yapıldığı bilinmektedir. 1859 yılında Erzurum Merkez Sancağı'nda 30.000 Müslüman, 7000 Ermeni, 200 Rum

²²¹ Kaya- Karataş- Özgül, "Erzurum Vilayeti Bayezid-Diyadin-Karakilise- Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İctimai Coğrafyası", s.569.

²²² Faruk Kaya, "Tutak İlçesinde Nüfus Gelişimi", *Doğu Coğrafya Dergisi*, S 9, s.212.

²²³ Öncü, 1908- 1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti, s. 165.

²²⁴ Kaya- Karataş- Özgül, "Erzurum Vilayeti Bayezid-Diyadin-Karakilise- Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İctimai Coğrafyası", s.571.

²²⁵ Öncü, 1908- 1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti, s. 166.

²²⁶ Kemal Beydilli, "1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", *Belgeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, C 13, S170, Ankara 1988, s.376.

²²⁷ Yunus Özger, "Tanzimat Öncesi Erzurum Şehrinin Demografik Yapısı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 29, Erzurum 2006, s.241.

²²⁸ Yakup Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum (Sosyal, Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, (Atatürk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2010, s.94.

²²⁹ Enver Konukçu, *Selçuklulardan Günümüze Erzurum*, Ankara, 1992, s.258.

gibi muhtelif milletten insan bulunuyordu²³⁰. 1859 ve 1868 yıllarında meydana gelen depremlerde, Erzurum Vilayet’inde nüfus önemli derecede azaltmıştır. Kırım Harbi ile zor durumda kalan vilayet halkı, bu depremlerle her anlamda zor duruma düşmüştür²³¹.

Tablo 1: 1860(1276) tarihli bir nüfus yoklama defterinde Erzurum Vilayeti ve mürettebatının Müslim ve gayri Müslim nüfusları şu şekilde belirtilmiştir²³².

Yerleşim yeri	Müslim	Gayr-i Müslim	Yekûn
Erzurum sancağı	81.100	28.707	109.807
Bayezid sancağı	-	2.660	2.660
Vilayet yekûnu	81.100	31367	109.807

1865 kolera salgını ve salgın sonrasındaki Rus harbi sebebiyle nüfus yarı yarıya inmiştir. Ayestefanos Antlaşması sebebiyle Ruslar Erzurum’u terk eder fakat Oltu, Sarıkamış, Kars Ruslarda kalmıştı ve buradaki halk göçe zorlanmış ve bu insanlar Aras ve Fırat boylarına yerleştirilmiştir. 1877-1878 ana sayım bölgesi Erzurum olmak üzere İspir, Tortum, Kiskim, Pasin-i Ulya, Pasin-i sufla, Bayburt, Tekman, Tercan ve Hınıs’ta 140.272 nüfus vardır. Erzincan Sancağı ve Ovacık, Kuruçay; Korucan, Kemah, Malazgirt kazalarında 57.300 kişi bulunur. Bayezid Sancağı²³³ ve Ahtor, Karakilise, Patnos, Diyadin, Eleşkirt kazalarında 37.457 nüfus bulunmaktadır²³⁴.

1900 yılında Erzurum Vilayeti nüfusunun büyük kısmını Müslümanlar oluştururken, Ermeni olan halk ise azımsanmayacak bir nüfusa sahiptir. Bunun yanında Erzurum Vilayeti’nde yaşayan yerleşik halkın büyük bir bölümünü Rumlar

²³⁰ Haluk Selvi, *Milli Mücadele’de Erzurum*, Ankara, 2000, s.20.

²³¹ Selahattin Tozlu, “Erzurum Depremleri(1850-1900)” *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yaz, Erzurum, 1996, s.120-121.

²³² Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.95-96.

²³³ Yakup, Karataş Eyüp, Kul, “XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı’ndaki Aşiretler ve İskân Politikası”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2012, S48, Erzurum 2012, s.345.

²³⁴ Karpaz, *Osmanlı Nüfusu(1830-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.75.

teşkil etmektedir. Bunların yanında farklı dinlere mensup kişilerin yaşadığı da bilinmektedir. Bu dönem Erzurum Vilayeti toplam nüfusu 623.631 kişidir²³⁵.

Tablo 2: 1906-1907 nüfus sayımına göre Erzurum Vilayeti nüfusu²³⁶

	Kadın	Erkek
Müslüman	254.031	297.475
Rum	2.135	3.669
Ermeni	51.960	57.350
Ermeni Katolik	4013	2.857
Protestan	924	1065
Latin		1
Yahudi	4	6
Süryani	35	45
Keldani	12	7
Çingene	42	55
Rum Katolik	4	1
Toplam	313.160	362.531

Tablodan anlaşıldığı üzere erkek sayısının fazla olduğu ama genel olarak kadın ve erkek sayılarının birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Tablodan anlaşıldığı üzere Erzurum vilayetinde yaşayan unsurlar: Müslüman, Ermeni, Rum, Protestan, Latin, Yahudi, Süryani, Keldani, Çingene vb. unsurlar yaşamaktadır. Bu tarihlerde yani 1906-1908 yılları arası Erzurum Vilayetinde kıtlık yaşandığı görülmektedir. Kıtlık tüm sancaklarda aynı şiddette yaşanmamıştır. Kıtlığın nedeni zahire eksikliğidir. Yarım alamayan köylerde kıtlık nedeni ile ölümler meydana gelmiş, nüfusun bir kısmı ise göç etmiştir²³⁷.

²³⁵ *Salname-i Vilayet-i Erzurum*, (1318), s.271.

²³⁶ Öncü, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti*, s.34.

²³⁷ Abdulkadir Gül, “Osmanlı Devleti’nde Kuraklık ve Kıtlık”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/9, Fall 2009, s.147-148.

Osmanlı resmi istatistiklerine göre I. Dünya Savaşı'nın başladığı. 1914 yılında ise Erzurum vilayetinin nüfusu 673.297 müslüman²³⁸, 4.859 Rum, 125.657 Ermeni, 10 Keldani, 517 Çingene 24 Dürzi olmak üzere 815.432 kişidir²³⁹. 1914 yılı Erzurum sancağının nüfusu; Müslüman 83.070, Rum Ortadoks 1.097, Gregoryen Ermeni 32.751, Yahudi 10 kişidir²⁴⁰.

Osmanlı vergi gelirlerinde düşüşler meydana gelmiştir bunların sebebi şüphesiz azınlık isyanları ve Osmanlı –Rus savaşlarının Osmanlı maliyesine ağır yük oluşturmaya idi. Vilayette ise 1900 yılı itibariyle yoğunlaşan Ermeni isyanları ve kıtlık, devletin buralardan gelirlerine engel olmaktadır.²⁴¹ Vilayetin en önemli gelir kapıları tarım ve hayvancılık olup hayvanlardan alınan Ağnam Vergisi ile tarıma dayalı alınan Âşâr Vergisi önemli gelir kalemleriydi. Bunlara ek olarak Emlak ve Akar Vergisi ile Bedel-i Askeri denilen gayrimüslimlerden toplanan vergi de önemli gelir kaynaklarını oluşturmaktaydı²⁴².

Osmanlı hükümeti, vergileri artırmak için yeni gelir kaynakları üretmek için girişimlerde bulunmuştur. 1904 yılında Erzurum'da numune çiftliklerinde modern tarım öğretilmeye çalışılmıştır. Buralardaki halka modern tarım eşyalarını edinmeleri için devlet önemli teşviklerde bulunmuştur. Rusya'dan inekler getirtmiş, arıcılık için kovanlar temin etmiş, ahaliye temiz tohum için makineler göndermiştir²⁴³.

Erzurum sancağı halkı geçimini genellikle tarım ve hayvancılık bunun yanı sıra ticaret, sanayi, madencilik gibi iş kolları ile sağlamıştır. Erzurum'a bağlı köylerde bakırcı, kalaycı, demirci, dülger ustaları vardır. Şehirde kılıç, tüfek, çakmak, kundak, mikras, gümüş kemer ve tunçtan döğme soba ve mangal ve şamdan bakırdan kapkaçak vesair bez ehram, bez potin, kundura ve kavafiye kanepe, sandalye ve dericilik her nevi çeşidiyle, İspanyol mamulâtından eğer ve palanlara eş değer olacak şekilde pek güzel eğer ve palanlar üretilmiştir. Yine şehirde kuyumcu, bakırcı, demirci, kaleci, tüfenkçi, kundakçı, ihramcı, körekçi, terzi marangoz ve oymakçı

²³⁸Karpat, *Osmanlı Nüfusu(1830-1914)*, s.352

²³⁹ Tunç, Ağaver, *Vilayet Salnamelerine Göre Erzurum Vilayeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, s.103.

²⁴⁰Yakup Karataş, "I.Dünya Savaşı'nda Erzurum Vilayetinin Demografisine Dair Tespitler, *Current Researchs in Social Sciences*, C. 4, S. 2, s. 51; Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.102.

²⁴¹Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.120.

²⁴²Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.122.

²⁴³Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.155.

esnafları ve zanaatkârları vardır²⁴⁴. Bölgede kilim, bez, kılçuval, çorap ve tozluk üretilirken ahaliden bir kısmı rençberlik, dülgercilik, yapıcılık, kalaycılık, çulhacılık gibi meslekler de icra edilmiştir²⁴⁵.

Erzurum sancağının tarım ürünlerindeki üretimi vilayetin kendi ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte ihracata da müsaitti. Çiftçiler şimdi olduğu gibi o zamanlarda da çok büyük sıkıntılar içerisinde ilkel tarım aletleri ve eski usullerle yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Erzurum sancağında tarım kesiminde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin egemen olduğu bir mülkiyet dağılımı vardır. Bölgede ucuz ulaştırma araçlarından yoksunluk, uzak pazarlar için üretimi sınırlamaktadır. Uzun mesafelere tahıl nakliyatı ancak başka yörelerde kıtlık fiyatları geçerli olduğu zaman yapılmıştır.

Tablo 3: Aşağıda, Erzurum Merkez Sancağı'na ait, ortalama 5 yıllık (1885–1889) tahıl üretim miktarları şinik²⁴⁶ olarak verilmiştir²⁴⁷.

Buğday	8.735.000
Sarıbaş	1.364.000
Arpa	6.861.000
Çavdar	675.000
Keten Tohumu	35.000
Darı	43.000
Mercimek	2.600
Ceviz	120.000
TOPLAM	17.835.600.

Ayrıca domates ve bamyada yetiştirilmiştir. Kamışlar, Erzurum hamamlarının ısıtmasında kullanılmıştır. İmalat Sanayinde kilim, halı, seccade, heybe,

²⁴⁴ Ağaver, *Vilayet Salnamelerine Göre Erzurum Vilayeti*, s.103

²⁴⁵ Ağaver, *Vilayet Salnamelerine Göre Erzurum Vilayeti*, s.104.

²⁴⁶ Yaklaşık Olarak 8 Liloluk Tahıl Ölçeği.

²⁴⁷ Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.161; Küçükuğurlu, *Doktor Şerif Bey, Erzurum Vilayeti Sıhî ve İctimaî Coğrafyası*, s.78.

çorap, tozluk, eldiven, yastık yüzleri ve rençberlere mahsus bir çeşit şayak ve imal olunup iç ve dış memleketlere gönderilmektedir.

Vilayet, ürettiğini tüketince yol sorunu nedeniyle ithalatta bulunamamış, kıtlıklara karşı Osmanlı Devleti, İran ve Rusya'dan ithal edilen hububat ürünlerinden gümrük resmi almama uygulamasına gitmiştir. Kıtlık her kazada aynı şiddette yaşanmamıştır. Hınıs, Bayezid bölgelerinde diğer bölgelere nazaran daha etkili olmuştur. Devlet kıtlık karşısında; zahire yardımı yapmıştır, zahire fiyatlarını denetim altına almıştır, ayni ve nakdi yardımlarda bulunmuştur, yardımlar bazen “iane” (karşılıksız) bazense “tavizen” (faizli ya da faizsiz) olarak verilmiştir²⁴⁸. Tohumluk ihtiyacı Ziraat Bankası aracılığıyla fakir düşen halka gerekli olduğu kadarı borç verilmiştir²⁴⁹. Erzurum ve bağlı bulunan İspir, Keskim, Kiği, Pasinler ve Tortum kazalarında 1910 senesinde meydana gelen sel ve dolu kaynaklı felaketler halk ve devlet arasında yoğun bir irtibata sebep olmuştur. Hem can hem de mal kaybına neden olan bu gelişmeler bölge halkının ekonomisine de ağır bir darbe vururken devletin bu durum karşısında halkla seri bir iletişime geçmesi durumu kurtarma çabaları olumlu etki oluşturmuştur²⁵⁰. Devlet, 1911 yılında Erzurum ve Van civarının düzenli olarak bozulmakta olan zirai durumunu bir miktar düzeltmek için bölgeye tarım aletleri göndermiştir. Devlet kıtlıkların yaşandığı dönemlerde bu bölgelerde üretimi yapılmayan patatesi hem kolay üretilmesinden hem de bolluğu nedeniyle bu bölgeler ahalisine öğretilmesi ve üretilmesi için 5 yıl boyunca Erzurum'un dâhil olduğu bu bölge ahalisini oşürden muaf tutmuştur²⁵¹. Tüm bu yardımları yaparken devlet, kesinlikle zahire ihracını yasaklamıştır. Yine 1914 yılında bölgede tuz sıkıntısı yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgalden kurtulan Erzurum'da ziraatle uğraşan kesim II. Meşrutiyet döneminden daha büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. İşgal dolayısıyla arazisini terk edip Erzurum'un geri alınışından sonra evlerine dönen halk elinde hiçbir şey bulunmadığı için oldukça sıkıntı çekmiştir. TBMM milli mücadele yıllarında özellikle işgalden yeni kurtulan bölgelerdeki bu fakir ve çaresiz çiftçiler için çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir²⁵².

²⁴⁸ Gül, “Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık”, s. 147.

²⁴⁹ Gül, “Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık”, s.149.

²⁵⁰ M. Yavuz Erler, “Meşrutiyet İdaresi Altında, Erzurum Sel Baskını 1910”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2008, s122.

²⁵¹ Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.156.

²⁵² Öncü, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayetini*, s.179.

Erzurum vilayetinde tarımdan sonra en çok üretim yapılan alan ise hayvancılık olmuştur. Erzurum vilayetinde yetiştirilen inek, öküz ve koyun gibi hayvanların et, yün ve sütünden çok değişik alanlarda faydalanmıştır. Erzurum vilayeti, hayvancılık alanında Anadolu’da önde gelen vilayetlerden biridir. Sivas, Ankara ve Konya gibi vilayetlere hayvan ihtiyaçları Erzurum bölgesinden tedarik edilmiştir. 1909 yılı hayvan sayısı istatistiklerine göre sığır, koşu öküzü, manda, koşu mandası olmak üzere 444.170 büyükbaş hayvan vardır. Yine koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi olmak üzere toplam 2.807.429 küçükbaş hayvan mevcuttur. Tek tırnaklı hayvan olarak da vilayet genelinde at, katır, eşek, deve ve domuz toplam sayısı 77.795’tir. Vilayet hayvan ürünlerinden süttten 42.638.000 kuruş, yünden 5.733.000, keçi kılından 8.449.000 kuruş, tiftikten 4.000 kuruş, koyun derisinden 142.9000 kuruş, sığır derisinden 531.000 kuruş gelir elde etmiştir²⁵³.

Tablo 4: Erzurum Merkez Sancağı’nda bulunan hayvan sayıları şu şekilde ifade edilebilir²⁵⁴;

Öküz	123.000
İnek	92.000
Manda	18.000
Boğa	5.000
Dana	50.000
At	8.000
İğdiş at	2.000
Kısrak	12.000
Tay	4.500
Eşek	17.000
Katır	1.500
Koyun	431.000
Koç	17.000

²⁵³Küçükkuşurlu, *Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İctimaî Coğrafyası*, s.79.

²⁵⁴ Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.163.

Kuzu	322.000
Teke	7.000
Keçi	194.000
Oğlak	129.000
TOPLAM	1.433.000

Erzurum vilayetinin hayvan sayıları incelendiğinde, küçükbaş hayvan sayısının diğer türlere göre daha fazla sayıya sahip olduğu görülmektedir.

Merkez sancağında beş yıllık veriler göz önünde bulundurulduğunda, yine hayvancılık kapsamında değerlendirilebilecek olan; 123.000 arı kovanı bulunmakta, 70.000 kıyye manda ve öküz derisi, 70.000 kıyye koyun ve keçi derisi, 130.000 kıyye yün ve 30.000 kıyye de tiftik üretilmiştir. 1894–95 yıllarında Erzurum Vilayeti’nin genelinde, 41.360.000 kıyye süt, 765.100 kıyye tereyağı, 83.100 kıyye peynir ve 715.900 kıyye de yün üretilmiştir. Yukarıda verilen bilgilerden görüleceği üzere, Erzurum’da sosyal ve ekonomik yaşamın en temel dinamiklerinden biri tarım bir diğeri de hayvancılıktır. Erzurum merkezi ve çevresinde tarım ve hayvancılık hayatında kullanılan terimler, bu alanlarda yerleşik ve köklü bir kültürün varlığına işaret etmektedir²⁵⁵.

Bunların yanında kümes hayvancılığı da önemli gelir kaynağıdır. Vilayette arıcılık ve ipekböcekçiliği de yapılmaktadır. İpekböcekçiliği sadece Erzincan Sancağı’nda yapılmaktadır. Erzurum halkı hayvan hastalıklarından çok çekmiştir. Özellikle 1910 yılında sığır vebasından çok zayıat vermiştir²⁵⁶. Bu hastalığa karşı hiçbir önlem alınmamıştır. Bu hasatlık yüzünden üretim durma noktasına gelmiştir. Peynir yağ gibi temel besin maddelerinin de kıtlığının yaşandığı görülmüştür.

Erzurum şehir merkezi ve bağlı yerlerde faaliyette bulunan ticarethane ve sanat kollarının, daha çok halkın zaruri ihtiyaçlarına hitap ettikleri görülür. Erzurum vilayetinde yapılan ticarete vilayetin belli başlı noktalarında ticaret merkezleri oluşmuştur. Erzurum ve çevresinin genel olarak kapalı bir ekonomiye sahip olmasından dolayı, şehirdeki ticarethaneler, halkın bütün ihtiyaçlarını giderebilecek

²⁵⁵ M. Sıtkı Aras, Âdem Yavuz Sönmez, *Erzurum’da Ziraat Kültürü ve Mahalli Ziraat Terimleri*, İstanbul 2009, S. 81–89.

²⁵⁶ Mehmet Ak, “Osmanlı Devletinde Veba-i Bakari (Sığır Vebası)”, *OTAM*, S.39, Bahar 2016, s.221.

şekilde düzenlenmiştir. Erzurum şehir merkezinde, 2791 dükkan ve mağaza, 55 oda, 2 otel, 5 kiraathane ve gazino, 11 meyhane, 5 fabrika, 4 dabakhane, 9 kireçhane, 16 sabunhane, 45 Kuyumcu, 17 Saatçı, 106 Debbag (deri terbiye eden), 243 Bezzaz (bez satan manufakturacı),⁵² At Canbazı, 214 Sığır Canbazı, 7 Bastırmaa Fabrikası, 43 Alçıcı, 20 Boyacı vb. dükkanlar mevcuttur²⁵⁷.

Trabzon- İran transit yolunda bulunan Erzurum han sayısı fazladır. Vilayette Müslümanların ticaretteki payları düşük olmakla birlikte, Müslümanlar, şehrin idaresinde bulunmayı daha çok tercih etmektedirler. Bu ticaret yolundaki ticari faaliyetleri denetim altında tutmak, kaçakçılığı önlemek ve sınırdan yapılabilecek sızmaları engellemek ve ticaret kervanlarının emniyetini sağlamak üzere, Erzurum Rüşumat Nezâreti bünyesinde, İran sınırına bitişik olan geçitlerdeki gümrük kapılarına da gümrük muhafızları ile piyade kolcular atanmıştır²⁵⁸.

Erzurum ticaret alanında ticaretin yapıldığı iki önemli devlet bulunmaktadır, bunlar Rusya ve İran'dır. Rusya ve İran sınırında bulunan sınır kapıları; Bayezid Sancağı'nda Karakulak, Gürmüsan, Kızıldize, Şat, Merkezer, Kezres. Kiksim kazası dâhilinde Kaleboğazı ve Piktir kapıları bulunur. Erzurum tıpkı İstanbul, İzmir, Selanik, Edirne, Belgrad, Trabzon, Diyarbakır, Halep, Şam, Bağdat gibi liman ve şehirlerin, nüfus ve ticaret hacmi itibarıyla iç gümrük merkezlerinin başında geliyordu²⁵⁹. Pasinler kazası dâhilinde Kötek ve Karakilise sınır kapıları vardır. 17. yüzyılda İran'dan gelen kervanlar için en güvenli yolların başında Erzurum- İzmir yolu geliyordu²⁶⁰. Rusya ve İran Erzurum üzerinden arpa, buğday, gazyağı ve benzeri petrol ürünleri ile İran'dan ham ipek ticareti yapmıştır²⁶¹. İpek kervanları Halep'e Erzurum yoluyla ve Fırat vadisi boyunca Tebriz'den gelir²⁶². Gümrük resmi konularında devletlerle sıkıntı yaşanmıştır. Hangi maldan ne kadar ihracat yapılacağı, her seferinde özel bir izinle belirlenir, ayrıca yüksek bir gümrük vergisi alınırdı²⁶³. Rusya ile yapılan hudud ticaretinde canlı hayvan ve hayvan ürünleri ticareti büyük meblağ tutmuştur. Tüm bunlarla birlikte bölgede bahsedilen transit yolu dışında, kara

²⁵⁷ Küçüküçürlü, *Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası*, s.73.

²⁵⁸ Karataş, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum*, s.166.

²⁵⁹ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014, s.195.

²⁶⁰ Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s.270.

²⁶¹ Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s.273.

²⁶² İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, s.131.

²⁶³ Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s.58.

ve demiryolu olarak hemen hemen hiçbir ulaşım imkânının olmaması, Erzurum bölgesindeki ithalat ve ihracatı önemli ölçüde sınırlamıştır. En büyük panayır İspir kazasında toplanan panayırdır. Trabzon ve Sivaslı tüccarlarda bu pazar ve panayirlarda yer almıştır²⁶⁴.

Osmanlı Devletinde sanayileşme Avrupa ülkelerinin aksine geç bir tarihte ve yeterli olmayan imkânlarla başlamıştır. Bunun en önemli sebebi ülkenin kısa aralıklarla girmiş olduğu savaşlardır. Ne devlet ne de halk kendini toparlayamamıştır. 1861 yılında itibaren, yerli sanayiye korumak üzere iç gümrüklerde tanınan vergi muafiyetleri genişletilmiş, yaygınlaştırılmış ve nihayet 1874'te karayolu ile yapılan mübadelenin tümü için iç gümrükler kaldırılmıştır²⁶⁵. Fabrikaların kuruluşlarında kullanılacak malzemeler gümrük vergisinden muaf tutularak, müteşebbislerin önü açılmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet'le birlikte canlanan dış ticaretin belirtileri, Erzurum'da da hissedilmeye başlanmıştır.

1. 3. Erzurum Şehrinde Sosyal ve Kültürel Hayata Dair Tespitler

Erzurum şehri ve belediyesinin XX. yy. başındaki durumu hakkında, 1318(1900) tarihli vilayet salnamesinde önemli bilgiler yer alır. Şehirde 8.008 hane bulunmakta, 40.192 kişi yaşamaktaydı. Halkın dinlenme ve eğlenme yeri olarak kullandığı altı bahçe, 1 millet bahçesi ile şehrin dışında altı üstlü bir salon ve üç odaya sahip “Nüzhetül Hazra” denilen mükemmel bir kasr ve bu kasrın önünde çiçek ve ağaçlarla süslü “Ravzatül Hazra” isimli bahçe bulunmaktadır. Erzurum şehrin XX. yüzyılın hemen başında büyük bir deprem felaketine maruz kalmıştır. 8 Kasım 1901'de başlayan ve fasıllarla birkaç ay devam eden yer sarsıntıları, şehirdeki birçok binanın zarar görmesine neden olmuştur. Bunlardan bir kısmı tamamen yıkılırken, geri kalanı tamire muhtaç hale gelmiştir. Deprem dolayısıyla şehirdeki hanelerin yarından fazlası kullanılamaz hale gelmiştir. Cami ve benzeri yapılarda büyük zarar görmüştür. Yer sarsıntıları bir süre devam ettiğinden halk şehri terk ederek bir süre çadırlarda yaşamıştır²⁶⁶. Bu deprem zaten büyük bir imar faaliyetine ihtiyacı olan şehri iyice tahrip etmiştir. XIX. yüzyıl sonlarındaki günlük yaşamdan bahsederken, şehirde büyük bir kıtlık yaşandığını, tüketim maddelerinin aşırı fiyatlanmasına rağmen,

²⁶⁴ Öncü, 1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti, s.196.

²⁶⁵ Genç, Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, s.200.

²⁶⁶ Murat Küçükogurlu, Erzurum Belediyesi Tarihi 1, Dergah Yayınevi, İstanbul 2008, s.64.

günlük çalışma ücretlerinin çok düşük olduğu söylenir. Erzurum 1890'da kıtlığın eşiğindeydi. Hububat kıtlığı yoktu ama mevcut olanlar tüccarların elindeydi ve onlarda karaborsaya düşmüştür. Kuraklık nedeniyle zahireler halka yetmemiş ve insanlar 1892-93 kışında dilencilik yapmış²⁶⁷. Yine 1906- 1908 yılları arası vilayet genelinde yaşanan kıtlık felaketi zahirelerin boşalmasına neden olmuştur. Kuraklık nedeniyle yaşanan kıtlıklara devlet önlem olarak ayni ve nakdi yardımlar yapmış, tohumlar dağıtmış, krediler vermiştir²⁶⁸. Bu durum 1906-1907 döneminde şehirde büyük halk hareketleri yaşanmıştır²⁶⁹. Kıtlık göçlerin²⁷⁰ yaşanmasına, ölüm hadiselerine²⁷¹, fiyatların yükselmesine dolayısıyla karaborsacılık²⁷² faaliyetlerine neden olmuştur. Kıtlıkların yanında Osmanlı coğrafyasında kolera salgını meydana gelmiştir. Hastalık Erzurum vilayetine bulaşmasın diye tedbirler alınmıştır. Ancak 1907 yılında Pasinler tarafında kolera salgını görülmüştür. 1910 yılında vilayet geneline yayılmıştır. Karantina uygulamasına geçilmiştir²⁷³. Karantina birçok alanda etkili olmakla birlikte, en yoğun ticaret ve ekonomi alanlarında etkisini göstermiştir. Vilayet genelinde yeterli sayıda doktorun bulunmaması sebebiyle birçok kişi hayatını kaybetmiştir²⁷⁴. Devletin mali yetersizliği nedeniyle insan kaybının önüne geçilememiştir²⁷⁵.

Erzurum, II. Meşrutiyet'in ilanında önemli rol oynamıştır. Meşrutiyet öncesi vilayette konulan şahsi vergi ve hayvanat resmi, Erzurum halkı arasında hoşnutsuzluğa yol açmış ve hükümete karşı ilk başkaldırı olmuş²⁷⁶. Bu vergilere karşı Erzurumlular, bir "Mazhar-ı Umumi" düzenlemeye karar vermişlerdir. Buna göre bir dilekçe hazırlanacak ve tüm şehir halkı buraya imzasını atacak ve ne hal olursa olsun Erzurum'dan İstanbul'a para gönderilmeyecekti²⁷⁷. Bu olaylar karşısında İstanbul Hükümeti, vilayete yeni atamalar yapmış, şehirdeki halkı memnun edecek

²⁶⁷ Küçüküçürlü, *Erzurum Belediyesi Tarihi 1*, s.72; Gül, *Osmanlı Devletinde Kuraklık ve Kıtlık*, s.146.

²⁶⁸ Gül, *Osmanlı Devletinde Kuraklık ve Kıtlık*, s.147.

²⁶⁹ Küçüküçürlü, *Erzurum Belediyesi Tarihi 1*, s.77.

²⁷⁰ Gül, *Osmanlı Devletinde Kuraklık ve Kıtlık*, s.151.

²⁷¹ Gül, *Osmanlı Devletinde Kuraklık ve Kıtlık*, s.153.

²⁷² Gül, *Osmanlı Devletinde Kuraklık ve Kıtlık*, s.154.

²⁷³ Esat Aktaş, "Erzurum Vilayetinde 1910 Kolera Salgını ve Etkileri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C8, S39, Ağustos 2015, s.245. ss.244-253.

²⁷⁴ Aktaş, "Erzurum Vilayetinde 1910 Kolera Salgını ve Etkileri", s.250.

²⁷⁵ Aktaş, "Erzurum Vilayetinde 1910 Kolera Salgını ve Etkileri", s.252.

²⁷⁶ Mehmet Nusret Som Efendi, *Tarihçe-İ Erzurum Yahudi Hemşehrilere Armağan*, Haz. Ahmet Fidan, İstanbul, 2005, s.57.

²⁷⁷ Som, *Tarihçe-İ Erzurum*, s.77

adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu tür bir ayaklanma devletin aleyhine olacağından dolayı İstanbul Hükümeti, Erzurum ve diğer birçok ilde aldığı kararla, şahsi vergi ve hayvanat vergisinde halkın lehine bazı düzenlemeler yapmıştır²⁷⁸.

Erzurum vilayetinde yol durumu hususi ve umumi yolların toplam uzunluğu 1.705 km ve bunun 839 km'sinin umumi ve kalanının hususi yol kapsamına girdiğini Vali Mehmet Emin Bey iletmiştir²⁷⁹.

Tablo 5: Erzurum Vilayeti yol durumu şu sonuçları vermektedir²⁸⁰

Aded	İsim	Kilometre	metre
1	Erzurum – Trabzon	166	-
2	Hınıs-Mamahatun-Erzincan	158	-
3	Erzurum-Kiğı-Harput	182	-
4	Erzurum -Hınıs -Muş	150	-
5	Erzincan -Refahiye -Karahisar	88	-
6	Erzincan -Dersim –Harput	45	-
7	Erzurum –Hınıs- Adilcevaz	30	-
	Toplam	819	-

Tablodan anlaşılaçağı üzere Erzurum vilayeti üzerinde yol yapım çalışmalarına önem verilmiştir. 819 kilometrelik bir alana yol yapılması, Osmanlı Devletinin ticarete verdiği önemi göstermek ve Erzurum vilayetinin ticaret güzergâhındaki önemini göstermektedir.

Erzurum'daki basın yayın faaliyetleri; Anadolu'da yayınlanan ilk resmi gazete 1866 yılında yayın hayatına başlayan Envar-ı Şarkiye gazetesidir, anlamı “doğunun aydınlığı”dır²⁸¹. Erzurum vilayeti matbaasında basılmıştır. Gazetenin bir yüzü

²⁷⁸ Muammer, Demirel, *İkinci Meşrutiyet Öncesi Erzurum'da Halk Hareketleri*, Ankara 1990, s.43-44.

²⁷⁹ Ali Servet, Öncü, “Erzurum Valisi Mehmet Emin(Yurdakul) Bey'in Erzurum –Trabzon Yollarıyla İlgili Bir Raporu(1912)”, *Uluslar Arası Karadeniz İnceleme Dergisi*, s.63.

²⁸⁰ Özger, “Erzurum Valisi Mehmed Emin (Yurdakul) Bey'in Erzurum Vilayetinin İhtiyaçları ve Gelişmesine Ait Layihası”, s.127.

²⁸¹ Öncü, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti*, s.68

Osmanlıca diğer yüzü Ermenice'dir. 20 yıl iki dilde yazıldıktan sonra sadece Türkçe yayınlanmaya başlamıştır. 1916'da Rus işgali sonrası Ruslar matbaayı alıp kendi işlerinde kullanmışlar ve böylece gazete yayınlanamamıştır. 1918'de makine Ruslardan alınıp bir süre daha gazete yayınladıktan sonra 1929'da Envar-ı Şarkıye olan gazetenin adı Erzurum olarak değiştirilmiştir. II. Meşrutiyetle sansür oranı azalınca Erzurum'da 1911-1922 yılları arası beş gazete çıkarılmıştır. Bunlar, 1911'de Bingöl-Necat ve Sada-yı Şark ile 1912'de Farık, 1913 Albayrak gazetesi ve Mekteb Duyguları dergisidir. Mekteb Duyguları dergisi II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan tek dergidir. Erzurum'da öğretmenlik yapan İbnür Reşad Sedat tarafından çıkarılmıştır. Kültür ve edebi amaçlı bir dergi olarak gençlerin aydınlatılmasında faydalı olmuştur²⁸². Ermenice basılan gazetelerden bazıları şunlardır. 1909 yılında Haraç²⁸³, 1910 yılında Sird(kalp) ve Yergir gazeteleridir²⁸⁴. Ayrıca bu yıllarda Erzurum'da Ermenice yayımlanan Arae Gazetesi fesat çıkarıcı yayınlarından dolayı süresiz olmak üzere kapatılmıştır²⁸⁵. Doğu Anadolu'da yayınlanan en önemli gazete olan Albayrak ilk defa 14 Mart 1913'de yayın hayatına başlamıştır²⁸⁶.

Albayrak gazetesinde halkın göndermiş olduğu mektuplara da yer verilmiştir. Bunun bir örneği olarak köylülerin Albayrak'a mektubu şu şekildedir: "Muhterem Beyefendi! Atideki makalatımızı Albayrak gazetenizin bir sütununa derc ile işâsına himmet buyurunuz. Şöyleki bu Harbi umumide her türlü fedakarlık ettik? Binlerce varımızı ve bütün mal, mülkümüzü terk ettik...hicret-i seferiyyeye kısmen şitâ ile yalın ayak ve baş açık ancak namuslarımızı düşman şenaetinden tahlise muvaffak olduksa da kısmen de vesaitsizlik ve perişaniyet suri saire gibi mevanidlasıyla istilaya maruz kaldık..Karabıyık Karyeli Hacı H. E."²⁸⁷ Erzurumlu bir köylünün I. Dünya Harbinde köyün çektiği sıkıntıları gazeteye yazdığı mektupla anlatmıştır.

Erzurum halkı II. Meşrutiyet döneminde ne kadar zor durumda da olsalar yardımlaşma faaliyetlerine katılmışlardır. Hilal-ı Ahmer, Osmanlı Donanma-yı Milliye İane cemiyetlerine her türlü desteği vermiştir. 1914 yılında vilayetin Kiskim Kazası'nda İşhan köyü halkının Osmanlı donanma cemiyetine yaptığı yardımlardan

²⁸² Öncü, 1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti, s.76.

²⁸³ BOA. DH. MUİ; 2/5.

²⁸⁴ H. Harun, Duman, *Erzurum Basın Yayın Tarihi(1867-1997)*, Duyap Yayınevi, İstanbul 2000, s.91.

²⁸⁵ BOA.DH.KMS: 18/33.

²⁸⁶ Öncü, 1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti, s.72.

²⁸⁷ Albayrak Gazetesi, 22 Nisan 335, Sayı 6, S.2.

dolayı bu köye Nikel Madalya verilmiştir. I.Dünya harbinde ve milli mücadele döneminde de pek çok yardım yapmıştır. Rus işgali sırasında Azerbaycanlı Türkler Erzurumlu Türklere yardımda bulunmuşlar.

Erzurum şehrinde yüzyıllardır yapılan iki spor çeşidi “cirit ve güreş sporu” olup burada oldukça yaygındır. Bugünkü Kars Kapısı bölgesindeki geniş meydan uzun yıllar boyunca ciritle müsabakalarına ev sahipliği yapmıştır. Bu meydana Cuma günleri ciritle oynanır ve güreş tutulurdu. Kazım Karabekir Paşa bu spor dallarının yapımını çağdaş bir hale getirtmiştir. Ermeni mektebi de kendi öğrencilerine “satır buzu” adını koydukları patinaj, eğri dayak kızağı dedikleri kayak ve o güne kadar özellikle anadoluda görülmemiş birçok spor branjını öğrencilerine öğretiyorlardı²⁸⁸.

²⁸⁸ Öncü, 1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayeti, s.160.

İKİNCİ BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE ERZURUM VİLAYETİNDE DEVLETE KARŞI İŞLENEN CİNAYET SUÇLARI VE FAİLLERİ

2.1. Devletin İç Güvenliğini İhlal Suçu

Osmanlı Devleti'nde devletin iç güvenliğinin ihlal suçu; halkı isyana teşvik etmek, devletten habersiz halka silah dağıtmak, gasp gibi suçların yaygınlaşmasını sağlayarak katle sebep olup devlet aleyhine hareketlere girmek demektir. Devletin içinde kargaşa çıkarma suçunun cezası idam ile sonuçlanmaktadır. Tanzimattan sonra Osmanlı Devleti'nde ve kuruluşundan itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nde kabul edilen kanun, nizamname ve diğer hukuki mevzuatı bir araya getiren resmi külliyat olan Düstur'da, bu suçun tanımı:

- “Her kim bizzat ya da aracıları sayesinde devlet aleyhine ve Memalik-i Mahruse-yi Sultani Seniyye aleyhine müsellah ile isyan ettirmek üzere tahrik edip de maksadı olan kaza-yı isyana tamamiyle ortaya çıkarır yada isyanın başlamasına neden olursa idam olunur²⁸⁹.
- “Halkı tahrik edip gasbın çıkmasına neden olan kişiler ile katle teşvik edenler hakkında idam hükmü verilir.”
- Eşkıya grubu ile bu suçu işleyen kişiler hakkında ise grubun reisi idam edilirken, diğer üyeleri ise müebbet veya muvakkat kürek cezasına çarptırılır²⁹⁰.
- Devletin iç ve dış güvenliğini ihlal edecek cinayet ve cünhaya cüret etmiş olan şahıslar, kanunen tayin olunacak cezayı bitirdikten sonra mutlaka zabtiye nezareti altında bulunur²⁹¹.
- Zabtiye nezareti altında bulunanlar devletin tayin edeceği yerler haricinde ikamet edemezlerdi.
- Göç ettirildiği yerden başka bir yere göçmek isterlerse devlete üç gün öncesinden haber vermek zorundadırlar. Yol tezkiresi almak

²⁸⁹Düstur, Tertib 1. C1, Matbaa-ı Amire, Dersaadet 1329 s.548.

²⁹⁰Düstur, T1, C1, s.549.

²⁹¹Düstur, T1, C1, s.539.

mecburiyetindedirler. Bulundukları yerin kanunlarına riayet etmezler ise bir yıldan başlamak üzere hapis cezasına mahkûm edileceklerdir²⁹².

Ceraim-i Umumiye ve Vukuat-ı Cinaiye cetvellerinden yola çıkarak 15 aylık dönemde Erzurum vilayetinde meydana gelen cinayet suçlarının failleri hakkında detaylı bilgileri ele alınacaktır. Düzensiz bir şekilde tutulan ve birbirini takip etmeyen, 15 aylık bir zaman dilimini kapsayan Vukûât-ı Cinaiye cetveline göre, Erzurum vilayetinde devlete karşı işlenen vakaların toplam sayısı 111 iken bu sayının %0,90'lık bir oranını devletin iç güvenliğini ihlal suçu oluşturmaktadır. Vilayet genelinde devlete karşı işlenen suçların toplam fail sayısı ise 187 olup bunlardan 9'unu devletin iç güvenliğini ihlal eden kişiler oluşturmaktadır. Bu sayı %11,69'luk bir orana tekabül etmektedir. Suçu işleyenlerin tamamının tutuklandığı Ceraim-i Umumiye cetvellerinden anlaşılmaktadır²⁹³.

Devletin iç güvenliğini ihlal suçu faillerinin medeni durumları; bekar ve tutuklanmış erkeklerin sayısı 2, evli- çocuklu erkek faillerin sayısı 4 olup ve 4'ünde tutuklanmıştır. Evli çocuksuz erkek fail olarak 1 fail bulunur ve tutuklanmıştır. Dul çocuklu erkek fail sayısı 1 olup tutuklanmıştır. Kadın fail sayısı, 1 evli çocuklu kadın fail bulunmakta ve bu fail tutuklanmıştır²⁹⁴.

Osmanlı Devleti, ceraim-i umumiye cetvellerini tutarken, faillerin sabıka durumları dört başlık halindedir. Bunlar “birinci defa”, “sabıkalı”, “mazanne-i sû'dan olanlar” ve “ceraim töhmetiyle maznun bulunanlar”dır. Mazanne-i sû'nun kelime manası “kendisinden ancak fenalık beklenen kimse”yi ifade etmektedir²⁹⁵. Bu tanım aslında suç işlemeyi kendine adet edinmiş kimseler için söylenmiştir. Bu ifade, eşkıyalık, hırsızlık, dolandırıcılık suçları işleyenler için geçerlidir. “Ceraim töhmetiyle maznun” tabiri Osmanlı yargısındaki masumiyet karinesi doğrultusunda hareket ederek zanlılarsorgulamadan mahkûm edilmezdi. İşlenen bir cinayet üzerine, ipuçlarının yahut şahitlerin işaret ettiği kişinin suçu ikrar etmemesi yahut yeterli delil bulunmaması halinde kişi, zanlı sıfatıyla tutuklanır ve işlem başlatılır. Bu tanımlar doğrultusunda,

²⁹² *Düstur*, T1, C1, s.539.

²⁹³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

²⁹⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

²⁹⁵ Ferit, Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitapevi, 26. Baskı, Ankara 2010, s.681.

“birinci defa” ve “sabıkalı” olarak tutuklu edilen kişilerin suçu kabul ederek zanlı durumundan fail durumuna geçtiği, “maznun” olanların ise suçluluğunun henüz ispat edilmediği söylenebilir.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre, faillerin sabıka durumlarında: 9 fail de ilk kez suça karışan kişilerdir. Faillerin mesleki vaziyetleri ise 8’i zanaatkar, 1’i ise işsizdir. Faillerin tamamının gayrimüslim kişilerden oluştuğu görülmektedir. Faillerin tahsil durumu Ceraim-i Umumiye cetvellerine göre; 9 failin tamamı okuma yazma bilmektedir²⁹⁶. Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslimlerin eğitim görme oranı Osmanlı Devleti’nin Müslüman tebaasına nazaran daha yüksektir.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde faillerin ikametgâh durumu hakkında şunlar ifade edilebilir; faillerin tamamı şehirde yaşamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da bu olaylar şehirde gerçekleşmiştir. Siyasi bir suç olan devletin iç güvenliğini ihlal suçunun failleri yabancı güçlerin kışkırtması ile hareket eden Ermeniler’den oluşmaktadır²⁹⁷.

14 yaşından küçük faillerin sayısı 2’dir. 14-20 yaş aralığında bulunan faillerin sayısı 3’tür. 20-30 yaş aralığındaki faillerin sayısı 4’tür. Suçların sebepleri incelendiğinde ceraim-i umumiye cetvellerinde “türlü nedenler” olarak yansımıştır²⁹⁸.

2.2. Eşkîyalık

Osmanlı Devletinde, XVI. yüzyılın başından beri ortaya çıkan isyan hareketleri Osmanlı literatüründe “Celâlilik” olarak vasıflandırılmıştır. 1519’da kendini mehdi ilan eden Bozoklu Şeyh Celâl isimli bir isyancının adı bütün 16. yüzyıl ve sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan isyanların genel adı olarak anılacaktır. Bu isyanlar Safevi kökenli olup Alevi- Kızılbaş karakterlidir. XVI. yüzyılın sonlarına doğru isyanların sebepleri sosyal ve ekonomik bir hal almıştır. Devlet eşkıyalık faaliyetlerinin önüne geçmek için en faydalı çözüm hangisi ise onu kullanmıştır. Devlet önce eşkıyalara karşı mahalli güçleri kullanmıştır, bu işe yaramazsa merkezden bir vezir ya da serdar tayin ederek eşkıya bertaraf edilmeye çalışılmıştır. O da olmazsa devlet bu kez

²⁹⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

²⁹⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

²⁹⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

eşkîya ile pazarlığa oturmakta, ona devlet memurluğu vererek affetmektedir. Bazen de eşkıyalar devlete anlaşma teklifi sunmaktadır. Eşkîyalığın belirli bir ideolojisi yoktur. Çoğu zaman taşradaki idareciler köylüyü baskı altında tutmak için eşkıyaları kullanmıştır. Devlet adamları eşkıyaları birbirlerine karşı da kullanmıştır²⁹⁹.

Doğu Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetlerinin nedenlerinden bir diğeri, savaflara katılmayan askerlerin cezalandırılması sonucu bu kişilerin dağa çıkarak eşkıyalık faaliyetlerine katılmasıdır. Eşkîyalığın diğeri sebepleri ise nüfus artışı, halkın fakirleşmesi, ticari faaliyetin yoğunlaşması ve siyasi iktidarların zaafa uğramasıdır³⁰⁰. Eşkîyalık suçunun cezası olarak idam, müebbet ve kürek cezası gibi hükümler yer almaktadır³⁰¹.

Eşkîyalık³⁰² (kat'u't-tar'ik) delici, kesici yahut başka bir aleti zor kullanmak koşulu ile yol kesip baskın yaparak mala, cana tecavüz, kamu düzeni ve güvenliğini ihlal olarak tanımlanabilir³⁰³. Bir suçun eşkıyalık sayılabilmesi için tek kişi ya da birden fazla kişinin köy, kasaba ve şehir gibi yerleşim yerinde veya buraların dışında suçu işlemesidir.

Dağlarda ve kırlarda gezip rastladıklarını tutup soyup, irtikab eden kişilerin eşkıyalık yapanlar hal ve derece-i şekavetlerine göre müebbet kürek cezasına çarptırılır. Fakat bunlar arasında sabikalı olan bulunursa ya da soydukları kişileri öldürürlerse ceza olarak idam verilir³⁰⁴. Bu eşkıya çetesini uzaktan veya yakından idare eden, eşkıya çetesi kuran, bunlara silah veya cephaneye tedarik eden, sürekli kürek cezasına çarptırılır³⁰⁵. 1858 Tarihli Ceza Kanunnamesi'nin Birinci Babı devlet aleyhine işlenen suçlara ayrılmış, eşkıyalık suçu ikinci fasılda yer almıştır. Eşkîyalık suçuna verilen cezalar derecelerine göre; muvakkat veya müebbet kürek cezalarıdır³⁰⁶.

²⁹⁹ Mehmet Ali, Ünal, "Devlet İçi İktidar Mücadelesinin Bir unsuru Olarak Eşkîyalık ve Ayrılıkçı Hareketler", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör* (Edit. Osman Köse), Samsun 2017, s.5.

³⁰⁰ Mehmet, Öz, "Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği Ve Özellikleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör* (Edit. Osman Köse), Samsun 2017, s. 14.

³⁰¹ Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsion Süreci (1839-1939)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s.100.

³⁰² Osmanlı devletinde tutulan vukuat-ı cinaiye cetvellerinde eşkıyalık suçu "şekavet" olarak yer almaktadır.

³⁰³ Mehmet Yaşar Ertuş, "18. ve 19. Yüzyılda Osmanlı Taşrasında Yasa Dışılık: Yerel İdarecilerle Eşkîya İlişkileri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör* (Edit. Osman Köse), Samsun 2017, s.179.

³⁰⁴ *Düstur*, T1, C1, s.550.

³⁰⁵ *Düstur*, T1, C1, s.550.

³⁰⁶ Said Nuri Akgündüz, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları" *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2016, C4, S8, s.10.

Eşkialık hem bireysel hem de toplumsal bir problemidir. Temeli sosyal ve ekonomik sorunlara dayanmaktadır. Eşkianın kim olduğu, aile yapısı, çevresi, toplumsal statüsü eşkıyalığın anlaşılmasında en önemli unsurlardır. Bu tür bilgiler sağlıklı sonuçlara ulaşmak adına önem arz etmektedir³⁰⁷.

Vukuatı Umumiye Cetvellerine göre eşkıyalık suçlarının toplamı 18'dir. Erzurum Sancağı'nda incelenen dönemde 16 olay, Erzincan sancağında ise 2 olay gözlenmiştir. Bayezid Sancağı'nda kayıtlara geçen bir eşkıyalık suçuna rastlanmamıştır³⁰⁸. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre Erzurum vilayeti genelinde eşkıyalık vakası sayısı 45'dir. Bunlardan 5'i faili meçhul kalarak, 40 vaka ise faili bilinen suçlularca gerçekleştirilmiştir³⁰⁹. Faillerin %59,04'ü firar etmiştir. Firar eden kişi sayısı 49'dur. Tutuklanan faillerin oranı ise %40,96 ile 34 'tür. Eşkialık suçu faillerinin büyük bir kısmı firar etmiştir³¹⁰.

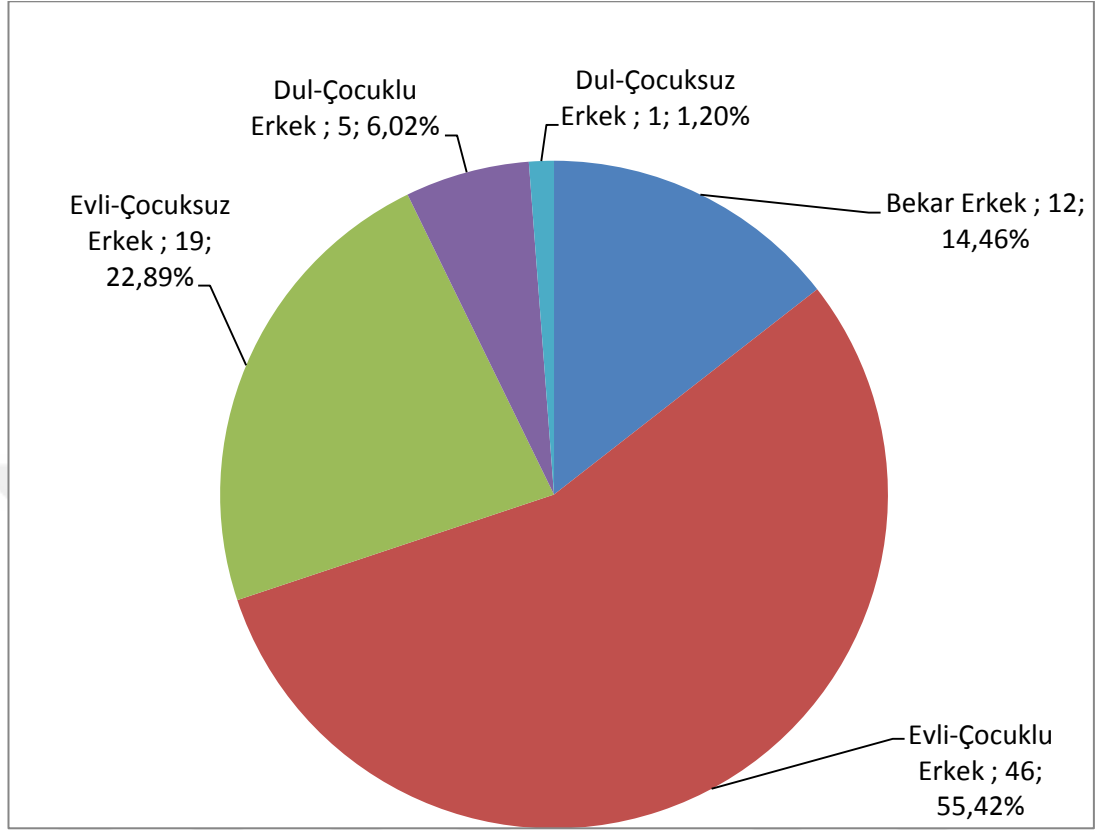
³⁰⁷ Ertaş, "Yerel İdarecilerle Eşkian İlişkileri", s.180.

³⁰⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁰⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³¹⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

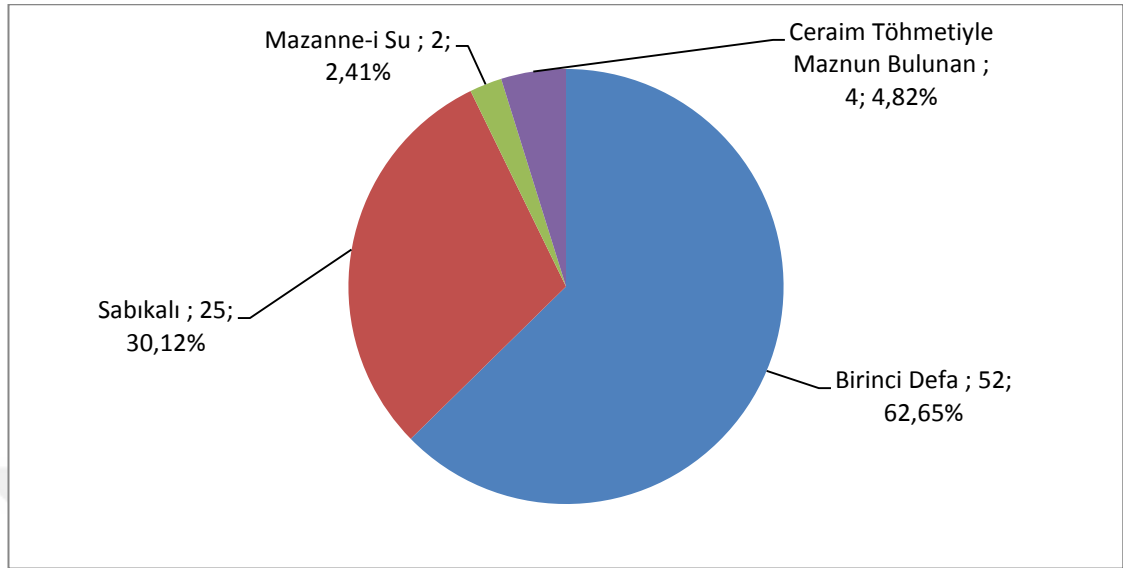
Grafik 2. 1: Eşkİyalık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı³¹¹

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin medeni durumlarına göre dağılımları; %55,42 evli çocuklu 46 fail, %22,89 evli-çocuksuz erkek 19 fail, %14,46 bekar erkek failler, %6,02 dul-çocuklu erkek 1 fail, %1,20 ise 1 dul çocuksuz erkek bulunmaktadır. Dağılımda faillerin büyük bir kısmının evli-çocuklu erkeklerden oluştuğu görülmektedir ki toplumun genelini evli- çocuklu kişiler oluşturmaktadır. Eşkİyalık suçunun failleri arasında kadın faillerin yer almamış olmasıdır.

³¹¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 2. 2: Eşkıyalık Suçu Faillerinin Sabıka Durumlarının Dağılımı³¹²

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre eşkıyalık suçu faillerinin sabıka durumlarının dağılımı, %62,65 oranında ilk kez eşkıyalık suçu işleyenler yer almıştır. %30,12 ise önceden suç işleyen kişilerden oluşmaktadır. %4,82 zanlı bulunan grup oluşturmaktadır. %2,41 oranında ise mazanne-i su olan kişiler tarafından işlenmiştir. İlk defa suçu işleyen faillerin %51,92 firari, %48,08 tutukludur. Sabıkalı faillerin %68'i firari, %32'si tutukludur. Mazanne-i sû failleri tutuklu, zanlıların tümü de tutuklanmıştır³¹³.

Failler, ziraat erbabı ve işsiz kimselerden oluşmuştur. Eşkıyalık, %55,42 ziraatla uğraşan kesimden oluşmaktadır ve 46 faildir³¹⁴. %44,58 ise 37 işsiz failin eşkıyalık yaptığı görülmektedir³¹⁵. Eşkıyalık faaliyetlerinin Müslümanlar arasında yoğun olmasının nedeni dönemin getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar

³¹²BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³¹³BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

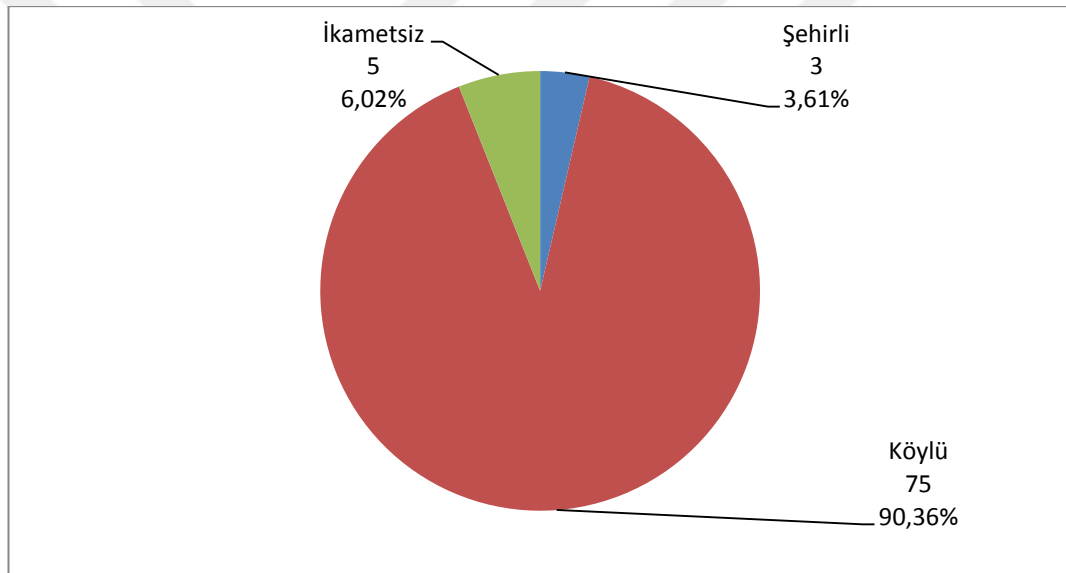
³¹⁴BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³¹⁵BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

sebeplerdir. Müslüman halkın üretimde payı azaldığı için fakirleşen halk geçimini idame ettirmek için eşkıyalığa yönelmek zorunda kalmıştır.

Eşkıyalık faaliyetlerinin %100'ünü okuma yazma bilmeyen failler işlemiştir. Bunlardan %48,19 ile 40 fail tutuklanmış, %51,81 ile 43 fail firar etmiştir³¹⁶. Eğitimli insanların eşkıyalık faaliyetinde bulunmadığı, eğitim almayan insanların ise ekonomi kötüye gidince çareyi eşkıyalıkta yani yasa dışı uygulamalarda bulmuştur. Bu tür suçlar Ekonomi dışında; askerlik, aşiret baskısı, ağalık sistemi, psikolojik sebepler gibi pek çok etkeni de içinde barındırmaktadır. Bu sosyal yapıyı anlamakta önemli ipuçları göstermektedir.

Grafik 2. 3: Eşkıyalık Faaliyetlerinin Faillerinin İkametgah Durumlarının Dağılımı³¹⁷

Eşkıyalık faillerinin ikametgah dağılımına bakıldığında Ceraim-i Umumiye Cetvelleri'nden anlaşılacağı üzere %90,36 oranında köylü bulunup 75 fail

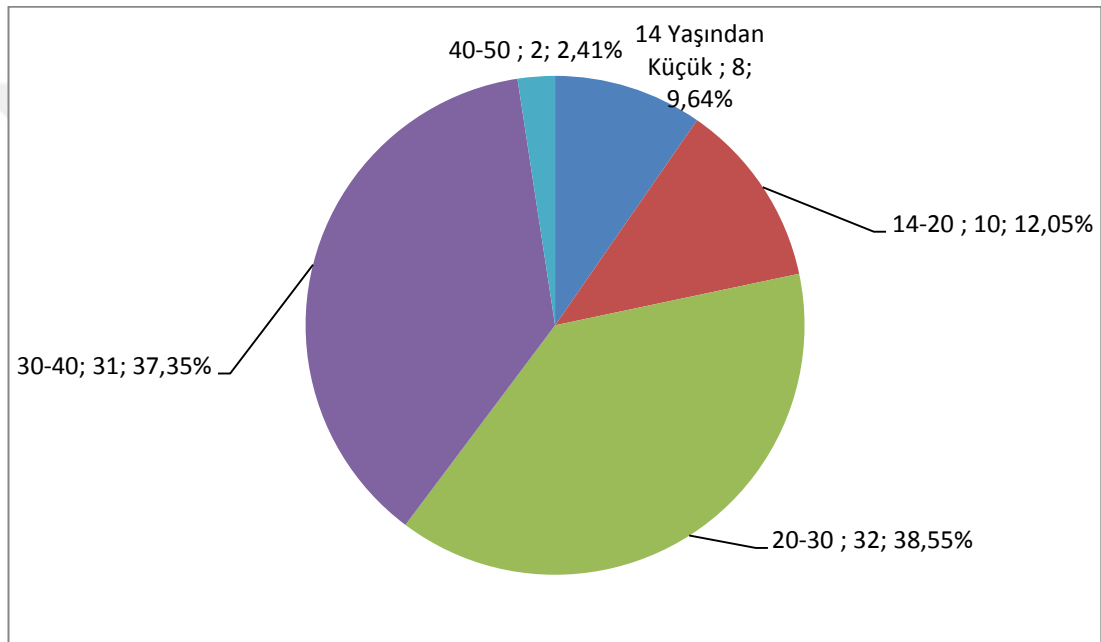
³¹⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³¹⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

bulunmaktadır. %6,02 oranında 5 ikametgahı bilinmeyen fail bulunmaktadır. %3,61 oranında 3 şehirli failin bulunduğu gözlenmektedir.³¹⁸

Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde, eşkıyalık suçu failleri eğitimsiz, kırsalda yaşayan kişilerden oluşmuştur. Tespit edilebildiği kadarıyla kırsalda gerçekleşen vakaların oranı %93,33 olup bu vakaların sayısı 42'tür. Vakaların %6,67'lik bir bölümü ise şehirde gerçekleşmiştir³¹⁹.

Grafik 2. 4: Eşkialık Suçu Faillerin Yaş Aralıklarının Dağılımı³²⁰

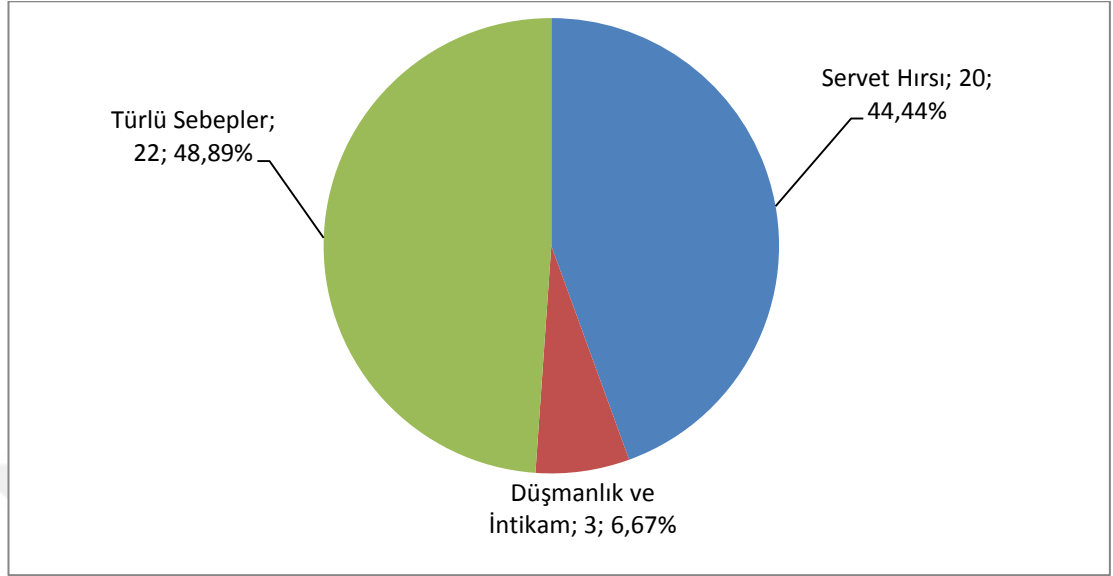
Ceraim-i umumiye cetvellerine göre eşkıyalık suçu faillerinin dağılımında, %38,55 oranında bulunan faillerin yaş aralığı 20-30 yaş aralığıdır. %37,35 oranında ise 30-40 yaş aralığında bulunan failler bulunur. %12,05 oranında bulunan faillerin yaş aralığı 14-20 yaş aralığındaki failler oluşturur. %9,64 oranında bulunan faillerin yaş aralığı 14 yaşından küçük failler tarafından suç işlenmiştir. %2,41 oranında bulunan faillerin yaş aralığı ise 40-50 arasındadır.

³¹⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³¹⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³²⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 2. 5: Eşkıyalık Suçunun Nedenlerinin Dağılımı³²¹

Ceraim-i umumiye cetvellerine göre eşkıyalık suçlarının meydana gelme sebepleri incelendiğinde çıkan sonuçlar şöyledir; 44,44% oranında servet hırsı nedeniyle eşkıyalık suçu işlenmiştir. Bunların sayısı 20'dir. Düşmanlık ve intikam sebebiyle işlenen suçların oranı 6,67% oranındadır. Bunların sayısı 3 olmaktadır. Suçların yarısının sebebi "türlü sebepler" diye kaydedilen bölümden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere eşkıyalık suçlarının nedenleri arasında kişisel husumetin yoğun olduğu görülmektedir. Osmanlı Devletinde, bazı yerel yöneticilerin kendi istekleri için eşkıyaları kullandığından yukarıda bahsedilmiştir. Doğu Anadolu Bölgesindeki eşkıyalık faaliyetleri diğer bölgelere oranla birebir aynı nedenlerle gerçekleşmez. Bu bölgede hakim olan aşiretlerin yapısı ve bölgenin merkezden uzak olması sebebiyle buraya atanan idareciler kendi başına buyruk hareket ettikleri ve halk üzerinde etkili olmak için eşkıyalarla işbirliği yapıldığı bilinmektedir³²². 1327 senesinde, Tutağ merkezden çekilen bir arzuhale göre Hasenanlı Aşiretinden bazı kişilerin bu bölgede eşkıyalık faaliyetlerinin olduğundan, merkez haberdar edilmiştir³²³.

³²¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³²² Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730- 1839", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, C8-12, S14-23, Ankara 1975, s.51-61

³²³ BOA. DH. MKT. 2820/28.

2.3. Eşküyaya Yardım ve Yataklık

Eşküyalar Osmanlı toplumu içerisinde huzursuzluk çıkarıp halka baskı ve tehdit uyguluyorlardı. Bu baskılar hem kişilere hem de devlete büyük zarar vermekteydi bunun sonucunda üretim durma noktasına gelmekteydi. Eşküyalar şehre inip ihtiyaçlarını karşılamak için şehir ve kasabalarda ikamet eden kişileri kullanırlardı. Bu kişilerin yardıma devam edebilmeleri için onlara çeşitli hediyeler ve bahşişler bırakmaktaydılar. Bu eşküyalara yardım ve yataklık yapan insanlar da aynı suçu işlemiş olarak yargılanmaktaydılar³²⁴. Osmanlı Devleti'nde eşküyaya bilerek yataklık eden kişilere kürek cezası verilirdi³²⁵.

Vukuat-ı Cinaie Cetvellerinde, eşküyaya yardım ve yataklık suçu yer almamıştır. Bu anlamda Ceraim-i Umumiye Cetvellerine yansıyan vaka sayısı 3'tür. Vakaların faillerinin sayısı 6'dır. Faillerin tamamı erkek olup evli ve çocukludur. Bunlardan 2'si tutuklu 4'ü firardadır³²⁶. Faillerin tamamı suça ilk kez karışmıştır. Faillerin meslek grupları, ziraatla uğraşan kesim tarafından işlenmiştir³²⁷. Faillerin tamamı Müslüman olup yine tamamı okuma yazma bilmeyen kesimden oluşmuştur³²⁸.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine ikametgâhları, faillerin 5'i köyde, 1'i şehirde ikamet etmektedir³²⁹. 3 vakanın tamamı kırsalda işlenmiştir. Faillerin yaş aralığı 1 fail 14-20 yaş, 4 fail 20-30 yaş, 1 fail ise 30-40 yaş aralığında yer almaktadır. Suçların sebepleri; 1'i servet hırsı nedeniyle eşküyaya yataklık yapmıştır ve 5'i ise türlü nedenler başlığı altında, hemşehricilik gibi nedenlerle bu suçu işlemiştir³³⁰.

³²⁴Fatih Öztıp, *II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, , Konya 2014,s.99.

³²⁵*Düstur*, T.1,C.1, s.550.

³²⁶BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³²⁷BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³²⁸BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³²⁹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³³⁰BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

2.4. Devlet Malını Çalmak

Devlete ait olan para ve senetlerin işleme konulması sırasında komisyon almak, bu gibi işlerin görülmesi sırasında, devletin gönderdiği paraları hak edenlere hak ettiğinden az dağıtmak, bu paraları kendi çıkarlarına dağıtmak, ihaleye fesat karıştırmak, zimmete para geçirmek; askerlerin ihtiyacı için gönderilen paraları doğru şekilde kullanmamak devlet malını çalmak olarak adlandırılmıştır³³¹.

Bu suçlardan vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan herhangi bir vaka olmamıştır. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan 3 vaka vardır. Bu vakaların failleri bilinmekte olup bu suçları işleyen faillerin toplam sayısı 11'dir ve tüm failler tutuklanmıştır. 11 failden 7 bekâr erkek, 3 evli-çocukludur³³².

Ceraim-i umumiye cetvellerine göre faillerin tümü ilk kez bu suçu işlemişlerdir. Faillerin meslekleri, 4'ü ziraat, 1'izanaatkâr, 4'ü işçiden oluşmakta, 2'si ise ev hizmetçisidir³³³.

Ceraim-i umumiye cetvellerine göre faillerin 4'ünün Müslüman ve 7 failin ise Ermeni olduğu görülmektedir. Faillerden yalnız 1'i okuma yazma bilmekte, 10'u ise okuma yazma bilmemektedir³³⁴.

Faillerin ikamet adresleri, faillerden 6'sı şehirde ve 5 fail ise köyde ikamet etmektedir. Vakaların işlendiği mekanlar ise karşımıza çıkan sonuç şudur ki faillerin tamamı suçu şehirde işlemişlerdir. Faillerin yaş aralıkları, 1 fail 14-20 yaş aralığında, 2 fail 20-30 yaş aralığında, 8 fail ise 30-40 yaş aralığında yer almaktadır³³⁵. Görüldüğü üzere faillerin büyük bir kısmı orta yaş grubunda yer almaktadır. Faillerin 1'i servet hırsı nedeniyle bu suçu işlemiştir. 7 fail ise türlü sebepler denilen sebepler için suçu işlemişlerdir. 3 failin bilgisi ise bulunmamaktadır.

³³¹ Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı Ve Adli Vaziyet, s.151

³³² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³³³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³³⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³³⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

2.5. Rüşvet

Osmanlı 1858 Ceza Kanunnamesi'nde rüşvet suçu ve bu suçun cezası şöyle tanımlanmıştır; “Değerini artırmak niyeti için ismi ne olursa olsun her ne alınıp verilirse rüşvettir. Böylece rüşvet yolunda bir malın ucuza alıp pahalıya satmak, kıymetinden daha pahalıya pazarlamak yani bu uygunsuzluk da rüşvettir³³⁶. Az veya çok verilen hediye rüşvettir. Fakat erbabı ihtiyaç tarafından atıye ve sadaka yardımı vesilesiyle yapılanlar rüşvet değildir³³⁷. Doğrudan doğruya yada adamları aracılığıyla rüşvet alana mürteşi yani irtişa eden, rüşvet verene de raşi yani rüşvet veren bunların arasındaki kişiye de râiş denilmiştir³³⁸. İlk kez rüşvet alan mürteşi ve raşi kişiler altı sene kalebentlik cezası alır, ayrıca rütbe olarak düşer ve memuriyetten alınır. Aldıkları rüşvet miktarı kadar akçe onlardan geri alınır³³⁹. İkinci defa rüşvet alanlardan aldıkları rüşvetin iki katı alınır. Bunu huy haline getirenler kalebentlik kalıp müebbet rütbe ve memuriyetten düşürülürler³⁴⁰.” diye geçmektedir.

Halk dilinde rüşvet, memur olmayanların bir işi görmek için usulsüz olarak menfaat temin etmeleridir. Hukuk alanında ise rüşvetin tanımı genişlemekte ve “inancı kötüye kullanm” veya “dolandırıcılık” anlamları ile eşdeğer olarak ifade edilmektedir³⁴¹. Ceza kanununa göre rüşvet alma suçu adi ve ağır rüşvet olarak ikiye ayrılmaktadır. Adi rüşvet alma suçu, memurun “yapmağa mecbur olduğu şeyi yapmak veya yapmamağa mecbur olduğu şeyi yapmamak” için herhangi bir menfaat temin etmesidir. Ağır rüşvet suçu ise memurun “yapmağa mecbur olduğu suçu yapmamak veya yapmamağa mecbur olduğu suçu yapmak” için menfaat temin etmesidir ki bu durum kamu düzenini derinden sarsar ve daha ağır bir cezaya çarptırılır³⁴². Rüşvet verme ise adi rüşvette suç olarak görülmez ve hafif bir ceza alır ise de ağır rüşvette cezası daha ağır halde verilir³⁴³.

Rüşvet bütün kurumlara zamanla yerleşerek eğitim sistemi, askerlik sistemi, bürokrasi ve adalet sistemini yavaş yavaş bozmaya başlamış ve liyakatsiz kişilerin

³³⁶ *Düstur*, T1, C1, s.551.

³³⁷ *Düstur*, T1, C1, s.551.

³³⁸ *Düstur*, T1, C1, s.551.

³³⁹ *Düstur*, T1, C1, s.552.

³⁴⁰ *Düstur*, T1, C1, s.552.

³⁴¹ Ahmet Mumcu, *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Osmanlı Devletinde Rüşvet*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2005, s.11.

³⁴² Mumcu, *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Osmanlı Devletinde Rüşvet*, s.12.

³⁴³ Mumcu, *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Osmanlı Devletinde Rüşvet*, s.13.

türemesine neden olmuştur. Bu yozlaşma zamanla halka kadar ulaşmıştır³⁴⁴. Osmanlı Devletinde, Tanzimat ile birlikte rüşvet alanında da düzenlemeler yapılmıştır. II. Mahmut devletin ana kurumlarında köklü değişiklikler yaparak Tanzimat'a zemin hazırlamıştır. Bunlardan rüşveti önlemeye yönelik olanları ele almak gerekirse; memurları hariciye ve dâhiliye olarak iki kısma ayırmıştır. Ehliyetsiz kişilerin yönetime geçmemesi için memurlukta sınav usulünü getirmiş, memur ve vükelaya maaş bağlayarak, rüşvet ve hediye alımını yasaklamıştır. Fakat bunun tamamen önüne geçildiği söylenemez³⁴⁵. Ve rüşvet suçu üzerine kanunname çıkararak, hiçbir hatır ve gönülle bakılmaksızın hangi memuriyet ve hangi rütbeden olursa olsun rüşvet alan ve verenlere ceza konulması kararlaştırılmıştır³⁴⁶. Rüşvetin ortaya çıkması için kişilerin şikayet etmeleri gerekmektedir aksi halde ortaya çıkması mümkün değildir. Bu sebeplerden ötürü cetvellerde yansıyan cinayet suçları tam manasıyla gerçek sayısal verileri yansıtmamaktadır. Suç sayılan fiillere ceza tertip etmek ve böylece onları işleyecek olanları tehdit altında tutmak suçlularla mücadele için önemlidir. II. Mahmut ehliyetsiz kişilerin memur olmasını önlemek için sınav usulünü getirmiştir. Adil bir yönetim için sık sık fermanlar çıkarmıştır. Rüşveti önlemek için kamu hizmetlilerinin görevlerine ilişkin kanunname çıkarmıştır. Bu ve sonraki önlemler ile rüşvetin önüne geçilmeye çalışılmıştır³⁴⁷. İncelenen dönemde vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan rüşvet suçu bulunmamaktadır.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan rüşvet suçlarının sayısı 17'dir. Bu vakaların faillerinin sayıları 20 tutuklu, 2 firari olmak üzere toplam 22'dir. Bu faillerden 1'i bekar erkek tutuklanmıştır, 20 evli çocuklu erkekten ise 19'u tutuklu 1'i firari, 1 evli çocuksuz ise firardadır. Faillerin tamamı ilk kez suç işleyen faillerden oluşmuştur. Failler; 7 memur, 1 erbab-ı fûnun, 11 ziraat erbabı, 2 ashab-ı akar ve 1 işçiden oluşmaktadır³⁴⁸.

³⁴⁴ Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet, s.110

³⁴⁵ Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet, s.113.

³⁴⁶ Erdoğan, Keleş, "Tanzimat döneminde rüşvetin önlenmesi için yapılan düzenlemeler(1839-1858)", s.260.

³⁴⁷ Mumcu, Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Osmnalı Devletinde Rüşvet, s.275-276.

³⁴⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Faillerden 21'i Müslüman, 1 fail ise Ermeni'dir. Faillerden 2'si okuma yazma bilen 19'u ise okuma yazma bilmeyen kesimden oluşup 1'i ise tahsili ali görmüştür³⁴⁹. 17 fail şehirli, 6'sı köylüdür. Ceraim-i umumiye cetvellerine göre rüşvet vakalarının geçtiği mekanlar, 12'si şehirde, 7'si kırsal alanda gerçekleşmiştir³⁵⁰.

Faillerin yaş aralıkları, 5'i 14 yaşından küçük olup bunlardan 4'ü tutuklu, 1'i firari bulunmaktadır. 10 fail 20-30 yaş aralığında bulunup, bunlardan 9'u tutuklu, 1'i firaridir. 3 fail 30-40 yaş aralığında tutuklu olarak yer almakta, 4 fail ise 40-50 yaş aralığında tutukludur³⁵¹. Suçların nedenleri; 11'i servet hırsı sebebiyle suçu işlemiştir. 8'i ise türlü sebepler, 1 failin suçu işleme nedeni cetvellerde belirtilmemiştir.

2.6. Sahtekârlık

Sahtekârlık suçu, devlete karşı işlenen suçlardan olup, suçun türüne göre farklı başlıklar altında toplanmaktadır. Devletin merkezinden taşraya gönderilen evrakları taklit etmek, mühürlerin taklidi, yetkili değilken merkezi mühürleri kendi işleri için yolsuzluk amacıyla kullanma gibi faaliyetler sahtekârlık içinde addedilir. Bu belgeleri taklit eden, sahtelerini sürenler, cinayet suçlusu olarak yargılanır ve kürek ve kalebentlik gibi cezalar verilirdi³⁵².

Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerinde bu suç yer almamaktadır. Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde ise 33 vaka bulunup bunların fail sayısı 58'dir. Tutuklanan faillerin oranı %53,45, firar eden faillerin oranı %46,55'dir. Bu faillerden 31'i tutuklu, 27'si firaridir³⁵³. Faillerin yarısına yakını firar etmiştir. Osmanlının içinde padişah beratları, mühürlerin sahtelerinin anlaşıldığı anda failer ortadan kaybolmaktadır. Bu suçların büyük bir bölümü şehirlerde gerçekleşmiştir.

³⁴⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

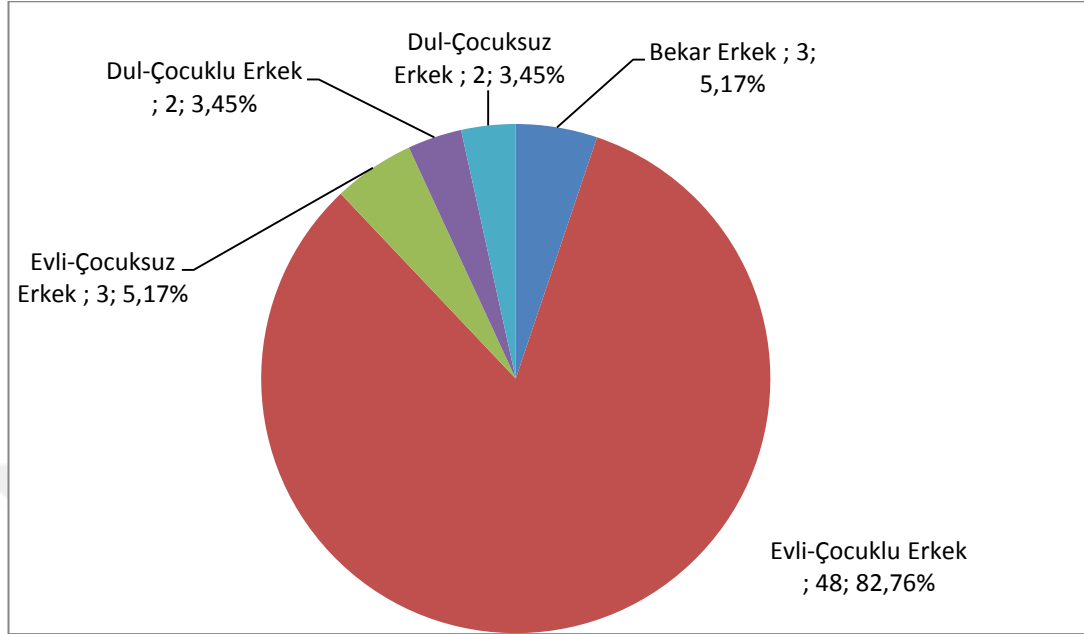
³⁵⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁵¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁵² Öztop, *II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, s.153.

³⁵³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 2. 6: Sahtekârlık Suçu Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı³⁵⁴

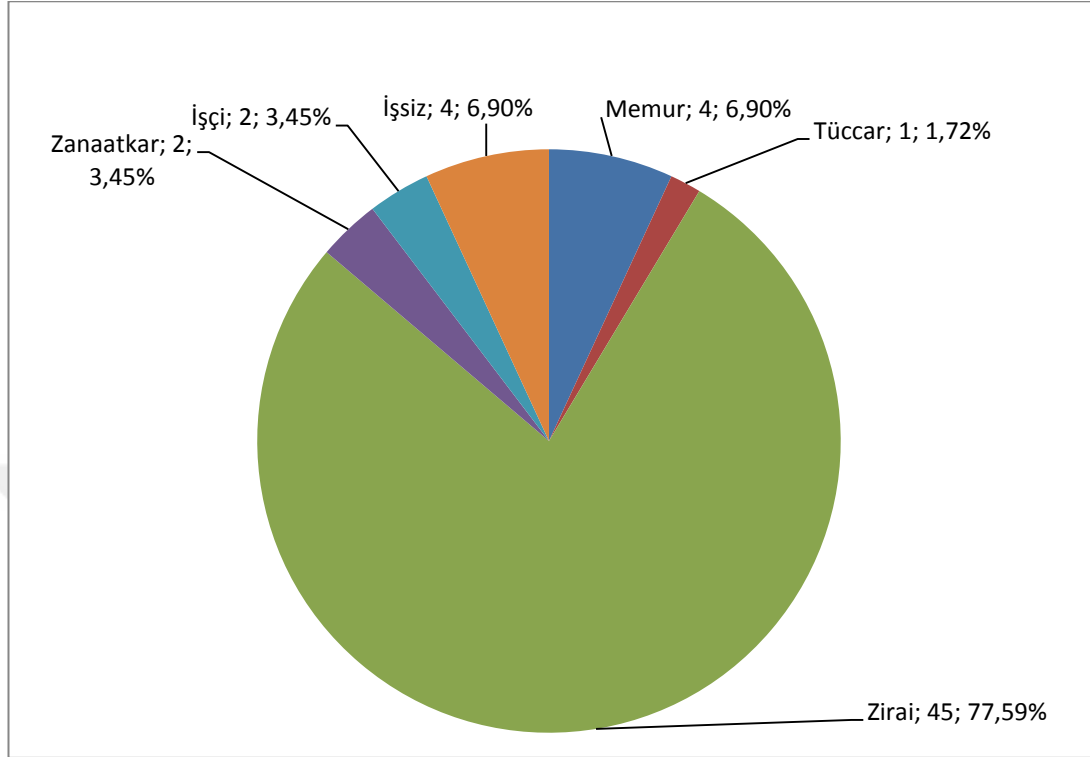

Ceraim-i umumiye cetvellerinde sahtekârlık suçu faillerinin medeni durumlarına göre dağılımı, faillerin %82,76 oranında 48 evli çocuklu erkekler yer almıştır. %5,17 oranında 3 evli- çocuksuz erkekler yer almaktadır. %5,17 oranında 3 bekar erkek yer almaktadır. %3,45 oranında 2 dul çocuklu erkek yer almaktadır. %3,45 oranında 2 dul çocuksuz erkek yer almaktadır. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan faillerin sabıka durumları, faillerin %96,55'i suçu ilk kez işleyen kişilerden oluşmaktadır. Faillerin %3,45'i ise sabıkalıdır³⁵⁵.

³⁵⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁵⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 2. 7: Sahtekârlık Suçu Faillerinin Mensup Olduğu Meslek Gruplarının Dağılımı³⁵⁶

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin %77,59 oranında ziraatla meşgul olan failler tarafından işlenmiştir. Faillerin 4'ü memur fail bulunmakta, 4'ü işsiz, 2 işçi, 2 zanaatkar, 1 fail ise tüccardır. Cetvellerine göre faillerin cemaatlere dağılımları sonucuna göre faillerin %93,10 oranını Müslüman 54 faili, %6,90 oranını ise Ermeni faillerin oluşturduğu görülmektedir³⁵⁷.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin %93,10 oranındaki bölümü okuma yazma bilmeyen kesimden oluşmaktadır. Faillerin %6,90'ı okuma yazma bilmektedir. Tahsil-i ali gören fail yoktur. Faillerin ikamet adresleri, faillerden 12 fail şehirdedir.³⁵⁸ Faillerden 46 fail ise köydedir. İkametsiz fail yoktur.³⁵⁹ 32 fail şehirde suç

³⁵⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁵⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁵⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

işlemiştir, 19 fail ise kırsalda suçu işlemiştir³⁶⁰. Faillerin yaş aralıkları, 14-20 yaş aralığında 6 fail vardır. Faillerin 33'ü ise 20-30 yaş aralığında yer alan faillerdir. Faillerin 17'si 30-40 yaş aralığında bulunan faillerden oluşmaktadır. 2 fail ise 40-50 yaş aralığındadır³⁶¹. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre suçların meydana gelme sebepleri, 13 vakanın servet hırsı nedeniyle meydana geldiği, 2 olay düşmanlık sebebiyle ve 34 fail ise türlü sebepler ile bu suçu işlemişlerdir³⁶².

2.7. Sahte Para Basmak ve Piyasaya Sürmek

Osmanlı Devletinde kanunlara göre Osmanlı sikkelerinin veya Avrupa paralarının taklidini yapmak, paraların ayarlarıyla oynayarak Osmanlı parasının değerini düşürmek bir cinayet suçudur. Sahte para basan kişiler “kalpazan”, bu paraları piyasaya süren kişilere ise “kalp akçesürücüsü” denilmektedir³⁶³.

Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine incelenen dönem içerisinde herhangi bir vaka yansımamıştır. Bu nedenle Erzurum vilayetinin hangi kazalarında bu suçun işlendiği tespit edilememektedir. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan kalpazanlık vakası¹, kalp akçe sürücüsü vakası ise 10'dur. Bu 11 vakanın faillerinin toplamı yine 15 olup 2'si firar, 13 fail ise tutuklanmıştır³⁶⁴.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin medeni durumlarının dağılımı, bekar erkek failin sayısı 8, evli çocuklu erkek faillerin sayısı 7'dir. Bu faillerin tamamı

³⁵⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁶⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁶¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁶² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁶³ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, s.147.

³⁶⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

ilk defa suç işleyen kesimden olmaktadır. Failler ilk kez kalp akçe sürücülüğü, ilk kez kalpazanlık suçu işlemişlerdir. Failler arasında sabıkalı bulunmamaktadır³⁶⁵.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin meşgul oldukları meslekler, 4 failin memur, 3 failin ziraatla meşgul, 5 failin zanaatkar, 2 failin işçi ve 1 failin ise işsiz olduğu anlaşılmaktadır. Faillerin, 13'ü Müslüman, 2'si ise Ermeni'dir³⁶⁶.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin eğitim durumu, 4'ü okuma yazma bilmekte, 11'i ise okuma yazma bilmemektedir. Faillerin ikamet adresleri, 7 şehirli, 8 köylü fail vardır. Suç mahali ise 2'si kırdı, 9'u şehirde işlenmiştir. Faillerin; 14-20 yaş aralığında 5, 20-30 yaş aralığında 5, 30-40 yaş aralığında 5 bulunmaktadır. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre suçların sebepleri ise; servet hırsı nedeniyle işlenen suçların toplamı 2'dir. Türlü sebepler adı altında işlenen suçların sayısı 9'dur.

2.8. Patlayıcı Madde İmal ve Dağıtımı

1858 Ceza Kanunnamesinin, patlayıcı maddelerin imal ve dağıtımıyla ilgili maddeleri 1911'de yapılan değişiklikle şöyle tanımlanmıştır: her kim ki, ruhsat almaksızın Osmanlı Devleti içerisinde barut ve sair yanıcı madde ve yasaklı silah ve bunlara mahsus fişek imal eder; yabancı devletlerden bu maddeleri ülke içine girmesine neden olur ve kaçakçılığına girişirse veya Osmanlı Devletinin içinde gezdirirse, ilgili kanuna muhalefetten yargılanacaktır³⁶⁷.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan vaka sayısı 2, bu vakalar Erzincan Sancağı merkezinde gerçekleşmiştir³⁶⁸. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre cetvellere yansıyan vaka sayısı 3 olup tüm failler bilinmektedir. Bu vakalar 5 fail tarafından gerçekleştirilmiş olup faillerin 5'i de tutuklanmıştır³⁶⁹.

³⁶⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁶⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁶⁷ Öztıp, *II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, s.170.

³⁶⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁶⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde failler; 1'ibekar erkek, 4'ü ise evli çocuklu erkektir. Kadın fail bulunmamaktadır. Faillerin sabıka durumları, faillerin tamamı ilk kez patlayıcı madde imal ve dağıtım suçunu işlemişlerdir. Faillerin mesleki meşguliyetleri ise faillerden 1'inin ziraat erbabı olduğu, 4 failin ise işsiz olduğu cetvellere yansımıştır³⁷⁰.

Faillerin tamamı Müslüman'dır. Faillerin, 5'ide okuma yazma bilmemektedir. Faillerin 3'ü şehirde ikamet etmekte, 2 fail köyde ikamet etmektedir. Vakaların 1'i şehirde, 4'ü kırsal alanda gerçekleşmiştir. Faillerin yaş aralıkları ise, 2 fail 20-30 yaş aralığındadır. Faillerden 3'ü ise 30-40 yaş aralığındadır. Suçların sebepleri, ceraim-i umumiye cetvellerinde "türlü sebepler" adı altında yer almıştır³⁷¹. 1327 tarihli belgede,, Gönek ve Karakilise taraflarından vilayete bir çok dinamit, cephane ve silah sokulduğu haberleri gelmesi üzerine, Erzurum Vilayetin'de gerekli önlemler alındığı bildirilmiştir³⁷².

2.9. Mahpus Kaçırma

1858 Tarihli Ceza Kanunnamesinde "Her ne suretle olursa olsun devlet tarafından tutuklanan şahsın firarında memur olan, zabiten, neferat ve mübaşirler ve bunların mahbuslarda muhafazalarına me'mûr olan karakol ve hapisci, zindancı, nöbetçi, kapıcı ve bunlar ki me'mûrlar ve nizâm kayıtsızlık ve tesîb ederek erbâb cinâyetinin firarı vukû' bulur ise evvel suretle hareketleri zuhura gelenler bir haftadan iki aya kadar habs olunur ve bundan me'mûrinin, mahbusun cezasının derecesine göre altı aydan üç yıla kadar hapis verilir³⁷³. Hapisteki kişinin firarına neden olan kişi memur olmayan herhangi biri ise bir haftadan altı aya kadar hapis cezası verilir³⁷⁴. Mahpusun korunmasından sorumlu olan memurların akçe alarak firara neden olanları hakkında müebbet kürek ya da kalebentlik cezalarını alır, aldığı akçenin iki katını öder, sonra süreli kürek cezası verilir³⁷⁵." olarak geçmektedir.

³⁷⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁷¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁷² BOA. DH. MKT. 2814/51.

³⁷³ *Düstur*, T1, C1, s.563.

³⁷⁴ *Düstur*, T1, C1, s.564.

³⁷⁵ *Düstur*, T1, C1, s.564.

Hapsin bir ceza olması dünyada roma Bizans dönemlerinde ortaya çıkmışken Osmanlı hukukunda ise 19. Yüzyıl öncesi tutuklama ile özdeş olduğu görülmektedir³⁷⁶. Suçlular kalelerdeki zindanlar bu amaç için kullanılmıştır. II. Mahmud döneminde bu alana el atılarak, 1831’de İstanbul’da ilk defa genel bir hapishane açılmıştır. II. Meşrutiyet’ten 1910 yılına kadar hapishanelerin daha az suçlu barındırdığı görülmektedir. Bunun nedeni yönetimi ele geçiren İttihat ve Terakki yönetiminin o dönemin siyasi suçlularına genel af çıkarmıştır. Daha sonra sadece siyasi suçlular açıklaması tepki görünce, affın kapsamı genişletilerek adi suçları da içine alan genel bir affa dönüşmüştür³⁷⁷. Merkezden maddi yardım gelmeyince mahpusların firar ettiği gözlenmektedir³⁷⁸.

Osmanlı Devletinde mahpus kaçırmak; yol keserek kaçırmak, dışarıdan hapishanenin içine delici kesici alet geçirerek ve hapishanelerin yapı olarak dayanıksız olması sebebiyle mahkûmların kaçtığı bilinmektedir. Bunların yanı sıra memurların işlerini yerine getirirken dikkatsiz davranmaları da firarlara neden olmuştur. Kaçan mahkumları bulabilmek için devlet suçlulara tek tip kıyafet giydirmiştir³⁷⁹.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre, incelenen dönemde Erzurum vilayeti genelinde 9 vaka meydana gelmiştir. Bu vakalarda yer alan fail sayısı toplamda 16’dır. Bunlardan 6’sı firarda, 10’u ise tutukludur. Faillerin medeni durumları ise bekar erkek faillerin sayısı 6 olup firardadır. Evli çocuklu olan fail sayısı 8 ve evli çocuksuz fail sayısı 2 olup tümü tutuklu bulunmaktadır. Faillerin tamamı ilk kez bu suçu işlemişlerdir³⁸⁰.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre 4 fail memur, 12 fail ise ziraatla meşguldür. Faillerin, tamamı Müslüman’dır. Faillerin eğitim durumları; 1’i okuma yazma bilmekte, 15’i ise okuma yazma bilmemektedir³⁸¹.

³⁷⁶ Şimşek Eyyub, “XX. Yüzyılın Başlarında Trabzon Hapishanesi (1900-1910)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S23, 2017, s.159.

³⁷⁷ Taner Aslan, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, *Akademik Bakış Dergisi*, C3, S5, 2009, s.43.

³⁷⁸ Şimşek Eyyub, “XX. Yüzyılın Başlarında Trabzon Hapishanesi (1900-1910)”, s.160.

³⁷⁹ Öztöp, *II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, s.183.

³⁸⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁸¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Cetvellere göre 2 fail şehirde, 14 fail ise köyde ikamet etmekte olup köydeki faillerin 6'sı firar etmiştir. 9'u kırdı 7'si ise şehirde gerçekleşmiştir. Faillerin yaş aralığı, faillerden 1'i 14-20 yaş, 4 fail 20-30 yaş, 9 fail 30-40 yaş, 1 fail 40-50 yaş, 1 fail ise 50-60 yaş aralığındadır³⁸². Faillerin suçu işleme sebepleri, 8 fail servet elde etmek için bu suçu işlemiş, 1 fail aşk için bu suçu işlemiş, 6 fail ise "türlü sebepler" den kaynaklı bu suçu işlemişlerdir³⁸³.

2.10. Devlete Karşı İşlenen Tüm Cinayet Suçlarının Değerlendirilmesi

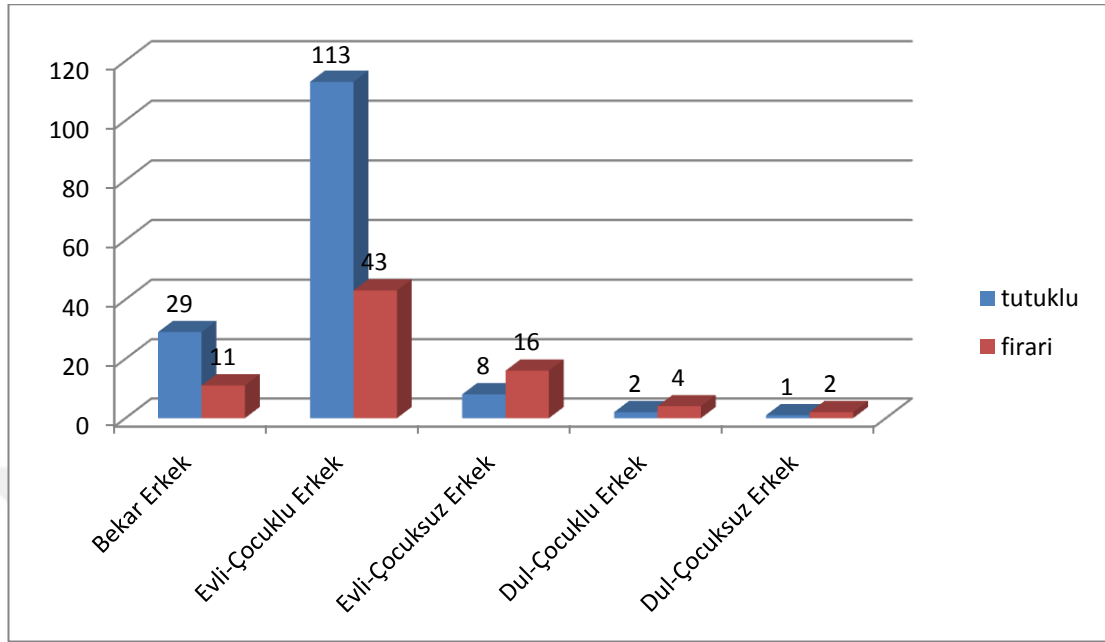
Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine göre devlete karşı işlenen suçların toplamı 23'tür. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan 111 vaka vardır, bu vakalarda toplam 225 fail bulunmaktadır. Faillerden evli çocuklu erkeklerin oranı %73,86, bekar erkeklerin oranı %18,95, evli çocuksuz erkeklerin oranı %5,23, dul çocuklu erkeklerin oranı %1,31, dul çocuksuz erkeklerin oranı %0,65'tir³⁸⁴. Evli ve çocuklu erkeklerin devlete karşı girişilen cinayet suçlarında önemli bir payı olduğu görülmektedir. Faillerin medeni hallerine göre firar ve tutukluluk hallerinin dağılımı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

³⁸² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁸³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁸⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

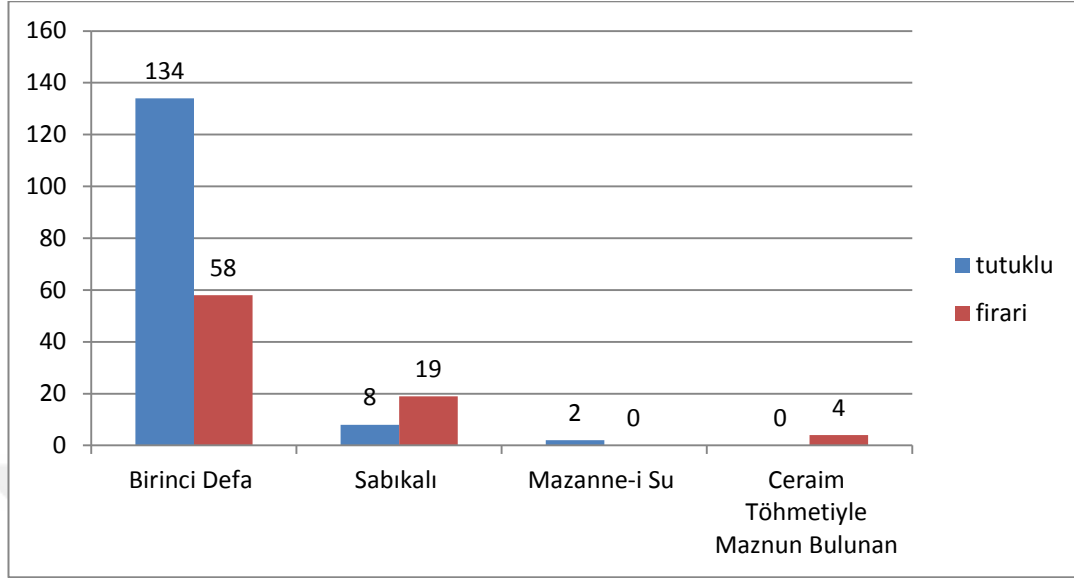
Grafik 2. 8: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Medeni Durumlarının Dağılımı³⁸⁵

Görüldüğü üzere failerin firar oranlarına bakıldığında evli çocuklu erkeklerin firarda oranının yüksek olduğu görülmekte ve suç işlemeye daha yakın bir grup olduğu görülmektedir. Bunu bekar erkekler takip etmektedir. Bu da bize evi geçindiren genç yetişkin nüfusun suça mehilli olduğu görülmektedir. Tutuklu oranları incelendiğinde; evli- çocuklu erkekler %73,86, bekar erkek %18,95, evli- çocuksuz erkek %5,23, dul- çocuklu erkek 1,31, dul- çocuksuz erkek %0,65 oranına sahiptir. Firar oranları ise; evli- çocuklu erkek %56,58, evli- çocuksuz erkek %21,05, bekar erkek %14,47, dul- çocuklu erkek %5,26, dul- çocuksuz erkek %2,63 oranına sahiptir.

³⁸⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 2. 9: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin Sabıka Durumları Dağılımı³⁸⁶

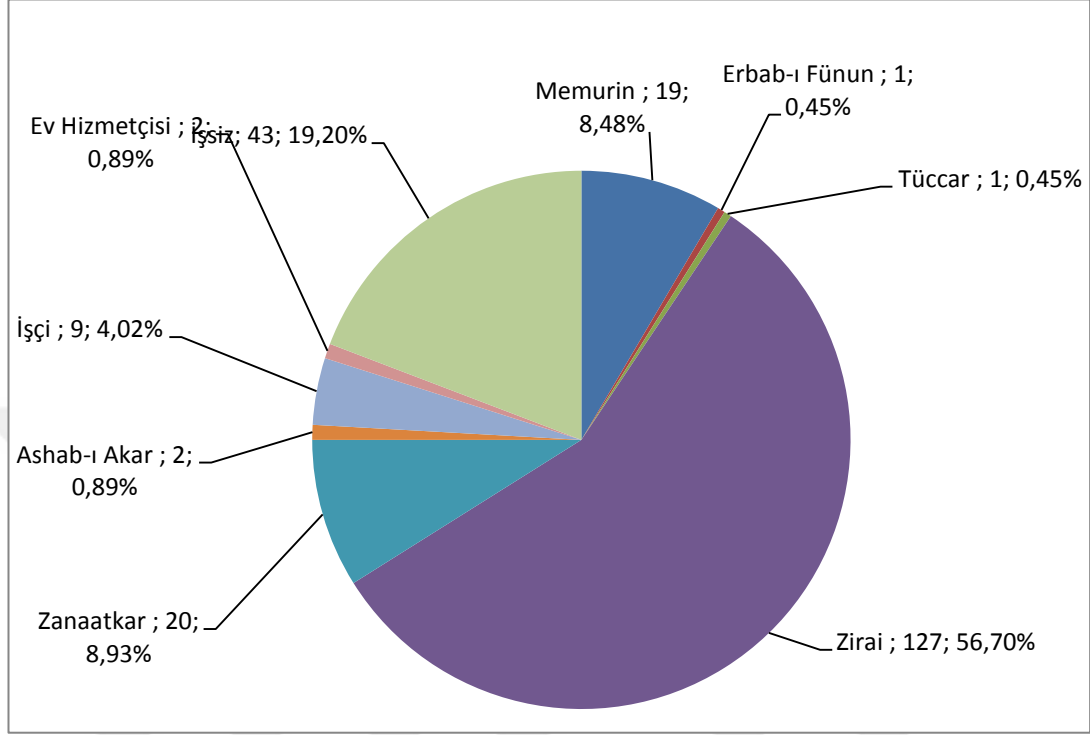
Grafikten anlaşılacağı üzere faillerin büyük bir bölümü ilk kez suça karışmış kişilerden oluşmaktadır. Devlete karşı işlenen suçlarda, devletin faillerin her türlü bilgilerini kayıt aldığı düşünüldüğünde, faillerin bahsi geçen herhangi bir suçta yeniden bulundukları takdirde sabıkalarının olduğu gerekçesiyle yeniden gözaltına alınacakları bilindiği için işledikleri suçu yinelemedikleri anlaşılmaktadır. Sabıkalı olup yeniden suç işleyen faillerin sayısı ilk kez suç işleyen faille oranla daha az görünmektedir. Faillerden ilk kez suç işleyen ve tutuklanan 134, ve firar eden 58 fail ile sabıkalı olup tutuklanan 8, ve firar eden 19 fail, mazanne-i su olan 2 fail tutuklu, zanlı 4 fail vardır.³⁸⁷ Meslek erbablarının firar oranları; ziraat erbabı %51,35, işsiz fail %43,24, memurin %2,70, zanaatkar %1,35, işçi %1,35 firar oranına sahiptir³⁸⁸. II. Meşrutiyet Dönemi'nde devletin içinde bulunduğu sıkıntılara rağmen kolluk kuvvetlerinin failleri tutuklamadaki başarısı göz ardı edilemez.

³⁸⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁸⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁸⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 2. 10: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin Meslek Gruplarına Dağılımı³⁸⁹

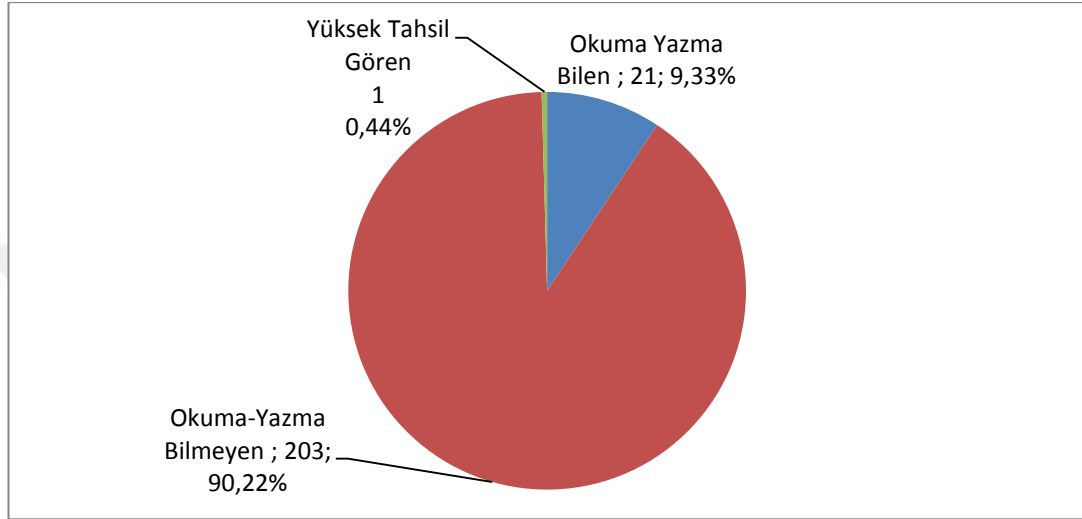
Faillerin mesleki dağılımında, devlete karşı işlenen cinayet suçlarının faillerinden en yüksek orana sahip meslek grubu ziraatla meşgul olan kişilerdir. Bunların sayısının fazla olma sebebi tarıma dayalı toplum olduğu için dönem içerisinde yaşanan kıtlıkların bölge halkını olumsuz etkilediği görülmektedir. Diğer grup ise işsizlerin oluşturduğu grup olmaktadır ki işsiz olan kişiler para kazanmak suça başvurmuşlardır. Memur ve işçilerin oranların birbirine yakın bulunmaktadır. Meslek gruplarının oranları; %56,70 ile ziraat, %19,20 işsiz, %8,93 zanaatkar, %8,48 memur, %4,02 işçi, %0,89 ashab-ı akar ve ev hizmetçisi, %0,45 tüccar ve erbab-ı funun denilen meslek gruplarına dağılmıştır.

Faillerin cemaatlere dağılımında devlete karşı işlenen suçların faillerinin, %89,78 oranı Müslümanlar tarafından oluşturulmaktadır. Devlete karşı suç işleyen Müslüman faillerin toplam sayısı 202'dir. Ermenilerin devlete karşı suç işleme oranı

³⁸⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

%10,22'dir³⁹⁰. Firar oranları: Müslüman faillerin %63,86'sı tutuklu, %36,14'ü firaridir. Ermeni faillerin %91,30'u tutuklu, %8,70'i firaridir.

Grafik 2. 11: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin Eğitim Durumlarının Dağılımı³⁹¹

Faillerin eğitim durumları %90,22 oranında okuma yazma bilmeyen fail sayısı 203'tür. Okuma yazma bilen faillerin oranı ise %9,33 oranında 21, yüksek tahsil görmüş faillerin oranı, çok düşük bir seviye %0,44 oranında fail sayısı 1'dir. Görüldüğü üzere eğitim durumları ile suç işleme oranı arasında ters orantı vardır. Eğitimsiz bir toplum suç işlemeye daha yakındır. Firar oranları: okuma yazma bilen faillerin %71,43'ü tutuklu, %28,57'si firaridir. Okuma yazma bilmeyen faillerin %67,49'u tutuklu, %32,51'i firaridir. Yüksek tahsil gören faillerin tümü tutuklanmıştır.

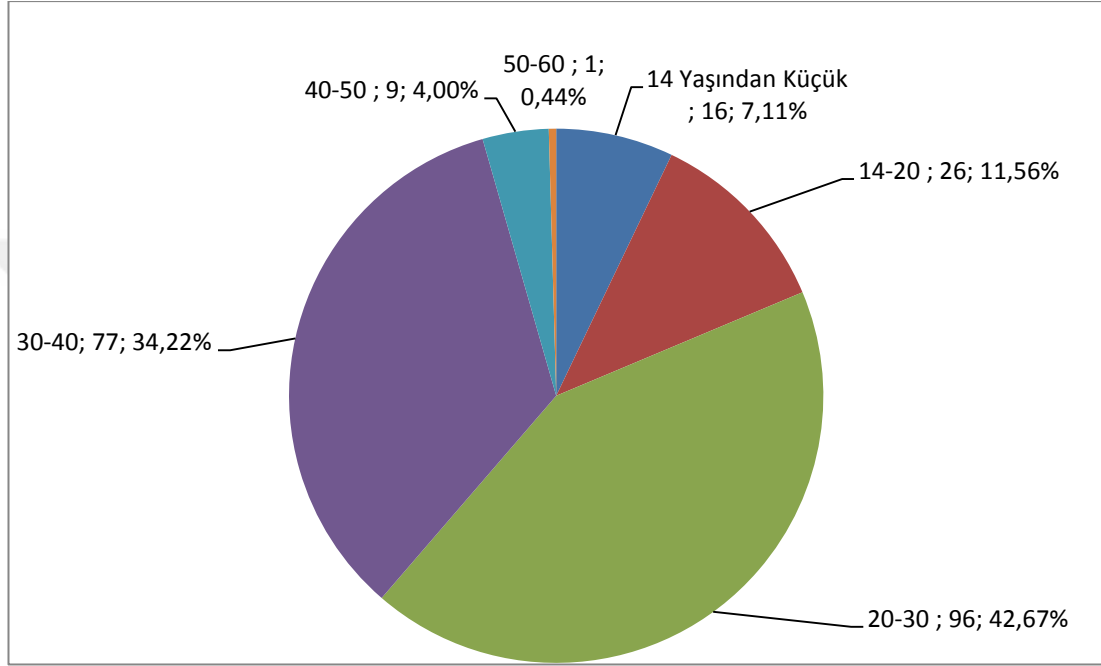
Faillerin %71,11'i ile 160 köylü olduğu görülmektedir. Faillerin %26,67'si ile 60 şehirli olduğu ve faillerin %2,22 ile 5fail bir ikamet adresine sahip değildir. Vakaların gerçekleştiği yer olarak, 87 vaka şehirde, 92 vaka ise kırdan meydana

³⁹⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁹¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

gelmiştir³⁹². Firar oranları: şehirli faillerin %95'i tutuklu, %5'i firaridir. Köylü faillerin %51,88'i tutuklu, %48,13 firaridir. İkametsiz failler firardadır.

Grafik 2. 13: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin Yaş Aralığı Dağılımı³⁹³

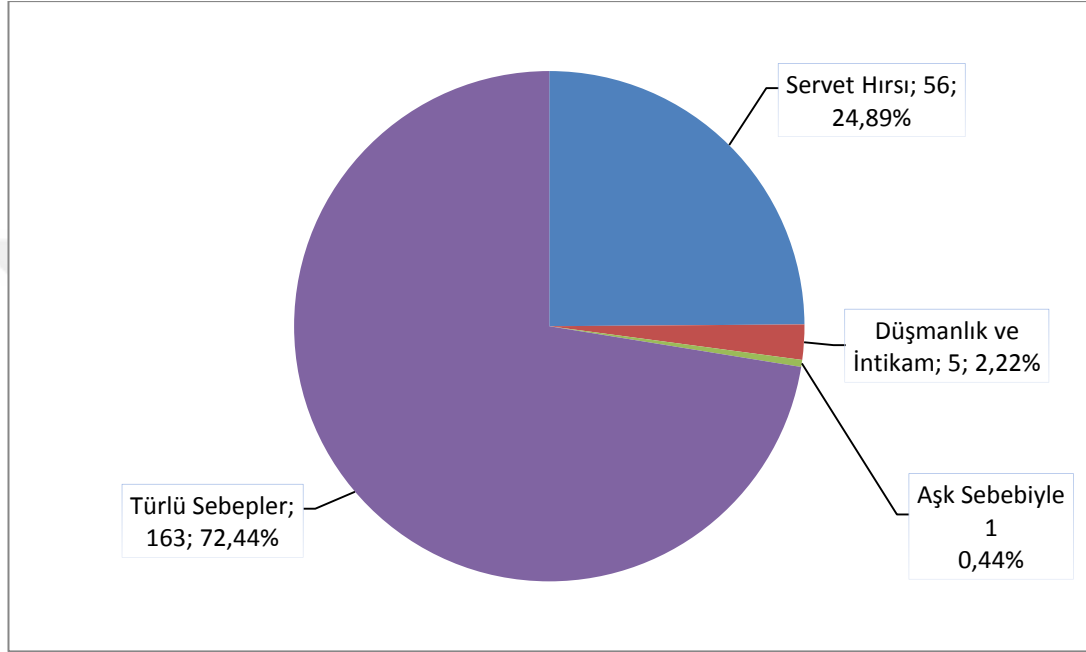
Faillerin yaş aralığı incelendiğinde, %42,67 oranında 20-30 yaş aralığı failleri 96, faillerin %34,22 oranı 30-40 yaş aralığı faillerin 77, faillerin %11,56 ile 14-20 yaş aralığındaki faillerin 26'dır. 14 yaşından küçük faillerin oranı %7,11'dir ve sayısı 16'dır. Faillerden %4 oranında 40-50 yaş aralığındaki failler yer almaktadır. Ve %0,44 oranında 50-60 yaş aralığında failler bulunmaktadır. Firar oranları: 14 Yaşından küçük faillerin %43,75'i tutuklu 7 fail, % 56,25'i firari 9'dur. 14- 20 yaş aralığı %53,85 tutuklu 14, %46,15'i firari 12'dir. 20-30 yaş aralığı %61,46 tutuklu 59, %38,54

³⁹² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁹³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

firari³⁹⁴’dir. 30-40 yaş aralığı %64,94 tutuklu 50, %35,06 firari 27’dir. 40-50 yaş aralığı %77,78 tutuklu 7, %22,22 firari 2’dir³⁹⁴.

Grafik 2. 14: Devlete Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin Suçu İşleme Sebeplerinin Dağılımı³⁹⁵

Ceraim-i umumiye cetvellerine göre faillerin suçu işleme sebeplerinin dağılımları şu şekildedir: cetvellere göre faillerin %24,89 oranında servet hırsı nedeniyle suçu işledikleri görülmektedir. %2,22 oranında düşmanlık ve intikam sebepleriyle suçlar işlenmiştir. %0,44 oranında ise aşk nedeniyle devlete karşı suçlar işlenmiştir. Bunların yanında cetvellerde %72,44 oranında “türlü sebepler” olarak geçen kısım yer almaktadır. Türlü nedenlerin içerisinde gayrimüslimlerin dış güçlerin etkisi ile hareket edip devlet aleyhine faaliyetlere girdiği görülmektedir. Vilayet merkezinde kolluk kuvvetlerinin zayıf olduğu noktalarda, yerel yöneticilerin halk üzerinde yaptırım uygulayabilmek adına bazı eşkıya liderleri ile anlaşmalar yaptığı bilinmektedir.

³⁹⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

³⁹⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SUÇ CETVELLERİNE GÖRE ERZURUM VİLAYETİ'NDE KİŞİYE KARŞI İŞLENEN CİNAYET SUÇLARI

3.1. Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Cinayet Suçları

Osmanlı Devleti'nde can ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlar için: idam, müebbet veya süreli kürek, kalebentlik, sürgün veya memuriyetten mahrumiyet, medeni kanundan düşürme cezaları ile cezalandırılmıştır.

3.1.1. Adam öldürme ve öldürmeye teşebbüs

Osmanlı Devletinde öldürme suçlarının ana unsuru kastın olması ile ilgilidir. Cezalar suçların amacına göre verilmektedir. Bir ölüm halinin oluşmasına sebep bir kimsenin bunu isteyerek mi yoksa kaza olarak mı yaptığı yani suçun nedeninin belirlenmesi çok önemli olup verilecek cezanın derecesi buna göre belirlenmektedir. Bu bağlamda öldürme suçları, çeşitli isimlerle sınıflandırılmış ve suç cetvelleri içerisinde de bu isimlerle yer almıştır. Bu tanımlar şöyledir:

Taammüden katl³⁹⁶:öldürme suçunun planlanıp hayata geçirilmesini ifade eder. Amaç kesinlikle öldürmektir. Pusu kurarak öldürme, suikast düzenleme, zehirleme gibi öldürmeler bu tasnif içerisinde yer almaktadır³⁹⁷.

Gayr-ı taammüden katl³⁹⁸: bu tip öldürmeler, bir kişiyi önceden planlamadan öldürmeyi ifade etmesine karşın katil, öldürme amacını taşımaktadır. Yani kazaen öldürmeler bu tanımın içinde yer almaz. Kasıtsız ölüme sebebiyet verme de bu suç içerisinde ele alınacaktır³⁹⁹.

Kazaen telef-i nefsiye sebebiyet vermek veya darben telef-i nefsiye sebebiyet vermek⁴⁰⁰: bu tür öldürme vakalarında, failin öldürmek gibi bir amacı yoktur ancak bir kazaya sebebiyet vermek suretiyle yahut maktule karşı öldürücü olmayan bir darp nedeniyle ölümüne sebep olmak durumlarını ifade etmektedir. Bunların yanı sıra

³⁹⁶ Planlayarak Adam Öldürme.

³⁹⁷ Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet, s.78.

³⁹⁸ Planlamadan Adam Öldürme.

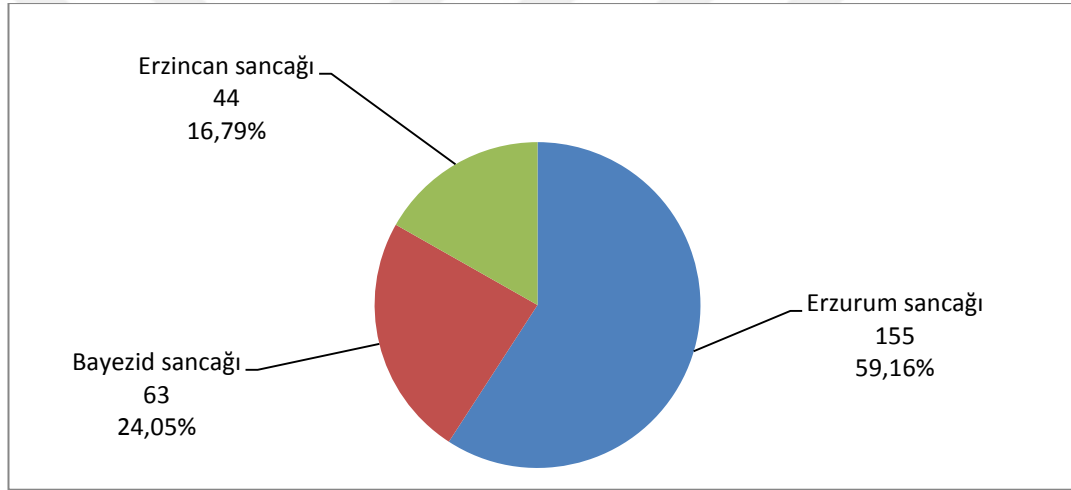
³⁹⁹ Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet, s.78.

⁴⁰⁰ Kazaen ve Darben Öldürme.

öldürmeye teşebbüs suçu da yine adam öldürme suçları arasında ve cinayet cetvelleri arasında yer almaktadır. Burada sonuç ölüme sebebiyet vermese de amaç öldürmek olduğu için öldürme suçları arasında yer almaktadır.

Katl-i usul ve katl-i fûru⁴⁰¹: Katilin kendi ailesinden olan ve kendinden soy olarak bir üstte yer alan kişilerden birini öldürmesi Katl-i usul; Örnek verilecek olursa baba, anne, amca, dayı vb. kişilerden birini öldürmesidir. Alt soydan birini öldürmek ise katl-i fûrudur.

Grafik 3. 1: Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine Göre Öldürme Suçu Faillerinin Kazalara Göre Dağılımı⁴⁰²

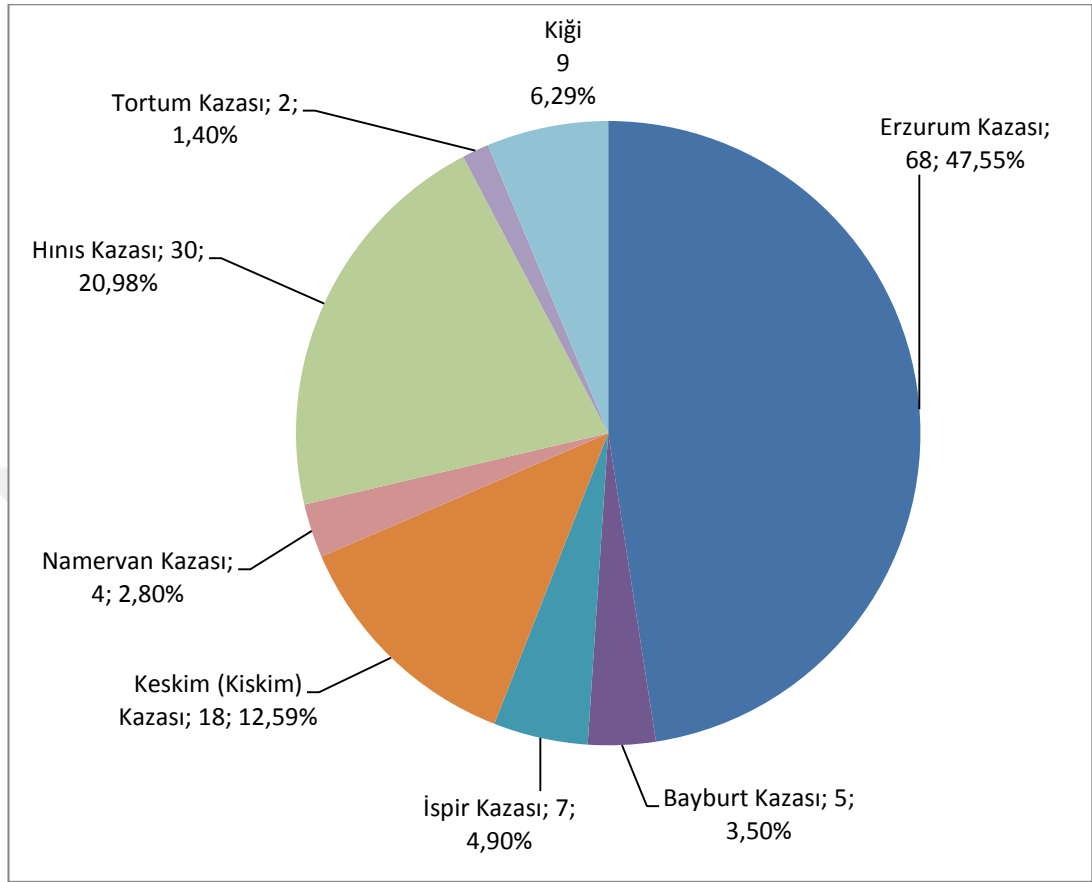

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere Vukuat-ı Cinaiye cetvellerine göre, 15 aylık dönemde Erzurum vilayeti genelinde 262 öldürme vakası yaşanmıştır. Bunlardan 155'i Erzurum merkez sancağında, 63'ü Bayezid sancağında ve 44'ü de Erzincan sancağında meydana gelmiştir. Erzurum sancağı içerisinde gerçekleşen öldürme vakalarının dağılımı ise aşağıdaki gibidir.

⁴⁰¹ Üst Soydan Birini Öldürmek Katl-İ Usul, Alt Soydan Birini Öldürmek Katl-İ Fûru Olarak Tanımlanır.

⁴⁰² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 2: Erzurum Merkez Kazasına Öldürme Vakalarının Dağılımı⁴⁰³

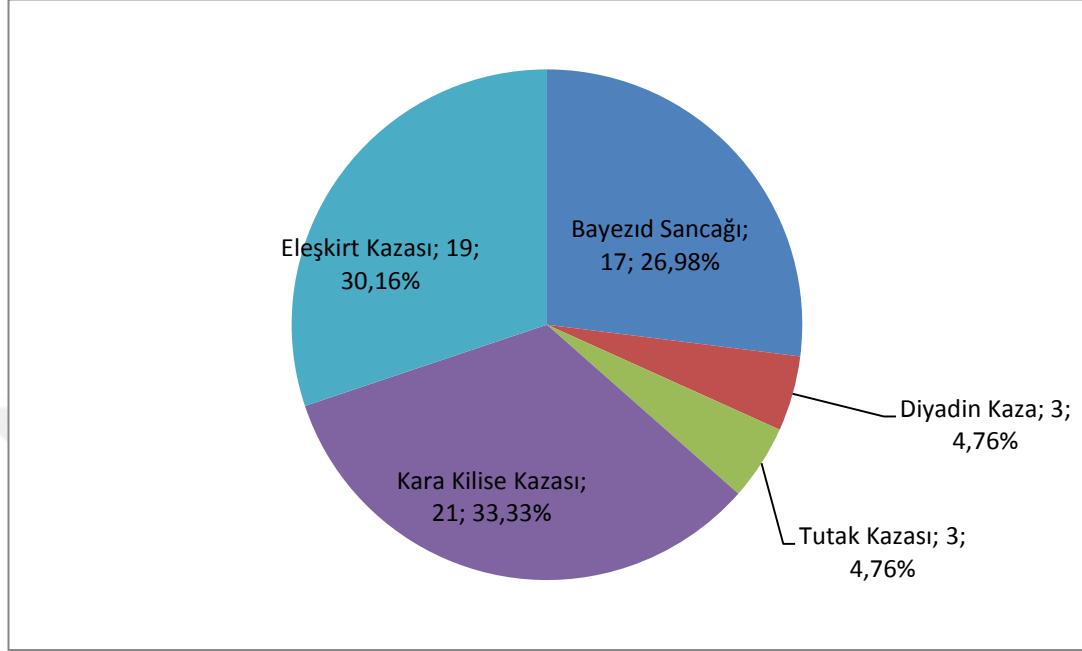

Erzurum merkez kazasında 68 adet öldürme suçu işlenerek sancak genelinde %47,55'lik bir orana tekabül etmektedir ki bu da bize bu suçun en fazla merkez kazada işlendiğini gösterir. Bunu Hınıs kazası 30 adet ve %20,98'lik oranla takip etmektedir. Diğer kazalar Keskim'de 18, Kiğı'de 9, İspir'de 7, Bayburt'ta 5, Namervan'da 4, Tortum'da 2 adet.⁴⁰⁴ Erzincan sancağında meydana gelen öldürme suçlarının kazalara oranları: Erzincan merkez kazası %66,67, Pülümür %25,64 ve Refahiye %7,69'luk orana sahiptir.

⁴⁰³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁰⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 3: Bayezid Sancağı İçerisinde Gerçekleşen Öldürme Suçlarının Kazalara Göre Dağılımı⁴⁰⁵

Sancak genelinde toplam 63 adet öldürme suçu vuku'ya gelmiştir. Kazalara göre olayların dağılımında; 21'i Karakilise kazasında gerçekleşmiş olup bu olaylardan 17'si kasten öldürme, 4'ü darben öldürme olarak meydana gelmiştir. Yine aynı şekilde Bayezid sancağında işlenen öldürme suçunu bunun 10'u kasten öldürme ve 7'si ise kazaen öldürme oluşturmaktadır. Eleşkirt kazasında meydana gelen 19 öldürme suçunun tamamı kasden öldürme oluşturmaktadır. Tutak kazasında meydana gelen olayların 3'ü kasten ve diğer bir kaza olan Diyadin'de ise vuku bulan 3 olaydan 2'si kasden öldürme 1'i ise darben öldürme olarak kayıtlara geçmiştir. Bayezid sancağı içerisindeki kazalara göre öldürme suçunun dağılımı ise şöyledir: Bayezid merkez kazasında %26,98, Eleşkirt %30,16, Karakilise %33,33, Diyadin %4,76, Tutak %4,76 orana sahiptir.⁴⁰⁶ Nüfus miktarının fazla olduğu kazalarda öldürme suçları da yoğunudur. Örneğin: incelenen dönemde Eleşkirt kazasının nüfusu Bayezid merkez kazasından fazladır,

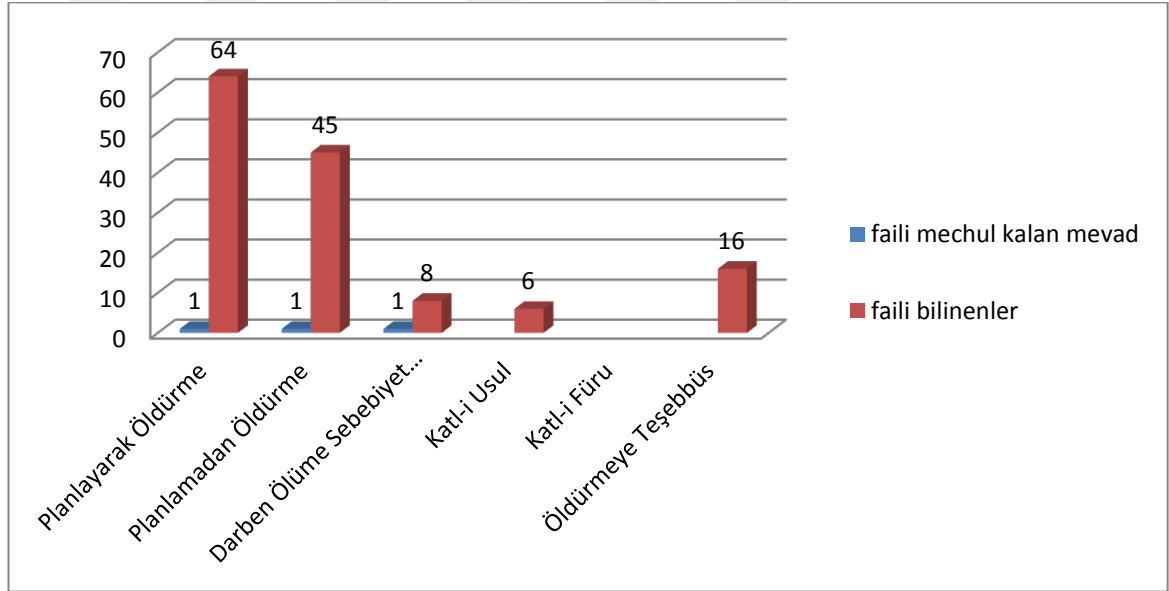
⁴⁰⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁰⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

cetvellerden çıkan sonuçlara göre Eleşkirt kazasında işlenen öldürme suçları Bayezid kazasında işlenen suçlardan fazladır.

Bu dönem yine Erzurum vilayetine bağlı olarak Erzincan sancağının kendi kazaları içerisindeki öldürme olaylarını incelendiği zaman görülen Erzincan sancak merkezi ile diğer dört kazasının da incelenen dönemde öldürme suçu, Erzincan, Pülümür ve Refahiye kazalarında görülmekte olup bunların %66,67'si Erzincan merkezde, %25,64'ü Pülümür kazasında ve %7,69'luk bölümü ise Refahiye kazasında meydana gelmiştir.⁴⁰⁷ Sancaklara göre meydana gelen öldürme suçu oranları yukarıdaki gibidir.

Grafik 3. 4: Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Faili Meçhul ve Faili Bilinen Öldürme Suçlarının Dağılımı.⁴⁰⁸

Grafikten de anlaşılacağı üzere 15 aylık dönemde vilayet genelinde adam öldürme suçlarından, planlayarak öldürme suçunun yoğunlukta olduğu görülmektedir. Planlayarak adam öldürme suçu 65 adet, planlamadan öldürme 50 adet, darben ölüme sebebiyet vermek 9 adet, kat-i usul 6 adet ve öldürmeye teşebbüs ise 16 adet olup tüm

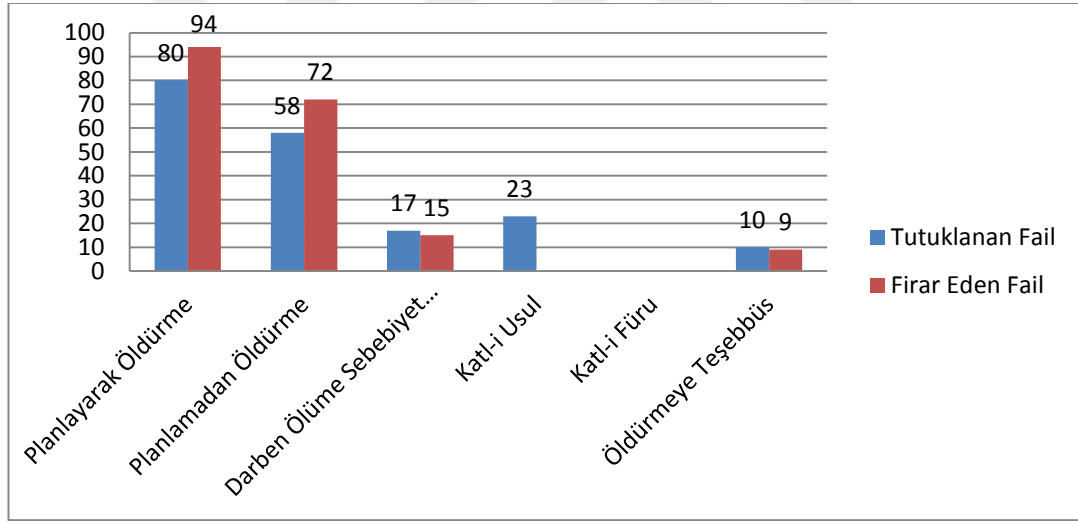
⁴⁰⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁰⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

faillerin kimler olduğu bilinmektedir. Öldürme suçlarından faili bilinen olayların oranına bakılacak olursa: %45,77'si planlayarak öldürme, %32,39'u planlamadan öldürme, %11,27'si öldürmeye teşebbüs, %6,34'ü darben ölüme sebebiyet verme ve %4,23'ü üst soydan birini öldürme suç oranları cetvellerden anlaşılmaktadır.⁴⁰⁹ Faili meçhul kalan öldürme suçları ise 5 planlamadan adam öldürme, 1 planlayarak adam öldürme ve 1 darben ölüme sebebiyet verme suçları oluşturmaktadır. Genel olarak adam öldürme suçlarının %99,74'ü faili bilinen ve %0,26'sı ise faili meçhul olay olarak kalmıştır⁴¹⁰.

Ceraim-i umumiye cetvellerine göre öldürme suçlarını işleyen faillerin %50,26'sı ki bu tam olarak 190 faile denk gelmektedir bunlar tutuklanmıştır. %49,74'lük kısmı firarda olan 188 faildir. Öldürme suçlarını ayrı ayrı olarak inceleyecek olursak aşağıdaki grafikten yararlanılabilir.

Grafik 3. 5: Öldürme Suçunun Fail Sayısının Suçlara Dağılımı⁴¹¹

Burada dikkat çeken faillerin firari ve tutuklu durumlarının neredeyse eşit olduğu görülmektedir. Planlayarak adam öldürme suçu faillerinin toplamı 174 kişi olup

⁴⁰⁹ BOA, DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴¹⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50.

⁴¹¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

bunlardan 80 fail tutuklanırken, 94 fail ise firarda bulunmaktadır. Planlayarak öldürme suçunun oranları %54,02 firar, %45,98 tutuklu bulunmaktadır. Planlamadan öldürme suçu faillerinin toplam 130 fail bulunmaktadır. 58 fail tutuklu edilmiştir ve 76 fail ise firarda bulunmaktadır. Planlamadan adam öldürme suçu oranı %44,62 tutuklu, %55,38 firaridir. Darben ölüme sebebiyet veren faillerin vilayet genelinde 32 adet olup bunlardan 17'si tutuklu 15'i firardadır. Oranları ise %46,88 firari, %53,13 tutukludur. Vilayetten meydana gelen kat-i usul olaylarının failleri 23 kişi olup tamamı tutuklanmıştır. Öldürmeye teşebbüs suçunun faillerinin toplam 19 olup 10 fail tutuklanmış ve 9 fail ise firar etmiştir⁴¹².

Faillerin medeni durumları, erkeklerin suç işleme oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Elbette sosyal bir olgu olan suç için, kimseye karşı sorumluluk sahibi olmayan bir erkeğin suç işlemesi, diğer medeni durumlara kıyasla daha olağandır. Genç erkeklerin içinde bulundukları durumların vermiş olduğu rahatlıkla suç işlemeye daha yatkın oldukları gözlenmektedir. Evli ve çocuk sahibi kişilerin, taşımış oldukları sorumluluk ve baskıdan ötürü suçtan uzak durmak konusunda daha duyarlı olmaları beklenir. Fakat cetvellerin geneline bakıldığında bekar erkekler kadar hatta kimi suçlardan bekar erkeklerden daha fazla suç işleyen kesim, evli-çocuklu erkekler olmuştur. Bu da bize toplumun önemli bir kesiminin evli çocuklu olduğunu göstermektedir.

Planlayarak öldürme suçu işleyen kişi sayısı 174 kişi bunlardan 40'ı bekar erkek olmak üzere bunlardan 20'si firarda, kalan 20 kişi ise tutuklanmıştır. Aynı şekilde evli-çocuklu zanlı sayısı 86, bunlardan 29'u tutuklu, 57'si firaridir. Evli-çocuksuz erkek fail sayısı toplamda 12, bunlardan 5'i tutuklu 7'si firardadır. Dul-çocuklu fail sayısı 5, 1'i tutuklu, 4'ü ise firardadır. Dul- çocuksuz fail sayısı ise belgelerde 11 olarak gösterilmiştir. 2 fail tutuklu, 9 fail ise firarda olarak kayıtlara geçmiştir. Bu suçu işleyen kadın faillerin durumuna bakılacak olursa evli-çocuklu 2 kadın ki bu failler tutuklanmıştır⁴¹³.

⁴¹² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴¹³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Planlamadan öldürme suçunu işleyen kişilerin medeni durumları; bekar erkeklerin sayısı 40 olarak görülür ki bunlardan 14'ü tutuklu, 28'si firardadır. Aynı şekilde evli-çocuklu erkeklerin sayısı 70, bunlardan 32'si tutuklanmış, 40'i firardadır. Evli-çocuksuz fail sayısı 17, bunlardan 12'si tutuklanmış ve 5'i firardadır. Dul-çocuklu ve dul-çocuksuz fail sayısı 5, 2'si tutuklanmıştır ve 3'ü ise firardadır. Kadın zanlı sayısı ve medeni durumları; vilayet genelinde 1 evli-çocuklu kadın tutuklanmış ve 1 dul-çocuklu kadın tutuklanmıştır. Kadınların suç oranı erkeklere oranla çok düşük bir seyir takip etmektedir⁴¹⁴.

Darben öldürme suçunu işleyen faillerin medeni durumuna; bekar erkek sayısı 9, 5'i tutuklu ve 4'ü firardadır. 14 evli-çocuklu fail ve bunlardan 8'i tutuklu, 6'sı firardadır. Evli-çocuklu erkek 1 kişi olup tutuklanmıştır. Dul-çocuklu 2 kişi de tutuklanmıştır. Kadın faillerin medeni durumu ise darben ölüme sebebiyet veren evli-çocuklu 1 kadın tutuklanmıştır⁴¹⁵.

Katl-i usul suçunu işleyen kişilerin medeni durumu; bekar erkeklerden 11 fail bulunup 11 kişinin hepsi tutuklanmıştır. Aynı şekilde evli-çocuklu olup bu suçu işleyen kişilerin sayısı 11, hepsi tutuklanmıştır. Kadın failler ise; 1 evli-çocuklu kadın tutuklanmıştır⁴¹⁶.

Öldürmeye teşebbüs suçunun faillerinin medeni durumuna bakılacak olursa; 12 bekar erkek failden 2'si tutuklu, 10'u firarda bulunmaktadır. 11 evli-çocuklu failden, 5'i tutuklu 6'sı firarda bulunmaktadır. Ve evli-çocuksuz 3 fail bulunmakta olup tutuklu edilmiştir. Buna göre tüm öldürme suçlarının %53,33'ü evli-çocuklu erkekler, %31,11'i bekar erkekler, %9,17'si evli-çocuksuz erkekler, %3,61'i dul-çocuklu erkekler, %2,78'i dul-çocuksuz erkekler ve 5'i ise kadınlar tarafından işlenmiştir⁴¹⁷. Osmanlı dönemi istatistiklerine bakıldığında, en çok öldürme suçu işleyen grup evli-çocuklu kesim görülmektedir. Bunu bekar erkekler takip etmektedir. Evli-çocuksuz grup ise

⁴¹⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴¹⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴¹⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

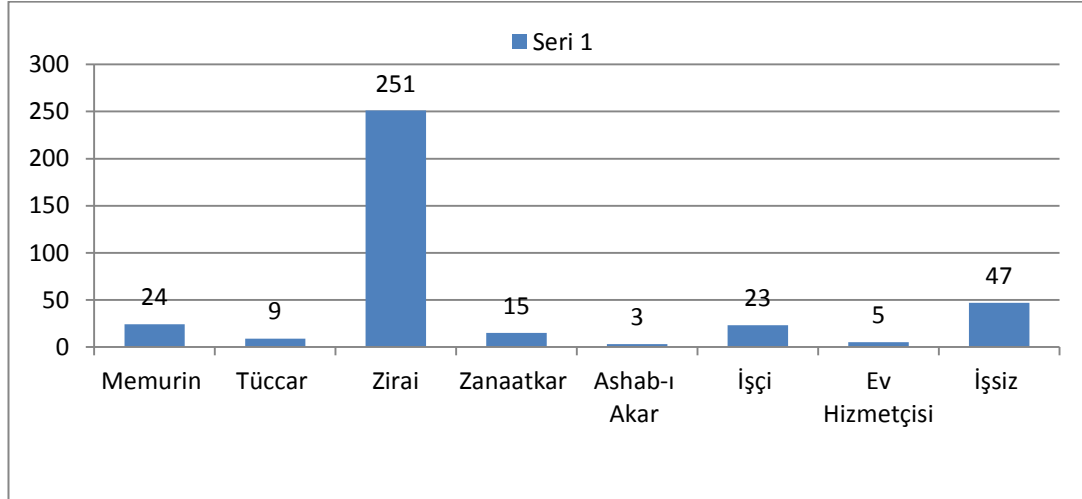
⁴¹⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

bekar erkekle ve evli-çocuklu erkeklere göre daha az suç işlemiştir. Dul-çocuklu ve dul çocuksuz erkekler diğer gruplara nazaran daha düşük oranda suç işlemişlerdir. Bu da bize aile yapısına göre faillerin sıralamasının geçmişten günümüze değiştiğini göstermektedir. Erkeklerin suç işlemesindeki temel etkenlerden birisi, aile geçim sıkıntısı ve ataerkil toplumun getirdiği bir anlayış ile kişisel adaleti aramak kaygısıdır.

Öldürme olayı, idam, müebbet yahut muvakkat(ömür boyu veya süreli) kürek, sürgün, kalebentlik, prangabentlik gibi cezaları beraberinde getirmektedir. Failler, çoğunlukla 15 yıldan az olmayan(istisnalar hariç) ceza alırlardı. Bu da suçların caydırıcılığında büyük rol oynamaktadır⁴¹⁸.

Faillerin sabıka durumlarına bakıldığında, %77,51'i ilk defa suç işlemiştir ve ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan toplam sayısı 293 kişidir. Sabıkalı olanların adeti %19,05'i ve 72 kişidir. Zanlı sayısı 8 kişi ve mazanne-i sû sayısı 5 kişiyi kapsamaktadır. Birinci defa suç işleyenlerden, 173 tutuklu, 120 firari bulunmaktadır. Sabıkalılardan 19 tutuklu ve 53 firar etmiştir. Mazanne-i sûdan 5 kişi firarda bulunmaktadır. Zanlılardan ise 6 tutuklu ve 2 firari bulunmaktadır. Bu kadar az rakam bir ortalama tespiti için sağlıklı veriler sunamaz.

Grafik 3. 6: Öldürme ve Öldürmeye Teşebbüs Faillerinin Mesleklerine Göre Dağılımı⁴¹⁹

⁴¹⁸ Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, s.100.

⁴¹⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Öldürme suçu faillerinin mesleki dağılımları, faillerin 251'inin ziraatla meşgul olan kişiler olduğu görülmektedir. Sırasıyla diğer meslek gruplarının suç içindeki sayıları şöyledir: 47 işsiz, 23 işçi, 24 memur, 15 zanaatkar, 9 tüccar, 3 ashab-ı akar, 5 ev hizmetçisi. Denizci, balıkçı ve sarrafların herhangi bir suça karıştıklarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır⁴²⁰.

Belgelerden anlaşılabileceği üzere suça en yatkın olan kesim ziraatla uğraşan kesimdir. Osmanlı Devletinde tarımda çalışan nüfusun yoğun olduğu aşîkardır. Bu sebeple birçok cetvelde suç işleyen kişilerin bu meslek grubundan olması gayet normaldir. Suça iten sebeplerin başında ekonomik sıkıntılar gelmektedir ve Erzurum vilayeti, doğu sınırında önemli bir güzergahta olduğu için uzun zamandan beri sınır sorunları, toprak kayıpları gibi nedenlerden dolayı tarımla meşgul olan halk zarar etmiştir. Bu da insanların suç işleme potansiyelinin artmasına neden olmuştur. Suç işleyenlerin büyük kısmının İslam olması bu savaşlar nedeniyle ve iç karışıklık nedeniyle bir türlü düzenini oturtamamış ve suça yönelmeler ortaya çıkmıştır. İslam'ın aksine gayrimüslim tebaa daha müreffeh bir hayat sürdüğü için bu toplum içinde suça yönelme eğilimine daha az rastlanmaktadır.

Öldürme suçlarında, görüldüğü üzere faillerin %83 ile 243 Müslüman tebaadan oluşmaktadır ki bu durum nüfusun çoğunun Müslüman olması ile paraleldir. Diğer yandan bölgede önemli bir nüfusa sahip olan Ermenilerin de bölgedeki güvenlik zafiyeti nedeniyle suça katılım oranı %15,63 15 fail ile azımsanmayacak niteliktedir. Gayrimüslim tebaa içinde Rumların suç oranı %1,39 ile 4'tür⁴²¹.

Müslüman tebaadan olan öldürme suçunun faillerinin 169'u yakalanmışken, 160 fail firar etmiştir. Buna karşılık Ermeni tebaada etmiş ve 18 fail yakalanmış, 27 Ermeni fail firar etmiştir.⁴²² Ermenilerin firar oranının yüksek olma sebebi bu dönemde Ermeni çetelerinin yoğunlukta olmasına bağlanmalıdır. Yurt dışına çıkabildikleri ve çete halini aldıkları için saklanmaları zor olmamıştır bu da tutuklanmalarına engel olmuştur.

⁴²⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴²¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁴²² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Müslüman tebaa, yakalanmamak için dağlara kaçmıştır. Bu şekilde firar etmiştir. Bu eşkiyalık suçunun da yaygınlaşmasına sebep olurken eşkıya olmak istemeyenler ise kırsalda saklanmayı tercih etmişlerdir ki bu firar durumu çok uzun sürmeyebiliyordu çünkü devlete bağlı istihbarat bu kaçakların peşini bırakmadığı için birkaç ay içinde firarilerin tutuklu edilmesiyle sonuçlandırılıyordu⁴²³. Hepsi için geçerli olmasa da bir kısmı tutuklanmıştır.

Faillerin %90'ı okuma-yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Okur-yazarlık oranı %8,99 iken, yüksek tahsil görmüş faillerin oranı %0,79'dur. Toplumun eğitimsiz olduğunu gösterir. Ancak eğitimin suçtan uzak olmakta etkili olabileceği iddia edilebilir. Zira Osmanlı Devletinde, Müslüman tebanın %10'un altında bir okur-yazarlık mevcuttur⁴²⁴. Osmanlı Devleti, okuma yazma bilen kişiler değer görmektedir. Bunlara çeşitli görevler verilerek, eğitilmiş kişilerden faydalanılır.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde faillerin ikametgâhları da ayrı bir öneme sahiptir. Öldürme suçu faillerinin %74,27 köylü, %24,93 şehirli ve %0,80 ise ikametgâh adresi olmayan kişilerden oluşmaktaydı. Suç mahalli olarak ise ölüm olaylarının %70,71'i kırsal alanda gerçekleşirken, %29,29'u şehirlerde meydana gelmiştir⁴²⁵. Müslüman köylü ve şehirli arasında eğitim ve kültür açısından önemli bir fark bulunmamaktadır. Bu nedenle şehirde ya da kırsal da olan olaylara devlet mekanizmasının aksaklıkları yönünden bakmak daha doğru olacaktır. Şehirde ya da kırsalda yaşayanlar arasında sosyolojik ve psikolojik yönden farklar bulunabilir. Her bireyin içinde bulunduğu bir sosyal grup ve bu sosyal gruba adapte olma çabası vardır. Bu bakımdan şehirli köylülere oranla toplumsal baskıdan ötürü kendilerine ve dürtülerine hâkim olmak zorunda kalırlar. Köylerde ise hâkim olan yazısız kurallar toplumsal hayatı şekillendirir. Maalesef bu durum kişinin daha sonra kişisel adaleti sağlama adına kendi başına yargılayıp cezalandırmasına olanak sağlamaktadır. Zira İslam hukukunun öncesinde “göze göz, dişe diş” anlayışı, İslamiyet’le beraber “kısas” kuralıyla sosyal ve hukuki yaşama yerleşmiştir. Bunun etkisi ve adalet mekanizmasındaki aksaklıklara bir de asayiş sorunları eklenince suç oranlarındaki artış

⁴²³ BOA, EUM. AYŞ. 11/12; 27/115.

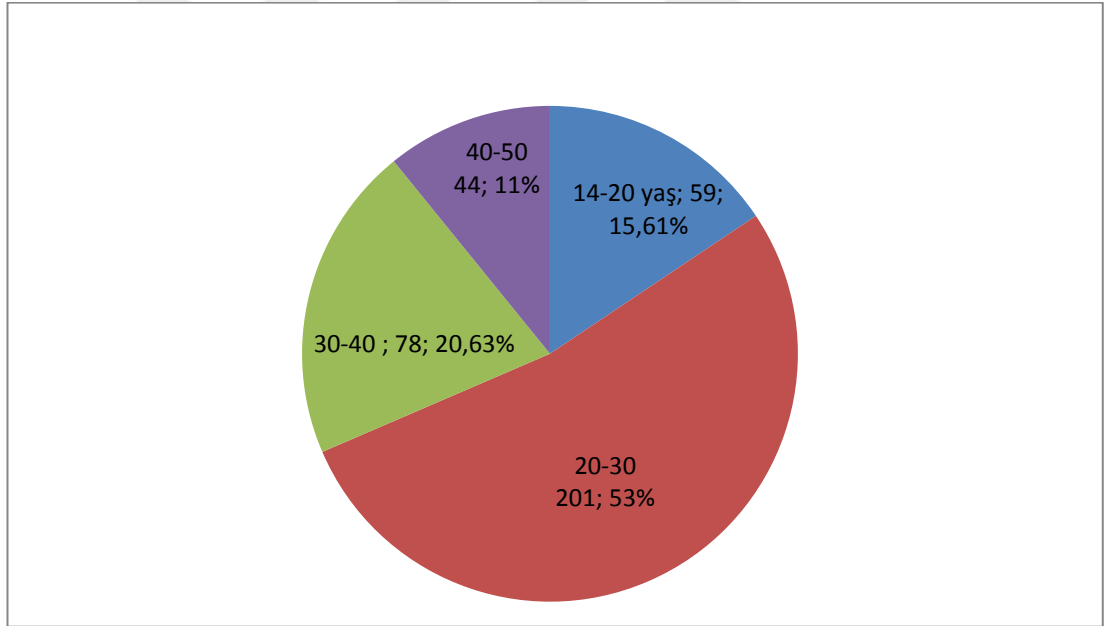
⁴²⁴ Akyüz Yahya, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken, Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim Öğretim Dergisi*, C1, S2, 2011, s.21.

⁴²⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

kaçınılmaz hale gelmektedir⁴²⁶. Kırsalda suç ve suçlu sayısının fazla olmasının en önemli nedeni merkezi otoritenin en uç noktalara ulaşamaması ve yerelde kişilerin kendi kendine çözüm üretme çabaları bulunmasına ek bir de eşkıyaların baskısı sebebiyle kişiler sorunları devlete ulaştıramadan eşkıya baskısına maruz kalıyorlardı bu da suçluların cesaretlenip suça devam etmesine neden olmaktaydı. Eşkıyalar kırsalda köylü üzerinde büyük baskı oluşturmuştur. Köylülerden haraç, erzak gibi ihtiyaçlarını toplamışlardır. Kırsal alan suç işlemeye uygun alanlardır. Bu alanlar aynı şekilde firar etmeye de uygun yerlerdir.

Köylülerden %50'si firar edebilmiştir. Şehirlilerde bu oran %24 firar ve %76 tutuklu olarak değişmektedir. İkametsiz olan 3 failin tamamı firar etmiştir.⁴²⁷

Grafik 3. 8: Öldürme Suçu Faillerinin Yaşlara Göre Dağılımı⁴²⁸

Vilayette öldürme suçu işleyen kişilerin yaşları, %53'lük oranla 20-30 yaş arasındaki kişilerin daha fazla suç işlediği, 30-40 yaş arası %20,63, 14-20 yaş arası

⁴²⁶ Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet, s.90.

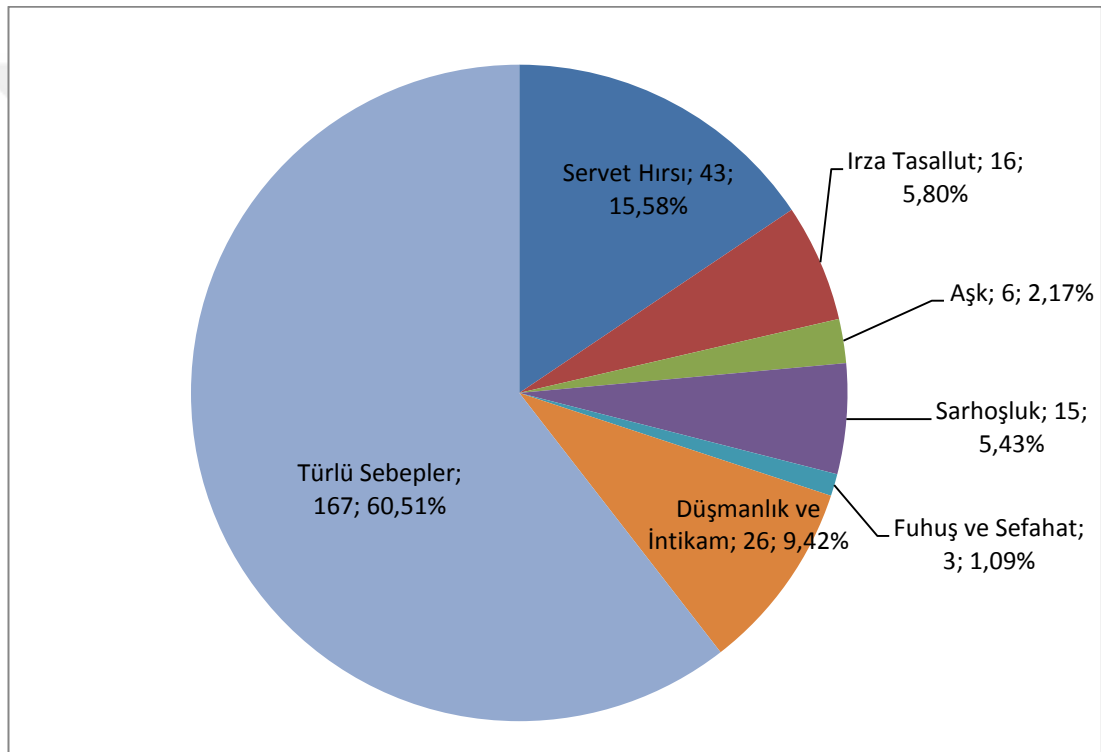
⁴²⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴²⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

%15,61 ve 40-50 yaş arası %11 'lik bir orana sahiptir. 14 yaşından küçük çocukların öldürme vakalarına karışmamıştır. Faillerin yarısından fazlası 20-30 yaş aralığındadır. Faillerin diğer önemli kısmını ise 30-40 yaş arası oluşturmaktadır.

Ceraim-i umumiye cetvellerine yansıyan ve Erzurum vilayetinde gerçekleşen öldürme olaylarının nedenlerinin dağılımına bakmak için aşağıdaki grafiği incelememiz gerekmektedir.

Grafik 3. 9: Öldürme Suçu Sabıka Durumuna Göre Dağılımı⁴²⁹

Görüldüğü üzere ölümlerin %15,58 servet hırsı, %9,42 düşmanlık ve intikam, %5,80 ırza tasallut, %5,43 sarhoşluk, %2,17 aşk, 3 vaka fuhuş ve sefahat sonucu meydana gelmişken %1,09, suçların %60,1 ise “türlü sebepler” şeklinde gösterilmiştir. 106 vakanın sebebi cetvellerde belirtilmemiştir. Bu kayıp vaka olarak saptanmıştır.

⁴²⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Düşmanlık ve intikam nedenli olaylarda daha çok önceden planlayıp hayata geçirme düşüncesi yer almaktadır, fuhuş ve safahat olarak belirtilen suç yalnız zinayı kapsamamakta buna ek olarak islamın yasakladığı diğer eğlence türlerini de kapsamaktadır ki örneğin eğlenirken işlerin ölümle sonuçlanmasıdır. Türlü nedenler başlığı altında verilen nedenlerin kapsamı çok geniştir. Bunun içinde eşkıya saldırıları, tartışma sonucu gerçekleşen ölümler gibi pek çok konu yer almaktadır.⁴³⁰ Belgelere göre, Hicri 1328 tarihinde dördüncü ordu nizamiye yirmi yedinci alay tabur birinci bölüğü jurnal başçavuşu Erzurumlu Mustafa, borazan neferi muharremi alkollü iken öldürmek suçundan beş yıl küreğe mahkûm edilerek, ordudan kaydı da silinmiştir. Bu fail gibi daha birçok şahısların olduğu kayıtlarda yer almaktadır⁴³¹. 1328 yılında Hınıs'ta katledilmiş olan dört ermeninin katlinden dolayı tutuklanan Cebranlı Aşireti'nden Abdi-Şevki ve adamlarının yargılanma talebi ve yargılama işinin Erzurum merkezde yapılması kararlaştırılmıştır⁴³². Görüldüğü üzere öldürme vakaları sonucunda devletin yargılama mekanizması derhal devreye girerek, suçlular hak ettikleri şekilde cezalandırılmışlardır.

3.1.2. Tehdit

1858 tarihli ceza kanunnamesinde tehdit suçu açıklanırken, fail öldürme, yaralama ve tecavüz vb. ile tehdit ederse, bu durumda suçun türü cinayet olarak kabul edilir ve uygulanacak ceza da buna göre uygulanır. Failin tehdidi, darp ya da rezil etme amaçlıysa, bu durumda suçun türü cünha veya kabahat olmaktadır⁴³³.

Erzurum vilayetinde meydana gelmiş ve ceraim-i umumiye cetvellerine yansımış tehdit vakalarının sayısı 10, faili meçhul kalan olay yoktur. Bu suçu işleyen fail sayısı ise 17'dir. Bunlardan 12 tutuklu, 5 firaridir. Buna göre aylık tehdit suçu ortalama 1,5 iken; vaka başına düşen fail sayısı 1,13'tür⁴³⁴.

Faillerin medeni durumu, evli-çocuklu erkeklerin sayısı 8, bekar erkeklerin sayısı 5, evli-çocuksuz erkeklerin sayısı 2, evli-çocuklu kadınların sayısı ise 2'dir.

⁴³⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴³¹ BOA, DH. İD. 112/26.

⁴³² BOA, DH. MUİ. 61/15.

⁴³³ Öztop, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, s.172.

⁴³⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Faillerin sabıka geçmişlerine, suçu işleyenlerin 16 fail birinci defa tutuklulardan yani ilk defa bir suça karışmıştır. 1 fail ise sabıkalıdır. Sabıkalı olanlar tutuklanmışken, ilk defa bu suçu işleyenlerden 11'i tutuklu ve 5'i firardadır⁴³⁵.

Faillerin mesleki dağılımlarına, ziraatla meşgul olanların diğer meslek gruplarına oranla daha fazla tehdit suçu işledikleri görülmektedir. Bunu işçi ve işsizler takip etmektedir. Dağılımları ise 12 fail ziraatla meşgul, 2 işçi ve 3 işsiz fail bulunmaktadır⁴³⁶.

Tehdit suçu işleyen faillerin mensup olduğu cemaatlere göre dağılımı ise Müslüman nüfustan olan 12 fail ile Ermeni olan 5 failden oluşmaktadır. Görüldüğü üzere Müslüman fail sayısı çoğunlukta öne çıkmaktadır. Yine bu faillerin okur-yazar oranı; 17 failin de okuma- yazma bilmediği ve bunlardan 12 tutuklu ve 5 firaridir. Tehdit suçu işleyenlerin 4'ü şehirli, 13'ü köylü halktan oluşmaktadır. Ve bu olayların suç mahalli dikkate alınacak olursa 5'i şehirde 5'i ise kırsal alanda meydana gelmiştir⁴³⁷.

Faillerin yaş aralıkları ise 14-20 yaş aralığında olup tehdit suçunu işleyen 3 kişi bulunmaktadır. Aynı şekilde 20-30 yaş aralığında bu suçu işleyen 8 fail bulunmaktadır. 6 fail ise 30-40 yaş aralığında yer almaktadır. 14-20 yaş aralığındaki failer firarda bulunup, 20-30 yaş aralığındaki faillerden 5'i firarda 3'ü tutuklu ve 30-40 yaş aralığındaki failer ise 3'ünün tutuklu 3'ünün firari olduğu görülmektedir⁴³⁸.

Tehdit suçu faillerinin suç işleme nedenleri ise; servet hırsı 1 olayın nedeni olurken, 2 olayın sebebi ırza tasallut ve 8 olayın nedeni ise türlü sebeplerdir. Cetvelde belirtilmeyen fakat diğer cetvellerde yer alan 4 olayın nedeni belirtilmemiş fakat var olduğu görülmektedir⁴³⁹.

⁴³⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴³⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴³⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴³⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴³⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

3.1.3. Korkutmak amacıyla silah çekmek

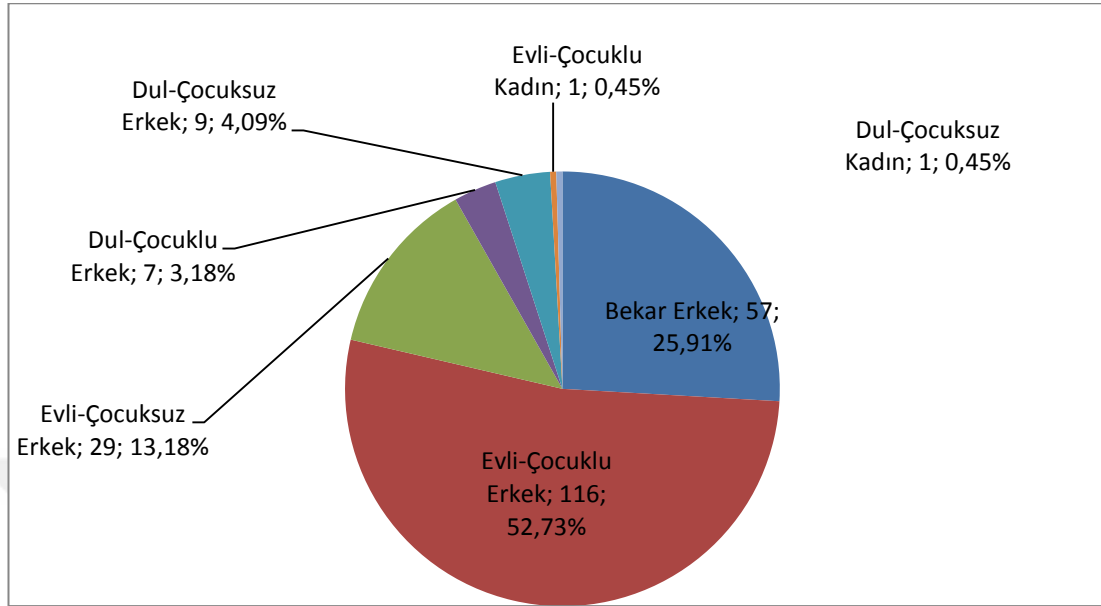
Korkutmak amacıyla silah teşhir etmek, nefsi müdafaa harici durumlarda, bir suç teşkil etmektedir ve cünha sınıfındadır. Silah teşhiri hırsızlık ve gasp için yapılırsa cinayet suçudur. Silah, suç olmaksızın ateşlenirse cünhadan cinayete geçmektedir ve failin öldürmeye teşebbüsten yargılanması söz konusudur.

Vukuat-ı Cinaye Cetvellerinde teşhir silah çekmek suçu incelenen dönemde vilayet merkezinde gerçekleşmiştir. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine yansıyan 104 faili bilinen olay yaşanmıştır. Bu oran halkın büyük bir kısmının silahla dolaştığını gösterir. Bunun altında yatan neden ise devlet asayişinin kırsalda etkili olmaması ve insanların bireysel adalet ve savunma düşüncesinden dolayı silahsız dolaşmamalarıdır. Tutuklu ve firar halinde olan fail sayısı 247 fail bulunmakta bunlardan 138'i tutuklanmıştır ve 109'u firar etmiştir.⁴⁴⁰

Faillerin medeni durumlarında dikkat çeken unsur; evli-çocuklu erkek ve bekâr erkeklerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bunun nedeni kişiler arası çıkar çatışması, başıbozukluk, korkutma vb.dir.

⁴⁴⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 10: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Kişilerin Medeni Durumları⁴⁴¹

Faillerin medeni durumları; %52,73 evli-çocuklu erkeğin korkutmak amaçlı silah taşıdığı görülmekte, bunlardan 41'i firar halinde 75'i tutuklanmıştır. %25,91 ile bekâr erkeklerin 32'si firarda, 25'i tutukludur. %13,18 evli- çocuksuz erkek içerisinde 5 firari, 24 tutuklu erkektir. %4,09 dul-çocuksuz erkek, %3,18 dul-çocuklu erkek bulunurken erkeklerin yanında kadınlarda korkutmak amaçlı 2 kişinin silah kullandığı cetvellerden anlaşılmaktadır⁴⁴².

Faillerin sabıka durumu, suça ilk kez karışanların oranı %91,90 olup toplam 227 kişiyi göstermektedir. Bunlardan 137'si tutuklanmış ve 90'i firarda bulunmuştur. %7,69'u ise sabıkalılar oluşturmaktadır ki bu da 19 kişiyi göstermektedir. 15'i tutuklu, 4'ü firaridir. Mazanne-i sû dediğimiz kendisinden her türlü suç beklenen kesimden ise sadece 1 fail bulunmakta ve tutuklanmıştır⁴⁴³.Eşkîyalık faaliyetleri nedeniyle, ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal durum göz önüne alındığında silah taşımak çok da

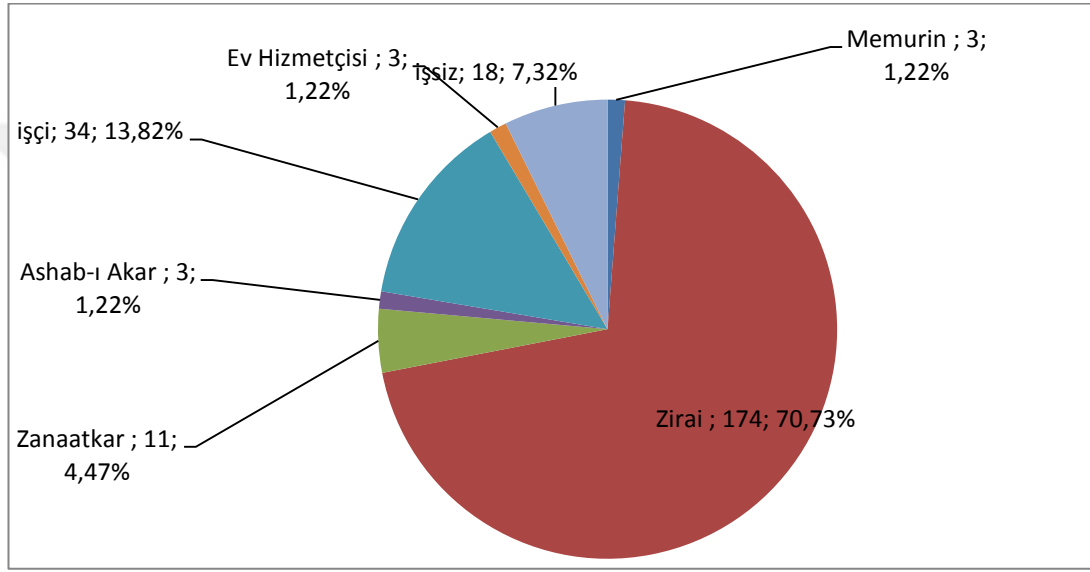
⁴⁴¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁴² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁴³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

sıra dışı bir faaliyet olarak görülmemektedir. Zira dağlardaki eşkıyalar sık sık köy basmakta evlere zorla girip saklanmaktaydılar. İnsanların ırz ve namus güvenliği devletin kolluk kuvvetlerinin yetişemediği durumlarda, kişiler kendilerini koruma altına almak için çareyi silahlanmakta bulmuştur. Kendini korumak için silah taşıyanların yanında suç işleme maksatlı taşıyanlarında olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Grafik 3. 11: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Faillerin Mesleki Gruplar İçine Dağılımı⁴⁴⁴

Faillerin %70,73 ziraatla 174 kişiden oluşan ziraatla uğraşan kişilerden 100 kişi tutuklanmıştır ve 70 kişi ise firar etmiştir⁴⁴⁵. %13,82 işçidir ki bu da 34 kişidir. Bunlardan 21 tutuklu 13 firardadır. %7,32 işsizdir. 18 kişiden oluşan işsiz faillerden 7 tutuklu 11 firaridir. %4,47 zanaatkârdır ve 11 kişiyi göstermektedir, bunlardan 8 tutuklu 3 firardadır. %1,22'lik fail sayısına sahip olan memur, ev hizmetçisi ve ashab-ı akar bulunmaktadır. 3 faili bulunan memurlardan 3'ü de tutuklanmıştır. Aynı şekilde ashab-ı

⁴⁴⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁴⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

akar ve ev hizmetçisi olan 3 tutuklu bulunmaktadır.⁴⁴⁶ Faillerin milletleri ise %93,52 Müslüman; bunlar 231 kişi, 141 tutuklu, 90 firaridir. %6,48 Ermenilerden oluşur ki 16 kişiden 10 tutuklu, 6 firaridir⁴⁴⁷.

Faillerin eğitim durumları; %93'ünün okuma- yazma bilmediği görülmektedir. Bunların sayısı 230'u bulurken bu sayı içerisinde 145'i tutuklanmış ve 85'i ise firardadır. Okuma- yazma bilen faillerin oranı %7 ile 17 kişiden oluşmaktadır ve bunların arasında 10 fail tutuklanırken 7'si firar etmiştir⁴⁴⁸.

Suçun işlendiği mekan olarak, %45,96 şehirde ve %54,04 ise kırsal alanda suç işlenmiştir⁴⁴⁹. Bunun nedeni kırsalda devlet mekanizmasının en uç noktaya ulaşamaması ve halkın çoğunun kendi savunması için silah kullanımını yaygınlaştırmasıdır. Devletin kolluk hizmetlerinin yetersiz kaldığı kırsal alanlarda kişisel savunma, ırz ve namusu korumanın gerekliliği gibi nedenlerle silah kullanımı bir nevi zorunlu hale gelmiştir. Bu hem kişiler arası husumetten hem de eşkıyalardan korunmak için yoğun olarak başvurulmuş bir yol olmuştur.

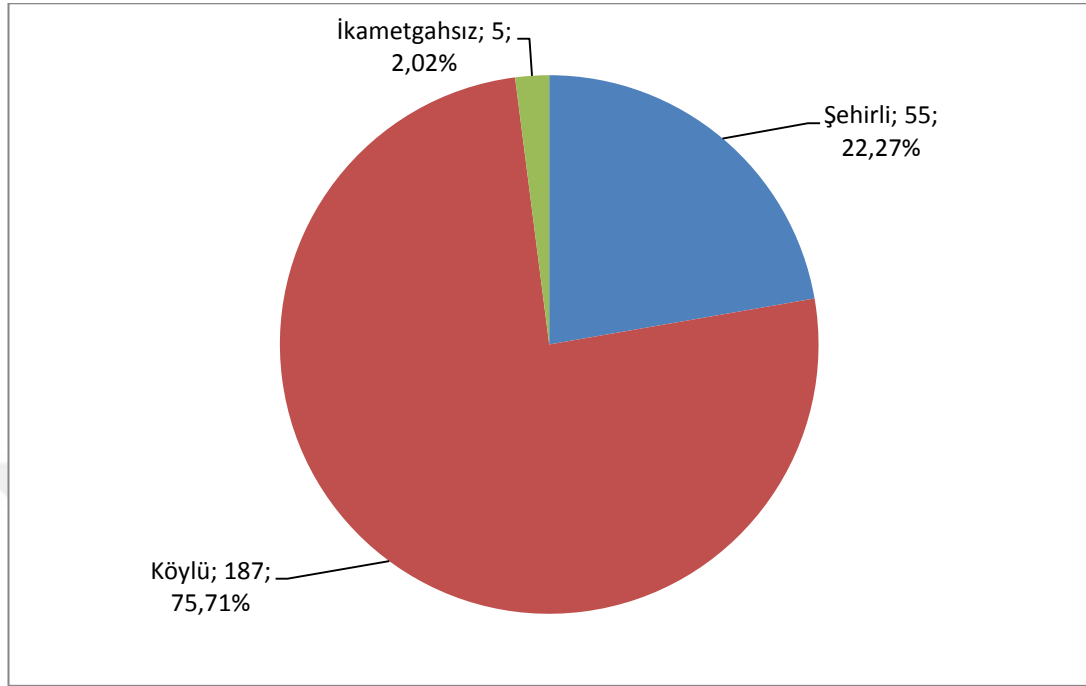
⁴⁴⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁴⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁴⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁴⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 12: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Suçluların İkametgahlarına Göre Dağılımı.⁴⁵⁰

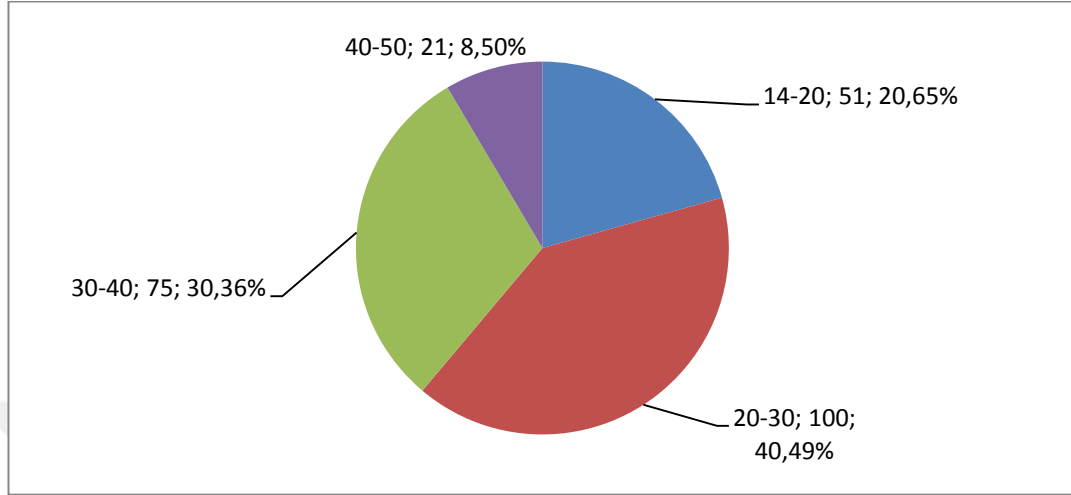

Kırsal alanda suç işleme oranı %75,71 ile 187 kişiyi işaret ederken bunların arasından 105 fail tutuklu, 82 fail ise firar etmiştir. Şehirli olan faillerin oranı ise %22,27 ile 55 kişiden oluşmaktadır ve bunlardan 47'si tutuklanırken, 8'i firar etmiştir. İkametgahı olmayan 5 fail bulunmaktadır. Bu failler firar etmiştir. Kırsal alandan firarın önemli sebebi dağa kaçmaktır. Failler çoğu zaman kırsalda daha iyi saklanabilmekte ve dağa kaçarak eşkıyaya karışmaktadır. Suçun işlenme yeri olarak %54,6'ü kırdaki %45,4'sı ise kentlerde gerçekleşmiştir⁴⁵¹.

⁴⁵⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁵¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 13: Korkutmak Amacıyla Silah Kullanan Faillerin Yaş Aralıklarının Gösterimi.⁴⁵²

Görüldüğü üzere faillerin %40,49 20-30 yaş aralığında olduğu görülür ki toplam 100 fail bulunur. Bunlardan 68'i tutuklu, 32'si firardadır. %30,36 30-40 yaş aralığında 75 fail yer almaktadır. Bunlarında 52'si tutuklu, 23'ü firaridir. %20,65 oranında 51 fail 14-20 yaş aralığında fail bulunur bunların 18'i tutuklu, 33'ü firaridir. 40-50 yaş aralığında ise bu oran %8,50 ile 21 fail bulunur ve 20 tutuklu 1 firari bulunmaktadır⁴⁵³.

Suçun sebeplerine gelecek olursak, 18 servet hırsı için silah kullanılmış ki bu büyük ihtimalle bir soygundan bahsediyor. Tecavüz etmek için silah çekenler 16 olmaktadır. Tecavüz ve kız kaçırmaların yüksek olduğu bir bölgede bu tür olayların olması muhtemeldir. Vakalardan 4'ü sarhoşluk nedeniyle silah kullanmıştır. Aşk için 1 kez silah kullanımı görülmektedir. Kalan 144 olayın nedenini türlü sebepler meydana gelmiştir. Ve kayıtlarda sebebi belirtilmeyen bizim kayıp veri olarak nitelendirdiğimiz suçların sayısı 62'dir⁴⁵⁴.

⁴⁵² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁵³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁵⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

3.1.4. Kürtaj(Çocuk Düşürme)

İslam hukukuna göre insan hayatı, insanın cenin olarak ana rahmine düştüğü anda başlamaktadır. Cenine karşı gerçekleştirilen fiiller suç olarak kabul edilir. Ceninin ana rahminden ayrılmasına sebep olan harekete “iskat-ı cenin” adı verilir. Cenin doğmamış anne karnında bulunan çocuğa denir⁴⁵⁵.

Kur’anda kürtajı; sosyal çözülme ve nüfus azalması gibi sorunlara neden olduğu için çocuk düşürmeyi yasaklamıştır. Ceninin ana rahmindeki hareketlerine göre suç değişiklik göstermektedir. Ana rahminde hareket halindeki cenine “zi hayat cenin”, ana rahminde henüz canlanmamış olan cenine “gayri- zi hayat cenin” adı verilir. Osmanlı Devleti bu suçların artmaması için kişilere yardım yapmayı gündemine almıştır ancak ülkenin içindeki savaş koşulları bu türden yardımlara mani olmuştur. 1911’de kürtaj suçuna verilen cezalar arttırılmıştır⁴⁵⁶.

Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine yansımış kürtaj vakası Erzurum vilayeti içersinde 15 aylık dönemde toplam 11’dir. Erzurum sancağında 9, Bayezid sancağında 1, Erzincan sancağında 1 vaka yaşanmıştır. Erzurum kazasında 8, Bayburt kazasında 1 kürtaj gerçekleşmiştir. Bayezid kazasında 1, Erzincan kazasında 1 kürtaj suçu işlenmiştir⁴⁵⁷.

Ceraim-i umumiye cetvellerinde ise 15 aylık dönemde faili bilinen 7 vaka yaşanmıştır. Bu olaylardaki fail toplam sayısı 16, 8 fail tutuklu, 8 fail firaridir. Faillerin medeni durumları; pek çok vaka içerisinde erkeklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bekâr erkeklerin sayısı 2 olup 2’si de tutuklanmıştır. Evli-çocuklu erkeklerden 1 fail bulunmakta, evli-çocuksuz 1 fail bulunmaktadır. Bunun haricinde, evli-çocuklu 2 kadın bulunup tutuklanmıştır⁴⁵⁸.

Çocuk düşürme suçu faillerinden sabıkalı 5 fail ve bunlar tutuklanmıştır. Zanlı fail sayısı 3 olup firar etmiştir. İlk kez çocuk düşürme suçunu işleyenlerin sayısı 8’dir ve bunlar tutuklanmıştır. Faillerin mesleki durumlarına göre dağılımları şöyledir: Faillerin sayısının tamamı ziraatla uğraşan meslek grubu içerisinde yer almıştır. Cemaatlere

⁴⁵⁵ Belkıs Konan, “Osmanlı Devletinde Çocuk Düşürme Suçu”, C57, S4, s.321.

⁴⁵⁶ Öztop, II. *Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, s.130

⁴⁵⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁵⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

bakıldığında 16 failin tümü Müslüman'dır. Kürtaj suçunun faillerinin tümü okuma-yazma bilmeyenler tarafından işlenmiştir. Şehirli 8 fail bulunmakta ve 7 tutuklu 1 firaridir. Köylü 1 tutuklu, 7 firaridir. Faillerin yaş aralığı, 20-30 yaş aralığında 11 fail, 6 tutuklu, 5 firaridir. 30-40 yaş aralığındaki faillerin sayısı 5'tir. 30-40 yaş aralığında 2 tutuklu, 3 firaridir. Suçun nedenleri ise 2 olayda sarhoşluk, 4 olayda ise türlü sebepler olarak belirtilmiştir. Sarhoşluk hali içinde kaba kuvvet sonucu çocuk düşürme olayı gerçekleşmiştir. Kürtajı gerçekleştiren kimi kişiler, ücret karşılığı bu işi yapmıştır⁴⁵⁹.

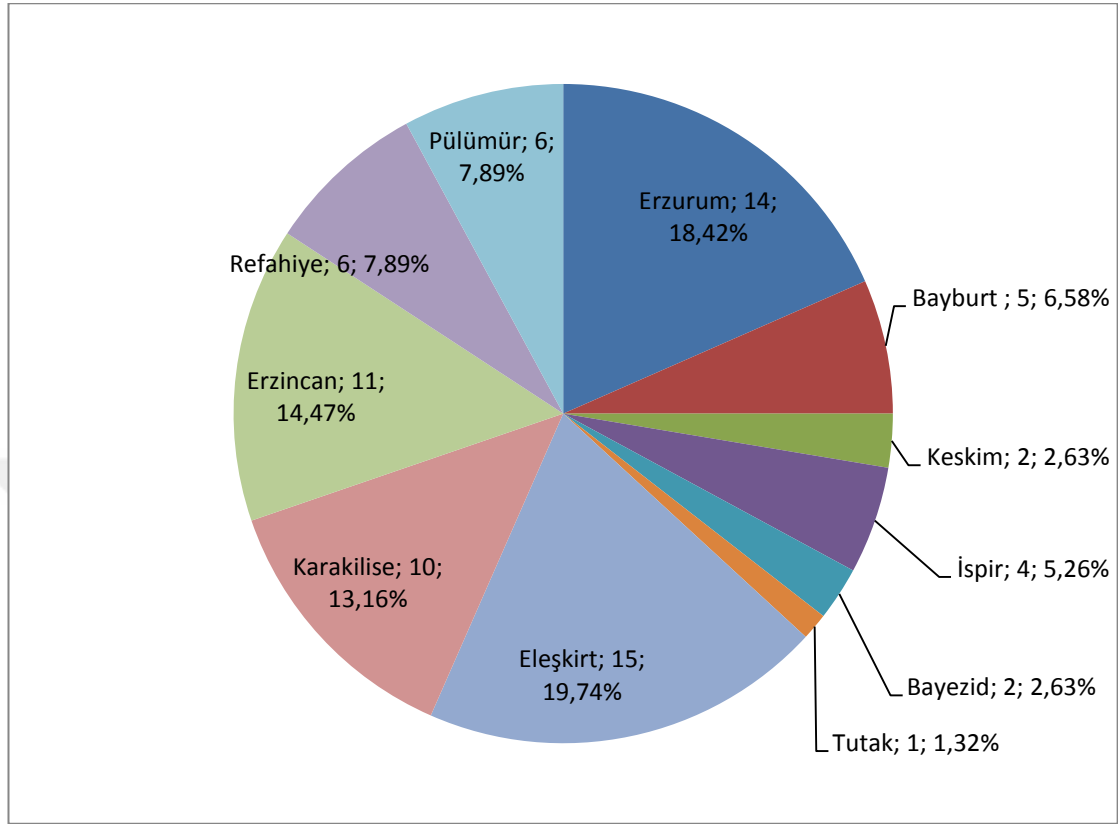
3.1.5. Darp ve Cerh

Yaralama Osmanlı hukuku içerisinde failin, mağdurun vücudunda sebep olduğu hasarın büyüklüğüne göre cinayet, cünha veya kabahat olarak tanımlanmıştır. Bir uzvun kopmasına ya da kullanılamamasına neden olan veya kişiyi sakat bırakan, önceden planlanmış veya öldürme maksadıyla saldırıp, hafif de olsa bir yaralanmaya neden olan kişiler, cinayet suçlusu olarak yargılanmıştır. Buna karşılık hafif yaralanmalar, istemsiz gerçekleştirilen eylemler veya basit darplar, mağdurun vücudunda oluşan kaybın büyüklüğüne göre kabahat veya cünha sınıfına dahil edilmiştir.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine yansıyan yaralama vakaları, cinayet olan yaralama vakalarıdır. Erzurum vilayetinde toplam 76 olay meydana gelmiştir. Bunlardan 25'i Erzurum sancağında, 28'i Bayezid sancağında, 23'ü Erzincan sancağında gerçekleşmiştir. Erzurum sancağındaki yaralama suçlarının kazalara göre dağılımı ise şu şekildedir.

⁴⁵⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 14: Darp ve Cerh Suçunun Erzurum Sancağının Kazalarına Göre Dağılımı⁴⁶⁰

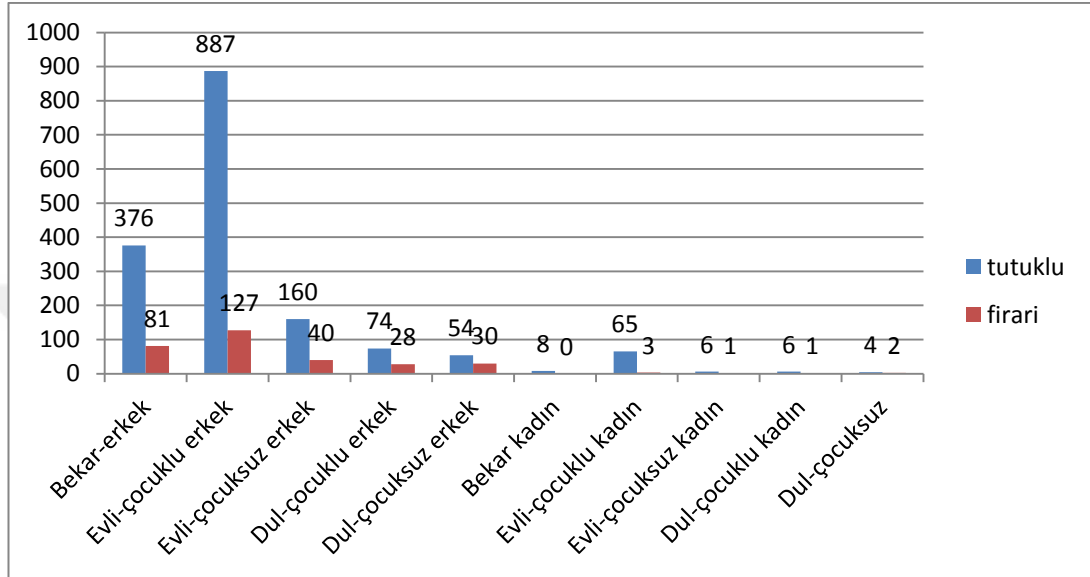
Vukuat-ı Cinaie Cetvellerine göre, Erzurum sancağı içerisinde suçun işlendiği kazalara grafikte yer verilmiştir. Eleşkirt kazası %19,74 ile 15, Erzurum %18,42 ile 14, Erzincan %14,47 ile 11, Karakilise % 13,16 ile 10, Pülümür %7,89 ile 6, Refahiye % 7,89 ile 6, Bayburt %6,58 ile 5, İspir %,26 ile 4, Bayezid %2,63 ile 2, Keskim %2,63 ile 2, Tutak %1,32 ile 1 olay meydana gelmiştir.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde, darp ve yaralama vakaları kayıt altına alınırken, suçun türüne bakılmaksızın yani cinayet, cünha veya kabahat ayrımı yapılmaksızın kaydedilmiştir. Bu nedenle en basit yaralamalar bile cetvel içinde darp ve yaralama başlığında yer almıştır. Bu da cinayet kapsamında olan yaralama vakalarının öğrenilmesini imkansız hale getirmektedir. Bu türden vakaların Ceraimi Umuiye

⁴⁶⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Cetvelindeki adedi 970 olup tamamının faili bilinmektedir. Toplam fail sayısı 1913 kişidir. Bunların 1606'sı tutuklu, 307'si firar etmiştir.

Grafik 3.15: Darp ve Cerh Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı⁴⁶¹

Evli-çocuklu erkek %54,60, 1014 fail, firar sayısı 127; bekar erkek %24,61, 457 fail, firar sayısı, 81; evli-çocuksuz erkek %10,77 ile 200 fail, firar sayısı 40; dul-çocuklu erkek %5,49 ile 102 fail sayısı, firar sayısı 28; dul-çocuksuz erkek %4,52 ile 84 fail, firar sayısı 30 faildir⁴⁶².

Medeni durumun kadınlara göre dağılımı, evli-çocuklu kadın %70,83, 68 fail sayısı, firari sayısı 3; bekar kadın %8,33, 8 fail sayısı, firar eden yok; evli-çocuksuz kadın %7,29, 7 fail sayısı, firar sayısı 1; dul-çocuklu kadın %7,29, 7 fail sayısı, firar sayısı 1, dul-çocuksuz kadın %6,25, 6 fail sayısı, firar sayısı 2'dir⁴⁶³.

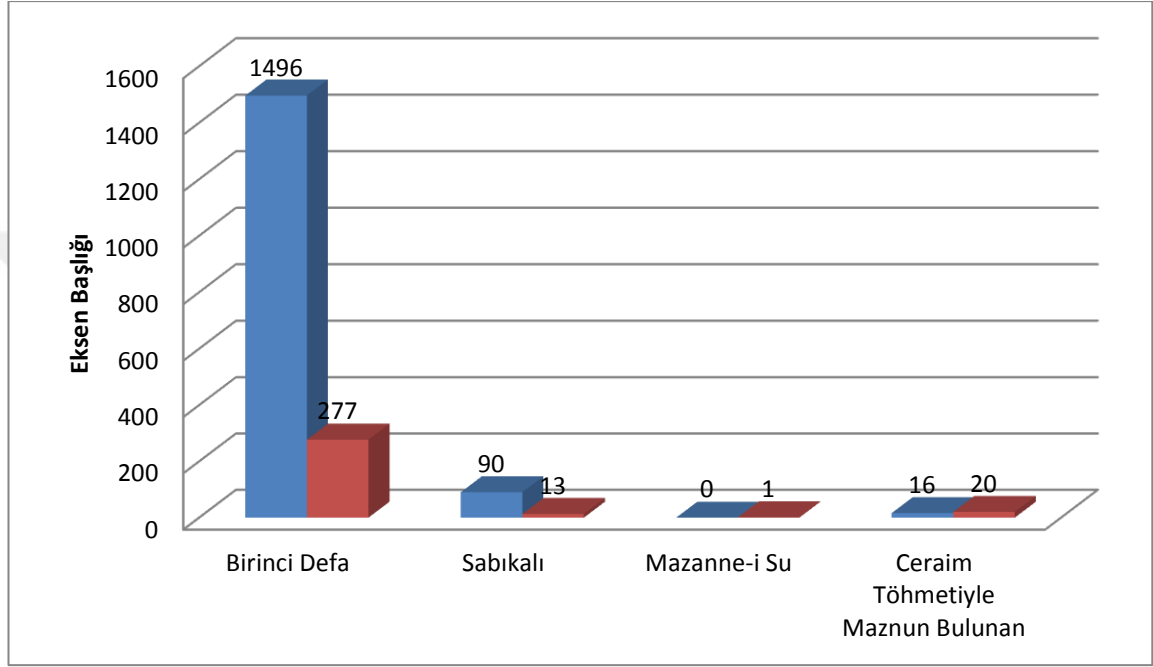
⁴⁶¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁶² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁶³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Erzurum vilayetinde darp ve cerh suçlarına karışan faillerin sabıka durumu, karşımıza açık ara farkla, bu suçu ilk kez işleyenlerin fazla olduğu çıkmaktadır. Bu çok geniş bir suç silsilesini içinde barındırdığı için en basit kavgalar bile bu cetvele kaydedilmiştir⁴⁶⁴.

Grafik 3. 16: Darp ve Cerh Faaliyetlerinin Sabıka Durumuna Göre Gruplara Dağılımı⁴⁶⁵

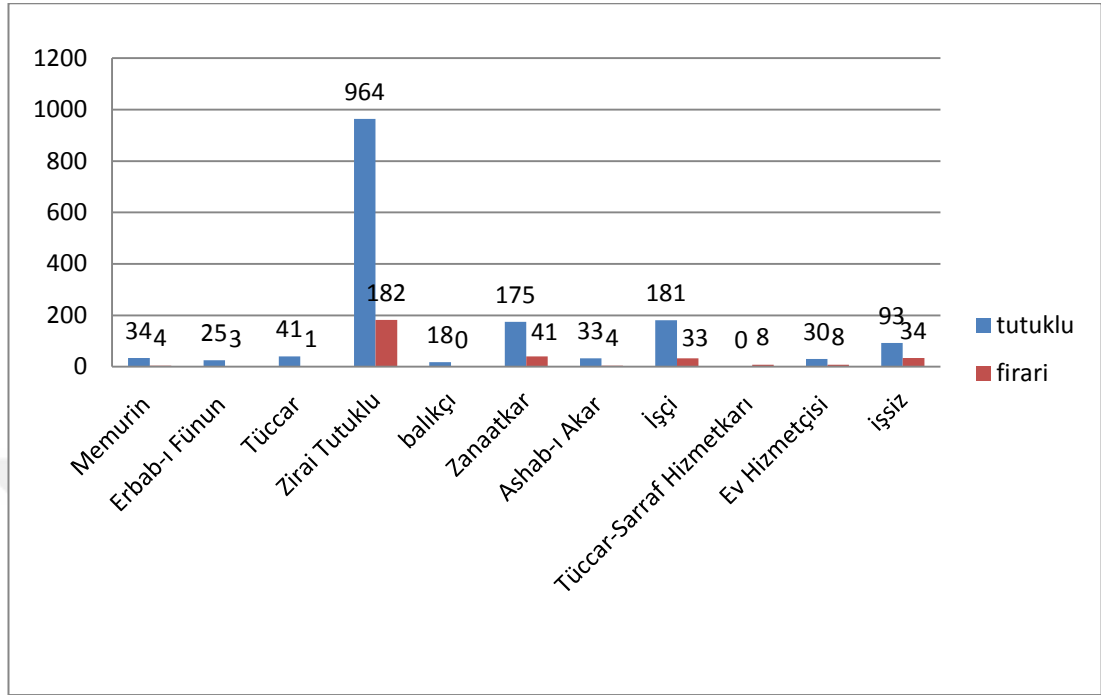
Vilayet genelinde darp ve cerh olaylarının faillerinin sabıka durumlarının oranları, ilk defa suçu işleyenler %89,34, fail sayısı 1773, firar eden 277; sabıkalı %7,84, fail sayısı 103, firar eden 13, mazanne-i sû 1kişi ve firar etmiştir; zanlı%2,74, fail sayısı 36, firari sayısı 20 kişidir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁶⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁶⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

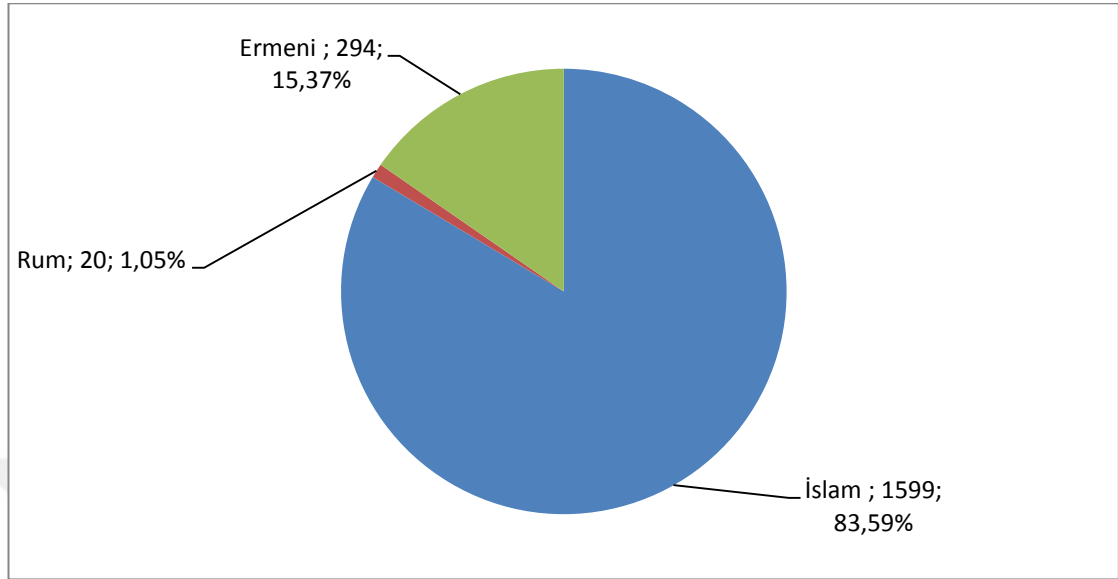
Grafik 3.17: Darp ve Cerh Faillerinin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı⁴⁶⁷

Mesleki dağılımlara bakıldığında, diğer mesleklere nazaran bu suçun faillerinin büyük kısmını ziraatla meşgul olan kişiler oluşturmaktadır. Toprak ile meşgul olan ziraat erbabı savaşlar ve vergiler altında ezilmekte olup buna bir de toprakların verimsizliği eklenince en ufak bir durumdan bile kavga çıkabilmekte ve bu da ölümlere neden olmaktadır. Kavgaların az bir kısmı ölümle sonuçlansa da tüm olaylar Ceraim-i Umumiye Cetvellerine kaydedilmiştir. Yukarıdaki tablo yüzdelik dilimle ifade edildiğinde, ziraatla uğraşan faillerin oranının %59,94 olduğu görülmektedir. Failler arasında %11,30 ile zanaatkarlar, %11,19 ile işçiler, %6,64 ile işsizler, %2,20 ile tüccar 42 fail, memur 38 fail, ev hizmetkarı 38 fail, ashab-ı akar 37 fail, erbab-ı fünun 28 fail ve tüccar-ı sarraf hizmetkarı 8 fail bulunmaktadır.

⁴⁶⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 18: Darp ve Cerh Suçunun Cemaatlere Göre Dağılımı⁴⁶⁸

Grafikte faillerin %83,59'unun Müslüman olduğu bunun nedeninin ise bölgede Müslüman nüfusun fazla olmasıyla doğru orantılıdır. Ermenilerin oranı %15,37 Rumların oranı ise %1,05'dir. Bu suçun içeriğinde gruplar arası tartışmalar, çete kavgaları gibi kavgalar da kayıt edildiği için o kavgaya kaç kişi katılmışsa her biri bir fail olarak kaydedilmiştir. Bölgede belirli bir nüfusa sahip olan Ermenilerin aralarında geçen darp etme sonucu oluşan ölümlerin oranı da azımsanmayacak derecede olup 294 kişiye tekabül etmektedir. Erzurum vilayetindeki Rumlarında bu suça karıştıkları Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı'da kuruluştan yirminci yüzyılın ilk çeyreğine kadar ilim faaliyetleri medreselerde yürütülmüştür. Osmanlı'da medreseler Şeyhülislamlık kurumuna bağlıdır⁴⁶⁹. Medreseler, fertler arasında eğitim eşitliği ile toplumdaki değişik tabakalar arasında yatay ve dikey hareketliliği sağlayan sosyal bir fonksiyona sahiptir⁴⁷⁰. Klasik dönemde Enderun Mektebi ikinci bir eğitim sistemi olarak faaliyete girmiştir. Böylece Osmanlı eğitim hayatı aynı dünya görüşünü paylaşan saray içi ve saray dışı; devlete

⁴⁶⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁶⁹ Zeki Salih Zengin, "II. Meşrutiyet Döneminde Islahat Çalışmaları Çevresinde Medreselerin Kuruluş Sistemi ve İdari Teşkilatı", s.435 ss.431-449.

⁴⁷⁰ Ekmelettin İhsanoğlu, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* 1, C 2, 1998, ss.223-361. s.229.

bağlı olan ve bağlı olmayan iki ayrı sistem halinde düşünülmüştür. Osmanlıda eğitimin bir diğer şekli ise cami ve kütüphanelerde, aynı zamanda zengin devlet adamları ve ulemanın konaklarında yürütülmüştür. Edebiyat ve sanat ile zenginleştirilmiş bu paralel serbest eğitim ve kültürel faaliyetler son döneme kadar sürdürülmüştür. Medrese eğitiminden farklı olarak halk kitlelerinin nefis terbiyesini hedef alan tekke ve zaviye gibi dergahlarda yaşatılan eğitimin Osmanlı eğitim, din, tasavvuf ve kültür hayatında önemli bir yeri de bulunmaktadır⁴⁷¹. XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da yenileşme çabaları eğitim alanında da kendini göstermiştir. Zira III. Selim'den itibaren askeri ve idari alanda başlatılan yenileşme süreci ve devamındaki ıslahat hareketleri sonucu meydana gelen değişimler, geleneksel Osmanlı eğitim sisteminin sürdürülebilirliğini olanaksız hale getirmiştir. Batı örnek alınarak yeni okullar açılmış ve okullaşma oranı arttırılmaya çalışılmıştır⁴⁷². Tanzimat dönemi, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da dönüm noktası olmuştur. Genel eğitim alanındaki köklü değişimler sürecinde din eğitiminin konusu müstakil incelenmiştir⁴⁷³. Osmanlıda Tanzimat dönemi ve sonrasına kadar din eğitimi ağırlığını korumuştur⁴⁷⁴. II. Meşrutiyet'in ilanı ile ulema, medreselerde köklü ıslah taleplerinde bulunmuştur. Medreselerin genel durumu, organizasyonu, öğretimi ve öğretim içeriğiyle birlikte medreselerin genel eğitim sistemi içindeki yeri de açıkça tartışılmıştır⁴⁷⁵. Bu dönemde 1914 yılında hazırlanan Islah-ı Medaris Nizamnamesi ile medreselerin teşebbüsü sırasında Darü'l Hilafe Medreseleri kurulmuştur⁴⁷⁶. Klasik medreselere ek olarak mektepler örnek alınarak öğretim aşamalarına ayrılmıştır. Tali kısım-ı evvel ve talî kısım-ı sanî(orta öğretim birinci ve ikinci kademeler) ile âlî (yüksek) olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Bu medrese örnek alınarak daha sonraki dönemde Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde de açılmıştır. Bu derecelendirme görevi Meşihat makamına aittir. Medreselerde düzenlemeler yapılırken örnek medrese tipi Darü'l Hilafe medreseleri hedeflenmiştir. Ancak bütün medreselerin

⁴⁷¹ İhsanoğlu, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri", s.230.

⁴⁷² Mehmet Bozaslan, Emel Çokoğulları, "Osmanlı'da Cumhuriyet'e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına", s.312. Erişim Tarihi: 26.02.2019 ss.310-329.

⁴⁷³ Zeki Salih Zengin, "Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyetin Başlarında Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi", *AÜİFD*, C13, S2, s.278. ss.277-313.

⁴⁷⁴ Zeki Salih Zengin, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi 1876-1908*, Baki Kitapevi, Adana 2003, s.19.

⁴⁷⁵ Ercan Uyanık, İrfan Davut Çam, "II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerde Islahat Tartışmaları ", *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslar Arası Sempozyumu*, Muş, Ekim 2012, s.250. ss.247-260

⁴⁷⁶ Zengin, "Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyetin Başlarında Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi", s.279.

bu tarzda yapılanmasına imkan olmadığı için dışarıda kalan diğer medreseler Medaris-i İlmiye adı altında düzenlenmiştir. Şeriyye Vekâletine bağlıdır ve bu kurumun uygun gördüğü yerlerde açılabilir⁴⁷⁷.

Darp ve cerh suçu işleyen faillerin içinde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %86,62 olup 1657 faile denk gelmektedir. Aynı şekilde okuma-yazma bilen kesimin oranı %10,45 oranında olup 200 kişiye denk gelmektedir. Tahsil-i ali gören fail oranı %2,93 olup, fail sayısı 56'dır⁴⁷⁸.

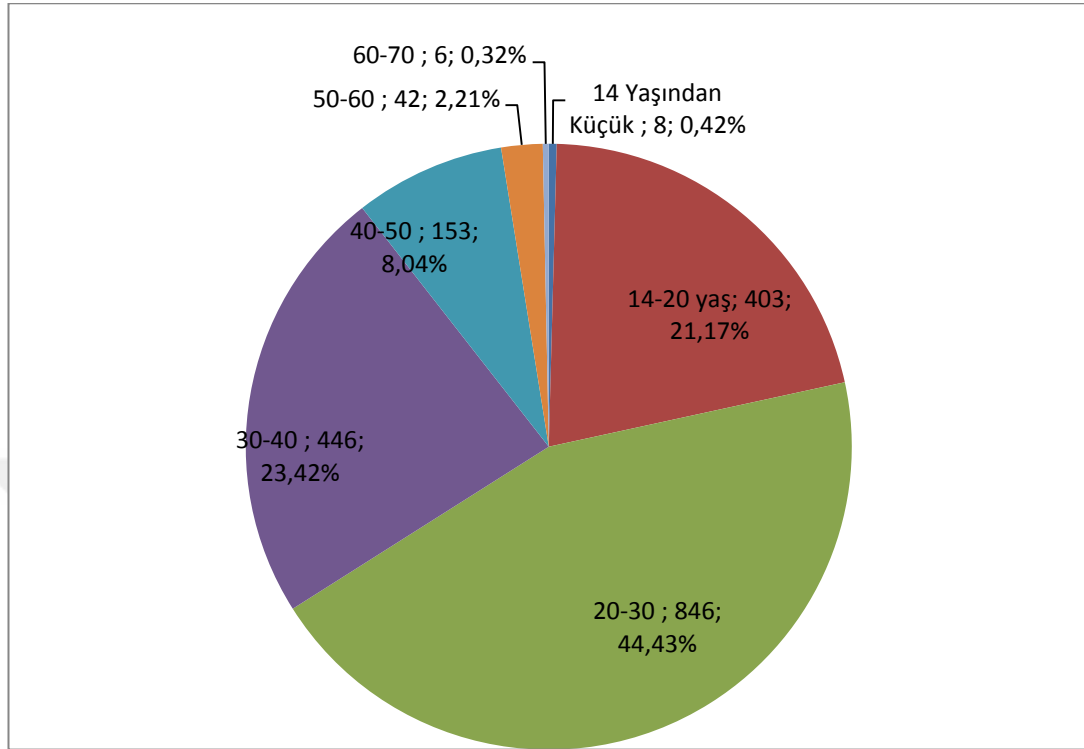
Darp ve cerh suçunu işleyen faillerin ikametgahı, %68'i köylülerden oluşup, 1058 tutuklu, 243 firaridir. %31'i şehirlilerden oluşup, 458 tutuklu, 129 firari vardır. İkametgâhsız fail sayısı ise 11'dir. Olayların gerçekleştiği mahalli ise %50 kırsal alanda gerçekleşmiş, %50 şehirde gerçekleşmiştir⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ Zengin, "Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyetin Başlarında Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi", s.289.

⁴⁷⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁷⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 19: Darp ve Cerh Faillerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı⁴⁸⁰

14 yaşından küçük 8 fail; 14-20 yaş arası %21,17; 20-30 yaş arası %44,43, 30-40 yaş arası %23,42; 40-50 yaş arası %8,04; 50-60 yaş arası %2,21 ve 60-70 yaş arası failler ise 6 kişiden oluşmaktadır.

Darp ve cerh suçlarının nedenlere göre; servet hırsı %2,51, ırza tasallut yani tecavüz amaçlı darp ve yaralama oranı %6,35, aşk nedeniyle gerçekleşen yaralama olaylarının oranı %4,65, sarhoşluk ve kötü yaşam tarzı sonucu işlenen darp ve cerh olaylarının oranı %4,71, faillerden %4,02 neden olarak “düşmanlık ve intikam” gösterilmiştir. %3 oranında ise meyhanede münazaa sırasında darp ve cerh gerçekleşmiştir⁴⁸¹. Bunlar büyük kavgalar, çatışmalar da olabilir, küçük gruplarda çıkan küçük çaplı tartışmaları da kapsardı. “Türlü nedenlerle” gerçekleşen vakaların oranı %74,29’dur. Türlü nedenlere örnek olabilecek kutsal değerlere yapılan hakaretler

⁴⁸⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁸¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

bunun içinde yer almaktadır. Bunun dışında arazi kavgaları, borçluların alacak verecek sebebiyle çıkardığı kavgalar örnek gösterilebilir⁴⁸².

3.1.6. UzuV Kesmek

Bir kimsenin vücut bütünlüğüne zarar vermek maksadıyla uzuvlarını, bilerek isteyerek ve haksız olarak, öldürmeyecek biçimde yaralama, kullanılamaz hale getirmedir⁴⁸³. Ceraim-i umumiye cetvellerinde, uzuv kesmek suçu 3 kez yaşanmıştır. Bu olaylardaki fail sayıları ise 4 kişiden oluşmaktadır. Bu kişilerin 4'ü de tutuklanmıştır. Suçu işleyen faillerin medeni durumuna bakılacak olursa; 1 bekar erkek, 3 evli-çocuklu erkek tarafından işlenmiştir. İlk kez suç işleyenler tarafından işlenmiştir. Suçu işleyenlerin meslek gruplarına bakılacak olursa, 4 fail de ziraatla uğraşmaktadır. Faillerin mensup olduğu cemaatler göz önüne alınacak olursa, 4 fail de Müslüman'dır. Bu faillerin 4'ü de okuma-yazma bilmemektedir. Faillerin 3'ü şehirli, 1'i köylüdür. 3 olay da şehirde meydana gelmiştir. Faillerin yaş aralığına bakıldığında, 2 fail 14-20 yaş aralığında, 2 fail 20-30 yaş aralığındadır. Suçların sebeplerine göz atmak gerekirse, %50 oranında sarhoşluk ve %50 oranında türlü sebeplerden dolayı ortaya çıkmıştır⁴⁸⁴.

3.1.7. Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Tüm Cinayet Suçlarının Değerlendirilmesi

Vukuat-ı Umumiye Cetvellerinde can ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçların toplamı 350 olmaktadır. Bunlardan 262 öldürme, 76 cerh, 11 iskat-ı cenin, teşir silah ise 1 olmak üzeredir⁴⁸⁵. Ceraim-i umumiye cetvellerine yansımış bütün vakaların ve faillerin görüntüsüne toplu halde; ilk etapta, meydana gelen toplam 1136 vaka

⁴⁸² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁸³ Akbulut İlhan, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", Dergiler Ankara Edu, C52, S1, Ankara, 2003, S.171.

⁴⁸⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

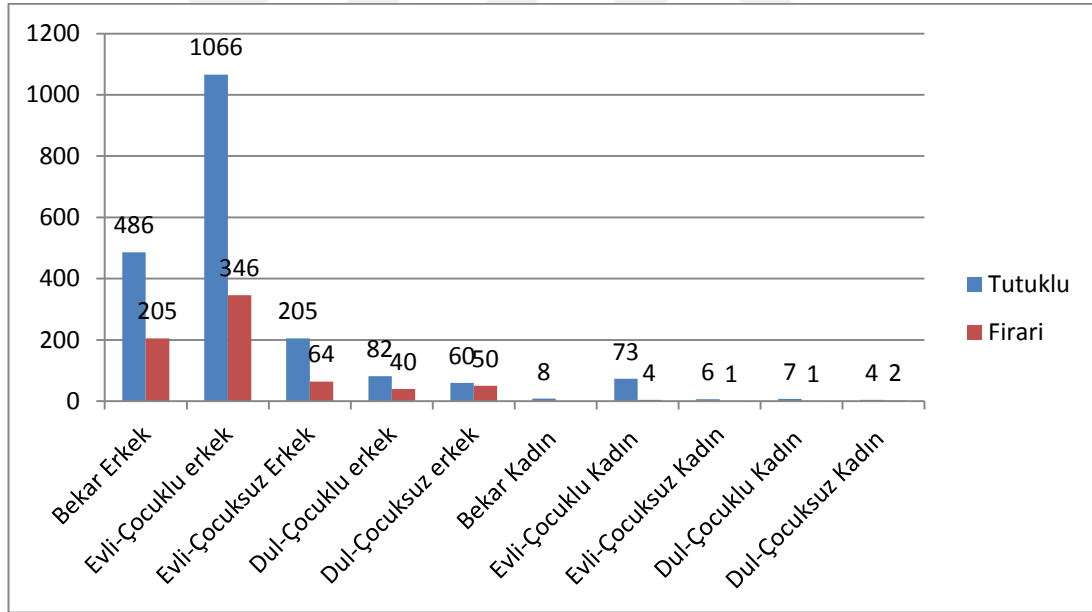
⁴⁸⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

olduğu görülmektedir. Bu vakalardan yalnız üç vaka faili meçhul kalmıştır. 1133 vakanın ise faili bilinmektedir⁴⁸⁶.

Can ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçların oranları şöyledir: darp ve cerh %85,39 ile 970 fail; planlamadan öldürme %4,05 ile 46 fail; darben ölüme sebebiyet vermek %0,79 ile 9 fail; öldürmeye teşebbüs %1,41 ile 16 fail; tehdit %0,88 ile 10 fail; kürtaj %0,62 ile 7 fail; kat-i usul %0,53 ile 6 fail; kasıtsız ölüme sebebiyet vermek %0,35 ile 4 fail; uzuv kesmek %0,26 ile 3 faile sahiptir⁴⁸⁷.

Tüm cinayet suçları arasında tutuklanan kişi sayısı 1818'dir ve 514 kişi firar etmiştir. Buna göre can ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçların faillerinin %77,96 tutuklanmış, %22,04 firar etmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, cetvellerin düzenlendiği tarihten sonra bu kişiler yakalandı ise bu durumda firar oranının daha düşük olma ihtimali yüksektir.

Grafik 3. 20: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Suçların Medeni Duruma Göre Dağılımı⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁸⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

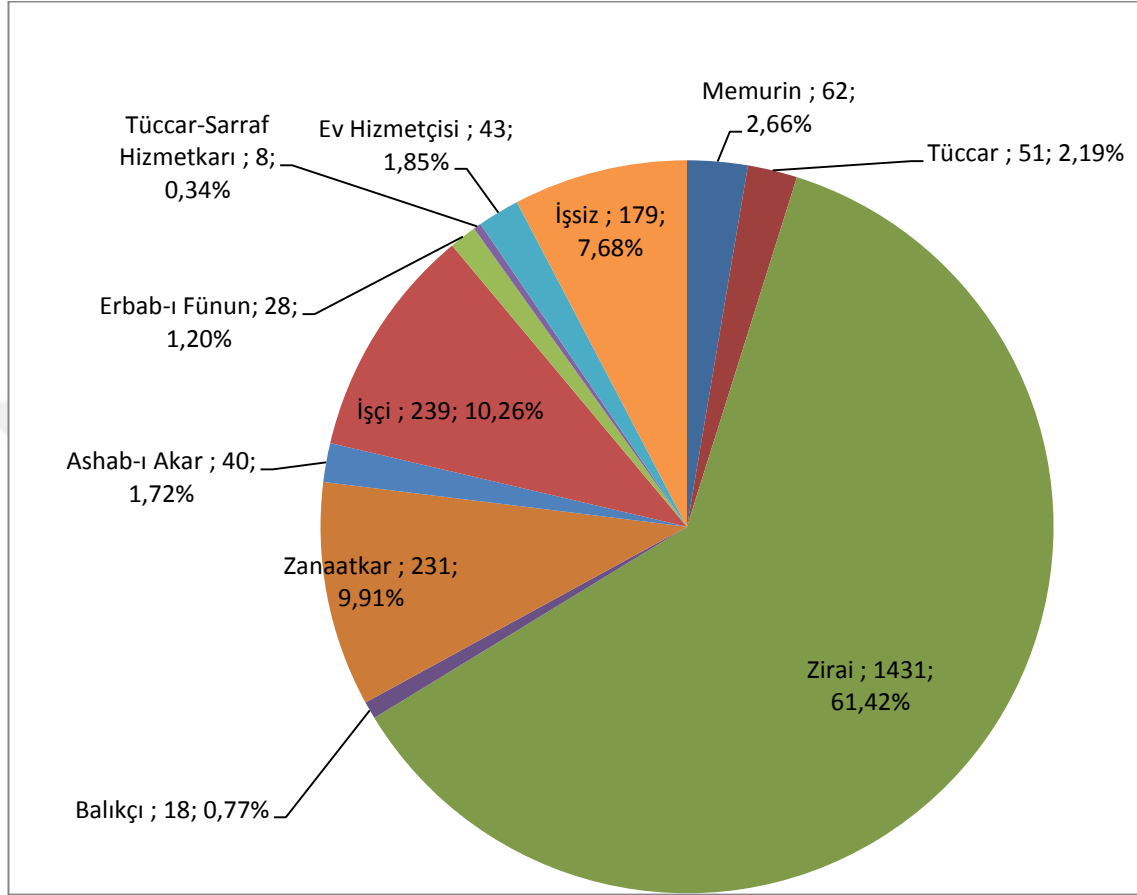
⁴⁸⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Failler arasında en büyük orana sahip grup evli-çocuklu erkeklerden oluşmaktadır. Tüm grup arasında evli-çocuklu erkeklerin oranı %53,25 ile 1220 kişi; bekar erkek %25,27 ile 579 kişi; evli-çocuksuzların oranı %8,73 ile 200 kişi; dul-çocuklu erkeklerin oranı %4,45 ile 102 kişi; dul-çocuksuz erkeklerin oranı %3,67 ile 84 kişi. Kadınların toplam içindeki sayılarına bakılacak olursa: Bekar kadınlarda, 8 fail; evli- çocuklu kadınlar, 77 fail; evli-çocuksuz kadınlar, 7 fail; dul-çocuklu kadın, 8 fail; dul-çocuksuz kadın, 6 fail yer almaktadır⁴⁸⁹. Firar oranları: bekar erkek %70,33 oranında tutuklu, %29,67 firaridir. Evli çocuklu erkek %75,50 tutuklu, %24,50 firaridir. Evli çocuksuz erkek %76,21 tutuklu, %23,79 firaridir. Dul çocuklu erkek %67,21 tutuklu, %32,79 firaridir. Dul çocuksuz erkek %54,55 tutuklu, %45,45 firaridir. Kadın faillerden bekar kadınların %100'ü tutuklu, evli çocuklu kadınların %94,81'i tutuklu, %5,19'u firaridir. Evli çocuksuz kadın %85,71'i tutuklu, %14,29'u firaridir. Dul çocuklu kadın %87,50 tutuklu, %12,50 firari, dul çocuksuz kadın %66,67 tutuklu, %33,33'ü firaridir.

Faillerin, %89,97 oranı ilk defa bir suç işleyen kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerden 1692 tutuklu bulunurken 406 firari bulunmaktadır. Sabıkalı olup suç işleyenlerin oranı ise %7,76 olup 115 tutuklu, 66 firaridir. Zanlı (suçu işlediklerine dair net bir bilgi olmadan tutuklananlar) %2,02 bu da 47 faile denk gelmektedir. Mazanne-i sû dediğimiz grupta ise 6 fail bulunmaktadır.

⁴⁸⁹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 21: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Meslek Dağılımları⁴⁹⁰

Faillerin meslek gruplarına göre dağılımı: ziraatla meşgul kişilerin sayısı 1431 kişi, 1120 tutuklu, 311 firaridir. Zanaatkâr olup suç işleyenlerin toplamı 231 kişi olup 185 tutuklu, 46 firaridir. Memur 62 fail, tüccar 51 fail, balıkçı 18 fail, ashab-ı akar 40 fail, işçi 239 fail, erbab-ı fûnun 28 fail, tüccar sarraf hizmetkârı 8 fail, ev hizmetçisi 43 fail, işsiz 179 faildir. Faillerin firar oranları: memur %93,55 tutuklu, %6,45 firaridir. Tüccar %88,24 tutuklu %11,76 firaridir. Zirai %78,27 tutuklu, %21,73 firaridir. Balıkçı %100'ü tutukludur. Zanaatkâr %80,09'u tutuklu, %19,91 firaridir. Ashab-ı akar %90 tutuklu, %10'u firaridir. İşçi %79,92 tutuklu, %20,08 firaridir. Erbab-ı fûnun %89,29

⁴⁹⁰BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

tutuklu, %10,71 firaridir. Tüccar %100 firari, ev hizmetçisi %74,42 tutuklu, 24,58 firaridir. İşsiz %59,78 tutuklu, %40,22 firaridir.

Firar oranları; memurların %93, 55 tutuklanmış, %6,45 firaridir. Tüccarların %88,24 tutuklu, %11,76'sı firaridir. Ziraat erbabı %78,27 tutuklu, %21,73 firaridir. Balıkçıların %100'ü tutuklanmıştır. Zanaatkar %80,09 tutuklu, %19,91 firaridir. Ashab-ı akar %90 tutuklu, %10 firaridir. İşçi %79,92 tutuklu, %20,08 firaridir. Erbab-ı fünun %89,29 tutuklu, %10,71 firaridir. Tüccarların %100'ü firar etmiştir. Ev hizmetçisi %74,42 tutuklu, %25,58 firaridir. İşsiz %59,78 tutuklu, %40,22 firaridir⁴⁹¹.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin %84,22 1964 fail Müslümanlardan oluşmaktadır. Bunların 1533 tutuklu, 431 firardadır⁴⁹². %14,75 Ermenilerden oluşmaktadır, 263 tutuklu, 81 firardadır. %1,03 Rumlardan oluşmaktadır, 21 tutuklu, 3 firaridir. Müslümanların %78,05'i tutuklu, %21,95'i firaridir. Rumların %87,50 tutuklu, %12,50 firaridir. Ermenilerin %76,45'i tutuklu, %25,55'i firaridir⁴⁹³.

Faillerin %87,44 ile 2039 fail okuma-yazma bilmeyen kişilerden oluşmaktadır. %10,03 234 fail okuma-yazma bilen kişilerden oluşmaktadır. %2,53 59 failyüksek tahsil görmüştür⁴⁹⁴. Bu bağlamda okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 2039 kişi olup firar eden 466 kişi, okuma yazma bilenlerin sayısı 234 kişi olup firar eden 41 kişi, yüksek tahsil gören fail sayısı 59 olup firar eden 7 kişidir. Firar oranları; okuma yazma bilenlerin %82,48'i tutuklu, %17,52'si firaridir. Okuma yazma bilmeyen %77,15 tutuklu, %22,85 firaridir. Yüksek tahsil gören faillerin %88,14'ü tutuklu, %11,86'sı firaridir⁴⁹⁵.

⁴⁹¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

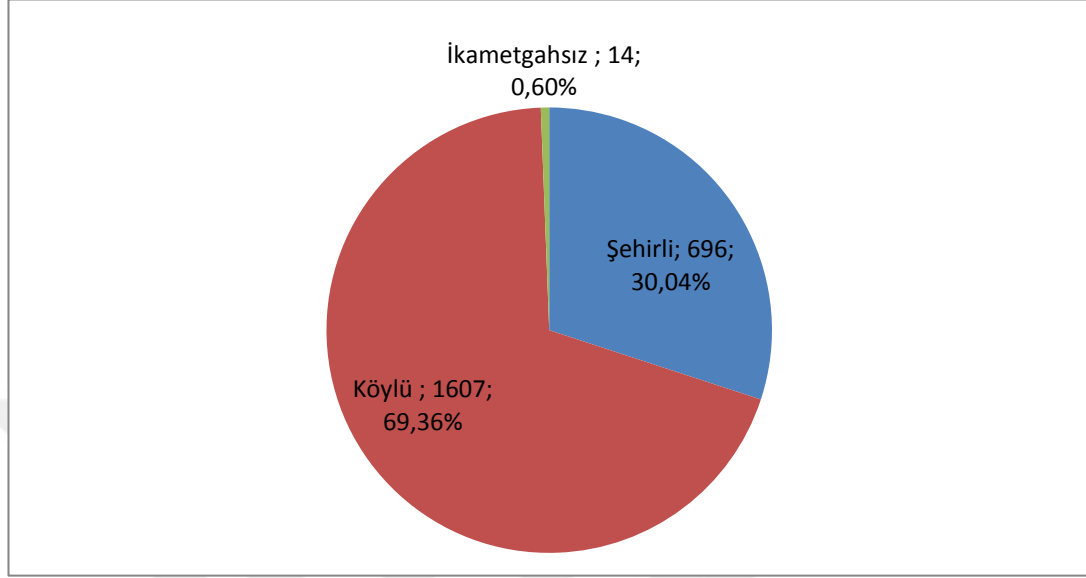
⁴⁹² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁹³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁹⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁹⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 24: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin İkamet Dağılımları⁴⁹⁶

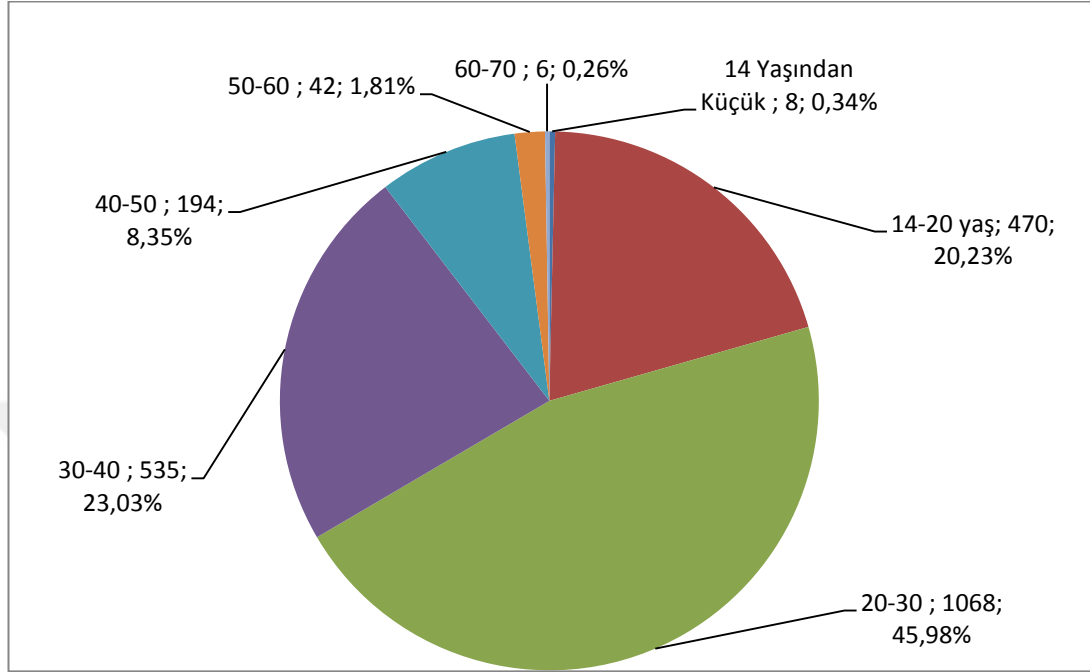

Faillerin, %69,36 köylü, %30,04 şehirli ve %0,60 ikametgahsızdır. Firar etme oranları ise; şehirlilerin %78,02'si tutuklu %21,98'si firaridir. Köylü %75,67 tutuklu, %24,33 firaridir. İkametgahsız %21,43 tutuklu %78,57 firaridir. Fail sayısından olduğu gibi bu faillerin firar sayısı da en fazla köylüler arasındadır. Bunun nedeni köylerdeki güvenliğin şehirlerden daha düşük olmasıdır. Köylülerin kırsal alanda saklanabileceği alan oldukça fazladır. Faillerin şehirlerde istihbarat ile tutuklanması daha çabuk gerçekleşmektedir. Faillerin çoğu köylü olduğu için olayların %53,79 kırsal alanda gerçekleşmektedir. Kırsal alanda meydana gelen vaka sayısı 993 iken şehirde %46,21 meydana gelen vaka sayısı 853'tür⁴⁹⁷.

⁴⁹⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁹⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 25: Can ve Vücut Bütünlüğüne Karşı İşlenen Suçların Faillerinin Yaş Aralığına Dağılımı⁴⁹⁸

Faillerin yaşlara olan dağılımı, suç işleme potansiyeline sahip yaş aralığı 20-30 yaşları çoğunlukta ve bunların sayısı 1068 kişi, firar sayısı 287'dir. %23,03 oranında 30-40 yaş aralığı fail sayısı 535, firar sayısı 206'dır. %20,23 oranında 14-20 yaş aralığı fail sayısı 470, firar sayısı 113'tür. %8,35 oranında 40-50 yaş aralığı fail sayısı 194, firar sayısı 40'dır. %1,81 oranında 50-60 yaş aralığı fail sayısı 42'dir. 14 yaşından küçük fail sayısı 8, 60-70 yaş aralığında yer alan fail sayısı 6'dır. Firar oranları: 14 yaşından küçük %75 tutuklu, %25 firaridir. 14-20 yaş aralığı %75,96 tutuklu, %24,04 firaridir. 20-30 yaş aralığı %73,13 tutuklu, %26,87 firaridir. 30-40 yaş aralığı %61,50 tutuklu, %38,50 firaridir. 40-50 yaş aralığı %79,38 tutuklu, %20,62 firaridir. 50-60 yaş aralığı ile 60-70 yaş aralığı %100'ü tutukludur⁴⁹⁹.

⁴⁹⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁴⁹⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Faillerin suçu işleme sebepleri; servet hırsı nedeniyle 84 olay, Irza tasallut suçu 119, Aşk için işlenen suçların sayısı 80, sarhoşluk sebebiyle gerçekleşen olayların sayısı 96, fuhuş ve sefahat nedeniyle 9 olay gerçekleşmiştir. Meyhanede çıkan tartışma sonucu 49, düşmanlık sebebiyle gerçekleşen olayların sayısı 90, türlü sebeplerle meydana gelen olay sayısı 1363'tür⁵⁰⁰.

3.2. Mala Karşı İşlenen Cinayet Suçları

3.2.1.Kundakçılık

Kundakçılık, kötü amaçlarla herhangi bir yeri, araziyi, malı ateşe vermedir. Ağır cezalar can kaybıyla sonuçlanan olaylarda verilmiştir. Kundaklama Osmanlı'da her şart altında bir cinayet suçu olarak tanımlanmıştır. Kundakçıya verilen cezanın ağırlığı, yangının mahalline ve mülkün sahibine göre değişmektedir. Yakılan yer, şehir, kasaba ve köy içerisinde insanların yaşadığı bir mahalde ise bu takdirde cezası, idam; insanların yaşamadığı bir yer yakılırsa kürek veya kalebentlik ile cezalandırılırdı⁵⁰¹. Kundakçılık suçu 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin 11-16. Fasılları arasında düzenlemiştir⁵⁰².

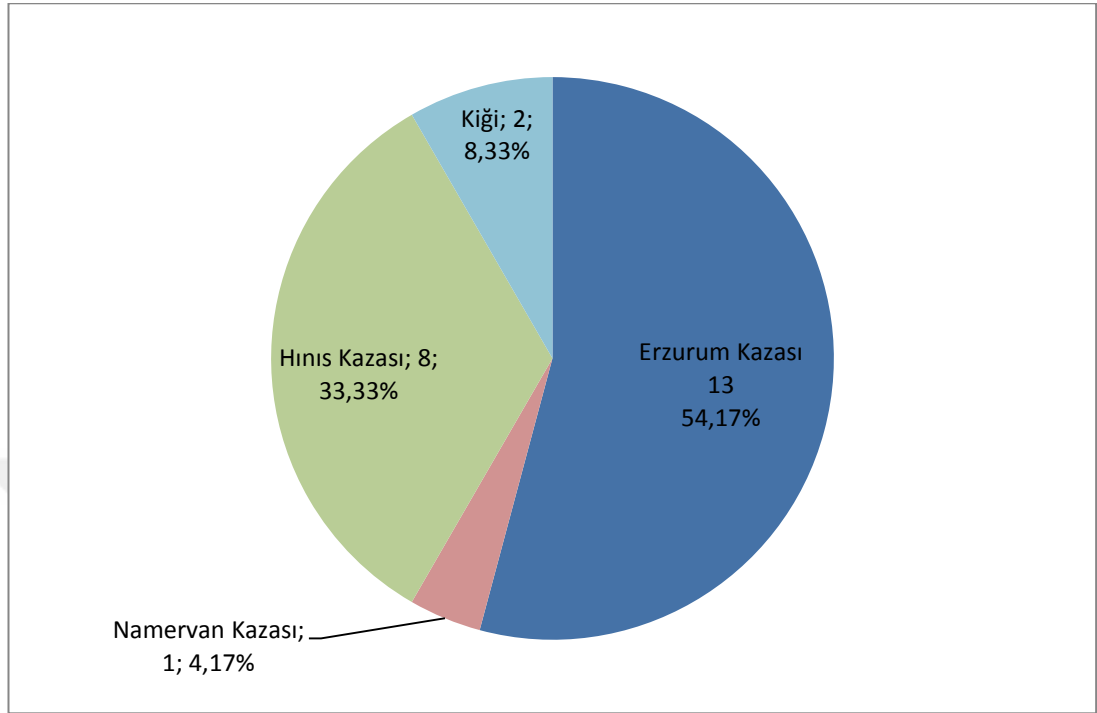
Vukuat-ı Cinaie Cetvellerine göre Erzurum vilayetinde meydana gelen vakaların dağılımı, Erzurum vilayetinde meydana gelen toplam kundakçılık vakaları toplamı 85'tir. Erzurum sancağında 24 vaka, Bayezid sancağında 32 vaka, Erzincan sancağında 29 vaka gerçekleşmiştir.

⁵⁰⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50.

⁵⁰¹ Öztop, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, s.128.

⁵⁰² Akgündüz, "Tanzimat Dönemi Ceza Hukukunun Kaynakları", s.11

Grafik 3.26: Erzurum Sancağı İçinde Vakaların Kazalara Dağılımı⁵⁰³

Erzurum kazasında kundaklama suçlarının oranı %54,17 ile 13 vaka, Hınıs kazasında kundaklama suçlarının oranı %33,33 ile 8 vaka, Kiği Kazasında kundaklama suçlarının oranı %8,33 ile 2 vaka, Namervan %4,17 oranında 1 vaka meydana gelmiştir. Kundaklama suçları Vukuat-ı Cinaye Cetvellerinde ihrak suçları olarak gösterilmiştir. Bunlar giyah ihrakı, harik, merg-i ihrak⁵⁰⁴ gibi suçlara ayrılmaktaydı. Bayezid sancağında kundaklama suçunun kazalara göre dağılımına bakılacak olursa %40,63 ile en büyük oran Diyadin kazasında 13, %37,50 Eleşkirt kazası 12, %15,63 Karakilise kazası 5, %6,25 Bayezid kazası 2 vaka görülmüştür. Tutak kazasında araştırılan dönemde kundaklama kazasına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Erzincan sancağındaki kundaklama suçlarının dağılımına bakılacak olursa: Erzincan merkez kazasında %55,17 oran ile 16, Pülümür kazasında %27,59 oran ile 8, Kemah kazasında

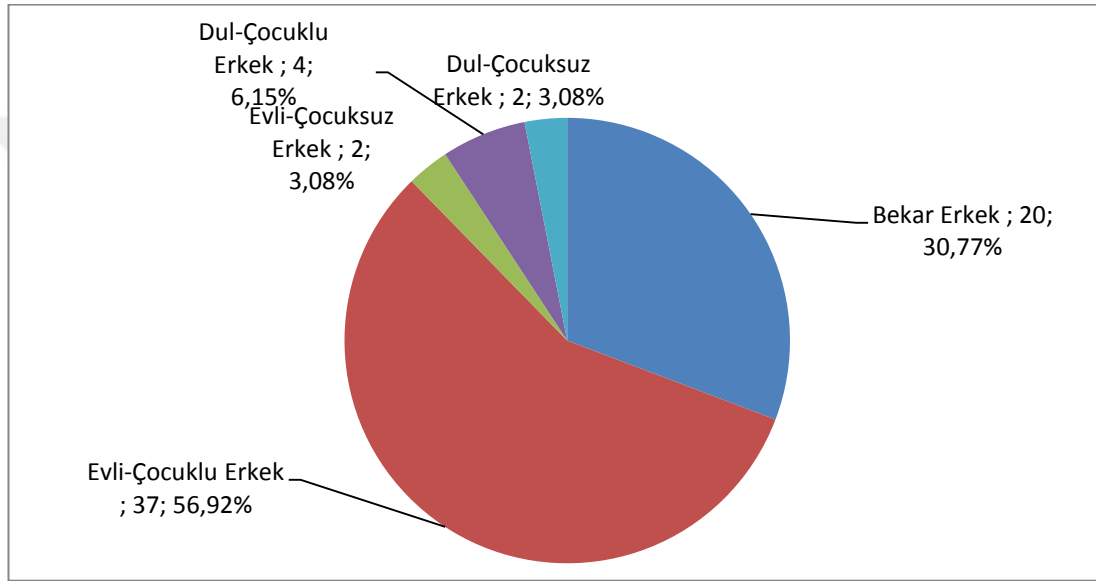
⁵⁰³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁰⁴ Giyah ihrak: tarla yakmak, harik: yangın çıkarmak, merg-i ihrak: çayır yakmak.

%17,24 oran ile 5 vaka gerçekleşmiştir. Refahiye ve Kuruçay kazalarında araştırılan dönemde kundaklama vakası görülmemiştir⁵⁰⁵.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre kundaklama suçlarından faili meçhul 2 vaka meydana gelmiş, faili bilinen ise 32 vaka meydana gelmiştir. Bu vakalarda suç işleyen kişilerin sayısı 65'tir. Bu kişilerden 36 tutuklu, 29 firari bulunmaktadır.

Grafik 3.27: Kundaklama Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı⁵⁰⁶

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre kundaklama suçuna karışan kişilerin medeni durumları, evli-çocuklu erkeklerin %56,92 oranla 37 fail ile bu suçu en fazla işleyen grup oldukları görülmektedir. Bekar erkeklerin oranı %30,77 olup kundakçılık yapan fail sayısı ise 20, evli-çocuksuz 2, dul-çocuklu 4, dul-çocuksuz 2 failidir. Kundakçılık suçunu araştırılan dönemde işleyen kadın fail bulunmamaktadır.

Faillerin sabıka durumları, ilk defa kundaklama suçunu işleyenlerin sayısı 62 kişi'dir. Bunlardan 34'ü tutuklu, 28'i firaridir. Sabıkalı olup bu suçu işleyen kişi sayısı 3'tür. 2 tutuklu 1 firari sabıkalı bulunmaktadır.

⁵⁰⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁰⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre kundaklama suçunu işleyen faillerin mesleki durumları, ziraatla meşgul olan kişilerin sayısı 53 fail olup 30 tutuklu 23 firari vardır. İşçi olan faillerin sayısı 8 olup 5 tutuklu 3 firari vardır. İşsiz fail bulunup 3 failin 3'ü de firar etmiştir. Memur olup suç işleyen fail yalnız 1 kişidir. Faillerin mensup olduğu cemaatlerin fail dağılımı, faillerin çoğu Müslüman olduğu bunların toplam sayısı 64 olup yalnız 1 Ermeni fail bulunmaktadır. Faillerden okuma yazma bilmeyen 63 kişi olup yalnız okuma yazma bilen 2 kişi mevcuttur⁵⁰⁷. Ceraim-i umumiye cetvellerinde kundaklama vakalarına karışan faillerin ikametgahları, %63,08 oranında 41 köylü bulunmaktadır. Buna karşın şehirlilerden olan faillerin oranı %36,92 ile 24'tür⁵⁰⁸. Faillerin yaş aralığı 14-20 yaş aralığında yer alan fail sayısı 12 olup, 20-30 yaş aralığında yer alan fail sayısı 43 olup, 30-40 yaş aralığında yer alan fail sayısı 8 olup, 40-50 yaş aralığında yer alan fail sayısı ise araştırılan dönemde yalnız 2'dir⁵⁰⁹. Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde kundaklama vakalarının sebeplerine şöyle yer verilmiştir: kundaklama suçunun işlenmesinin sebeplerinden ırza tasallut 19 olayın nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Meyhanede çıkan tartışma sonucunda işlenen kundaklama suçlarının 3'tür. Düşmanlık ve intikam sebepleriyle ortaya çıkan kundaklama olaylarının sayısı 8'dir. Kundaklama suçlarından 23 tanesinin sebebi olarak cetvellerde "türlü sebepler" olarak kayıtlara geçmiştir. Cetvellerde yer alan 12 vakanın sebebi belirtilmemiştir⁵¹⁰.

3.2.2. Hırsızlık

Hırsızlık suçu Düstur'da şöyle yer almıştır: "Her kim ahval ve eşyayı miriyeyi sirkat eylerse çaldığı şeyin iki katını geri öder. Bundan sonra beş seneden az olmamak üzere kalebentlik cezası, müebbet rütbe ve memuriyetten mahrumiyet cezaları verilir"⁵¹¹.

⁵⁰⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁰⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50.

⁵⁰⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵¹⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵¹¹ Düstur, T1, C1, s.555.

1858 Tarihli Ceza Kanunnamesinde hırsızlık suçu yedinci fasılda yer alıp yakınlar arasındaki hırsızlık suçu ve cezası belirlendikten sonra aşağıdaki beş hal sayıldıktan sonra ceza olarak müebbet kürek, çeşitli hapis ve para cezaları verilmiştir. Osmanlıda hırsızlık suçunun değerlendirilmesi, suçun işlendiği mahalle göre değerlendirilir. Bir hırsızlığın cinayet suçu olarak değerlendirilmesi için: 1) suçun meydana geldiği vakit geç saatler olmalıdır; 2) suç birden fazla kişi tarafından işlenmelidir; 3) failerin yanında silah olmalıdır; 4) bir mahale duvar delerek, kapı kırarak girmek; 5) hırsızların üzerlerindeki yaralayıcı ya da delici aletleri kullanmış olmaları gerekmektedir⁵¹².

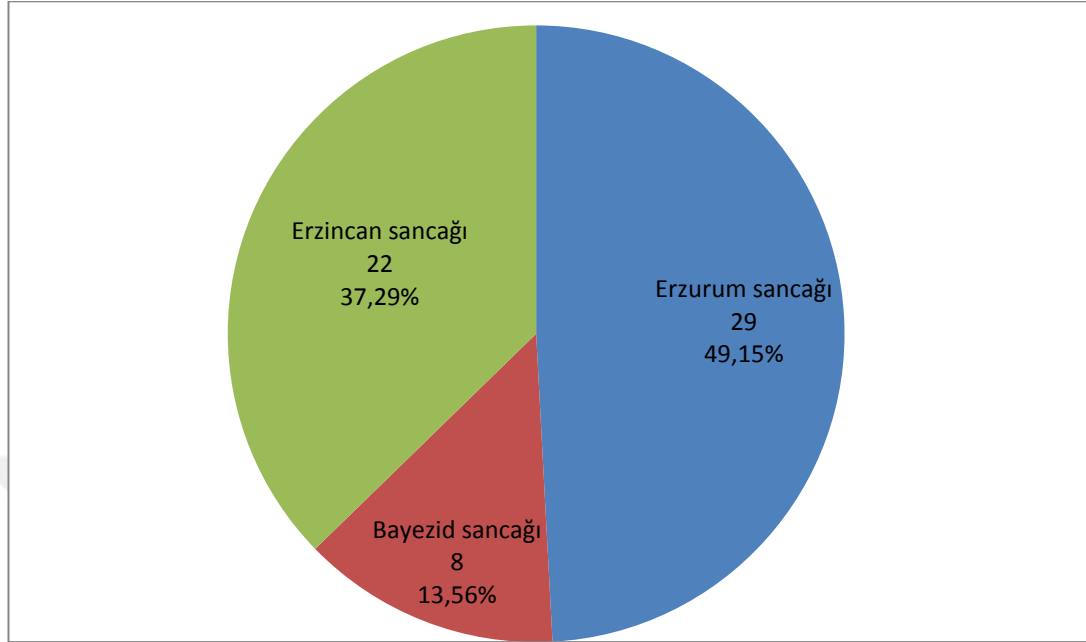
Vukuat-ı Cinaie Cetvellerinde hırsızlık suçu; gasp ve hırsızlık⁵¹³ olarak iki ayrı başlık halinde yer almıştır. Vukuat-ı cinaie cetvellerinde hırsızlık suçunun sancaklara dağılımı, şu şekildedir: Erzurum merkez sancağında %11,76 oranla 10 olay Bayezid sancağında %61,18 52 olaya, Erzincan sancağında 27,06 oranında hırsızlık suçu görülmektedir ki bu da 23 olay meydana gelmiştir⁵¹⁴.

⁵¹² Akgündüz, “Tanzimat Döneminde Ceza Hukukunun Kaynakları”, s.11.

⁵¹³ Osmanlı devletinde hırsızlık suçlarına “sirkat” denilmektedir.

⁵¹⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 28: Erzurum Vilayetinde Hırsızlık Suçunun Sancaklara Dağılımı⁵¹⁵

Vukuat-ı Cinaie Cetvellerine göre gece örgütlü yolda hırsızlık suçunu Erzurum vilayeti genelinde 59 olay vukua gelmiştir. Bunların sancaklara göre dağılımı: Erzurum sancağında %49,15 oranla 29 hırsızlık meydana gelmiştir. Bayezid sancağında %13,56 oranla 8, Erzincan sancağında %37,29 oranla 22'dir. Kazalara dağılımı ise Erzurum sancağının kazaları içerisinde suçların dağılımı; Erzurum kazasında 11, Hınıs kazasında 11, tortum kazasında 6'dır. Bayezid sancağındaki kazalarda meydana gelen suçların sayısı ise Diyadin'de 3, Karakilise'de 5'tir. Erzincan sancağında kazalara suçların dağılımı; Erzincan kazasında 7, Refahiye kazasında 2, Pülümür kazasında 13'tür.

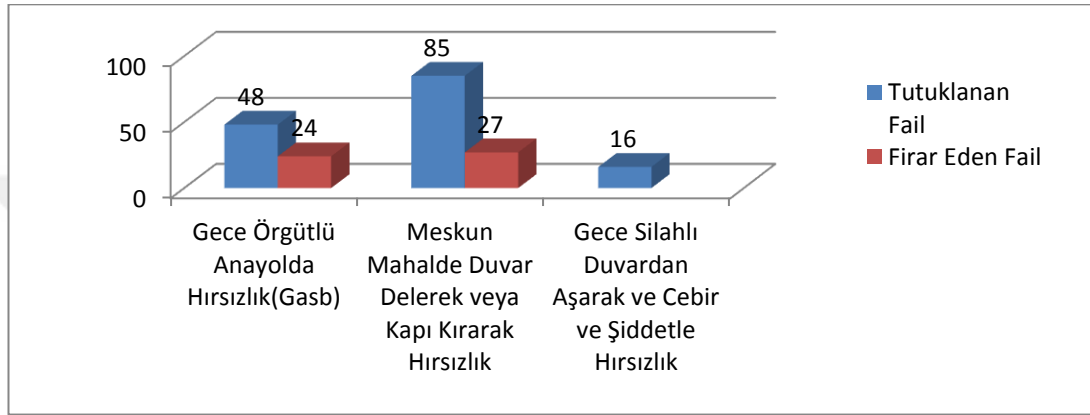
Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre hırsızlık suçları genelinin toplamı 92, faili bilinen %96,74 ile 89, faili meçhul kalan %3,26 ile 3 olay mevcuttur⁵¹⁶. Bu suçlara teker teker bakacak olursak: gece örgütlü anayoldan hırsızlık yapma suçu vilayet

⁵¹⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵¹⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

genelinde 32 olay yaşanmış ve bu olayların faili bilinmektedir. Meskun mahalde duvar delerek veya kapı kırarak hırsızlık suçu 58; 3 olayın faili bilinmemekte, 55 olayın faili bilinmektedir. Gece silahlı duvardan aşarak ve cebir ve şiddetle hırsızlık suçu 2 olayda karşımıza çıkmakta, failleri bilinmektedir⁵¹⁷.

Grafik 3. 29: Hırsızlık Suçu Faillerinin Tutuklanma ve Firar Edilme Durumları⁵¹⁸

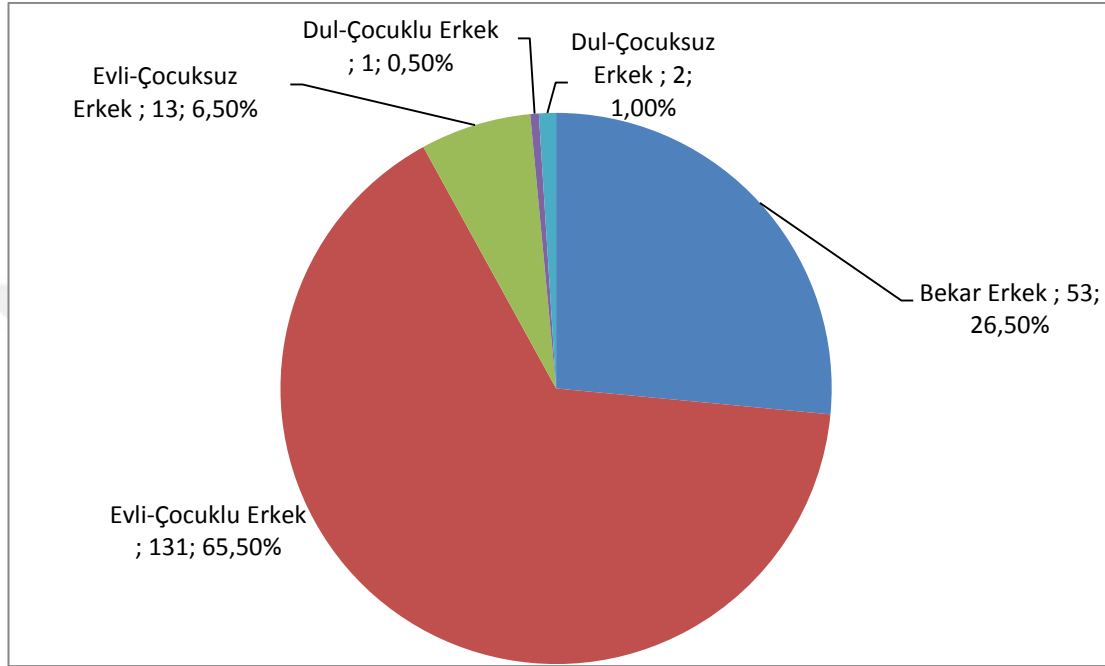
Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre araştırılan dönemde hırsızlık suçunu işleyen faillerin sayısının toplamı 200'dür. Bunlardan faili firar etmiş olan 51 fail bulunmaktadır ki daha sonraki aylarda firar etmiş olanlar tutuklanmış olabilmektedir. Faillerden tutuklanan kişilerin sayısı 149'dur. Oranlara bakıldığında zaman hırsızlık suçları arasında meskûn mahalde duvar aşarak hırsızlık suçunun oranı diğer hırsızlıklara nazaran daha yoğun görülmektedir. Bu da bize bölgede ekonomik durumun incelenen dönemde dengesiz bir dağılım seyrettiğini, bunun yanında yol kesip hırsızlık suçunun işlenebilmesi asayiş sorunlarının yoğun olduğunu göstermektedir. gece örgütlü anayolda hırsızlık suçu faillerinin %66,67'si tutuklu, %33,33'ü firaridir. Meskun mahalde duvar delerek veya kapı kırarak yapılan hırsızlık suçu faillerinin %75,89'u tutuklu, %24,11'i

⁵¹⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵¹⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50.

firaridir. Gece silahlı duvar aşılarak yapılan hırsızlık suçları faillerinin tamamı tutuklanmıştır⁵¹⁹.

Grafik 3.30: Hırsızlık Suçu Faillerinin Medeni Durumu Dağılımı⁵²⁰

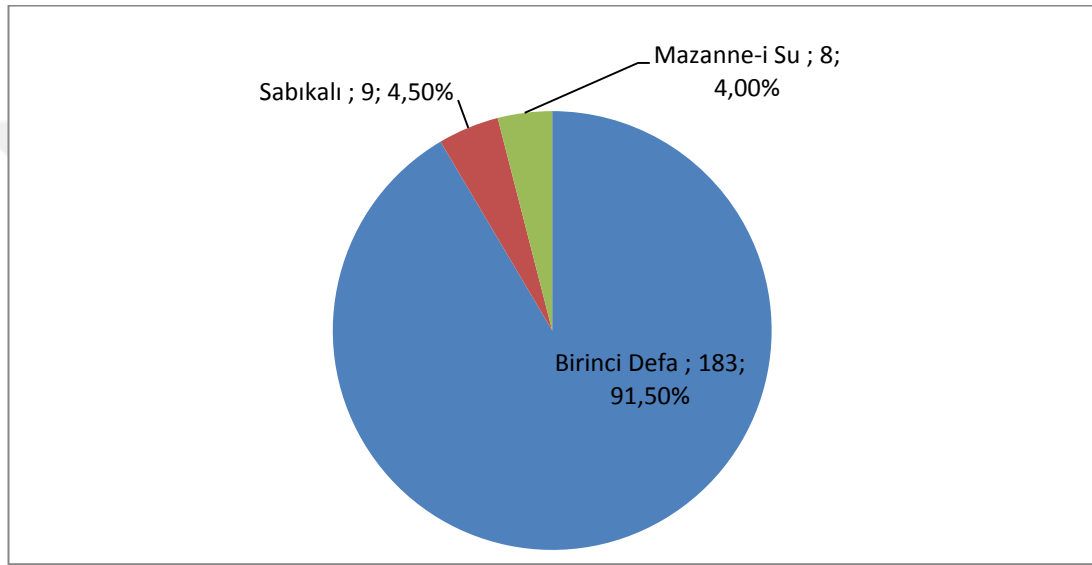
Grafikte, vilayet genelinde hırsızlık suçlarının medeni durumlarına göre oranları; evli-çocuklu erkeklerin büyük bir yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında evi geçindiremeyen halkın dönemin şartları göz önünde tutulduğunda ailesine bakmak için hırsızlık suçuna yönelmiş olabileceği sonucu çıkmaktadır. Bunun yanında yoğun bir şekilde hırsızlığın görülmesinde kırsal alanda kolluk güçlerinin etkili olmadığı sonucunu da göstermektedir. Hırsızlık vakalarında faillerin %65,50'sini evli-çocuklu erkekler oluşturmaktadır ki bu yaridan fazlasını bize göstermektedir. 131 evli- çocuklu erkekten 40'ı firar etmiştir, 91'i yakalanmıştır. Bekar erkekler %26,50 'lik bir orana sahiptir. Bekar erkeklerden 13 firari, 40 tutuklanmıştır.

⁵¹⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵²⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Evli-çocuksuz erkeklerin %6,50 bir orana sahip olduğu görülmektedir. Evli-çocuksuz erkeklerden 5 firari, 8 tutuklanmış ve dul çocuklu 1 fail bulunup firaridir. Benzer şekilde dul-çocuksuz erkeklerden 2 fail bulunup her iki fail de tutuklanmıştır. Kadın faillerin sayısına, evli-çocuklu kadın ve dul-çocuklu kadın medeni haline sahip 1'er kişi, 2 fail de tutuklanmıştır.

Grafik 3. 31: Hırsızlık Suçu Faillerinin Sabıka Durumunun Dağılımı⁵²¹

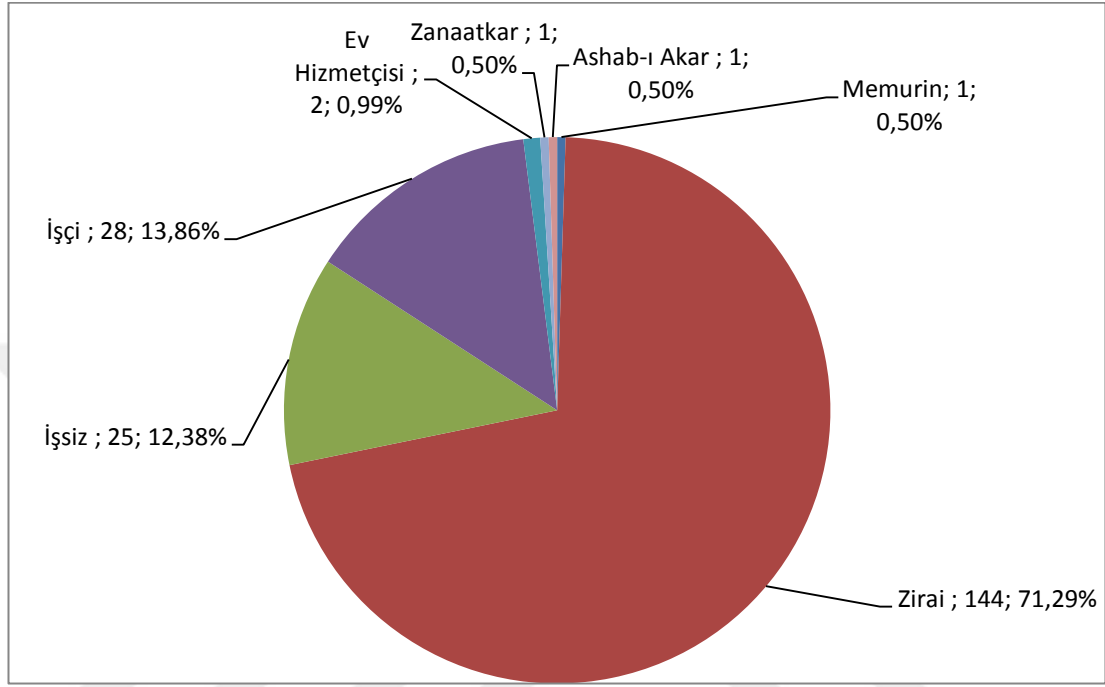

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre hırsızlık suçlarının faillerinin sabıka durumları incelendiğinde karşımıza şöyle sonuçlar çıkmaktadır. Görüldüğü üzere, hırsızlık suçunu ilk kez işleyenlerin oranı %91,50 olmakta ve 183 faildir. Sabıkalı olup hırsızlık suçunu işleyenlerin oranı ise %4,50 ile 9, %4 oranında da mazanne-i sû dediğimiz yani her türlü suçu işleyen zanlılar gelmektedir ki bunları oranı diğer faillere oranla daha düşüktür. Hırsızlık suçlarının kendi içindeki dağılımına; gece örgütlü olarak anayolda hırsızlık yapanların sayısı 72, 72'si de ilk kez hırsızlık suçu işleyenlerden oluşmaktadır. Meskun mahalde duvar delerek yahut kapı kırarak yapılan hırsızlıkların sayısı 112, 103'ü ilk kez hırsızlık yapan failler, 9'u ise sabıkalı faillerden oluşmaktadır. Gece silahlı olarak duvar aşip zorla hırsızlık yapma suçunun fail sayısı 16, 8'i ilk kez bu

⁵²¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

suçu işleyenlerden olup 8'i ise mazanne-i sû denilen sabıkalı failler tarafından bu suç işlenmiştir.

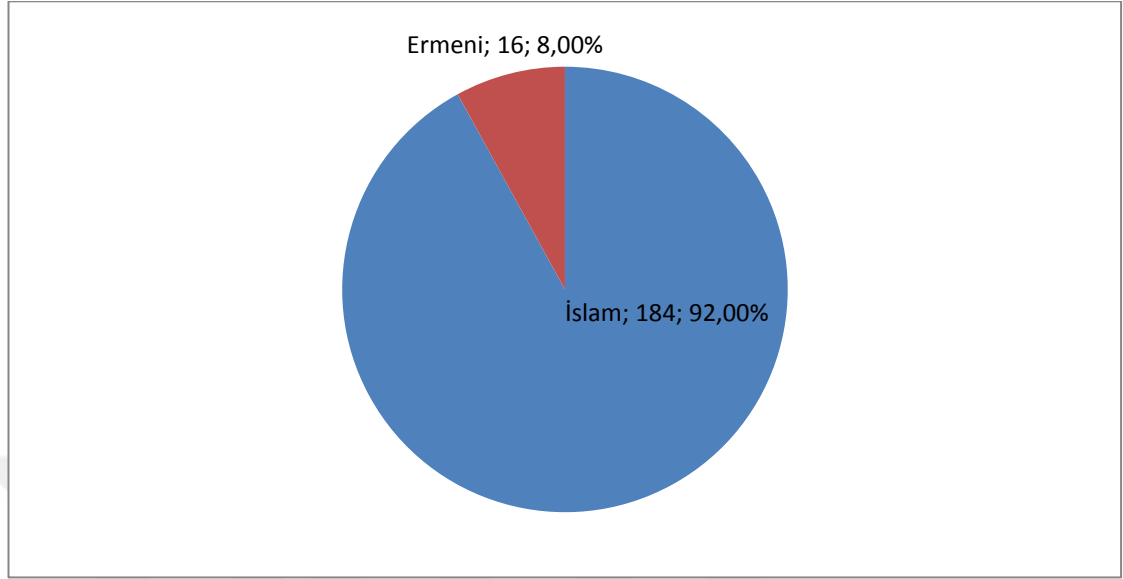
Grafik 3. 32: Hırsızlık Suçu İşleyen Faillerin Mesleki Durumları⁵²²

Faillerin mesleki durumları; ziraatla uğraşan faillerin diğer meslek gruplarına göre oranı oldukça yüksektir. %71,29 oranına sahip olan ziraatla meşgul olan faillerin sayısı 144'tür. İşçi olan faillerin oranı %13,86, faillerin sayısı 28'dir. İşsiz olan faillerin oranı %12,38, işsiz faillerin sayısı 25'tir. Ev hizmetçisi failleri 2 olup, ashab-ı akar, zanaatkar ve memur sayısı 1'dir.

⁵²² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3.33: Hırsızlık Suçu Faillerinin Mensup Olduğu Cemaatlerin Dağılımı⁵²³

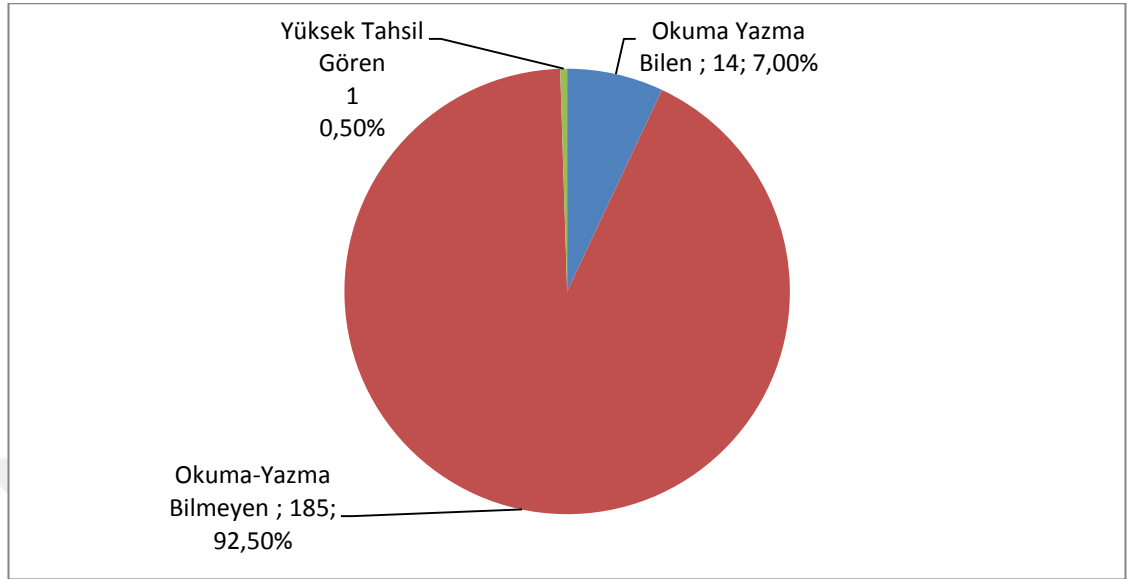

Faillerin mensup olduğu cemaatlerin dağılımına; %92 oranında Müslümanların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Müslüman faillerin toplam sayısı 184'tür. Bunun nedeni Müslüman tebaanın okuma-yazma oranının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan toplumlarda suça eğilimin daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedeni düzenli gelirin olmamasıdır, tarım toplumlarında üretimdeki dalgalanmalar, üreticiyi etkilerken buna ülkenin içinde bulunduğu durum da eklenince insanların geçimlerini sağlamak için, haklarını koruyabilmeleri için, bazen de hayatta kalabilmeleri için suça başvurdukları görülmektedir. Bunların olağan hale gelmesi tabi ki kabul edilmez ancak dönemin şartları insanları bu duruma sevk etmiştir. Görüldüğü üzere Ermeni faillerin oranı %8'dir. Ermeni faillerin toplam sayısı 16'dır⁵²⁴. Hırsızlık suçlarından meskun mahalde duvar delerek yapılan hırsızlık suçunda Ermenilerin diğer hırsızlıklara göre fail sayısı fazladır.

⁵²³ BOA, DH. EUM. MTK.;20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵²⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 34: Hırsızlık Suçu Faillerinin Tahsil Durumu Dağılımı⁵²⁵

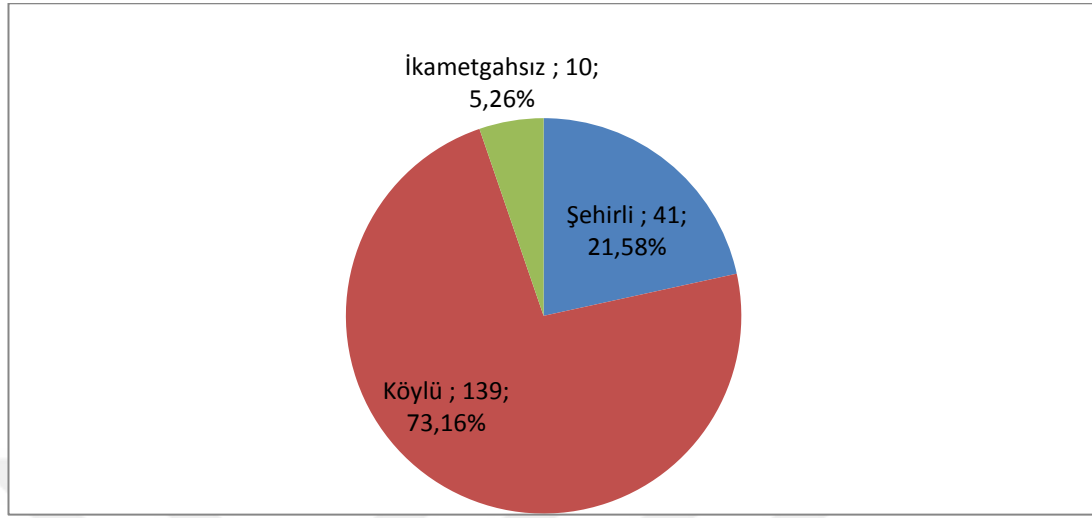

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre hırsızlık suçlarının failleri %92,50'si okuma-yazma bilmeyen kesimden oluşmaktadır. Okuma yazma bilmeyen faillerin sayısı 185, ve bu sayının 64'ü firar etmiştir. Hırsızlık suçunu işleyen faillerden okuma yazma bilen faillerin oranı %7, bu da 14 kişidir. Bunlardan 9 tutuklu ve 5 firaridir. Hırsızlık suçunu işleyen yüksek tahsilli faillerin sayısı ise yalnız 1 kişi olup tutuklanmıştır. 1327 tarihli belgelerde, tabur merkezinin Muson'dan Diyadin'e nakli sırasında gasp ve sirkat hadiselerinin bu bölgede yaşanması üzerine Muson'a bir müfrezenin gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁵²⁶. Arşiv kaynakları içerisinde bu ve buna benzer birçok kaydın olduğu görülmektedir. Bu tip vakalar vilayetin sınırda yer almasından kaynaklanmaktadır. Ve hırsızlık olayı için belgelerden anlaşıldığı üzere önemli ticaret yollarındaki güzergah noktaları seçilerek bu alanlarda gasp ve sirkat vukua gelmektedir.

⁵²⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵²⁶ BOA. DH. MUI.; 35/55.

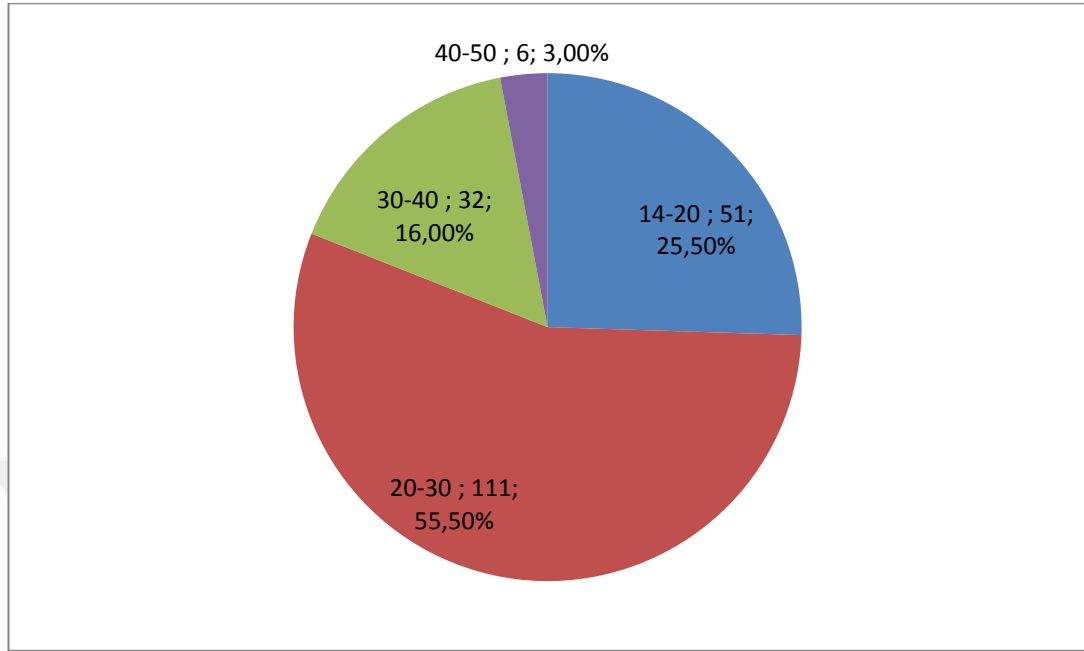
Grafik 3. 35: Hırsızlık Suçu Faillerinin İkametgahlara Göre Dağılımı⁵²⁷

Faillerin ikametgâhları; hırsızlık suçunun faillerinin %73,16'sı köylü, toplam sayısı 139 ve bunlardan 56'sı firaridir. Şehirli faillerin oranı ise %26,84 ile toplam sayısı 41, bunlardan 5'i firaridir. Hiçbir ikametgah adresine sahip olmayan kişilerin oranı ise %5,26, 10'dur. Önceki grafikte okuma yazma bilmeyen faillerin sayısı 185 olduğuna göre karşımıza şu sonuç çıkmaktadır. Köylü olup suç işleyen faillerin tamamını okumamış failler içinde alınırsa geriye 46 fail kalır, bu azımsanmayacak bir sayı olup bu 46 okumamış failin şehirli olduğu düşünüldüğünde bu durum o dönem şehirde yaşayan insanların kırdaki yaşayanlardan pek de büyük bir farkının olmadığını gösterir. Eğitim seviyesi aynı olan kişiler suça eğilimi de büyük oranda aynı olmaktadır. Firar ve tutukluluk halleri göz önüne alındığında şehirde yaşayanların tutuklanma oranı köydekilerden daha yüksek olduğu gözlenmektedir ki bunu da şehirdeki kolluk faaliyetlerinin daha sistemli ve etkili çalışması sağlamaktadır. Kırsal alanda yaşayan faillerin firarlarının kolay olması tenha alanlarda işlenen suçlar, saklanacak alanın fazlalığı buna ek dağa çıkıp orada saklanmak gibi etkenler etkili olmaktadır.

⁵²⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 36: Hırsızlık Suçu Faillerinin Yaş Aralıklarının Dağılımı⁵²⁸

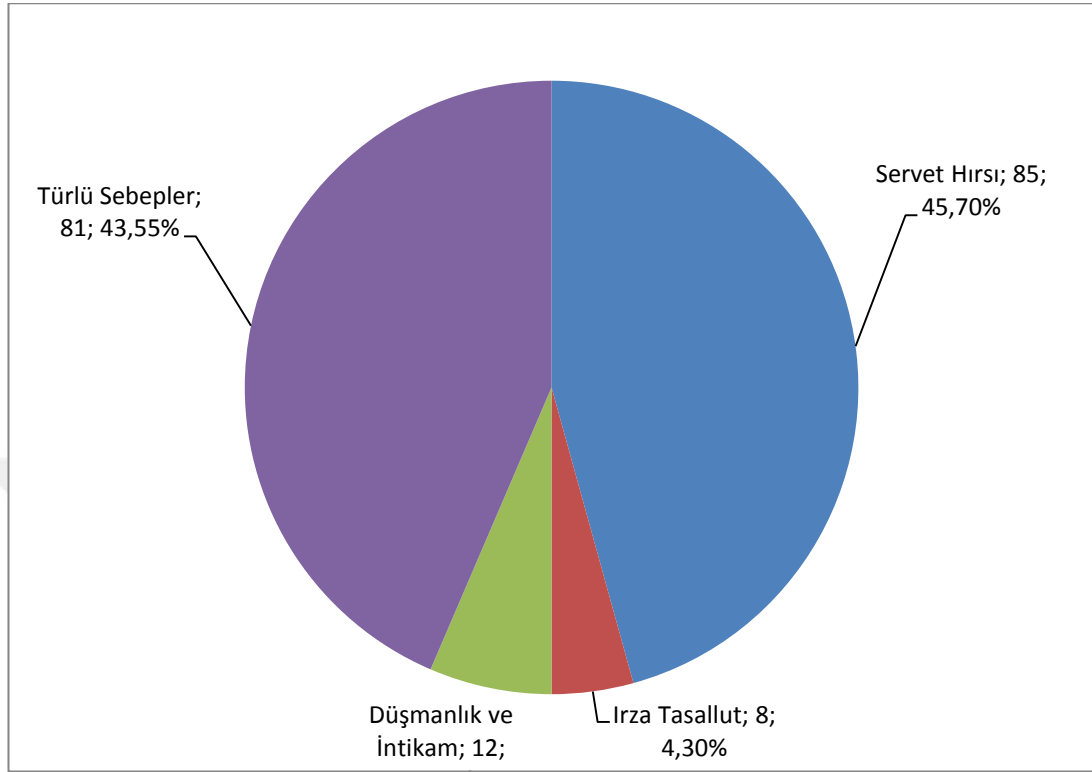

Faillerin yaş aralıklarının dağılımı; 20-30 yaş aralığında faillerin daha fazla bulunduğu gözlenmekte ve bu oran %55,50 ile 111 kişidir. Yoğunlukta olan diğer bir yaş aralığı ise 14-20 yaş aralığı olup buradaki oran %25,50 gibi büyük bir oran sahiptir. Genç nüfusun sayıca diğer yaş aralıklarına nazaran fazla olduğu ve bu durum bize şunu göstermektedir ki eğitim seviyesi düşük ve kötü giden ekonomik durumlar gibi nedenler genç nüfusun suça eğilimini arttırmaktadır. Grafikte, 30-40 yaş aralığındaki faillerin oranı %16, bu ise 32 faili göstermektedir. Bir diğer yaş aralığı olan 40-50 yaş aralığındaki faillerin sayısı 6 kişidir. Bu faillerin firar etme oranlarına bakılacak olursa, 20-30 yaş arası faillerin firar etme oranı %51,95, 14-20 yaş aralığındaki faillerin firar etme oranı %28,57, 30-40 yaş aralığındaki faillerin firar etme oranı %18,18 olup en düşük oran 40-50 yaş aralığındaki faillere aittir⁵²⁹.

⁵²⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵²⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3.37: Hırsızlık Suçunun Nedenlerinin Dağılımı⁵³⁰

Hırsızlık suçlarının sebepleri %45,70 oranında servet hırsı nedeni ile suçlar işlenmiş olup bu ise tam olarak 85 kişiye tekabül etmektedir. Servet hırsı daha çok kolay yoldan para kazanma amacını ifade etmektedir. “Türlü nedenler” sebebiyle %43,55’tir. Düşmanlık ve intikam sebebiyle yapılan hırsızlıkların oranı %6,45, ırz düşmanlığı sebebiyle yapılan hırsızlıkların oranı ise %4,30’dur. Arşiv kaynaklarında, 1327 senesinde, erzurum rüsumat dairesine ait paranın nakli sırasında eşkıyalar tarafından paraların gasp edildiği ve faillerin ise firar ettiği yer almaktadır⁵³¹. 1327 senesine ait başka bir kaynakta ise erzurum’da kıtlık ve pahalılıktan dolayı hayvanların açlıktan telef olduğunu, Tahir Paşa’nın teşviki ile kürt aşiretlerinin köylerinin tahrip edilip hayvanlarını gasp edenlerin hapsedildiğine dair bilgiler yer almaktadır⁵³².

⁵³⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵³¹ BOA. DH. MKT. 2728/100.

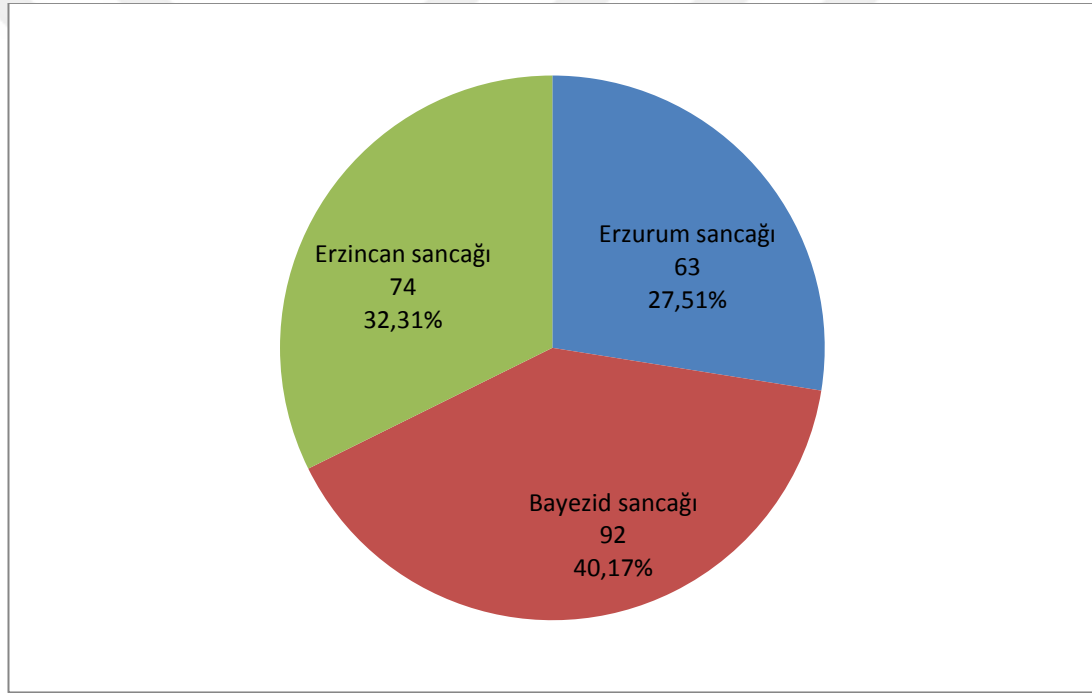
⁵³² BOA. DH. MKT. 2770/102.

3.2.3. Mala Karşı İşlenen Tüm Cinayet Suçlarının Değerlendirilmesi

Osmanlı Devletinde, mala karşı işlenen suçlar; kundakçılık, gece örgütlü ana yolda hırsızlık (gasp), meskun mahalde duvar delerek veya kapı kırarak hırsızlık, gece silahlı duvardan aşarak ve cebir ve şiddetle hırsızlık gibi suçları içinde barındırır. Bunların genel dağılımına bakılacak olursa aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Vukuat-ı cinaiye cetvellerine göre bu suçların toplam sayısı 229 olup bunlardan; kundaklama 85, gasp 59, hırsızlık 85 olaydır⁵³³.

Grafik 3. 38: Erzurum Vilayetinde Mala Karşı İşlenen Suçların Sancaklara Göre Dağılımı⁵³⁴

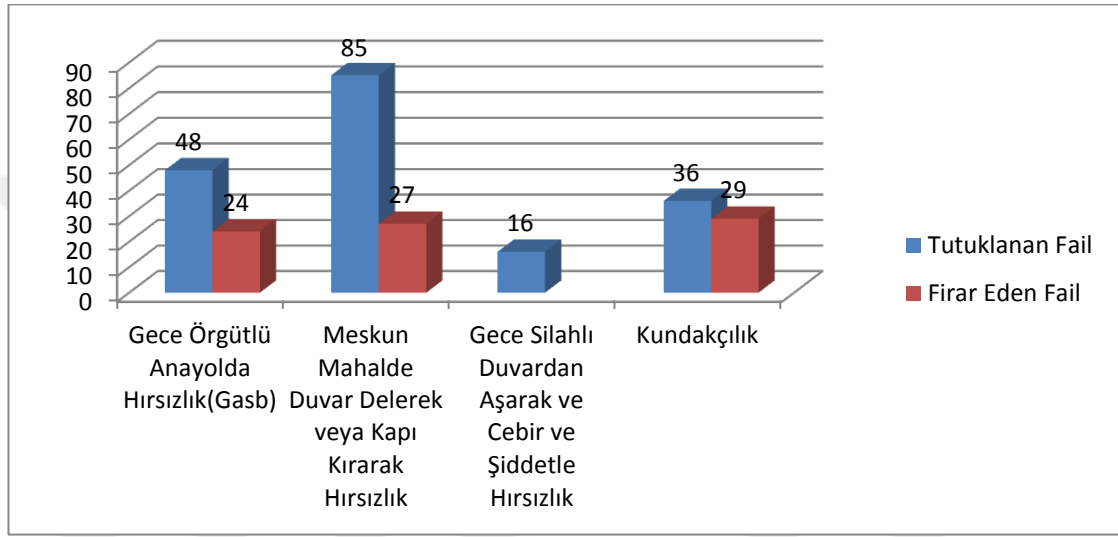
Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine göre Erzurum vilayeti genelinde II. Meşrutiyet dönemi içerisindeki incelenen aylarda meydana gelen, mala karşı işlenen suçlar, %40,17 oranında Bayezid sancağı en yoğun suç işlenen sancak olarak karşımıza çıkmaktadır. Erzincan sancağı %32,31 oranına sahip, Erzurum sancağı ise %27,51 oranına sahip

⁵³³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵³⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

olmuştur.Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde yer alan suçların toplamı, mala karşı işlenen suçlarda toplam olay sayısı 126, 5 olayın failleri meçhul iken 121 olayın failleri bilinmektedir⁵³⁵.

Grafik 3. 39: Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Mala Karşı İşlenen Suçların Faillerinin Tutuklu ve Firari Oranları⁵³⁶

Grafikte, fail sayısının en yoğun olduğu suç meskun mahalde duvar delerek veya kapı kırarak hırsızlık suçu olmuştur. Yine grafikte firari sayısının en fazla kundakçılık suçunda olduğu görülmektedir. Gece silahlı duvar aşarak yapılan hırsızlık suçunun tüm faillerinin tutuklandığı anlaşılmaktadır. Bu suçların oransal değerleri alınacak olursa; meskun mahalde duvar delerek ve ya kapı kırarak yapılan hırsızlık suçunun oranı %46,03 ile diğer suçlara oranla daha fazladır. Kundakçılık suçunun oranı %26,98, gece örgütlü anayolda hırsızlık(gasp) suçunun oranı %25,40 olmakta ve gece silahlı duvardan aşarak ve cebir ve şiddetle hırsızlık suçunun oranı %1,59

⁵³⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵³⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

olmaktadır.⁵³⁷ Faillerin medeni durumları; evli- çocuklu erkeklerin %64,96 oranına sahip olup en fazla suç işleyen kesim olduğu gözlenmektedir. %22,63 oranında ise bekar erkekler, %12 oranında evli-çocuksuz erkekler, dul-çocuklu erkekler %1,82 oranında, dul-çocuksuz erkekler %1,46 oranında yer aldığı gözlenmektedir. Faillerin kadın oranı; yalnız 2 fail kadın olduğu gözlenmektedir.⁵³⁸ Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin sabıka durumları şöyledir: Faillerin %92,45'i ilk defa suç işlemiş, sabıkalı failler %4,53, mazanne-i su yani sabıkalıların oranı ise %3,02'dir⁵³⁹.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin mesleki gruplara ayrımı, %73,51 oranında ziraatla, %13,43 oranında işçi, %10,45 oranında işsiz, %1,12 oranında memur, %0,75 oranında ev hizmetçisi, %0,37 oranına sahip zanaatkar ve ashab-ı akara mensup fail bulunmaktadır. Görüldüğü üzere diğer suçlarda olduğu gibi mala karşı işlenen suçlarda da faillerin büyük bir kısmı ziraatla uğraşan kesimden oluşmaktadır. Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin mensup oldukları milletlerin dağılımı, Müslümanlar %93,58, fail sayısı 248'dir. Ermeni %6,42, fail sayısı 17'dir⁵⁴⁰.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin eğitim durumu, faillerin %93,58'i okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilenlerin oranı %6,04'tür. Yüksek tahsil gören faillerin oranı %0,38'dir⁵⁴¹. Faillerin ikametgahlarının dağılımı, faillerden köylüler %70,70, şehirliler %25,39'dur. İkametsiz failler %3,91 orana sahiptir⁵⁴². Suçların meydana geldiği alanlar; %74,78'i kırdı, %25,22'si ise kentte

⁵³⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵³⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵³⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁴⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁴¹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁴² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

gerçekleşmiştir⁵⁴³. Faillerin yaş aralıkları: Faillerin 20-30 yaş aralığındaki %58,11, 14-20 yaş aralığındaki %23,77, 30-40 yaş aralığındaki faillerin %15,09, 40-50 yaş aralığındaki faillerin oranı %3,02'dir⁵⁴⁴.

Bu suçların sebepleri: %37,12 servet hırsı, %11,79 ırza tasallut, %4,37 düşmanlık ve intikam sebebiyle, %1,31 oranında ise meyhanede çıkan kavgalar sebep olmuştur. Bunların haricinde %45,41 oranında ise türlü sebepler diye sınıflandırılan bölüm yer almaktadır ki en yoğun bölüm olarak cetvellerde gösterilmiştir⁵⁴⁵.

3.3. Kadına Karşı İşlenen Cinayet Suçları

3.3.1. Tecavüz

İslam hukukunda zina suçları, şer-i bir sözleşme bulunmadan, rızaya dayalı veya tecavüz kapsamında yer alan bir cinsel ilişkidir⁵⁴⁶. Osmanlı Devleti, İslamın zinaya ilişkin koyduğu yasakları kabul ederek, tecavüzü(zinayı) yasaklamıştır. Osmanlı Devleti, tecavüz suçlarını cinayet suçları arasında kabul etmektedir. 1858 Tarihli ceza kanunnamesinin ikinci babının, üçüncü faslında ırza geçme suçları konu edilmiştir⁵⁴⁷. Osmanlı Devletinde tecavüz suçu, mağdurların evli yahut bekar olmalarına göre farklı isimlerle Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine kaydedilmiştir. Tecavüz “ırza geçmek” anlamına gelip Osmanlıda bunun karşılığı Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerinde “cebren fi’-i şeni⁵⁴⁸” terimi olarak kullanmıştır. Eğer tecavüze uğrayan kişi genç kız ise cetvellere “izale-i bıkır” veya “cebren izale-i bıkır” kavramları kullanılarak kaydedilmiştir. Bir erkek tecavüze uğramışsa “cebren fi’-i şeni-i lîvâta” terimi kullanılmaktadır⁵⁴⁹.

⁵⁴³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁴⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁴⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁴⁶ Akbulut, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, s.174

⁵⁴⁷ Akgündüz, “Tanzimat Döneminde Ceza Hukukunun Kaynakları”, s.11.

⁵⁴⁸ Devellioğlu, “zorla kötü, çok fena, günahlı iş”, s.

⁵⁴⁹ Öztıp, *II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, s.122.

Bir kadını kaçırap tecavüz edene ceza olarak en az on yıl kürek cezası verilmiştir⁵⁵⁰. Evli kadın kaçırılmışsa ve tecavüz edilmişse beş sene kürek cezası verilir. Eğer evli kadın kaçırılmış, hiçbir kötülük yapılamamış ve korunaklı yerde kalmışsa cezası bir seneye kadar düşer⁵⁵¹. Kaçırılan kız on beş yaşından küçükse ve tecavüz edilmişse, en az on yıl kürek cezası verilir.

Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerine yansıyan Erzurum vilayeti genelinde tecavüz vakalarının toplamı 29'dur. Bu vakalar içerisinde, sancaklara dağılımında; Erzurum sancağında incelenen dönemde 9, Bayezid sancağında 6 vaka, Erzincan sancağında 14 vaka meydana gelmiştir. Bu vakaların kazalara dağılımı incelendiğinde Erzurum'da meydana gelen vakaların tamamı sancak merkezinde meydana gelmiştir. Bayezid sancağında tecavüz vakalarının 6'sı da Eleşkirt kazasında meydana gelmiştir. Erzincan sancağında vakaların 7'si Erzincan merkezde, 2'si Kemah'ta diğer 2'si de Pülümür'de gerçekleşmiştir⁵⁵². Ceraim-i Umumiye Cetvellerine yansıyan tecavüz vakalarının toplam sayısı 38 olup tüm vakaların failleri bilinmektedir. Bu vakalarda toplam 70 fail bulunup bunların %61,43'ü yani 43 fail tutuklanmıştır. Faillerin %38,57'si yani 27 fail firar etmiştir⁵⁵³.

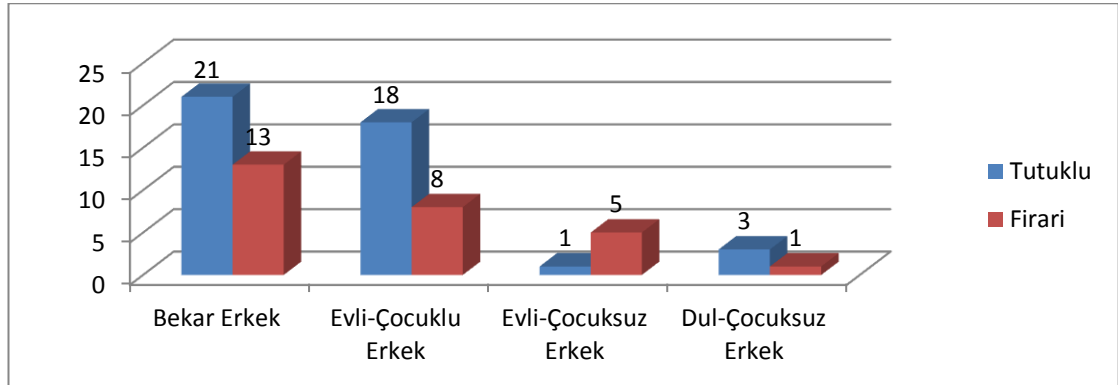
⁵⁵⁰ *Düstur*, Tertib2, C5, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1330-1331, s.629.

⁵⁵¹ *Düstur*, Tertib2, C5, s.630.

⁵⁵² BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

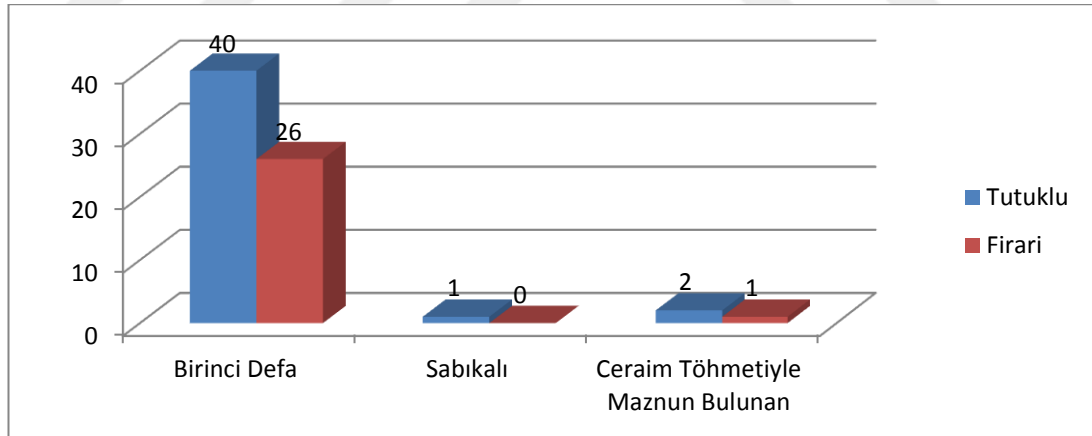
⁵⁵³ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 40: Tecavüz Suçu Faillerinin Medeni Durumlarının Dağılımı⁵⁵⁴

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin medeni durumları; faillerin %48,57'sinin bekar erkek, %37,14 evli çocuklu erkek, %8,57 evli- çocuksuz erkek, %5,71 oranında dul- çocuksuz erkeklerin tecavüz işlediği görülmektedir⁵⁵⁵.

Grafik 3. 41: Tecavüz Suçu Faillerinin Sabıka Durumları⁵⁵⁶

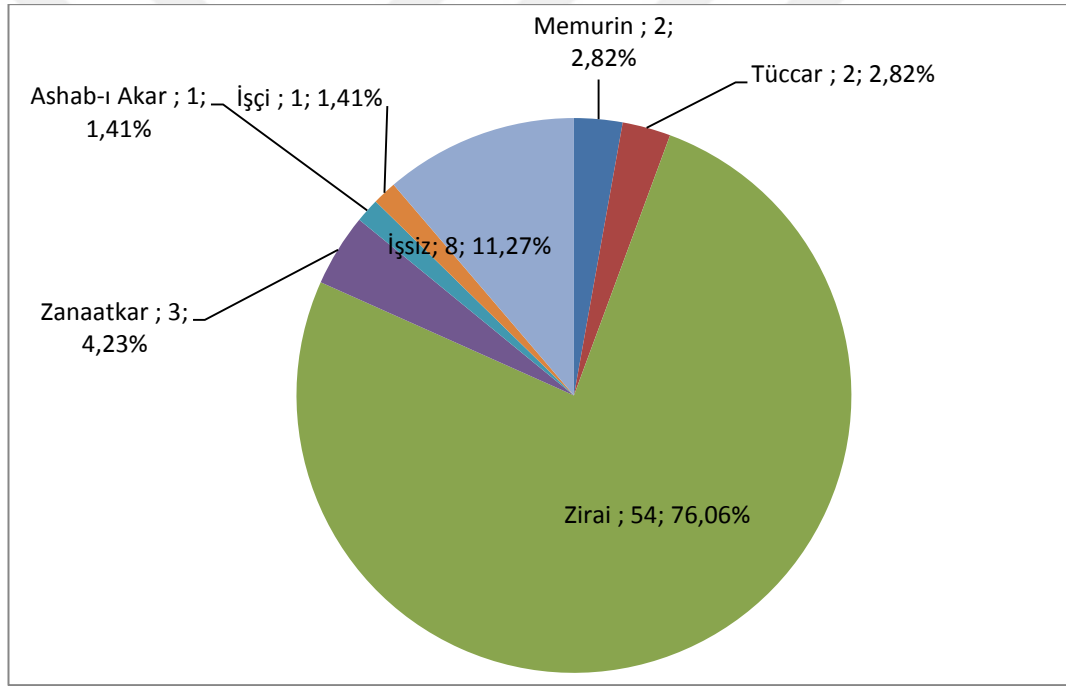
⁵⁵⁴ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁵⁵ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁵⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Faillerin sabıka durumlarına göre dağılımına göre, faillerin %94,29'u ilk kez tecavüz suçunu işlemiş, sayısı 66'dır. %4,29 oranında 3 failin ise zanlı, %1,43 oranında ise sabıkalı faildir. Genç erkeklerin tecavüz suçuna yakın oldukları sonucu ile bu suçu ilk kez işleyen failer sonucu birbiriyle paralellik göstermektedir. Tutukluluk oranları; ilk kez suç işleyenlerin %93,02, sabıkalı %2,33, zanlı %4,65 orana sahiptir. Oranlarda ilk kez tecavüz suçunu işleyen faillerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Cetvellerden anlaşıldığı üzere bu suçu işleyen kişilerin büyük bir bölümünü genç erkekler oluşturmaktadır. Evlenmek için yeterli maddiyata sahip olamayan erkeklerin tecavüz suçuna başvurdukları anlaşılmaktadır.

Grafik 3. 42: Tecavüz Suçu Faillerinin Mesleki Dağılımları⁵⁵⁷

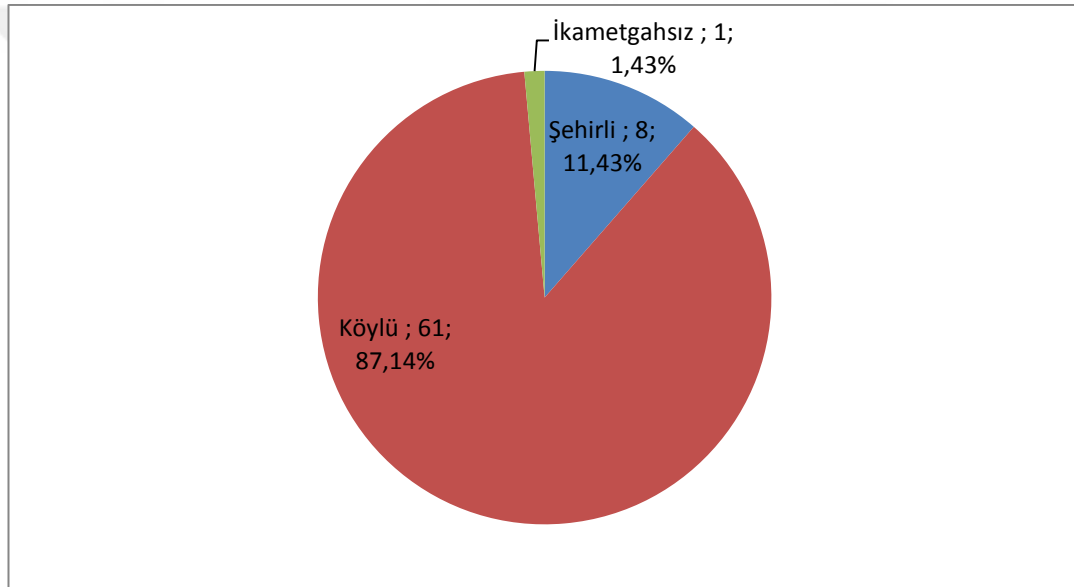
Grafikte, faillerin oranları %76,11 ziraat, %11,27 işsiz, %4,23 zanaatkar, %2,82 memur, %2,82 tüccar ve %1,41 oranında işçi ve ashab-ı akar fail bulunmaktadır. Ziraatla uğraşan kişi sayısı 54, işsiz 8, zanaatkâr 3, tüccar ve memur 2 ve işçi 1 kişidir. Meslek gruplarının dağılımı diğer suçlarda olduğu gibi bu suçta da ziraatla uğraşan kesimin suça yatkın olduğu görülmektedir. Bunun nedenlerini kırsalda yaşayan halkın

⁵⁵⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

eğitim seviyesi, ekonomik durumu, güvenlik gibi önemli imkânlardan şehirlilere oranla yoksul oldukları için suça meyilli oldukları görülmektedir.

Faillerin mensup oldukları dinlere bakıldığında %92,86 oranında Müslüman oldukları, geri kalan %7,14'lük failer ise Ermenilerden oluşmaktadır. Müslüman faillerin sayısı 6'tır. Ermeni faillerin sayısı ise 5'tir⁵⁵⁸. Faillerin eğitim durumları incelendiğinde, %95,71'i okuma yazma bilmemekte, %4,29'u okuma yazma bilmektedir. Failler arasında tahsil-i âli gören bulunmamaktadır⁵⁵⁹.

Grafik 3. 43: Tecavüz Suçu Faillerinin İkamet Dağılımları⁵⁶⁰

Faillerin ikametgah bilgileri daha önceki grafiklerin verdiği bilgiyi doğrular niteliktedir. Yani tecavüz suçunun gerçekleştiren kişiler %87,14 oranıyla 61 fail köylülerden meydana gelmiştir. Bu kişiler ziraatla geçimini sağlayan, daha çok ilk kez bu suça bulaşmış kişilerden oluşur ki %11,43 oranında 8 şehirli fail ile %1,43 oranında

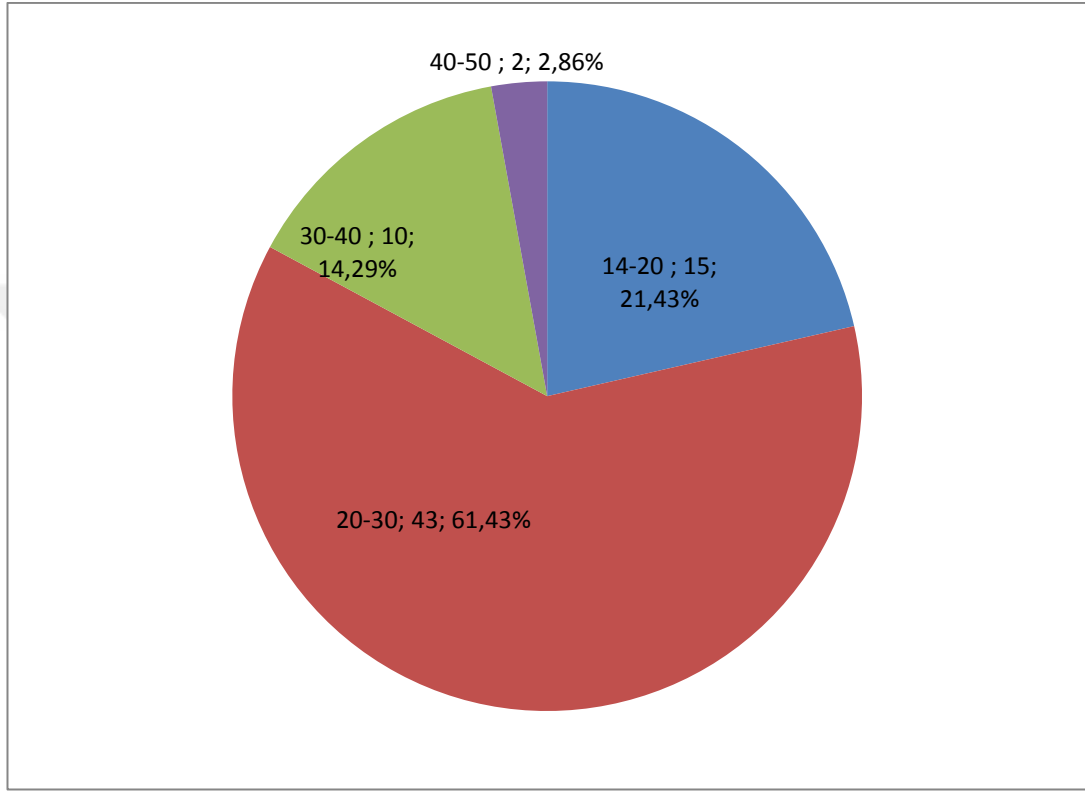
⁵⁵⁸BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁵⁹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁶⁰BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

1 ikametgah adresi bilinmeyen fail bulunmaktadır. 16 vaka şehirde, 43 vaka kırdada gerekleşmiştir⁵⁶¹.

Grafik 3. 44: Tecavüz Suçu Faillerinin Yaş Aralıklarına Dağılımı⁵⁶²

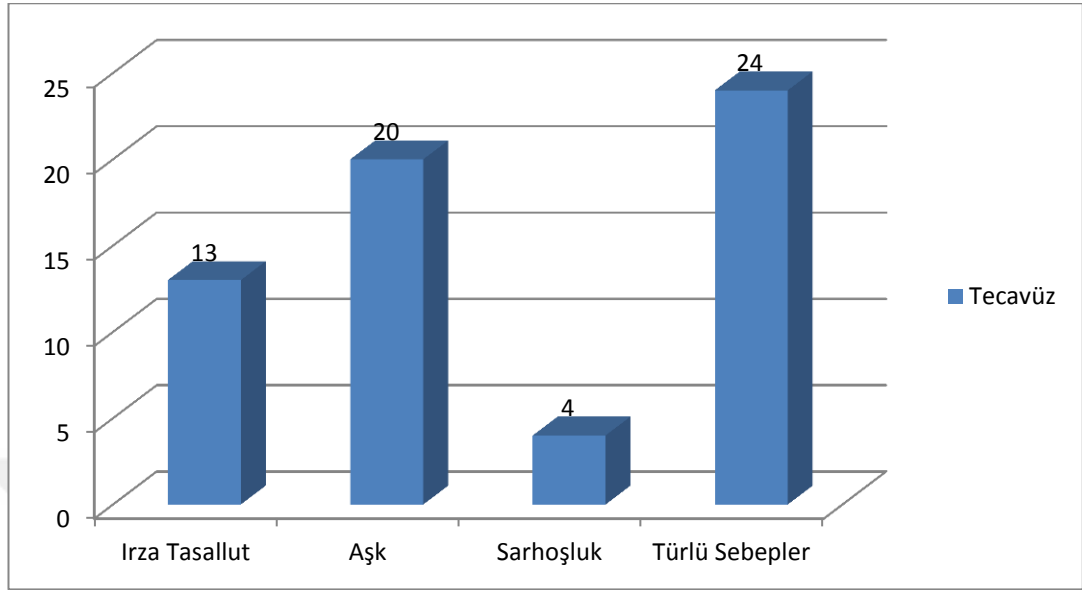

Faillerin yaş aralıklarına göre dağılımı, %61,43 oranında 20-30 yaş aralığında 43 fail yer almakta, %21,43 oranında 14-20 yaş aralığında 15 fail yer almakta, %14,29 oranında 30-40 yaş aralığında 10 fail yer almakta, %2,86 oranında ise 40-50 yaş aralığında 2 fail yer almaktadır. Görüldüğü üzere faillerin büyük bölümünü 20-30 yaş aralığı denilen genç yetişkinler oluşturmaktadır.

⁵⁶¹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁶²BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 45: Vakaların Meydana Gelme Nedenlerinin Dağılımı⁵⁶³

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre vakaların meydana gelme nedenlerinin oranları şöyledir; %32,79 ile 20 fail aşk, %21,31 ile ırza tasallut(ırz düşmanlığı) nedeniyle gerçekleşmiş olup toplam fail sayısı13'tür. %6,56 oranında 4 fail sarhoşluk nedeniyle tecavüz olayı meydana gelmiştir. Türlü nedenler sebebiyle 24 fail bulunmaktadır.

3.3.2. Tecavüze Teşebbüs

Tecavüze teşebbüs vakaları, tıpkı tecavüz vakaları gibi kişinin özgürlüğüne yapılan bir saldırı kabul edilmiş ve cinayet suçu olarak kabul edilmiştir. bu suçu işleyenler tıpkı tecavüz suçunu işleyen kişilerle aynı cezayı almışlardır. Vukuat-ı Cinaiye cetvellerinde tecavüze teşebbüs vakalarına rastlanılmamıştır.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre tecavüze teşebbüs vakalarının 36'dır. Tüm olayların faileri bilinmektedir. Cetvellere göre bu vakalardaki fail sayısı 36 olmaktadır. Bu faillerden 27 tutuklu, 9 fail ise firar etmiştir⁵⁶⁴. Tecavüze teşebbüs suçu

⁵⁶³BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁶⁴BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

faillerinin medeni durumları diğer suçlarda olduğu gibi bu suç içerisinde faillerin büyük bir kısmını evli çocuklu erkekler ile bekar erkekler oluşturmaktadır. Evli ve bekar erkeklerin suçu işleme %45,71 oranı ile aynı görünmekte ve 16 bekar erkek fail ve 16 evli çocuklu erkek fail, %5,71 oranında evli çocuksuz erkek ve %2,86 oranında ise dul çocuksuz erkeklerin bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında 1 evli çocuklu kadın fail de mevcuttur. Bunun vakaya dahil olma şekli, evlilik niyeti ile kaçırılan kızlar, faillerin yakınının evinde alıkonuldukları ve evlenmeye zorlama gerçekleştiği için bu suça yardım ve yataklık yapan kişiler aynı suçtan ötürü ceza almışlardır⁵⁶⁵.

Faillerin sabıka durumları; tecavüze teşebbüs faillerinin tamamı ilk kez böyle bir suçu işlemiş, faillerin meslek gruplarına dağılımı, faillerden 1 memur, 29 ziraat erbabı, 2 zanaatkar, 1 ashab-ı akar, 1 işçi, 3 işsizden oluşmaktadır⁵⁶⁶. Faillerin mensup oldukları cemaatlerin dağılımı, faillerin %77,78'i yani 28'i Müslüman, %22,22'si yani 8'i ise Ermenilerden oluşmaktadır⁵⁶⁷. Faillerin eğitim durumlarının dağılımı; okuma yazma bilen 2 fail, okuma yazma bilmeyen 34 fail olduğu görülmektedir⁵⁶⁸. Faillerin ikamet bilgileri incelendiğinde 13 failin şehirde ikamet ettiği, 23 failin ise köylü oldukları anlaşılmaktadır. İkametgahı bulunmayan fail mevcut değildir⁵⁶⁹.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre 16 vaka şehirde 30 vaka ise kırsal alandan gerçekleşmiştir.⁵⁷⁰ Faillerin yaş aralıkları, 14-20 yaş aralığında 13 fail, 20-30 yaş aralığında 18 fail, 30-40 yaş aralığında ise 5 failin yer aldığı görülmektedir⁵⁷¹. Faillerin suçu işleme sebepleri, faillerden 5'i irza tasallut nedeniyle bu suçu işlemiştir.

⁵⁶⁵BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁶⁶BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁶⁷BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁶⁸BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁶⁹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁷⁰BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁷¹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

13 fail bu suçu aşk, 1 fail sarhoşluk, 17 fail ise cetvellerde “türlü sebepler” diye geçen içerisinde farklı alanlara ayrılan nedenler ile bu suçu i lemi lerdir⁵⁷².

3.3.3. Cebren Kız Kaçırmak

Geçmişten günümüze değin aile önemli bir unsur olmuştur. Toplumun en küçük yapı birimi olan aile, çok eski zamanlarda: kız kaçırarak, be ik kertme yoluyla, berdel yoluyla, görücü yoluyla, i  g veysi giderek, taygeldi evliliği ve günümüzde yaygınlaşan genç kız ile delikanlının tanışarak evlenmesi olarak sayabiliriz⁵⁷³.

Türk tarihinde çok eski zamanlardan bu yana gelenek halini alan kız kaçırma vakaları, hiç   phesiz Osmanlı Devletinde de yerini almış bir gelenek olarak ya anmı tır. Hala dahi birçok Türk cumhuriyetlerinde varlığını idame ettirmektedir. Bu geleneğin amacı aslında evlenmedir. Kız kaçırma olayı bir kişi veya birden fazla kişi tarafından da ger ekle tirilebilirdi. Kaçırılan kızın ırzına geçme gibi bir durum görülmezdi. Bunun anında evlenmek isteyen gençler ailelerinin onayı almadıkları takdirde kaçırma/ka ıma yoluna yöneldikleri g r lm  tur. Kız kaçırmada erkekler evlenmek istedikleri kızları bazen onların rızası ile ailelerini ikna etmek için bazen de evlenmek istemeyen kızları evliliğe zorlamak için bu yolu seçmişlerdir. Kaçırılan kızı bir ya da iki gün alıkoyduktan sonra baba evine getirilir veya evlenmeyi kabul edene kadar esaret altında tutulduğu g r lmekteydi⁵⁷⁴. Bunların yanında değişen şartlarla birlikte, kız kaçırma vakalarının sebeplerine tecavüz amaçlı kız kaçırma vakaları da meydana gelmiştir. Bu gibi sebeplerin yanında ekonomik nedenlerden ötürü, başlık parasını denkle tiremeyen erkek tarafının, kızı almak için kız kaçırmaya başvurması da sık karşılaşılan nedenlerdendir. Kısaca diğer sebeplere değinmek gerekirse; aile içi geçimsizlik, aileler ve köyler arası geçimsizlik, halkın teşviki, biyolojik nedenler ile psikolojik nedenlerin olduğu g zlenmi tir⁵⁷⁵. Suçların genelinde de karşımıza çıkan temel sebep, kız kaçırma olayları kadının değersiz olarak kabul edilmesi ve ataerkil

⁵⁷²BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁷³ Filiz, Güven, “Kars Kültüründe Kız Kaçırma/ Ka ı ma Gelene inin Sosyo- Kültürel Arka Planı”, *Avrasya Uluslar Arası Araştırma Dergisi*, C4, S8, Ocak 2016, s198.

⁵⁷⁴ Güven, “Kars Kültüründe Kız Kaçırma/ Ka ı ma Gelene inin Sosyo- Kültürel Arka Planı”, s.199.

⁵⁷⁵ Mahmut Tezcan, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik   z mlenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, C2, S6, Ekim-Aralık 2003, s.4.

toplumun sonucudur⁵⁷⁶. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde bu suça ikinci babın dördüncü faslında yer verilmiştir⁵⁷⁷. Buna göre kaçırılan kız on beş yaşından küçükse kürek cezası verilir, on beş yaşından büyükse iki ya da üç yıl hapis cezası verilir⁵⁷⁸. Evli kadın kaçırılırsa yine bir seneye kadar kürek cezası verilir.

Kız kaçırma vakaları Vukuat-ı Cinaiye Cetvellerinde farklı isimlerle ifade edilmektedir. Cetvellerde “kız kaçırmak, kız sürmek, kız sürüklemek, kız kaldırmak, kız kaldırmak” gibi isimlerle cetvellerde yer almıştır. Erzurum vilayeti genelinde işlenen kız kaçırma vakalarının toplamı 23’tür. Erzurum sancağında 13 vaka, Bayezid sancağında 8 vaka, Erzincan sancağında 2 vaka gerçekleşmiştir⁵⁷⁹. Erzurum kazasında 8, Keskim kazasında 2, Namervan kazasında 1, Kiği kazasında 2, Bayezid kazasında 1, Diyadin kazasında 1, Tutak kazasında 1, Karakilise kazasında 3, Eleşkirt kazasında 2, Erzincan kazasında 1, Pülümür kazasında ise 1 vaka meydana gelmiştir⁵⁸⁰. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus şudur ki, cetvellerde suçlardan yalnız biri kayıt altına alınmaktadır. Cetveli yazan memurlar, izahat kısmını yazmışlarsa, meydana gelen diğer kız kaçırma suçları, izahatlardan anlaşılmaktadır. Eğer izahat yazılmamışsa, suçlar ile ilgili yeterli veriyi toplamak ve doğru bilgilere ulaşmak mümkün olmayabilir⁵⁸¹.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine yansıyan kız kaçırma vakarının toplamı 62 olup bunların faillerinin kimliği bilinmektedir. Bu vakalarda yer alan fail sayısı 141 olup oransal dağılımı; bu faillerin %59,57 ile 84’ü tutuklanmış, %40,43 ile 57’si firar etmiştir⁵⁸².

⁵⁷⁶Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet, s.114.

⁵⁷⁷Akgündüz, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Kaynakları”,s.11.

⁵⁷⁸Düstur, Tertib2, C5, s.630.

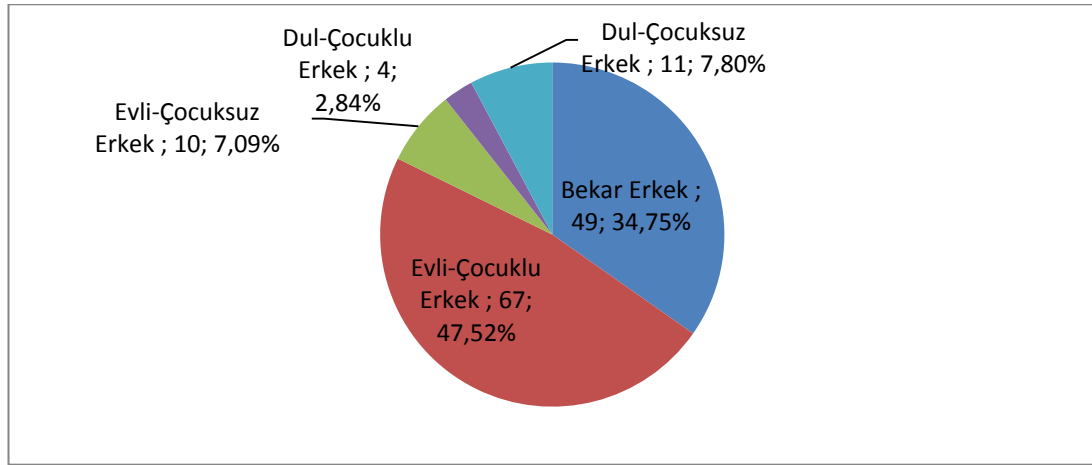
⁵⁷⁹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁸⁰BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁸¹Öztop, II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet, s.115.

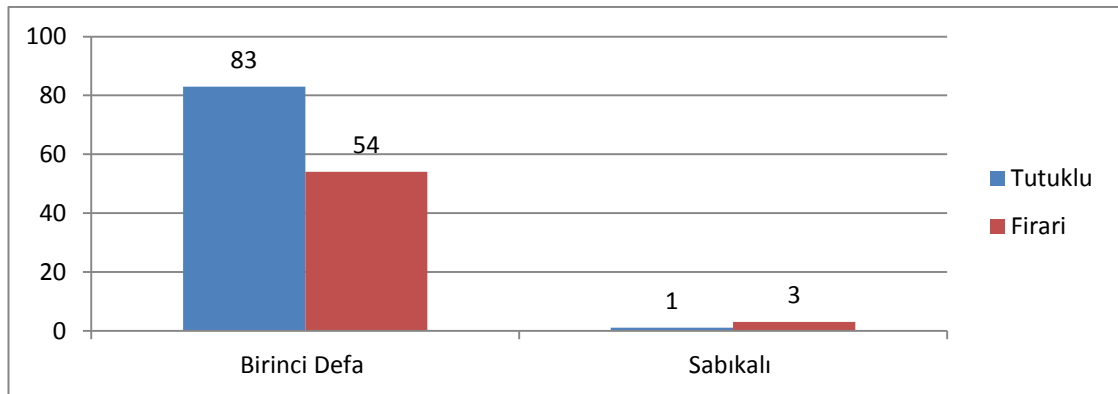
⁵⁸²BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 46: Kız Kaçırma Vakalarının Faillerin Medeni Durumlarının Dağılımı⁵⁸³

Faillerin büyük bir kısmı evli çocuklu erkeklerden ve bekar erkeklerden oluşmaktadır. Dul çocuklu erkeklerin bu suça daha az dahil oldukları görülmektedir. %47,52 evli çocuklu erkekler, %34,75 bekar erkekler, %7,80 dul çocuksuz erkekler, %7,09 evli çocuksuz erkekler ve %2,84 dul çocuklu erkeklerin yer aldığı görülmektedir. Kız kaçırma suçlarına kadınların dahil olduğuna rastlanılmamıştır⁵⁸⁴.

Grafik 3. 47: Kız Kaçırma Vakalarının Faillerin Sabıka Durumlarının Dağılımı⁵⁸⁵

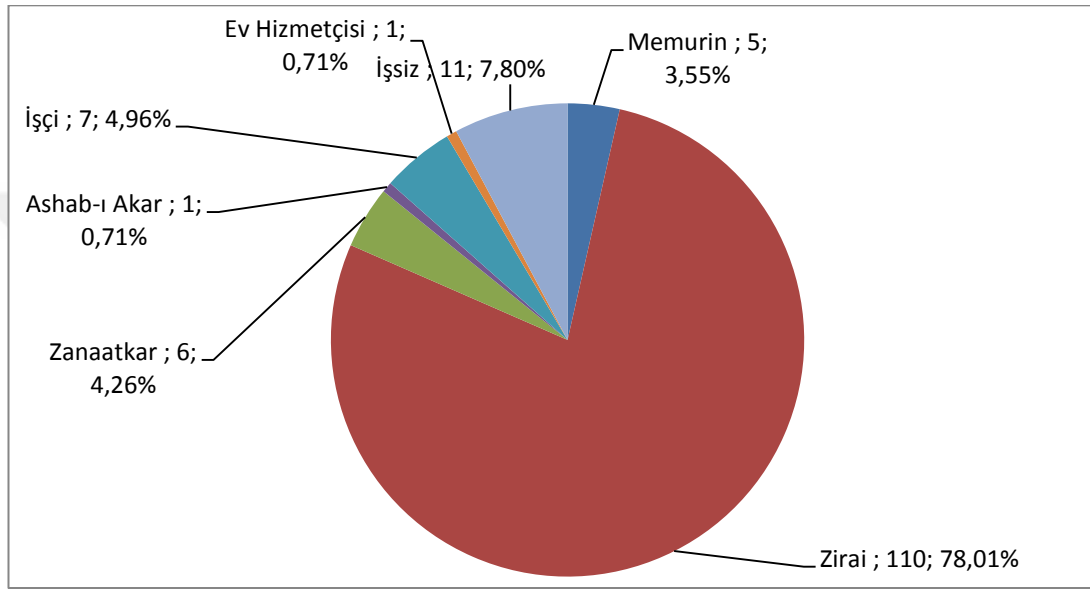
⁵⁸³BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁸⁴BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

⁵⁸⁵BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

Faillerin oransal dağılımına, ilk kez kız kaçırma suçunu işleyen faillerin oranı %97,16, sabıkalı kız kaçırma suçuna karışan faillerin oranı ise %2,84'tür. Faillerin sayıları, ilk defa kız kaçırma suçu işleyenlerin toplam sayısı 137, sabıkalıların kız kaçırma sayıları ise 4'tür.

Grafik 3. 48: Kız Kaçırma Vakalarının Faillerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı⁵⁸⁶

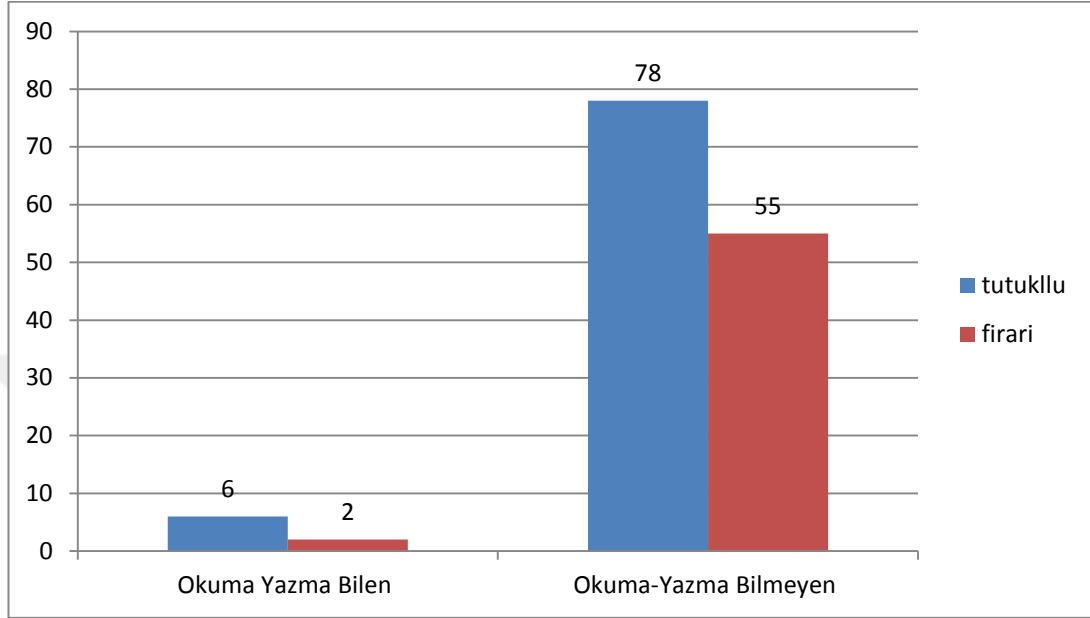

Faillerin %78,01 oranında 110 ziraatla uğraşan kişilerden oluştuğu görülmektedir. %7,80 oranında 11 işsiz fail, %4,96 oranında 7 işçi fail, %4,26 oranında 6 zanaatkar fail, %3,55 oranında 5 memur fail, %0,71 oranında 1 ashab-ı akar, %0,71 oranında 1 ev hizmetçisi fail bulunmaktadır. Görüldüğü üzere faillerin dağılımı dengesiz ve ziraatla uğraşan kişiler çoğunluktadır. Faillerin dağılımlarına göre, Müslümanların bu faaliyetlerde daha fazla bulunmuştur. Bunun nedeni kız kaçırma olayı Türklerin çok eski bir geleneği olması sebebiyle dönemin Osmanlısında da bu gelenek yaşatılmıştır. Hala dahi ülkenin farklı yerlerinde kız kaçırma olaylarının meydana geldiği bilinmektedir ki suç aynı olmasına karşın suçun işlenme sebebi geçmişten günümüze doğru değişen bir hal almıştır. Faillerin %95,74'ü Müslim ki bu

⁵⁸⁶ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29

sayı 135 kişiye tekabül etmektedir. %4,26'sı ise Ermenilerden oluşup,6 kişiye tekabül etmektedir⁵⁸⁷.

Grafik 3. 49: Kız Kaçırma Vakalarının Faillerinin Eğitim Durumlarının Dağılımı⁵⁸⁸

Faillerin eğitim durumlarının dağılımı karşımıza çıkan sonuç, %94,33 oranında okuma yazma bilmeyen faillerin yoğunlukta olduğu gözlenmektedir. Okuma yazma bilen faillerin oranı ise %5,67 oranındadır. Yüksek tahsil gören fail bulunmamaktadır. Faillerin %70,92'si köylü olup bunları sayısı 100 faildir. Yine şehirde yaşayan faillerin oranı %29,08 olup sayıları 41'dir⁵⁸⁹. Vakaların %52,54'ü kırsal alanda gerçekleşmiş ve cetvellerde 62 olarak gösterilmektedir. Vakalardan %47,46 oranında ise şehirde meydana gelmiştir. Bunların sayısı ise cetvellerde, 56 vaka olarak gösterilmiştir⁵⁹⁰.

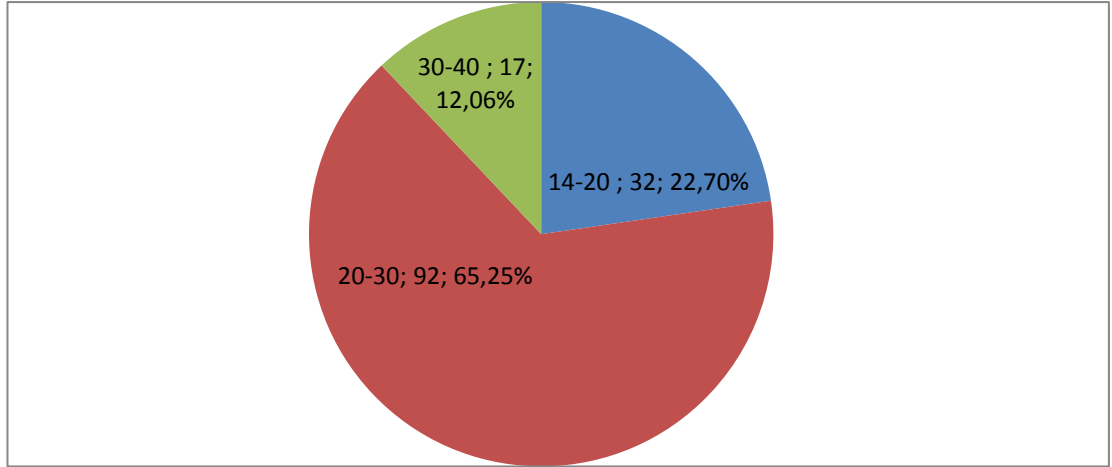
⁵⁸⁷BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁸⁸BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁸⁹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

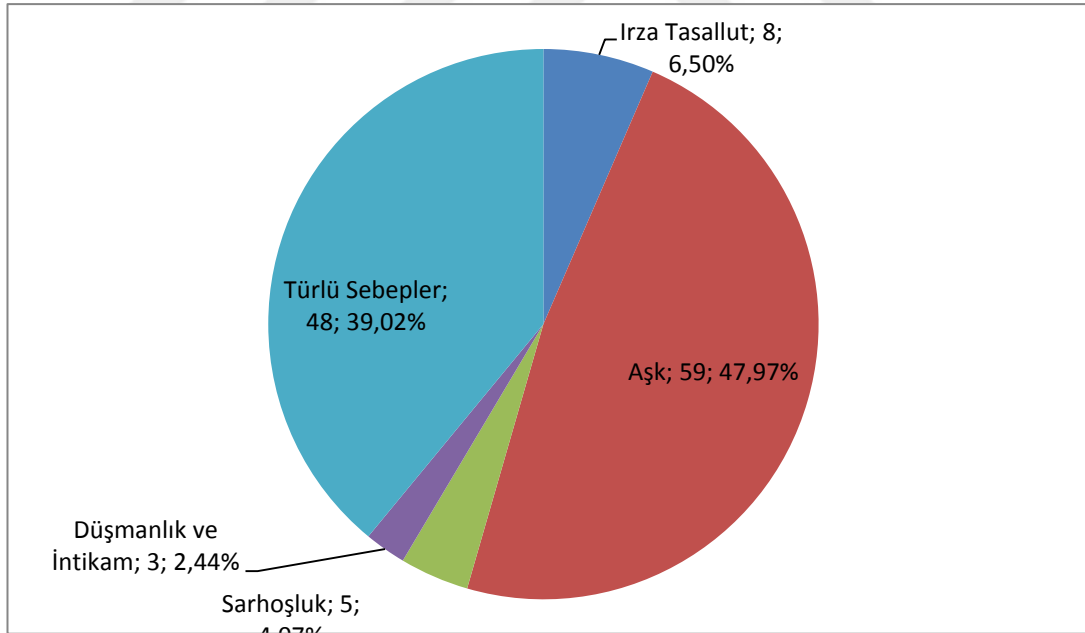
⁵⁹⁰BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 50: Faillerin Yer Aldığı Yaş Aralıklarının Dağılımı⁵⁹¹

Faillerin yaş aralıklarının dağılımı, %65,25 ile 92 fail, 20-30 yaş aralığındadır. 14-20 aralığında %22,70 ile 32 fail, %12,06 ile 17 fail 30-40 yaş aralığında yer almıştır. Bunun yanında maddi durumunun bulunmamasından dolayı kız kaçırma yoluna gidilebildiği de unutulmamalıdır.

Grafik 3. 51: Faillerin Suçu İşleme Nedenleri Dağılımı⁵⁹²

⁵⁹¹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁹²BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin suçu işleme sebepleri, kız kaçırma suçlarında %47,97 oranında 59 fail aşk için kız kaçırmıştır ki birbirini seven ya da tek taraflı beslenen aşk sonucu kaçırma faaliyetine başvurulduğunu göstermektedir. Bunun haricinde diğer bir yüksek oranlı kız kaçırma sebebi ise %6,50 oranında tecavüz etmek yani ırzına geçmek için kız kaçırıldığı gözlenmektedir ki bunların sayısı 8'e tekabül etmektedir. %4,07 sarhoşluk neticesiyle kız kaçırma suçunun işlendiği görülmektedir. %2,44 ise kişiler arası husumet, düşmanlık ve intikam almak için kız kaçırma suçunun işlendiği görülmektedir. Cetvellerde yer olan "türlü sebepler" neticesinde kız kaçırma vakasının oranı ise %39,02 olup buda 48 failin suçu işleme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.4. Kadına Karşı İşlenen Tüm Cinayet Suçlarının Değerlendirilmesi

İslamiyetten önce Türklerde kadının temel niteliği "analık" ve "kahramanlık"tır. Ata binen, silah kullanan, savaşa katılan, devlet yöneten türk kadınları bulunmaktaydı⁵⁹³. Osmanlı Devleti'nde ise kadınlara dair bilgiler veren şeriiye sicillerine yansıyan kayıtlara göre, kentli kadınlar mahkemelere kendileri başvurmuşlardır. Bunun yanında kadınlar; evlenme, boşanma, mülk edinme (satış- alış), miras gibi olayları mahkemelere taşımışlardır⁵⁹⁴. Osmanlı kadını hakkında yapılan araştırmalardan oryantalist yazarların eserlerinde ise "Osmanlı toplumunda kadının iş hayatında önemli bir rolü yoktur. Evin ve eşin ihtiyaçlarını karşılayan, hizmet eden, söz hakkı sorulmadan hakkında karar verilen, eğitime önem verilmeyen bir statüye sahiptir. Tanzimat'tan sonra Osmanlıda diğer alanlarda olduğu gibi kadınında toplumdaki yeri önem kazanmaya başlamıştır. Kara çarşaf atılmış, tül peçeler, feraceler, ipekli elbiseler giyinmeye başlamışlardır. Kadın sorunları yazarlarca eleştirilmiş ve kadın haklarına dikkat çekilmeye çalışılmıştır"⁵⁹⁵. Gibi ifadelerle sıkça yer verilse de son zamanlarda, kadın üzerine yapılan çalışmalarda durumun böyle olmadığı görülmüştür. Osmanlı kadınları hayatın birçok alanında aktif rol almışlardır. Her zaman değer verilmiş ve toplumdan soyutlama, eşya yerine koyulma gibi ifadeler, yapılan araştırmalarla çürütülmüştür.

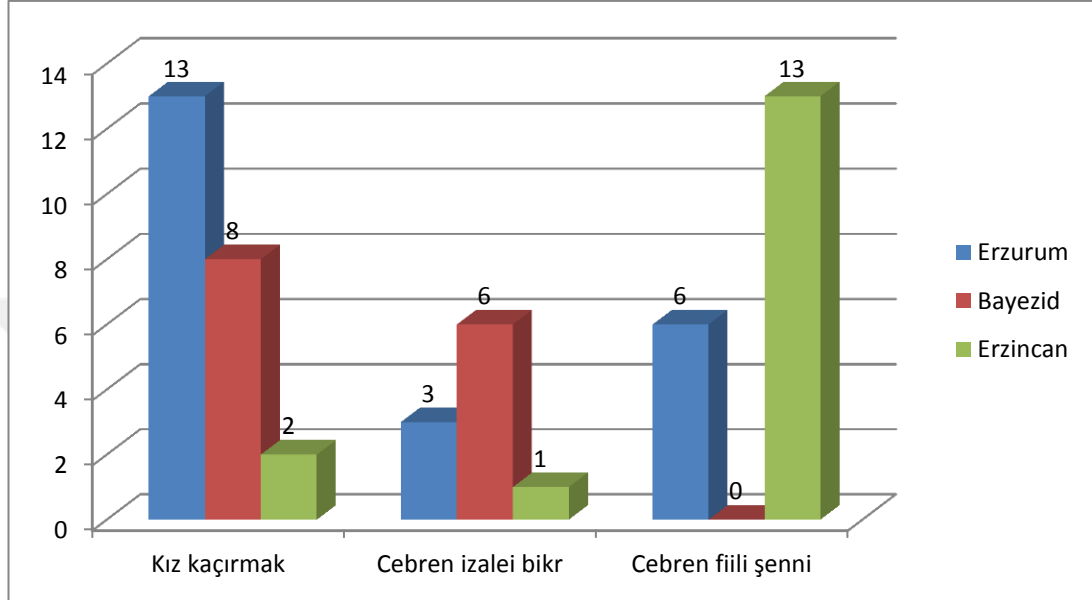
⁵⁹³ Meral Altındal, *Osmanlıda Kadın*, Altın Kitaplar, İstanbul 1994, s.9.

⁵⁹⁴ Jülide Akyüz, "Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler", *Türkiyat Araştırmaları*, s.76; İbrahim Solak, Zeynep Uysal, "Osmanlı Toplumunda Kadın(Konya Örneği 1670-1680)", *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, s.992.

⁵⁹⁵ Sertel, Yıldız, "Meşrutiyet Devrimi ve Kadın Sorunu", s.25.

Vukuat-ı Cinaïye ve Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre kadınlara karşı işlenen cinayet suçları incelenecek olursa çıkan sonuçları şöyledir:

Grafik 3. 52: Vukuat-ı Cinaïye Cetvellerine Göre Kadınlara Karşı İşlenen Suçların Dağılımı⁵⁹⁶

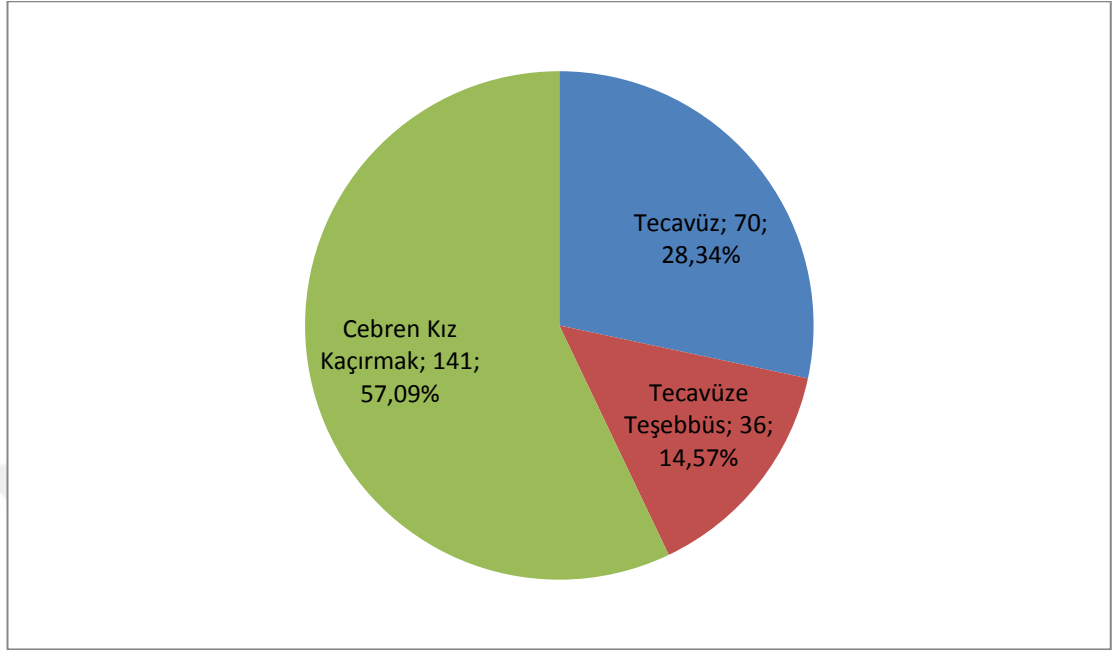

Vukuat-ı cinaïye cetvellerinde kadınlara karşı işlenen suçların; kız kaçırmak, cebren izale-i bıkır ve cebren fiili şeni gibi isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Suçların sancaklara dağılımı yukarıdaki gibi olup, kadına karşı işlenen suçların oransal dağılımı ise şöyledir: %42,31 oranında suç Erzurum sancağında işlenmiş, %30,77 oranında Erzincan sancağında işlenmiş ve %26,92 oranında ise Bayezid sancağında suç işlenmiştir.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁵⁹⁷BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

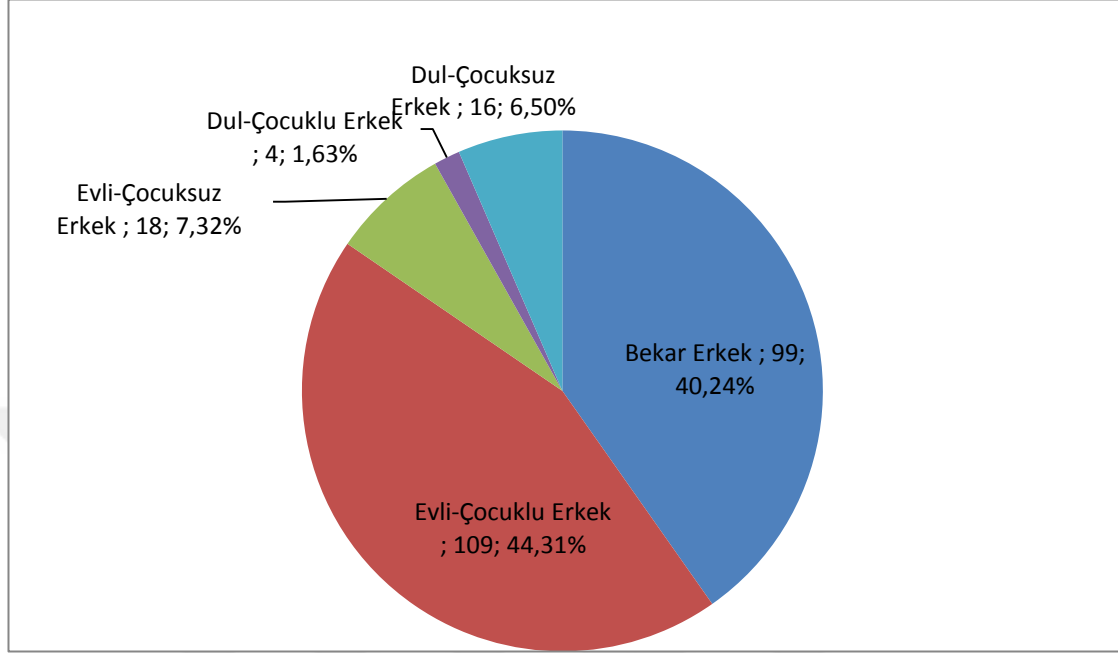
Grafik 3. 53: Ceraim-i Umumiye Cetvellerine Göre Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Dağılımı⁵⁹⁸

Ceraim-i Umumiye Cetvellerinde kadına karşı işlenen 136 vaka bulunmaktadır. Bu vakaların failleri bilinmektedir. Bunun yanı sıra faillerin suçlara dağılımına, %57,09 oranında cebren kız kaçırma suçu yer almakta ve 141 vaka olarak görülmektedir. %28,34 oranında tecavüz suçu, %14,57 oranında tecavüze teşebbüs suçu failleri bulunmaktadır. Grafikte kız kaçırma suçunun %57,09 oranında olduğu gözlenmektedir. Bu da Osmanlı toplumunda kişilerin eski gelenekleri devam ettirdiğini göstermekle birlikte, buna ek olarak kız kaçırma suçunun sebebi bazen kızı yahut aileyi evlenme olayına razı etmek olurken bazen de tecavüz amaçlı kız kaçırma vakaları ya da intikam amaçlı kız kaçırma vakaları meydana gelmiştir. Tecavüz suçu ve tecavüze teşebbüs vakaları ise yine miktar olarak fazla olmakla birlikte faillerin tutuklanabilmesi ve cezalandırılmaları açısından devletin adalet mekanizmasının en sıkıntılı dönemlerde dahi işlediğini göstermesi açısından önemli bilgiler vermektedir.

⁵⁹⁸BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 54: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı⁵⁹⁹

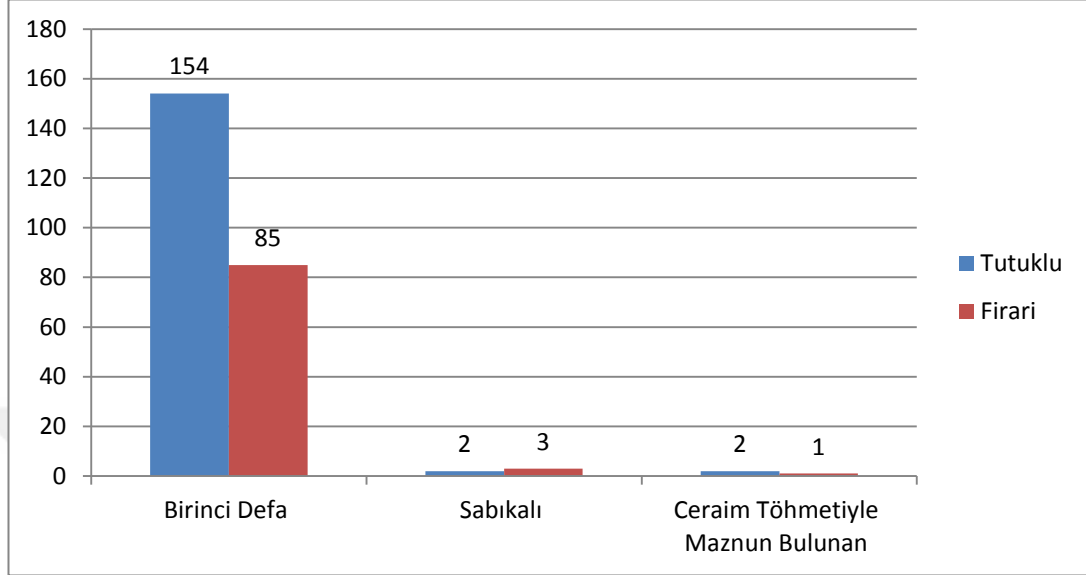

Kadına karşı işlenen suçlarda, faillerin medeni durumlarına göre dağılımları, meydana gelen suçların failleri içinde evli çocuklu erkeklerin oranı %44,31 ile 109 faildir, bekar erkek faillerin oranı %40,24 ile 99 fail, evli çocuklu erkek faillerin oranı %7,32 ile 18 fail, dul çocuksuz erkek faillerin oranı %6,50 ile 16 fail, dul çocuklu erkeklerin oranı %1,63 ile 4 faildir. Grafikte yer almayan ama belirtilmesi gereken başka bir durum ise kadın faillerin sayısı yalnız 1 evli çocuklu kadın yer almıştır. Firar oranları ise bekar erkek %58,59 tutuklu, %41,41 firaridir. Evli çocuklu erkek %61,47 tutuklu, %38,53 firaridir. Evli çocuksuz erkek %61,11 tutuklu, %38,89 firaridir. Dul çocuklu erkek %75 tutuklu, 25 firaridir. Dul çocuksuz erkek %93,75 tutuklu, %6,25 firaridir⁶⁰⁰.

⁵⁹⁹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁶⁰⁰BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

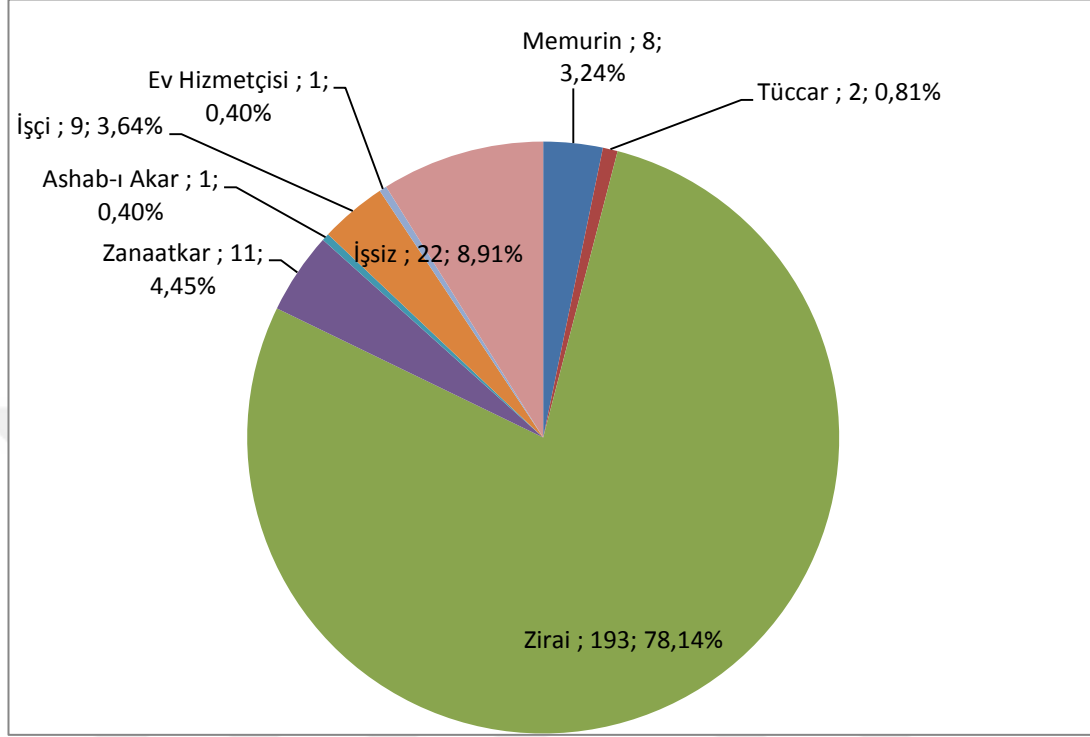
Grafik 3. 55: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Sabıka Durumlarının Dağılımı⁶⁰¹

Grafiklerde kadınlara karşı işlenen suçların faillerinin sabıka durumları; ilk kez suç işleyen %96,76 oranı ile 239 fail olup firar oranları %64,44 ile tutuklu, %35,56 firari vardır. Sabıkalı faillerin oranı %2,02 olup, 5 fail ve bunların firar oranı %40 tutuklu, %60 firaridir. Zanlı faillerin oranı %1,21 ile 3 fail ve firar oranı %66,67 ile tutuklu, %33,33 ile firaridir. Faillerin büyük kısmının bekar erkeklerden oluşması ve buna paralel olarak suçu ilk kez işleyenlerin oranları ile karşılaştırıldığında, evlilik çağında olan erkeklerin maddi imkansızlıklar gibi nedenler sebebiyle evlenemedikleri ve kadınlara karşı bu tür suçların içinde yer aldıkları anlaşılmaktadır. Kadınlara karşı işlenen cinayet suçlarının evli erkekler tarafından meydana gelmesi ise daha çok aşk, intikam ve sarhoşluk gibi nedenlerle meydana geldiği anlaşılmaktadır.

⁶⁰¹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 56: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerinin Meşgul Olduğu Durumlarının Dağılımı⁶⁰²

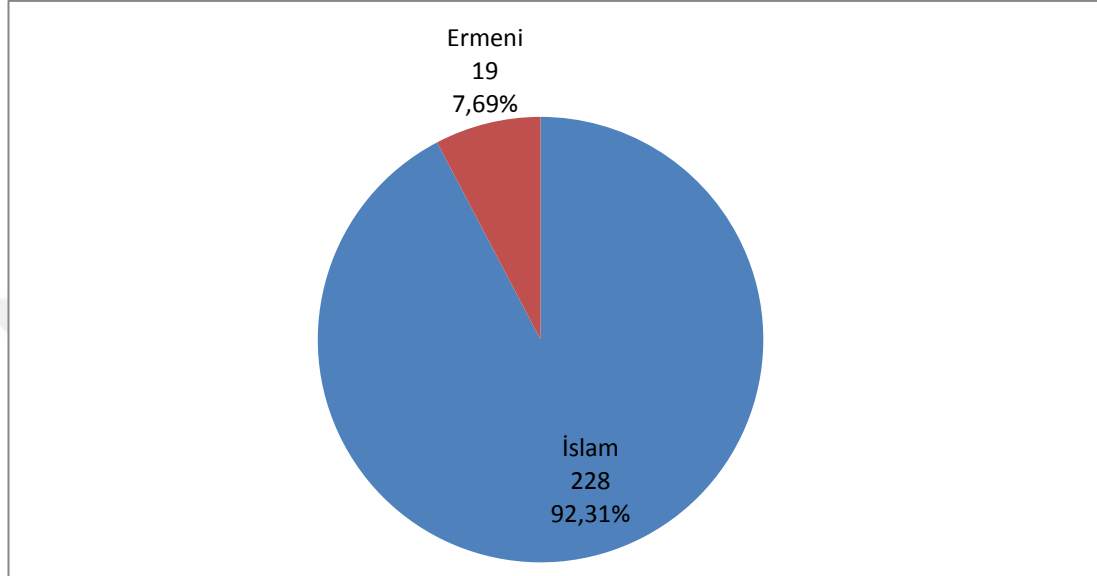
Ceraim-i Umumiye Cetvellerine yansıyan bilgilere göre faillerin meşgul olduğu mesleklerin dağılımları üzere faillerin %78,14 oranında ziraatla uğraşan kişilerden oluşmaktadır. Faillerin %8,91 işsiz, %4,45 zanaatkar, %3,64 işçi, %3,24 memur, %0,81 tüccar, evhizmetçisi ve ashab-ı akar meslek gruplarının 0,40 oranları vardır.⁶⁰³ Faillerin diğer suçlarda olduğu gibi, kadına karşı işlenen suçlarda da ziraat erbabının oranı diğer meslek gruplarına göre daha yoğun olmaktadır. Faillerin ziraatla meşgul olmaları bize şunu göstermektedir ki, toplum içerisinde geleneklerin halk arasında yaşanmaya devam ettiği, tarımla meşgul olan toplumlar geleneklere sıkı sıkıya bağlı kalmakta ve eski zamanlardan bu yana gelen kız kaçırma vakalarını sürdürmekte fakat zamanın şartlarına göre amaç genişlemiş bulunmaktadır. Yani eskiden kız kaçırma

⁶⁰²BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁶⁰³BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

faaliyeti evlenmek için iken, bu dönemde faillerin kız kaçırma nedenleri, intikam ve düşmanlık, sarhoşluk, aşk için kız kaçırma vakaları meydana gelmiştir.⁶⁰⁴

Grafik 3. 57: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçları Faillerin Milletlere Göre Dağılımı⁶⁰⁵

Ceraim-i Umumiye Cetvellerine göre faillerin mensup olduğu cemaatler, bölge halkının Müslüman nüfusun yoğun yaşadığı bir bölge olması sebebiyle %92,31 Müslüman yer almıştır. Bölgede çok yoğun olmasa da Ermeni nüfusun yaşadığı bir bölge olması sebebiyle failler arasında %7,69 Ermeni failin olduğu görülmektedir. Müslüman faillerin sayısı 228, Ermeni faillerin sayısı 19 olmaktadır.

Faillerin eğitim durumları incelendiğinde karşımıza çıkan sonuçlar, %94,74 oranında okuma yazma bilmeyen 234 kişiden oluşmaktadır. Faillerin %5,26 oranında ise okuma yazma bilen 13 failin yer aldığı görülmektedir⁶⁰⁶. Firar oranları;Okuma

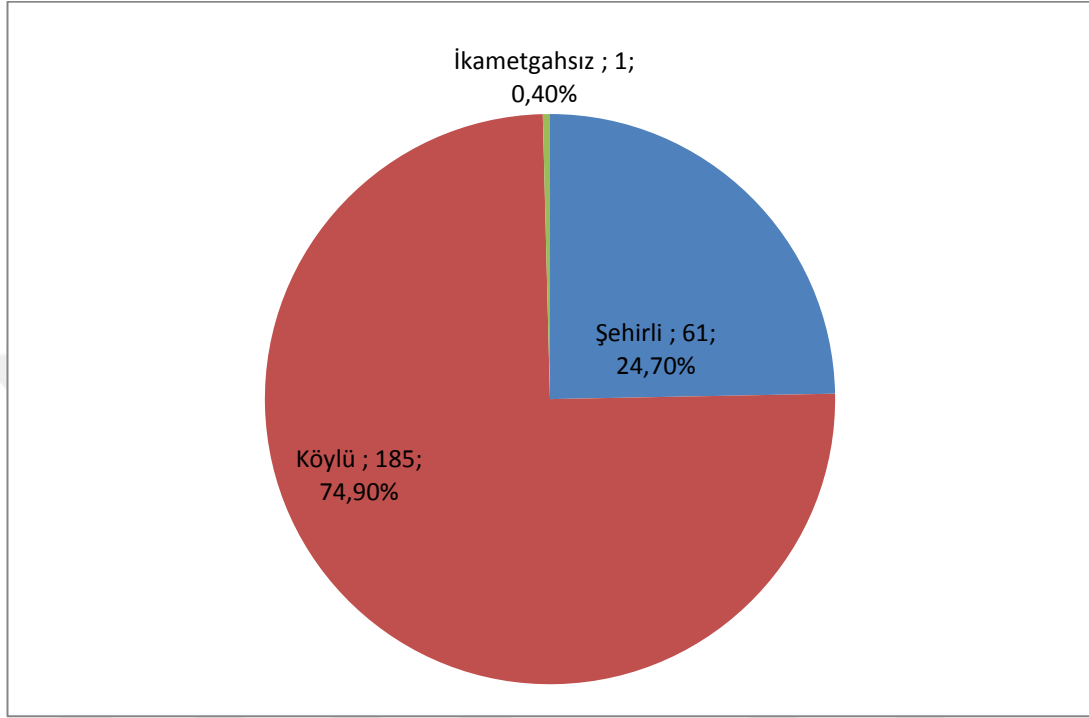
⁶⁰⁴BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁶⁰⁵BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁶⁰⁶BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

yazma bilenlerin %76,92 tutuklu, %23,08'i firaridir. Okuma yazma bilmeyen %59,83 tutuklu, %40,17 firaridir⁶⁰⁷.

Grafik 3. 58: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin İkamet Dağılımları⁶⁰⁸

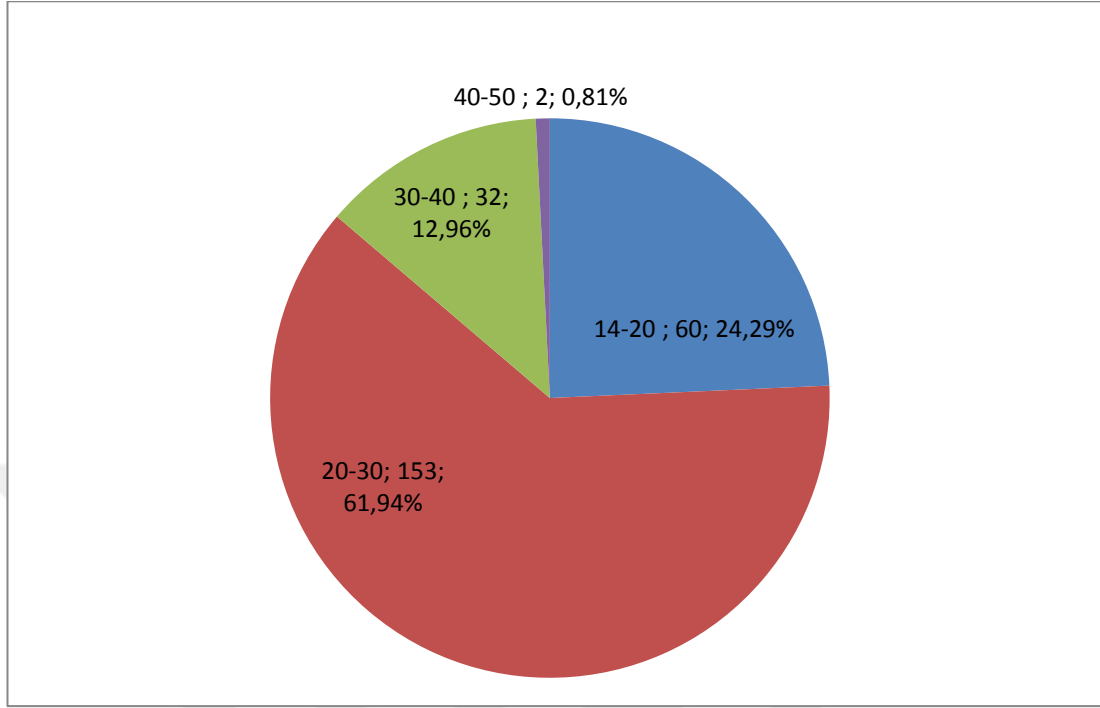

Faillerin yerleşim yerlerinin dağılımına bakıldığında, faillerin %74,90 oranında köyde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Şehirde yaşayan faillerin oranı %24,70 ile 61 kişidir. İkametgahı bulunmayan fail sayısı, 1 olup %0,40 oranındadır. Firar oranları: şehirlilerin %83,61'i tutuklu %16,39'u firaridir. Köylülerin %54,59'u tutuklu %45,41 firaridir. Vakaların, 87'si şehirde, 135'i kırsal alanda gerçekleştirmiştir.

⁶⁰⁷ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁶⁰⁸ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 59: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin Yaş Aralığı Dağılımı⁶⁰⁹

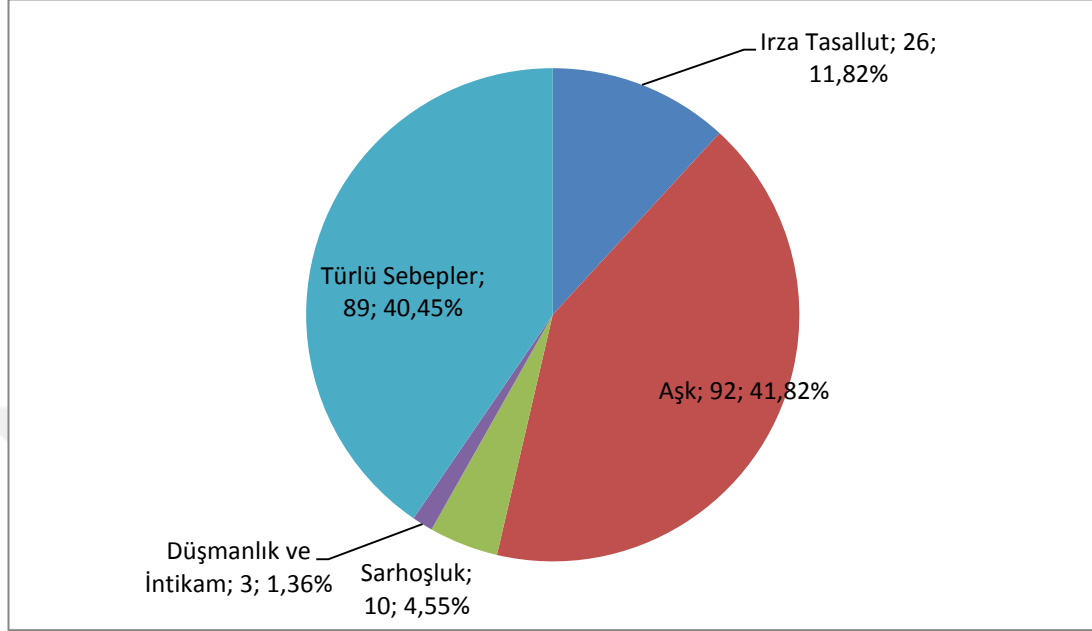

Kadınlara karşı işlenen cinayet suçlarının faillerinin yaş aralıkları 20-30 yaş arasındaki faillerin %61,94 oranında, 14-20 yaş aralığındaki faillerin %24,29 oranında, 30-40 yaş aralığında %12,96 oranında, 40-50 yaş aralığındaki faillerin %0,81 oranında yer almıştır. Faillerin büyük bir kısmını 20-30 yaş arasındaki failler oluşturmaktadır. Dönemin sosyal yapısı ise genç yaşta evliliklerin görüldüğü bir bölge olduğu için kadınlara karşı işlenen suçlarda genç erkeklerin yoğunlukta olduğu ortaya çıkmıştır. Firar oranları: 14-20 yaş aralığı %75 tutuklu, %25 firaridir. 20-30 yaş aralığı %52,29 tutuklu, %47,71 firaridir. 30-40 yaş aralığı %62,50 tutuklu, %37,50 firaridir. 40-50 yaş arası faillerin tümü tutuklanmıştır⁶¹⁰.

⁶⁰⁹ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

⁶¹⁰ BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Grafik 3. 60: Kadınlara Karşı İşlenen Cinayet Suçlarının Faillerinin Suçu İşleme Sebeplerinin Dağılımı⁶¹¹

Faillerin suçu işleme sebepleri, kadınlara karşı işlenen suçların %41,82 oranında 92 kişi aşk sebebiyle bu suçları işlenmiştir. Bunun yanında diğer bir sebep ise %11,82, 26 kişi ırza tasallut, %4,55, 10 kişi sarhoşluk, %1,36, 3 kişi düşmanlık ve intikam ve bunların yanında cetvellerde “türü sebepler” olarak geçen nedenlerin cetvellerdeki oranı %40,45 ile 89 kişidir. Bunların yanında kayıp veri olarak 27 failin suçu işleme sebebi belirtilmemiştir.

⁶¹¹BOA, DH. EUM. MTK.20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50; DH. EUM. EMN.17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bilindiği üzere İran ve Rus sınırının kesiştiği noktada yer alan bir sınır vilayeti olması sebebiyle Erzurum, ülkenin hem ticaretinde önemli bir yere sahiptir hem de siyasi anlamda önemli bir konuma sahiptir. Sınır komşuları ile sınır güvenlikleri, dâhili ve harici asayiş problemlerinin yaşandığı bir dönemi içeren II. Meşrutiyet döneminin özelliklerinden ötürü meydana gelen suçlarda artış gözlenmiştir. Ülke içinde gerek aşiretler arası sorunlar gerek Ermenilerin yapmış olduğu isyanlar ve gerekse sınır komşularının tacizleri nedeniyle vilayetin de tıpkı ülkenin tamamında gözlenen toplumsal bir bocalama da olduğu anlaşılmaktadır. 1909 yılında İttihat ve Terakki'nin çıkarmış olduğu af kanununu genel af olarak değiştirmesiyle hapisaneler boşalmış, birçok suçlu dışarı çıkmıştır. Bu dönemde suçlarda artış gözlenmektedir. Eşkıya çetelerinin faaliyetlerinin yoğun olması sebebiyle devlet ceza kanunnamesinde 1911 ve 1913 yıllarında tadilat yaparak suçlarla mücadelede olumlu sonuçlar elde etmiştir.

Osmanlı Devletinde 1876'da ilan edilen fakat Osmanlı – Rus savaşı bahane edilerek kaldırılan Meşrutiyet'in ardından istibdat dönemi başlamıştır. Bu süreçte birlik oluşturan İttihatçılar, Meşrutiyet'in yeniden ilanı için çalışmalar yapmıştır ve başarılı olmuştur. Asırlardan beri gelen sorunların bir anda çözümü tabi ki mümkün olmamıştır. Ülke içi ve ülke dışı problemlerde ülkeyi yönetme gücünü kendinde bulmayan İttihatçılar, uzun bir süre perde arkasından müdahale ile yetinmiştir. Çağdaş seviyeye getirmek için bir takım reform hareketlerine girişmiş, ekonomik boyunduruktan kurtulmaya çalışmıştır. Fakat ülke içindeki ekonomik ve siyasi buhranlara kesin çözümler bulunamamıştır. Makedonya meselesi, Trablusgarp savaşı, Balkan savaşları ve nihayetinde I. Dünya Savaşı gibi savaşlar nedeniyle ekonomi bozulmuştur. XX. yüzyılda Osmanlı Devletinin içine düştüğü durumlar Erzurum Vilayeti'nde de kendini göstermiştir. Bulunduğu konum itibarıyla etkilerini ağır bir şekilde hissetmiştir.

Erzurum ve çevresi, özellikle 93 Harbi denilen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra, siyasi, sosyal ve ekonomik alanında büyük dalgalanmalar yaşamıştır. Batılı büyük güçlerin “Doğu Meselesi” kapsamında “Ermeni meselesini” belirli bir yere

oturtma gayretleri, bölgeye gönderilen bazı Osmanlı valilerini beceriksizlikleri, aşiret ayaklanmaları ve isyanlar, ticaretin gerilemesi ve sık yaşanan kıtlıklar, depremler, bölgenin XIX. yy. sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Erzurum'un kaderini etkileyen temel gelişmelerdir. 1890 ve 1895'te Ermeniler iki önemli olay çıkarmıştır. Yabancı devletlerin desteği ile Ermenistan Devleti hayali ile gerçekleşen olaylarda hem devletin hem de halkın huzuru bozulmuştur. 1880'lerin sonu ve 1890'ların başında şehrin genel durumu olarak şehirde Türk çoğunluğunun yanı sıra, Ermeni, İranlı, Rum, Yahudi ve Kıpti nüfus vardı. 1880'lerin sonuna doğru Erzurum şehri, 93 Harbi'nin getirdiği olumsuzluklardan sıyrılmaya ve yavaş yavaş gelişmeye başladı. Bu durum özellikle okullaşma hususunda geçerliydi. Şehirde yeni tarz ilkokullar, Mülki İdadi Mektebi ve Darulmuallimin mektebi açıldı. Bu dönemde şehirdeki eğitim düzeyi önemli oranda yükselmiştir.

Erzurum vilayeti halkı geçimini genellikle tarım ve hayvancılığın yanı sıra ticaret, sanayi, madencilik gibi iş kolları ile sağlamıştır. Ayrıca İran Trabzon ticaret yolu üzerinde önemli ticari faaliyetler gerçekleşmekteydi. Vilayette bulunan konargöçer aşiretler hayvancılık ile tarım ile meşgulken şehirde yaşayanlar ticari faaliyetlerle meşgul olmuştur.

Erzurum vilayetinde incelenen dönemde meydana gelen suçlardan 13 vaka faili meçhul, darp ve yaralama da dahil, 1613 vaka meydana gelmiştir. Buna göre suçların işlenme ortalaması aylık 107 vakaya denk gelmektedir. İşlenen suçların türlerine bakıldığında, bölgenin sosyal yapısına, döneme etki eden savaşıra rağmen devlete karşı işlenen suçlardan devlet malını çalmak, eşkıyalık, eşkıyaya yataklık, rüşvet, devletin iç güvenliğini ihlal gibi suçların, diğer suçlara göre oranları %6,89 oranında meydana geldiği görülmektedir. Bu oran aynı zamanda devlete bu bölge halkının saygı ve sadakatle bağlı olduğunu göstermektedir. Koşullar ağır dahi olsa kişiler devlete karşı suç işlemekten kaçınmışlardır. Bunların dışında ise vilayette eşkıyalık vakalarının ve rüşvet alma suçlarının varlığı inkar edilemez. Kırsal bir alan olduğu için devletin kolluk hizmetlerinin yeterli kalmadığı durumlarda eşkıyaların faaliyete geçtiği görülmektedir. Bazen kendi başına hareket eden eşkıyalar bulunmakla birlikte bir yöneticinin ya da aşiretlere bağlı eşkıya çetelerinin varlığından söz etmek yerinde olur. Rüşvet, hırsızlık kalpazanlık, sahtekarlık gibi suçlar ise yoksulluk ve kolay yoldan zengin olmak gibi amaçlarla insanların yöneldiği suçlardır.

Öldürme vakalarının toplam suçlar içerisindeki yeri %70,43'lük bir yara sahip olması bize şunu göstermektedir. Devletin sınır vilayeti olduğu kolluk hizmetlerinin ulaşamadığı alanın fazla olduğunu ve kırsal bir alanda sürülen yaşam nedeniyle suç işlenmesine engel teşkileden maddi unsurlar bulunmamaktadır. Tüm bu şartlara rağmen firar oranlarının düşüklüğü devletin başarısını göstermektedir. Bu suçların en büyük payını hiç şüphesiz darp ve yaralama suçu oluşturmaktadır. %60,14'lük bir orana sahiptir. Tüm darp ve yaralama suçlarının cinayetle sonuçlandığı gibi bir sonuç elbetteki çıkarılamaz, bunun içinde en küçük vukuatlarla bile cetvellere kaydedilmiştir. Bir diğer öldürme suçu olan planlayarak adam öldürme %4,03'lük bir orana sahip olup bunun içine suikast, zehirlemek, pusu kurmak şeklinde tasarlanan suçlardır. Planlamadan öldürme suçu ise %2,85'lik bir orana sahiptir ve kişiler arası meydana gelen bir anlık öfke sonucu ortaya çıkmış olan cinayetlerdir. Aylık olarak oranlanınca öldürme suçları Erzurum Vilayetinde aylık olarak 75 öldürme suçunun meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bunun nedeni savaş koşullarında adalet mekanizmasının tam anlamıyla çalışmaması ve güvenlik zafiyetlerinin oluşmasıdır.

Erzurum vilayetinde meydana gelen cinayet vakalarında, toplumun çoğunluğunu oluşturan çiftçiler, zanaatkarlar, işçi ve işsizlerin suç işleme oranları yüksektir. Bunlar düşük gelir grubuna sahip kişilerdir. Bunların toplam oranı %90,89'luk bir dilimi kapsamaktadır. %9,11'lik oranı ise balıkçı, mülk sahipleri, tüccar-sarraf hademesi, ev hizmetçisi, memur, ilim adamı ve tüccar gibi yüksek gelir grubuna sahip olan ama tüm nüfus içinde düşük bir orana sahip olan kesimdir.

Müslüman halk cinayet suçlarında %86,64'lük bir orana sahiptir. Vilayette Müslüman halk çoğunlukta bulunmaktadır ve bu sonuçlarla da paralellik göstermektedir. Nüfus içerisinde azınlıkta kalan Rumların cinayet suçlarındaki oranı %0,72'dir. Rumların daha çok darp ve yaralama suçu ile planlayarak adam öldürme suçlarında yer aldığı görülmektedir. Vilayet nüfusu içerisinde önemli bir yere sahip olan Ermenilerin toplam nüfus arasında suç oranları ise %12,64'lük bir orandır. Ermenilerin devlete karşı işlenen cinayet suçlarında, rüşvet, devlet malı çalmak, planlayarak ve planlamadan adam öldürme, tecavüz, kız kaçırma, sahtekarlık, kundakçılık, tehdit, hırsızlık, kalp akçe sürücülüğü, dar ve yaralama gibi suçları işledikleri cetvellerden anlaşılmaktadır. Azınlıkların eğitilmiş olmaları ve devlet tarafından askerlik gibi yükümlülüklerden muaf tutulmaları onların ekonomi alanında ileriye gitmelerine neden

olmuştur. Müslüman halka nazaran refah seviyesi daha yüksekte kalmıştır. Ve bu da suça olan yönelmelerde azalmaların görülmesine sebep olmuştur.

Erzurum vilayetinde cinayet suçlularının sabıka durumları; ilk kez cinayet suçu işleyen faillerin oranı tüm failler arasında %90,50, sabıkalı failler %7,36 oranında yer almıştır. Diğerleri ise %2,14'lük orandadır. İlk kez suça karışan faillerin oranındaki yüksekliği dönemin getirmiş olduğu güvenlik zafiyeti neden olarak gösterilebilir.

İncelenen dönemde, aylık olarak sunulan suç cetvelleri, suçların yaşanmadığı aylarda merkeze suçun olmadığına dair raporlar halinde gönderilmiştir.

Sonuç olarak Erzurum Vilayeti de tıpkı ülkenin diğer vilayetleri gibi yaşanan savaşlardan çok yönlü olarak olumsuz etkilenmiştir. Bunların sonucu olarak kırsal kesimde halk yoksulluktan, aşiret ve mahalle baskısından, azınlık kesim ise dış devletlerin kışkırtması ile bu bölgede güvenlik sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur. Dönemin şartları nedeniyle devletin kolluk kuvvetleri yeterli miktarda ve her yere nüfuz edememiştir. 1858 tarihli ceza kanunnamesi ile ve daha sonraki dönemlerde bu kanunnameye yapılan eklemeler ile suçla mücadelede önemli mesafeler katedilmiştir. Yeni çıkan yasalarla suçlulara caydırıcı cezalar verilerek suçların tekrarlanmasının önüne geçilmiştir. Kişiler toplumu oluşturur ve bu bölgede yaşayan kişilerden suça karışan kesim cetvellerde kayda geçmiştir. Burada kayda geçen suçlular üzerinden toplumun genel yapısına bir bakış ele alınmaktadır. Eğitim ve ekonomik durum gibi faktörler, suçtan uzak durmada etkili olduğu için suçlular toplumun tamamına ışık tutmasa da dönem hakkında ipucu vermektedir.

4.2. Tartışma

Bu bölümde elde edilen bulgular dahilinde daha önce yapılmış çalışmalar ile bulguları destekleyen ve desteklemeyen çalışmalara değinerek yorumlamalar yapılmıştır.

Erzurum Vilayeti'nde II. Meşrutiyet döneminde meydana gelen cinayet suçları ve faillerinin incelendiği çalışmada, cetvellerden yararlanılmıştır. Bu cetvellerde olayın nasıl gerçekleştiğine dair mülahazat kısımları tüm cetvellerde net bilgiler içermemektedir. Bu sebepten dolayı bir cinayet olayının vukuat cetvellerinde detaylı tasnifinin olmaması yeterli bilgi elde etmenin önünde engel oluşturmuştur. Ceraim

cetvellerinde ise cinayet, cünha ve kabahat suçlarının tamamına yer verilmiştir. Buda araştırmanın uzun sürmesine neden olmaktadır.

4.3. Öneriler

Bu çalışmanın kapsamı genişletilerek, suçlar ve failleri üzerinden bölgenin siyasi, ekonomik, sosyal yapısına dair daha geniş çaplı bir araştırma yapılabilir. Bu istatistiki çalışmalarda sosyologlar ile işbirliği kurularak dönem hakkında daha somut sonuçların elde edilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Emniyet Kalemi; 17/13; 17/15; 17/16; 24/1; 31/1; 98/29.

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Mektubi Kalemi; 20/24; 28/04; 28/7; 32/3; 36/14; 37/18; 37/19; 41/33; 65/0; 4/5; 5/22; 5/30; 12/44; 20/7; 25/3; 34/3; 9/34; 9/35; 9/37; 3/39; 37/18; 37/19; 3/50, 2841/11, 2820/28, 2814/51, 2770/102, 2728/100,

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Asayiş Kalemi; 11/12; 27/115.

Dâhiliye Nezareti Muharebat-ı Umumiye İdaresi; 2/5, 61/15, 35/55.

Dâhiliye Nezareti Kalemi Mahsusa Müdüriyeti Belgeleri; 18/33.

Dâhiliye Nezareti İdare; 112/26.

Salnameler

Salname-i Vilayet-i Erzurum, 1310 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Erzurum, 1317 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Vilayet Matbaası.

Salname-i Vilayet-i Erzurum, 1318 Sene-i Hicriyesine Mahsus, Vilayet Matbaası.

Gazeteler

Albayrak Gazetesi, 22 Nisan 335, S6.

Kitaplar

AFYONCU, Erhan, ÖNAL Ahmet, DEMİR Uğur, *Osmanlı İmparatorluğunda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010.

AHMED, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, 9. Basım, Ankara 2012.

ALTINDAL, Meral, *Osmanlıda Kadın*, Altın Kitaplar, İstanbul 1994, s.9.

AKCAN, Recep, *Usul Kurallarının Kararlarına Aykırılığına Dayanan Temyiz Nedenleri*, Nobel Yayınları, Ankara, 1999.

AKŞİN, Sina, *Türkiye Tarihi*(1908-1980), C4, Cem Yayınları, 1989.

ARAS, M. Sıtkı, SÖNMEZ, Âdem Yavuz, *Erzurum'da Ziraat Kültürü ve Mahalli Ziraat Terimleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 2009.

ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yy Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, İstanbul 2012.

ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul

AYDIN, Dünder, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Genişleme Devri* (1535 – 1566). TTK Yayınları. Ankara, 1998.

BEYGU, Abdurrahim Şerif, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936.

BOZKURT Gülnihal, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsion Süreci*(1839-1939),Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010. Cem Yayınları, 1989.

DEMİREL, Fatmagül, *Adliye Nezareti Kuruluşu Ve Faaliyetleri, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları*, İstanbul, 2010.

DEMİREL Muammer, *İkinci Meşrutiyet Öncesi Erzurum'da Halk Hareketleri*, Ankara 1990, s.43-44.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi, 26. Baskı, Ankara 2010.

Düstur, I. Tertib, C1, Matbaa-ı Amire, Dersaadet 1329.

Düstur, II. Tertib, C5, Matbaa-ı Amire, Dersaadet 1330-1331.

DUMAN, Haluk Harun, *Erzurum Basın Yayın Tarihi*(1867-1997), Duyap Yayınevi, İstanbul 2000.

EKİNCİ Ekrem Buğra, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2004

- Evliya, Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1335, C2.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.
- GÜNDÜZ, Tufan, *Osmanlı Tarihi*, Grafiker Yayınları, 2.Baskı, Ankara 2012.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- ORTAYLI, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)*, TTK, Ankara 2011.
- İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- KARAL, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Hikmet Neşriyat, Ankara 1962, C4-8.
- KARAMAN, Hayreddin, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu (1830 – 1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- KAYSERİLİ, Alperen, *Erzurum Şehrinin Kültürel Coğrafyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2014.
- KODAMAN, Bayram, *Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdari Durumu*, Anadolu Basın Birliği, Ankara 1986.
- KODAMAN, Bayram, *Sultan II. Abdülhamit Devri Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara
- KODAMAN, Bayram, *Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1983.
- KONUKÇU Enver, *Selçuklulardan Günümüze Erzurum*, Erzurum Sanayi ve Ticaret Odası Yardım, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.
- KÜÇÜKUĞURLU, Murat, *Doktor Şerif Bey, Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İctimai*, Serander Yayınevi, Trabzon 2011.
- KÜÇÜKUĞURLU, Murat, *Erzurum Belediyesi Tarihi 1*, Dergah Yayınevi, İstanbul 2008.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara 2013, S.172.

MEMİŞ, Ekrem, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 2010.

MUMCU Ahmet, *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Osmanlı Devletinde Rüşvet*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2005.

PAMUK Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

PAMUK, Bilgehan, *XVII. Yüzyılda Bir Şerhat Şehri Erzurum*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık: 162, Araştırma –İnceleme Dizisi:123, İstanbul 2006.

SOM, Mehmet Nusret Efendi, *Tarihçe-İ Erzurum* Yahudi Hemşehrilere Armağan,(Çeviren: Ahmet FİDAN) Dergah Yayınları, İstanbul, 2005.

SÜMER, Faruk, *Karakoyunlular I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

ŞAHİN, Tahir Erdoğan, *Erzincan Tarihi (Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açıdan)*, Erdav Vakfı Yayını CII, Erzincan 1987.

ŞEKER Mehmet, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

ŞİMŞİRGİL Ahmet, *Osmanlı Tarihi Kayı III*, Ktb yayınları, İstanbul 2013.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Osmanlı Tarihi Kayı VI*, Timaş yay., İstanbul 2014.

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

ÜÇÖK, Coşkun - MUMCU, Ahmet- BOZKURT, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitapevi, 19. Baskı, Ankara 2017.

YALÇIN, Durmuş, AKBIYIK Yaşar, AKBULUT Ali, BALCIOĞLU Mustafa, KÖSTÜKLÜ Nuri, SÜSLÜ Azmi, TURAN Refik, ERASLAN Cezmi, TURAL Mehmet Akif, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2014.

YAZICI Nesimi, *İlk Türk –İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012.

YILMAZ, Ejder, İstinaf, 2. Baskı, yetkin yayınları, Ankara, 2005.

ZENGİN, Zeki Salih, *II. Abdülhamit Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi 1876-1908*, Baki Kitapevi, Adana 2003.

Bildiriler ve Makaleler

AK, Mehmet, “ Osmanlı Devletinde Veba-i Bakari(Sığır Vebası)”, *OTAM*, S39, Bahar 2016, ss.215-240.

AKBULUT, İlhan, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C52, S1, Ankara, 2003, ss.167-181.

AKDAĞ, Mustafa, “ Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730- 1839”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü, C8-12, S14-23, Ankara 1975, ss.51-61.

AKGÜNDÜZ, Said Nuri, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları” *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2016, C4, S8, ss.1-16.

AKTAN, Ali, “Türkiye İçinde Erzurum”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S5, Kayseri 1994, ss.53-67.

AKTAŞ, Esat, “Erzurum Vilayetinde 1910 Kolera Salgını ve Etkileri”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C8, S39, Ağustos 2015, ss.244-253.

AKYÜZ, Jülide “Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Türkiyat Araştırmaları*, ss.75-91.

AKYÜZ, Yahya, “Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken, Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2001, C1, ss.9-22.

ALANOĞLU, Murat, “1642 Tarihli Avarız Defterine Göre Kızıuşan(Pülümür) Kazası”, *Tarih Okulu Dergisi*, S28, Aralık 2016, ss.109-140.

ARTUÇ, Nevzat, “II. Meşrutiyet’in İlanı”, *Doğubatı Düşünce Dergisi(II. Meşrutiyet ve 100. Yıl)*, Yıl:11, S45, Ankara 2008, ss.65-82.

ASLAN Taner, “II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları”, *Akademik Bakış Dergisi*, C3, S5, 2009, ss.41-60.

BAŞIBÜYÜK, Adem, “Gercanis ve Kuruçay Kazalarının XVII. Yüzyıl ortalarındaki Nüfus ve Yerleşme Özellikleri”, *Doğu Coğrafyası Dergisi*, S27, ss. 85-104.

BEYDİLLİ Kemal, “1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşında Doğu Anadolu’dan Rusya’ya Göçürülen Ermeniler”, *Belgeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, C13, S170, Ankara 1988, ss.365-434.

BİRECİKLİ, İhsan Burak, “Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Bakış*, C2, S3, kış 2008, ss.211-226.

BOZASLAN Mehmet, ÇOKOĞULLARI Emel, “Osmanlı’da Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına”, s.312. Erişim Tarihi: 26.02.2019 ss.310-329.

BULUT, Hüseyin, TOZLU, Selahattin, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Refahiye Kazası”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, C10 S2, Erzincan 2008, ss.99-115.

ÇERÇİ, Faris, “Evliya Çelebinin Erzincan Yolculuğu”, *EÜSBED*, 2012, 5(2), ss.417-454.

ÇİĞDEM, Süleyman, “Roma- Parth İlişkilerinde Elegeia/ Erzurum Ve Çevresi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C11, S46, Haziran 2011, ss.97-134.

DARKOT Besim, “Bayezid”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA)*, CII, Eskişehir 2001, 368-369.

DAYI, Esin, “Geçmişten Günümüze Doğubayazıt Bölgesinde Siyasi Gelişmeler”, *Güneşin Doğduğu Yer Doğubayazıt Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2004, ss.135-144.

DEMİREL, Muammer, “Ağrı ve Doğubayazıt’ta Ermeni Olayları”, *I. Uluslar Arası Ağrı Dağı Nuh’un Gemisi Sempozyumu Bildirileri*, Ağrı 2005.

DOĞANAY, Hayati, “ Erzurum’un Genel Coğrafya Özellikleri”, *Şehr-i Mübarek Erzurum*, Ankara, 1989, ss.243-354.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C3, S5, 2005, ss.417-439

ERASLAN, Cezmi, “Hamidiye Alayları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C15, Ankara 1997, ss.464.

ERLER M. Yavuz, “Meşrutiyet İdaresi Altında, Erzurum Sel Baskını”, 1910, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2008, ss.114-140.

ERTAŞ, Mehmet Yaşar, “18. ve 19. Yüzyılda Osmanlı Taşrasında Yasadışılık: Yerel İdarecilerle Eşkıya İlişkileri”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör* (Edit. Osman Köse), Samsun 2017, ss.179-190.

GEYİKOĞLU, Hasan, “Selçukluların Fetihden Osmanlı Hakimiyetine Kadar Bayezid ve Çevresinin Tarihine Bir Bakış”, *Güneşin Doğduğu Yer: Doğubayazıt Sempozyumu*, 13-14 Eylül 2003, İstanbul 2004.

GÜL, Abdulkadir, “ Bayezid Sancağının Demografik Yapısına Genel Bir Bakış”, III. *Uluslar Arası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2011, ss.157-170.

GÜL, Abdülkadir, “Erzincan Kazasının Yerleşme Özellikleri (Xvi. – Xx. Yüzyıllar Arası)”, *EÜSBED*, [Vı] 1, 2013, ss.57-94.

GÜL, Abdulkadir, “Osmanlı Devleti’nde Kuraklık ve Kıtık”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/9, Fall 2009, ss.144-158.

GÜLEÇOĞLU, Can, “II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal ve Sosyal Gelişmeleri”, *Ankara Üniversitesi Tarih Dergisi*, ss.1-17, www.academia.edu (Erişim Tarihi:15.10.2018)

GÜVEN Filiz, “Kars Kültüründe Kız Kaçırma/ Kaçışma Geleneğinin Sosyo-Kültürel Arka Planı”, *Avrasya Uluslar Arası Araştırma Dergisi*, C4, S8, Ocak 2016, ss.198-205.

HALAÇOĞLU, Yusuf “Ağrı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C1, Ankara 1988, ss.308-315.

İŞIKLI, Mehmet, “M.Ö. III. Binyılda Ağrı Dağı Civarı”, II. *Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2009, ss.52-57.

İHSANOĞLU, Ekmelettin, “Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi 1*, C 2, 1998, ss.223-361.

İNALCIK, Halil, “II. Meşrutiyet”, *Doğubatı Düşünce Dergisi* (II. Meşrutiyet ve 100. Yıl), Yıl:11, S45, Ankara 2008, ss.11-19.

İNBAŞI, Mehmet, “Erzincan Kazâsı(1642 Tarihli Avârız Defterine Göre)”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S41, Erzurum 2009, ss.189-214.

KARATAŞ Yakup, “Xıx. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı’nın Demografik Yapısına Dair Tespitler”, *Tarih Dergisi*, S52, İstanbul 2011, ss.103-122.

KARATAŞ Yakup, KUL, Eyüp, “XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı’ndaki Aşiretler ve İskân Politikası”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2012, S48, Erzurum 2012, ss.343-364.

KARATAŞ, Yakup “I. Dünya Savaşı’nda Erzurum Vilayetinin Demografisine Dair Tespitler”, *Current Researchs in Social Sciences*, C4, S2, s.48-59.

KARATAŞ, Yakup, “XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı (İdari ve Demografik Yapı)”, *III. Uluslar Arası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2011, ss.172-185.

KARATAŞ, Yakup, KARASU M. Kerem, “XX. Yüzyıl Başlarında Hınıs Sancağı’nın İdari Statüsü”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S54, Erzurum 2015, ss.675-691.

KARS, Zübeyir, “ Cumhuriyet’in İlk Yıllarından 1940 Yılına Kadar Bayezid ve Ağrı İllerinin Eğitim, Sağlık, Bayırlık, İktisat ve Sosyal Durumu Üstüne”, *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2011, ss. 238-257.

KAYA, Faruk, “Tutak İlçesinde Nüfus Gelişimi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, S9, ss.211-230.

KAYA, Faruk, KARATAŞ, Yakup, “Bayezit Vilayeti Sıhhi ve İctimai Coğrafyası”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C7, S30, ss.158-180.

KAYA, Faruk, KARATAŞ, Yakup, ÖZGÜL, İbrahim, “Erzurum Vilayeti Bayezid- Diyadin- Karakilise- Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İctimai Coğrafyası”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C7, S29, ss. 562-572.

KELEŞ, Erdoğan, “Tanzimat Döneminde Rüşvetin Önlenmesi İçin Yapılan Düzenlemeler(1839-1858)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, ss..259-280.

KENANOĞLU, Macit, “Nizamiye Mahkemeleri”, *TDV (İA)*, C33, 2007, ss.185-188.

KILIÇ, Orhan,“Van Eyaletine Bağlı Sancaklar ve İdari Statüleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul, S21, ss.189-210.

KOÇAK, Birgül- TAMER, Aytül, “II. Meşrutiyet Döneminde İki Milliyetçi Kadın: Halide Edib ve Müfide Ferid”, *Doğu- Batı Düşünce Dergisi (II. Meşrutiyet “100.yıl”)*, Ankara 2008, ss.173-197.

KODAMAN, Bayram, “Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu’nun İdari Durumu”, www.dergipark.ulakbim.gov.tr, Erişim Tarihi: 17.10.2018.

KONAN Belkıs, “Osmanlı Devletinde Çocuk Düşürme Suçu”, *AÜHTF*, C57, S4, 2008, ss.320-335.

KONUĞU, Enver, “Sınırdaki Erzurum”, Erişim Tarihi: 15.10.2018.

KÖPRÜLÜ, Prof. M. Fuat, “Selçuklular Zamanında Anadolu’da Türk Medeniyeti”, *Milli Tettebular Mecmuası*, C2, S5, 1331, ss.193-232.

KUYAŞ, Ahmet, “II. Meşrutiyet, Türk Devrim Tarihi ve Bugünkü Türkiye”, *Doğubati Düşünce Dergisi(II. Meşrutiyet ve 100. Yıl)*, Yıl:11, S45, Ankara 2008, ss.49-83.

KÜÇÜK, Cevdet, “Erzurum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C11, s.321-329.

METİN, Erhan, “II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olayları”, Erişim Tarihi:15.10.2018.

MİROĞLU, İsmet, “Erzincan”, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları DİA*, C11 İstanbul, 1995, ss.318-321.

ÖNCÜ, Ali Servet, “Erzurum Valisi Mehmet Emin(Yurdakul) Bey’in Erzurum –Trabzon Yollarıyla İlgili Bir Raporu(1912)”, *Uluslar Arası Karadeniz İnceleme Dergisi*, s.61-71.

ÖZ, Mehmet, “Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör* (Edit. Osman Köse), Samsun 2017, ss.11-21.

ÖZCAN, Besim, “1877-1878 Osmanlı Rus Harbi’nde Bayezid”, *Güneşin Doğduğu Yer Doğubayazıt Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2004, ss.197-204.

ÖZGER, Yunus, “Erzurum Valisi Mehmed Emin (Yurdakul) Bey’in Erzurum Vilayetinin İhtiyaçları ve Gelişmesine Ait Layihası” ErişimTarihi: 10.15.2018.

ÖZGER, Yunus, “Tanzimat Öncesi Erzurum Şehrinin Demografik Yapısı”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S29, Erzurum 2006, ss.239-266.

ÖZGER, Yunus, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İspir ve Köylerin Nüfusu”, *A.Ü. Türkiyat Araştırma Enstitüsü*, S34, Erzurum 2007, ss.275-294.

ÖZGER, Yunus, “Yerli ve Yabancı Seyyahların Bayburt İzlenimleri”, *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, CII, S4, Aralık 2017, ss.41-57.

SARIAY Erzument, “II. Meşrutiyet Döneminde Anadolu’da Suç ve Suçlular: 1912 Aksaray Kazası Örneği”, *I. Uluslar Arası Aksaray Sempozyumu(Kültür, Tarih, Medeniyet)* Ekim 2016, ss.220-239.

SERTEL, Yıldız, “Meşrutiyet Devrimi ve Kadın Sorunu”, *Dergi Park Akademik Dergisi*, 1996, ss.23-36.

SOLAK İbrahim, UYSAL Zeynep, “Osmanlı Toplumunda Kadın(Konya Örneği 1670-1680)”, *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, ss. 992-106.

SÜMER, Faruk, “Karakoyunlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C24, ss.434-438..

ŞİMŞEK, Eyyub, “XX. Yüzyılın Balarında Trabzon Hapishanesi (1900-1910)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S23, 2017, ss.143-163.

TEZCAN. Mahmut, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, C2, S6, Ekim-Aralık 2003, s.1-8

TOZLU, Selahattin, “Erzurum Depremleri(1850-1900)” *Akademik Araştırmalar Yaz 1996*, Erzurum, 1996, ss.93-118.

TUNCEL, Metin, “Doğubayazıt”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, C9, İstanbul 1994, s. 492-494.

UYANIK Ercan, ÇAM İrfan Davut, “II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerde Islahat Tartışmaları”, *Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Uluslar Arası Sempozyumu*, Muş, Ekim 2012, ss.247-260.

ÜNAL, Fatih, “Osmanlı Belgelerinde II. Meşrutiyet Sonrası Doğu Anadolu’da Ortaya Çıkan “Eyüphanzade Said Çetesi ve Ermeniler””, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*(Edit. Osman Köse), Samsun 2017, S.275.

ÜNAL, Mehmet Ali, “Devlet İçi İktidar Mücadelesinin Bir Unsuru Olarak Eşkîyalık ve Ayrılıkçı Hareketler”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*(Edit. Osman Köse), Samsun 2017, S.5.

YARCI, Güler, “ II. Meşrutiyet Döneminde Erzurum Vilayeti Mülki Teşkilatının Değiştirilmesi ve Bayburt Kazasının Yeni Taksimattaki Yeri”, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Uluslar Arası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s.225-266.

YURTTAŞ Hüseyin, “Fuat Bey'in Erzurum Haritası”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S15, Erzurum 2010, ss.49-71.

ZENGİN, Zeki Salih, “II. Meşrutiyet Döneminde Islahat Çalışmaları Çevresinde Medreselerin Kuruluş Sistemi ve İdari Teşkilatı”, s.435 ss.431-449.

ZENGİN, Zeki Salih, “Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyetin Başlarında Türkiye’de Medreseler ve Din Eğitimi”, *AÜİFD*, C13, S2, s.278. ss.277-313.

Tezler

AĞAVER, Tunç, *Vilayet Salnamelerine Göre Erzurum Vilayeti*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.

DEMİR, Öner, *Erzincan’da Sosyal Kültürel ve Dini Hayat* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2002.

KARATAŞ, Yakup, *Sultan İkinci Abdülhamid Döneminde Erzurum(Sosyal, Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, (Atatürk Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2010.

ÖNCÜ, A. Servet, *1908-1923 Yılları Arasında Erzurum Vilayetinin İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Erzurum 2006.

ÖZTOP Fatih, *II. Meşrutiyet Döneminde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, , Konya 2014.

SAYGI, Cemile Ebru, *17. Yüzyıl Ortalarına Doğru Erzincan Kazâsı [H. 1052/M. 1642/Tarihli Erzurum Eyaleti (Mad 5152) Mufasssal Avârizhâne Tahrir Defterine Göre]*. Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2009.

YILDIRIM Makul, *II. Meşrutiyet Döneminde Bayezid Sancağı(1908-1918)*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı 2018.

YILMAZER, Ziya, Topçular Kâtibi, *Abdulkadir Efendi, Topçular Katibi Abdulkadir Efendi Tarihi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

Ek 1: Ceraim-i Umumiye Cetveli Örneği- 1. Sayfa

[illegible]

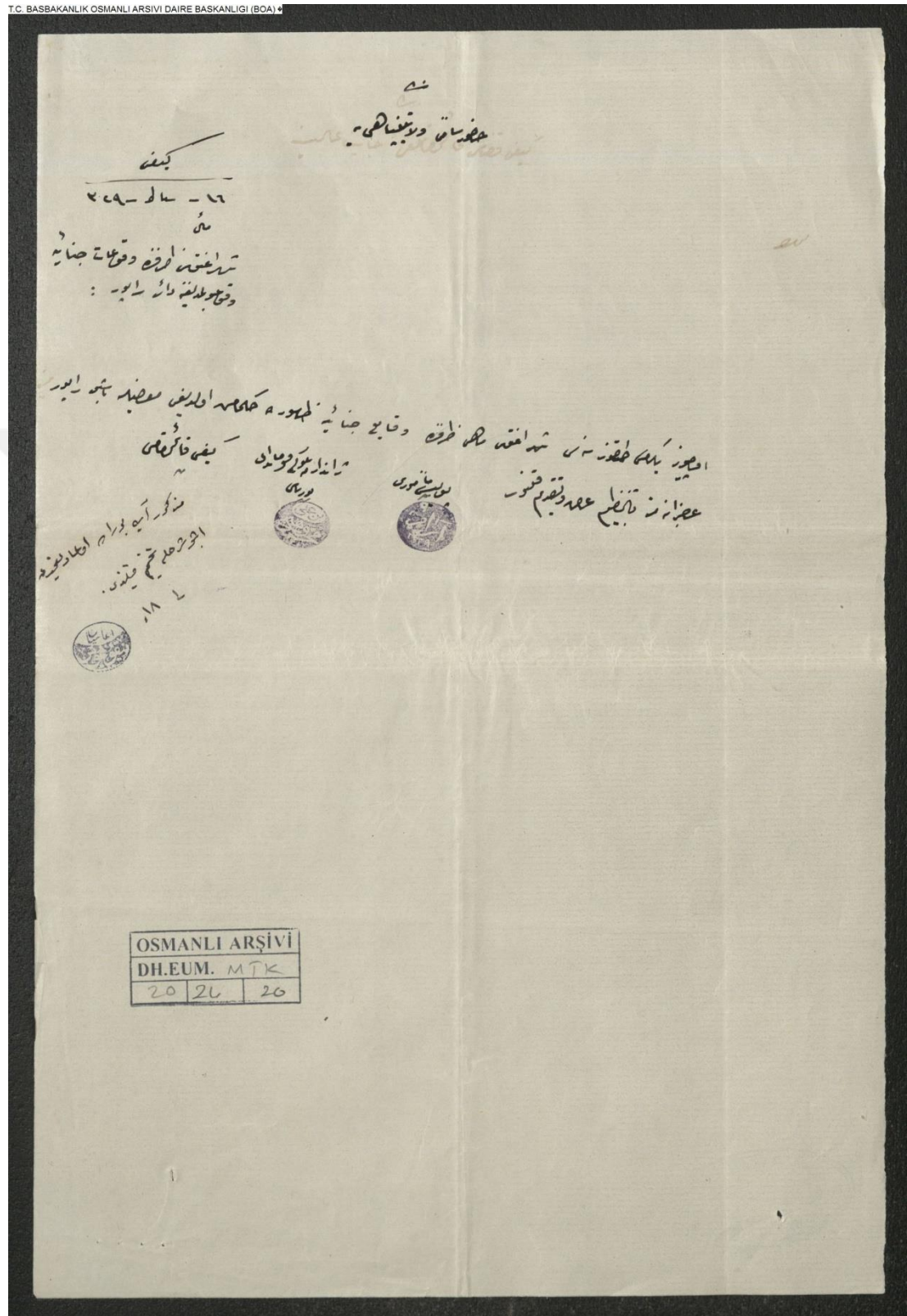
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) •

DHLEUM.MTK.00005.00030.001

OSMANLI ARŞİVİ	
DH.EUM. MATK	
20	24 15

سید

Ek 4: bir ay içerisinde cinayet suçu ve siyasi suç işlenmediğine dair rapor

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Esmer TAŞDEMİR
Doğum Yeri	Ağrı
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	AİÇÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 2011-2015
Yüksek Lisans Öğrenimi	Tarih- Yakınçağ Anabilim Dalı (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Pedagojik Formasyon Eğitimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği 2015
İş Deneyimi	
Stajlar	Şemsi Türkmen Lisesi Ağrı (2015)
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı (1 Yıl)
İletişim	
E- Posta Adresi	esmertasdemir@gmail.com